INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

Volumul XVI

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
“COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAUR

1991
vol. XVI

Centrul de Informare
şi Documentare Economică

Bucureşti, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Prezentare grafică, machetare şi tehnoredactare: Luminiţa LOGIN,
Victor PREDA, Nicolae LOGIN, Mihaela PINTICĂ

Redactori: Aida SARCHIZIAN, Anca CODIRLĂ, Mircea FÂŢĂ,
Paula NEACŞU, Adelina BIGICĂ

Coperta: Nicolae LOGIN

Culegere text: Ortansa CIUTACU, Carmen DIŢULESCU,
Tamara BĂILEŞTEANU, Mirela AGAPI, Daniela POENARU,
Alexandra PURCĂREA, Valerica NEACŞU Miruna MAYER

Toate drepturile asupra acestei ediţii aparţin Institutului Naţional de Cercetări Economice
“Costin C. Kiriţescu”. Reproducerea, fie şi parţială şi pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-148-3

ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

1991

vol. XVI

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR
volumul XVI

ROMANIAN ECONOMIC DIGEST - JANUARY 1991 _____ 1

INTRODUCTION 5
THE REVOLUTION, THE PARTIES AND THE GOVERNMENT 5
THE TRANSITION.....6
1. CONCEPTUALITY AND ACTIONS 6
2. ABOLISHING THE STATE'S INTERFERENCE 7
3. PRIVATIZATION 8
4. PRICE LIBERALIZATION 8
PROGRAMMING TIE DEVELOPMENT.....9
1. Priorities.....9
2. Social Protection 10
3. Money and Convertibility.....11
4. Budget and taxation 12
PROMOTION OF FOREIGN INVESTMENT.....12
THE REFORM OF THE FOREIGN TRADE.....14
1. PARTNERS' DISCOMFORT.....14
2. THE NECESSARY APPROACH.....15
3. A NEW INSTITUTIONALIZATION.....16
REORGANIZATION OF BANKING SYSTEM IN ROMANIA 17
INDUSTRY ON THE WAY OF RESTRUCTURE.....18
PROMOTION OF FOREIGN CAPITAL INVESTMENT IN ROMANIA.....19
AGRICULTURE AND LAND OWNERSHIP 21

ROMANIAN ECONOMIC DIGEST - MARS 1991 _____ 23

POINTS DE VUE:
QUELQUES ASPECTS DE LA PRIVATISATION EN ROUMANIE 27

ROMANIAN ECONOMIC DIGEST - DECEMBRE 1991 _____31

POINTS DE VUE:

LA RECHERCHE SCIENTIFIQUE, DEROULEE AU CADRE
DE L'INSTITUT NATIONAL DE RECHERCHES ECONOMIQUES 37

CALITATEA VIEȚII - TEORIE ŞI PRACTICĂ SOCIALĂ _____61

INTRODUCERE(Hildegard PUWAK).....67

CUVÂNT DE DESCHIDERE (N.N. CONSTANTINESCU).....69

CALITATEA VIEȚII - CONCEPT, METODOLOGIE, REZULTATE

CALITATEA VIEȚII – PERSPECTIVE MONDIALE ŞI ROMÂNEŞTI
(Cătălin ZAMFIR).....74

CALITATEA VIEȚII – OBIECT AL CERCETĂRII ŞTIINȚELOR SOCIALE
(Gheorghe SOCOL).....80

CONFIGURAREA COORDONATELOR DE BAZĂ ALE CALITĂȚII VIEȚII
(Elena ZAHARIA) 86

CALITATEA VIEȚII SAU VALOAREA UMANĂ A VIEȚII? (Mihai PÎRLOG).....91

CREŞTEREA ECONOMICĂ ŞI CALITATEA VIEȚII (Iosefina MOROŞAN) 95

CUM SUNT OAMENII, CUM ESTE LUMEA (Elena BECA).....99

POSIBILITĂȚI DE DESCRIERE A CALITĂȚII PERCEPUTE A VIEȚII
(Maria NEDER)..... 102

ROLUL INDICATORILOR OBIECTIVI ÎN PERCEPȚIA CALITĂȚII VIEȚII
(Georgeta MITREA)..... 108

DEZVOLTAREA UMANĂ ŞI CALITATEA VIEȚII (Bogdan IATAN) 113

FIABILITATEA – DIMENSIUNE A CALITĂȚII VIEȚII (Adrian MIHALACHE).. 117

CALITATEA VIEȚII ÎN DEMOGRAFIE (Vladimir TREBICI) 122

RELEVANȚA UNOR INDICATORI DEMOGRAFICI ÎN STUDIUL
CALITĂȚII VIEȚII (Vasile GHEȚĂU) 129

CALITATEA VIEȚII POPULAȚIEI VÂRSTNICE (Hildegard PUWAK)..... 135

INDICATORI AI CALITĂȚII VIEȚII PERSOANELOR HANDICAPATE
(Livius MANEA) 140

PARTICIPAREA POLITICĂ ÎN ROMÂNIA (Ioan MĂRGINEAN)..... 144

ASPECTE PRIVIND CALITATEA VIEȚII POLITICE A PERIOADEI PREELECTORALE ÎN ROMÂNIA (Marius BORĂNESCU) 156

CONSIDERAȚII ASUPRA RAPORTULUI DINTRE PARTICIPAREA POLITICĂ ŞI CALITATEA VIEȚII (Cornelia COSTIN) 160

POLITICA REGIONALĂ ŞI CALITATEA VIEȚII (Narciza-Adela NICA) 165

CALITATEA VIEȚII, INDICATOR AL STĂRII DE SĂNĂTATE (Dan ENĂCHESCU, Dana MINCĂ)..... 168

SPERANȚA DE VIAȚĂ FĂRĂ INCAPACITATE - MĂSURĂ INDIRECTĂ A CALITĂȚII VIEȚII (Aurelia MARCU, Mihai Gr. MARCU) 174

ASPECTE ALE NIVELULUI DE TRAI ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE

PREFERINȚELE ECONOMICE - PROBLEME TEORETICE (Emilian DOBRESCU)..... 181

CONSTANT ŞI VARIABIL ÎN POLITICA SOCIALĂ DIN ȚĂRILE EST-EUROPENE (Emilian POPESCU) 185

PROBLEME REFERITOARE LA EVOLUȚIA NEVOILOR POPULAȚIEI DIN ROMÂNIA (Gheorghe BARBU, Marius LEFTER)..... 191

MECANISMELE ECONOMIEI DE PIAȚĂ ŞI CONSUMUL ÎN ROMÂNIA (Victor NICOLAE) 199

CORELAȚIA CONSUM-VENIT ŞI ALTERNATIVE DE DEZVOLTARE A AGRICULTURII (Simona BARA, Minodora MOLDOVAN, Filon TODEROIU)..... 208

VENITURILE FAMILIEI - INSTRUMENT AL POLITICII FAMILIALE (Georgeta DUMITRESCU) 211

COMPLEMENTARITATEA SURSELOR DE VENIT, MIJLOC DE AUTOPROTECȚIE INDIVIDUALĂ (Ovidiu DÎMBEAN-CREȚA) 216

ASPECTE TEORETICO-METODOLOGICE PRIVIND MĂSURAREA SĂRĂCIEI (Viorel GHEORGHE) 223

PROGRAME DE ELIMINARE A SĂRĂCIEI (Petru IVANOF) 227

CONSIDERAȚII PRIVIND NIVELUL MINIM DE TRAI ÎN ROMÂNIA (Marius BORĂNESCU, Doina CĂLIN) 232

PROBLEMATICA INDEXĂRII SALARIILOR ÎN RAPORT CU EVOLUȚIA PREȚURILOR (Traian LAZĂR) 237

IMPLICAȚII ALE LIBERALIZĂRII PREȚURILOR ÎN CONSUMUL POPULAȚIEI (Marius LEFTER) 242

IMPOZITAREA - FACTOR DE STIMULARE A PERFORMANȚELOR ŞI PÂRGHIE REGULATOARE ÎN DISTRIBUȚIA VENITURILOR POPULAȚIEI (Iuliana GHINDĂ) 247

ASPECTE CRITICE PRIVIND TEORIA ECONOMICĂ A SERVICIILOR (Mariana STANCIU) 250

DIMENSIUNILE CALITĂȚII SERVICIILOR (Dan C. STEGĂROIU) 253

CEREREA DE EDUCAȚIE ŞI CALITATEA VIEȚII (Andrei NOVAK) 258

O NOUĂ CONFIGURAȚIE A PIEȚEI BUNURILOR ŞI SERVICIILOR ÎN ROMÂNIA (Aurel VAINER) 261

POLITICA DEMOGRAFICĂ ŞI SERVICIILE SOCIALE (Constanța MIHĂESCU) 265

IMPLICAȚIILE MAJORĂRII PREȚURILOR AGRICOLE ASUPRA NIVELULUI PREȚURILOR CU AMĂNUNTUL LA UNELE PRODUSE ALIMENTARE DE BAZĂ (Cili BUGEAN, Mihaela VOICULESCU) 271

MODELE DE CONSUM ALE UNOR CATEGORII SOCIOPROFESIONALE (Camelia GHEORGHE) 275

CALITATEA VIEȚII ŞI INOCUITATEA PRODUSELOR ALIMENTARE (Dumitru DIMA, Dorina STĂNESCU, Rodica PAMFILIE) 280

PROBLEME DE MERCEOLOGIE ÎN TRECEREA LA ECONOMIA DE PIAȚĂ (Dumitru DIMA, Ion DIACONESCU) 285

MODELAREA PROCESULUI DE RĂSPÂNDIRE A INFORMAȚIEI CA FACTOR DETERMINANT ASUPRA NIVELULUI DE NEVOI ŞI ASPIRAȚII ALE OAMENILOR (Teodor CZOBOR, Mihaela CZOBOR, Gabriel SEBE) 290

CONSTANT ŞI VARIABIL ÎN POLITICA SOCIALĂ DIN ȚĂRILE EST-EUROPENE (Emilian POPESCU) 294

DIMENSIUNI ALE STILULUI DE VIAȚĂ (Mihaela CZOBOR) 299

MECANISME DE GENERARE A MODURILOR DE VIAȚĂ (Mariana STANCIU) 303

IDEALURI ŞI TIMP LIBER (Laureana URSE) 307

SCHIMBARE SOCIALĂ - DIFERENȚIERE SOCIALĂ, STILURI DE VIAȚĂ ALTERNATIVE (Florica VASILIU) 313

ARMONIZAREA RELAȚIILOR SOCIALE - COMPONENTĂ IMPORTANTĂ A CALITĂȚII VIEȚII (Ioan BOGDAN) 318

INFLUENȚE ALE DEZVOLTĂRII TURISMULUI ASUPRA CALITĂȚII VIEȚII (Valentin LAZEA) 321

CALITATEA VIEȚII DE MUNCĂ

PIAȚA MUNCII - NIVELUL DE TRAI ŞI PROTECȚIA SOCIALĂ (Gheorghe RĂBOACĂ) 332

MANAGEMENTUL ŞI CALITATEA VIEȚII LA NIVELUL REGIILOR AUTONOME ŞI SOCIETĂȚILOR COMERCIALE (Mihail DUMITRESCU) 337

CALITATEA FORȚEI DE MUNCĂ - PREMISĂ A CALITĂȚII VIEȚII (Marta-Christina SUCIU) 340

INCIDENȚE ALE PROGRESULUI TEHNIC ASUPRA CONȚINUTULUI MUNCII ŞI STRUCTURII FORȚEI DE MUNCĂ (Ovidiu Ioan NANEŞ) 343

EFECTUL MODIFICĂRILOR DIN SISTEMUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT ASUPRA OFERTEI DE FORȚĂ DE MUNCĂ (Florin PAVELESCU) 351

SURSE ALE CONFLICTELOR INDUSTRIALE (Ana BĂLAŞA) 358

SISTEME DE PROTECȚIE SOCIALĂ A FENSIONARILOR - STUDIU COMPARATIV PE ȚĂRI (Camelia GHEORGHE) 363

UNELE PROBLEME ALE PROTECȚIEI SOCIALE A FORȚEI DE MUNCĂ FEMININE (Gabriela PREDOŞANU) 369

LOCUL ŞI ROLUL SISTEMULUI DE PENSII ŞI ASISTENȚĂ SOCIALĂ ÎN DETERMINAREA CALITĂȚII VIEȚII (Liviu POTLOGEA) 376

NOI POSIBILITĂȚI DE ACȚIUNE PENTRU AMELIORAREA CONDIȚIILOR DE VIAȚĂ ŞI DE MUNCĂ (Emilian M. DOBRESCU) 384

SINTEZA DISCUȚIILOR 388

INDEX DE AUTORI 392

THE NATIONAL INSTITUTE
OF
SCIENTIFIC RESEARCH

ROMANIAN ECONOMIC DIGEST
JANUARY 1991

CENTER FOR ECONOMIC INFORMATION
ND DOCUMENTATION
BUCHAREST

SUMMARY

INTRODUCTION 5

THE REVOLUTION, THE PARTIES AND THE GOVERNMENT 5

THE TRANSITION 6

1. CONCEPTUALITY AND ACTIONS 6
2. ABOLISHING THE STATE'S INTERFERENCE 7
3. PRIVATIZATION 8
4. PRICE LIBERALIZATION 8

PROGRAMMING TIE DEVELOPMENT 9

1. Priorities 9
2. Social Protection 10
3. Money and Convertibility 11
4. Budget and taxation 12

PROMOTION OF FOREIGN INVESTMENT 12

THE REFORM OF THE FOREIGN TRADE 14

1. PARTNERS' DISCOMFORT 14
2. THE NECESSARY APPROACH 15
3. A NEW INSTITUTIONALIZATION 16

REORGANIZATION OF BANKING SYSTEM IN ROMANIA 17

INDUSTRY ON THE WAY OF RESTRUCTURE 18

PROMOTION OF FOREIGN CAPITAL INVESTMENT IN ROMANIA 19

AGRICULTURE AND LAND OWNERSHIP 21

INTRODUCTION

I feel that there is a good place and an appropriate tine that news about Romania be extended to all of you with the hope that my message, corroborated with many others will increase both the perception's quality of our realities and your interest in rising questions beyond my explanations...

I shall try to present to you, as much as possible in a concised way, the latest developments in Romania and their influence on economy, investment opportunities and trade.

However, I cannot start this speech omitting the root of all new developments that is our unique Romanian Revolution of December 1989.

THE REVOLUTION, THE PARTIES AND THE GOVERNMENT

December 22, 1989 should be considered as a turning point in the history of Romania. A bankrupt and totalitarian ideology with disastrous effect in all spheres of a decent life had been definitively abandoned;

A true human explosion brought out new fundamental options regarding the future evolution of Romania, nevertheless closely related to the nature and tradition of the Romanian people.

The radical and violent character of the Revolution has been reflected in indubitable effects: a definitive abandon of the communist ideology, the total dismantling of the over-centralised planning system, the democratisation of the entire political, economic and social life, the decentralisation of the decision snaking process, the elimination of bureaucracy within the economic system, the restoration of human rights, Romania's reintegration in Europe and the world economy.

The immediate and definitive option for political pluralism is proved by the fast appearance and multiplication of political parties.

Over 100 political parties are registered today, but none of them claims or is to be considered as a successor of the former communist party.

This multitude of parties, with a broad orientation from social-democrats to conservative's sights, demonstrate the regenerating capacity of a nation in its determination to build its life on completely new principles.

The results of the first democratic elections in Hay, 1990, have been favourable to the National Salvation Front, a political movement of center-left orientation, but with a socio-democratic ideology and a neo-liberal economic program.

A state of Law, with complete separation of legislative, executive and juridical powers has been created.

The parliamentary system inforced in our country shows the clear attachment to a pluralistic society on political and economic terms.

The legal Government, constituted after the elections, worked out a programme of transition from a super centralised economy to a market economy as the only way for the resorbtion of the existing crisis, as well as for the accelerating development of the economy and the achievement in the shortest possible time of a decent living standard.

THE TRANSITION

1. CONCEPTUALITY AND ACTIONS

The restructuring of the economy has not only an important role in the Government's programme, but it is also a top priority. Actually, this program is in full implementation. Thus, the Government has set the task to briny before the Parliament the package of legal provisions that should actually create the conditions for all former state and new enterprises to operate in a market oriented economy. To this end, the Government has assumed the principle that the Reform must start by a “legislative shock”, introducing the necessary conditions for the real demonopolisation of production and foreign trade activities, the privatization and price liberalizations, the encouragement of free entrepreneurship as the only resource of prosperity.

The first step towards this goal was the adoption of the Decree-La* No. 54 from 1930 concerning the organization and operation of economic activity on the basis of private initiative. Accordingly, more than 6u,0UU medium and small size companies have been set up out of which 6,000 are directly operating in foreign trade activities.

Second, by the enactment of the Decree-Law No. 96/1990, provisions were adopted for the liberalization of the foreign investments in Romania. This regulation allows the interested foreign investors to set up joint

ventures in Romania, in association with Romanian citizens or with domestic private or public companies. About 600 companies with foreign and Romanian capital have been set up in productive activities, trade and services, their assets being valued at more than lei 2.5 billion and about U.S. dollars 100 million .

2. ABOLISHING THE STATE'S INTERFERENCE

The basic idea of the Romanian economic reform consists in the rapid decrease of state's role in managing the economy. Under the present conditions, the state is supposed to become the most important creditor. As a consequence, the Law No. 15 promulgated in August 1990 provides the transforming of all former state enterprises either into state-owned autonomous corporations (régies autonomes) or into commercial societies, organized as stock joint companies or companies with limited liability as defined further under the provisions of Law No. 31.

According to the Law No.15, the state-owned autonomous corporations are limited to the field of general interest or strategical branches, like power industry, mining and natural gas, defence industry, mail system, railway transports. All the other economic units can be organized as commercial societies. During this process and further, the economic units, goods, activities or state-owned lands, can be either conceded or rented to private persons, nationals or foreigners, by Government decision.

For a short period of time, the state will remain a very important shareholder and, in this quality, Kill collect dividends proportional to the shares it owns. In its capacity of tax agent, the state will levy taxes which are resources of the budget.

However, the state may interfere in the activity of economic agents, but using only economic means which are at its disposal in a free market system, to expand or restrict the offer or demand, to help and stimulate certain economic agents through an adequate credit policy, fiscal levers or other incentives.

The economic agents have the right to engage themselves in market researches and decide over how to attract complementary or supplementary agents, including foreign partners, in order to strengthen their own effort. They can promote decision making autonomy regarding the profile of activity, the policy of prices level and pattern of production investments,

export and import, introduction of horizontal or vertical exchanges of activities on the basis of concluded contracts.

3. PRIVATIZATION

Privatization is one of the fundamental options both of the immediate post-revolutionary period and of transition period.

The process is to be considered as started by granting to the farmers the right to use lots of 5,000 square meters and to sell their products at the market prices. This option has now new dimensions due to Decree-Laws No. 54/1990 and No. 96/1990 already mentioned. Of the bills that the Government has sent to Parliament, unquestionably the most important for privatization process is the Law No. 15/1990 on the reorganization of state economic units into state-owned autonomous corporations and commercial societies, reflecting the Government full awareness of the necessity to promote a sustained development of the private sector by transforming the huge state industrial property. Further, the Law No. 31/1990, which considers all kind of companies as private law subjects, provides that all commercial societies operating in Romania, either domestic ones or partially or fully owned by foreign investors, are to be governed by the same regulations.

The Government is suggesting that under the legislation in force, at least 50 % of the economy's capital stock will be privatized in the next three years starting with these sectors which assure the fastest return on the capital, such as: agriculture, food and light industries, including textiles, ready-made garments, footwear and industrial consumer goods, furniture industry, housing, hotels, restaurants, road transportation, services of any kind and domestic trade.

The specific conditions of Romanian agriculture determine the coexistence of several forms of property: private, cooperative and joint ventures with state participation. The Law of land is to upgrade the existing private plots and ensure support measures for production, trading and marketing agricultural goods.

4. PRICE LIBERALIZATION

Taking into account the distortions created by the old price system, the Government created all the necessary conditions for an effective connection of the national economy to the international market. Under the

provisions of Article 48 of Law No. 15, the prices are to be settled as a result of free competition and of the demand/supply relation, wherever more than three producers exist. In case there are less than three economic agents, as well as for a restricted list of goods and services subsidised, accordingly to the social backup of price liberalization, the setting up of prices and tariffs are made by the Government based on the proposals of the Ministry of Finance.

The Government programme for price liberalization started effectively on 1st of November 1990 and is directed to eliminate all kind of subsidies to the manufacturing companies, up to 1992. At the beginning a certain control is maintained over a number of basic goods for the population, while the prices for all the other products will be liberalized. The second and final step aims at a complete liberalization of prices, accompanied by the necessary provisions for a fair competition and preventing any tendency to cartel-prices by taking antitrust measures.

PROGRAMMING TIE DEVELOPMENT

1. Priorities

The management of the economy in the transition period, when state property coexists with the private one, is a complete task. The Government will guide the economic development by working out a prognosis which is aimed at orienting the economic agents in accordance with the social needs.

The production of the essential goods for the population and of the capital goods required for reabilitation and development of the economic infrastructures is to be coordinated by specific objectives set up within the national economic programme.

These objectives will be fulfilled through firm state orders, on a contractual basis, with public and private companies. These orders will also cover the goods for the state strategic rezerves, the population's supply fund and social assistance fund.

Some important industrial raw materials and essential goods for population will be also imported, the financing being provided through the budget on the basis of state orders.

The development works and some products and services of national interest provided by state-owned autonomous corporations and which generate new jobs or reduce the industrial pollution will be encouraged by the state through financial and fiscal measures.

The rest of the activities is to be performed in the conditions of free market economy with no “indications” from the Government, but stimulated or influenced, in different degrees, through fiscality, credits, interests, custom duties and other incentives.

Regarding the huge activity of restructuring the economy, the Government firmly believes that production capacities must be adjusted to the levels of the national available and foreign obtainable resources of raw materials and energy processed in manufactured goods, according to the market demands. Concurrently it is important to modernize the existing producing capacities by infusion of new technologies and proper management, in this respect, the contribution of the foreign capital is considered instrumental in terms of equipment, technical assistance and training. Any such investment will be upon the individual companies, the state interference being only in its quality of creditor or warrant.

A problem to be faced by Romania on the way to a market economy is the unemployment and a wide legislation is now being debated by the Parliament regarding the ways and means for avoiding the negative consequences of unemployment and to create the most appropriate welfare system.

2. Social Protection

The principle of the social protection accompanies, the economic reform and it has become effective by the liberalization of prices, especially of the retail prices.

The concrete coordination of the social protection immediately assured consisted in the fact that the retail price for electric and thermal power, rents, fuel for heating and food preparation and some transport tickets (11 products and services) had remained unchanged, the increases of productions' costs being temporarily covered by the state budget.

For basic food , certain consumer goods and services (28 products and services), the new price increase influences are compensated by monthly fixed amounts paid to an employee or pensioner from the funds of economic units or budget, by the case.

For a basket of other 20 products and services of which prices and tariffs are freely established by the market a predictable average price index will be calculated quarterly by a specialised body and used for the indexation of wages, pensions and savings.

3. Money and Convertibility

The monetary and credit system reform has in view the separation of the monetary emission function, as a sole attribute of the National Romanian Bank, from the existing day by day crediting functions, which are to be performed by a network of commercial and development banks throughout the territory. At the same time, creation of foreign banks or branches of foreign banks is also encouraged for credit and commercial operations.

Romanian banks, foreign bank branches or foreign banks settled in Romania can operate in hard currencies and some of them can assume the function of secondary security market and that of currency dealer, individuals and all the companies can open current accounts in lei or in foreign currencies.

The establishment of a unique exchange rate of the “leu” with an effective application in all commercial and noncommercial operations, as veil as in the capital transactions had taken place. Starting the 1st of November 1990, the official rate of one U.S. dollar is 35 lei, compared with the previous rate of around 21 lei.

This devaluation of the national currency is intended to stimulate the export's, to reduce the consumption by raising the costs of imports, to discourage foreign currency “black market” and to attract foreign investments.

Concurrently with this process, adequate policies are to be promoted in the areas of currency reserve management, trade and payment balances. A currency market, based at first stages on inter-banks currency tenders has been set up starting with 25th of January 1991, initiating the gradual passage to the domestic convertibility of the “leu”.

The Minister of Finance will prepare a program of passage to the external convertibility of the “leu” in relations with the development of herd currency reserves and a possible backup of this program by I.M.F.

The National Bank will have the right to interfere in the currency tenders only with the purpose of protecting the national currency.

The convertibility is looked upon as an instrument of speeding up the economic reforms and cutting the costs of the transition period.

4. Budget and taxation

The budget replaces the plan with respect to the allocation of financial resources for the public sector and the stimulation of the private sector.

Budget spendings are primarily orientated for the social protection program and for the implementation of activities of utmost public interest as: defence, instruction and education, health care, science and culture, state administration.

Laws on public finances and taxes on revenues have been completed. They provide for equal taxes to be levied on all economic agents, either national or foreign, either state or private ones. The taxation system is a progressive one, aiming to stimulate economic and investment activities.

While the existing customs tariff is effectively inforced starting with 1st of January 1991 for all economic agents, a new customs law is being prepared to be submitted to the Parliament for approval .Also, a. system of value added tax is under study to be introduced and generalised within the whole economy.

PROMOTION OF FOREIGN INVESTMENT

During 1990, the Government amended the legal frame-work to stimulate the foreign investments for modernizing and restructuring the Romanian economy.

The main sectors of the economy for which foreign financial and economic assistance is required are: agriculture, food industry, tourism, extracting and processing industry, energy, machine building, electronics, electrical engineering, ferrous and nonferrous metalurgy, chemistry and petrochemistry, glassware, wood processing, transport and telecommunications, research and technological development.

The efforts made for restructuring and modernizing the economy can and must he complemented by a wide and diversified cooperation with foreign partners, including financing, delivery of capital goods, technological and know-how transfer. Several countries had already resumed their

medium and long term crediting programmes for assisting the export of machinery, equipment and other capital goods to Romania. Such credits granted to Romanian borrowers are guaranteed by Eximbank - type institutions from Germany, France, Italy, Austria, Spain, Sweden and Turkey. It is expected that other capital goods exporting countries will follow soon.

An inflow of foreign capital on the Romanian market could help to limit the adverse effect of the transition period to the market oriented economy, such as inflation and unemployment, and consequently, the Government is acting to take new measures to stimulate foreign investors, among while a draft for a new investment law is considered.

Certainly, there are some advantages to invest in Romania such as:

- The existence of some resources which are not yet depleted or turned into account at their real potential: energy and mineral resources for which efficient processing technology is needed; an unlimited touristic potential all the year round; production industrial capacities; highly trained labour force; consumer demand far from being met.
- Romania has no external debt and, consequently, is not economically bound. This situation allows for a proper business climate, without high external pressures concerning payments.
- Romania's geographical position, at the crossroad of commercial ways and markets, invites the foreign investors looking for new outlets. Furthermore, the free zones Sulina and Constantza should be considered by the foreign investors interested to get an easier access to Central Europe.

The present Romanian legislation concerning the foreign investments is among the most liberal:

- foreign capital investments may be placed in various fields of activity (industry, agriculture, building, tourism, research, trade, banking services, insurance etc.) with few exceptions practised, in fact, by all states;
- an unlimited quota of participation of the foreign investor in a company is provided, going up to 100%;
- in any joint-venture in Romania the partners are the only ones entitled to decide on their contribution to the capital, the book-keeping (in “lei” or in a foreign currency), the decision-making, organization, operation, salaries, prices, and so on;

- the supply with raw materials, equipment , utilities and services, as well as the sales can be done directly on internal or external market, as the partners agree, at negociated prices in “lei” or in foreign currencies;
- the profits in “lei” or in foreign currency may be reinvested in the same or other companies, or used for buying Romanian goods and services;
- if there is a taxable income, the company is exempted from tax for two years; for the next three years, the Ministry of Finance can approve a 50% tax reduction; for the profit quota reinvested for at least five years, the profit tax is reduced by 50% ;
- if the foreign investor doesn't wish to reinvest his profits in Romania, the profits in foreign currencies and a quota of the profits in “lei” equivalent to maximum 8 % of the foreign investor's financial share to the capital can be transferred abroad by the foreign investor, the Romanian Foreign Trade Bank being entitled to exchange the “lei” amount in foreign currency. At present, the necessity of increasing this quota to 15% was analysed by the specialized Governmental Foreign Investment Agency, which submitted to the Parliament the draft of a new investment law providing also new incentives for the foreign investors to generate and operate capital in Romania.

As far as the Romanian economic agents are concerned, they are ready for any mutually profitable cooperation, welcoming all potential partners to discuss and implement such investments and business proposals.

THE REFORM OF THE FOREIGN TRADE

1. PARTNERS' DISCOMFORT

On the background of the dictatorial regime, totally disconnected of the external and domestic reality, of the excessive Concentration of economic policy decisions, the Romanian foreign trade faced up to December 1989 major difficulties consisting of:

- centralized and tight planning of the goods to be exported or imported (export maximization and import minimization);
- planned prices for exports and imports regardless of their real level on the international market;
- arbitrary planning of exchange rate for export/import items implying negative effects in the management of the economic units;
- forbidding the credit use for imports and imposing payment terms for exports unusual on international market;
- forcing the payment of the external debt in advance, much ahead of agreed schedule;
- systematical cutting down of the foreign trade employees both within the country and abroad.

All these difficulties have led to the deterioration of the commercial relations with the great majority of market economy countries and the diminishing of the business relations with a lot of traditional partners.

2. THE NECESSARY APPROACH

The new political context in Romania as a consequence of the December 1989 Revolution, asked for a new strategic line of foreign trade system restructuring, keeping in mind the essential aspects: the irreversible political option for Romania's transition to the market economy system and on country's integration in the European economy and international trade, on one side; the present state of the economy which requires the gradual restructuring of the existing branches, on the other side.

Starting from the dismantling of the state monopoly on foreign trade, the new options are aiming at:

the replacing of the centralized planification with an adequate strategy and an indicative programming of foreign trade activity; the state will implement that strategy using exclusively economic and financial levers featuring a descentralized foreign trade;

setting up a foreign trade mechanism fitted in the market economy and encouragement of all economic agents engaged in foreign trade activities, private or state companies, natural or legal persons;

elaboration of a commercial policy enabling alternative solutions to the efficiency of foreign trade activities at the level of each economic agents;

increased volume and improved pattern of the foreign commercial exchanges, within balanced exports and payments or an acceptable debalancing kept under control and using foreign financial assistance.

3. A NEW INSTITUTIONALIZATION

The Decision No.805 dated the 20th of July 1990, endorsed by the Law No. 36, enacts the structure and functions of the Ministry of Trade and Tourism, a governmental structure in charge with the policy of domestic and international trade and tourism as part of the whole economic policy of the state.

Within this structure, the Foreign Trade Department has been involved in the reforms concerning foreign trade activity seen both as mechanism and policy.

In this respect, the Foreign Trade Department has drawn up a strategy based on a better knowledge of national commercial instruments and the permanent assessing of the economic and commercial potentiality of our partners, the business climate on international markets and trade policies promoted all over the world.

Defining the new trade policy of the state, the Foreign Trade Department developed a lot of consultations with domestic and foreign agents, including those from GATT, IMF, BIRD, CIT/ Geneve and called for technical assistance. The outcome of all these activities is the fact that now Romania has developed a proper foreign trade mechanism responding to the rules and exigences of international trade community and enabling to build up the credibility of our economic reform and the confidence of our trade partners.

The foreign trade mechanism is doubled by a new trade policy, effective with the 1st of January 1991, shaped in negotiable instruments according to the consistence and the transparency called by Romania's quality as contracting party to GATT.

This trade policy, completely neutrous with respect to the origin or the ownership form of a company, is based on an effective customs tariff appliable to all economic agents, the general principle of import/export liberalization, total elimination of export subsidies, a new system of foreign currency allocation credit and drawback and tax incentives.

Such a policy, permanently completed with a strenuous work of up-dating our agreements, accords, conventions with other countries serves for a natural and rational promotion of Romania's foreign trade.

Feeling the pressure of the time, the need for operative communication, the storage and retriving with high speed of information, a modern information system is under way to be established taking into account the functions as policy maker of Foreign Trade Department. Already sound seeds of this system are enabling us to perform a vast activity of trade promotion and consultancy, both for Romanian companies and for their foreign partners, in counties, the same role is played by the Foreign Trade Department's network of Trade and Tourism Promotion Centers.

While the Foreign Trade Department is smoothing all the way between commercial partners, observing the legal framework, the promotional trade policy and a Wealthy specific information system, there is the task of the economic agents - without any administrative interference - to conclude commercial contracts inspired from their own interests and to respond for their fulfilment.

REORGANIZATION OF BANKING SYSTEM IN ROMANIA

In the process of the rapid transition towards a market-economy, a great importance has the establishment of a new banking system suitable to this type of economy.

Thus, starting with September 4, 199o was established the Central Bank of Romania, considered as a great step toward elimination of the centralised system in the field of financial and banking activities.

In order to create the legal frame for the whole banking system, working in a market economy, the Government already submitted to the Parliament the law regarding banking activities and the law of National Bank of Romania, drawn-up with the assistance of IMF and world Bank experts.

According to the provisions of these lows - subject to Parliament approval - the structure of Romanian banking system will be organised on two basic levels:

- National Bank as an unique issuing body, for monetary and credit control and supervision of all banking societies;
- Banks, established as commercial societies, which will collect funds, will grant credits and other services in the banking fields.

The main provisions of the law of National Bank of Romania are:

- National Bank of Romania (KBR) Is managing the monetary and credit policy of the State and is keeping the stability of national currency;
- NBR negotiates agreements for international loans and can participate to the international monetary, banking and financial institutions.
- NBR will have branches in all counties of Romania and can have affiliates and agencies in other places of interest.
- NBR will keep and manage international currencies and gold reserves.

The law regarding banking activity stipulates the conditions for banks registration as commercial societies, the way of collecting social capital and the basic rules for .the whole activity of banks.

INDUSTRY ON THE WAY OF RESTRUCTURE

Until the development of the tertiary sector the industry remains the back bone of the economy, but following the restructuring process in the period of transition, in order to meet the market requirements and the technological tendencies. Under the Reform's process, the technologies promoted in industry do not have to involve high financial risks, but at least to maintain the productive capacity of units and to obtain a profit.

Regarding the priorities, we choose, for instance: agroalimentary equipment, agricultural machines for small works, equipment for touristic field.

Generally, the improvements of the technological flows in any kind of industrial activity, are welcome.

It is necessary to promote technologies which can operate in Romania, taking into account the existent level of skillness and the possibilities of maintaining them in a proper condition of operation.

With the reference to the new high technologies, their implementation will be made by more complex association with foreign partners, having facilities in the industrial, commercial and financial fields.

In conclusion, starting from the economic destination of investments, the restructuring of industry should have as target the following:

- implementing a self-management system in the field of alimentary industry, light industry, housing construction, handicraft and consumption cooperation;
- creating new commercial societies, including the foreign participation in the field of production of the great majority of consumption goods;
- restructuring and reconsidering the existent facilities in non-ferrous industry, chemistry and oil-chemistry, including foreign capital participation;
- general elimination of state subsidies in various production fields;
- supporting from the state budget the programmes of development of infrastructure (communications, highways, airports, railways).

PROMOTION OF FOREIGN CAPITAL INVESTMENT IN ROMANIA

Promotion of the foreign capital investment in Romania is considered as one of the major forces for the transition of the present Romanian economy towards market-economy fully integrated in the world economy.

Understanding this urgent necessity, even before the election of the new government, on May 20, 1990, the Provisional Council of National Unity (the legislative body after December revolution) issued the Decree-Law No. 96 of March 14th, 1990 regarding the promotion of foreign capital investment in Romania. Into can say that this law is among the first laws issued by new legislative body, and this is a real proof of the unconditional will of the new authorities to open Romanian market for foreign investors and to connect our economy with world economy.

Based on Decree-Law No. 96 up to 30th of October 1990, in Romania were registered 570 commercial companies with foreign capital participation. The social capital of these companies is approximately of 2,3 billion lei, from which about 66 million dollars is foreign investor's participation.

The foreign investors are from sore than 50 countries, the biggest share of foreign capital participation being from West-Europe – 60% from the total foreign invested capital; the share of capital front USA is of about 18%, Middle East area 12% etc.

The commercial companies are distributed in 31 counties, the most attractive areas and places being Bucharest (394 companies), counties Timiş (40 companies), Constanța(25), Cluj (17), Bihor (14) etc.

As far as the fields of activities are concerned, the new commercial companies are mainly orientated towards commerce and services. Thus, export and import activities are carried out by 539 companies, services by 540 companies, production of goods by 104 companies.

It is understood that the same company can have as a whole object of activity commerce, services: and production.

The conclusion which can be drawn, regarding foreign capital investment in Romania, is that, in spite of short time from the date of issuing new regulations - the foreign capital is coming to Romania in an encouraging way.

The actual legal frame for foreign capital investment is very attractive for foreign investors, because the foreign partners are free to repatriate their foreign currency profits and even to transfer local - currency profits (converted into hard currency, at the day's rates) up to 8% of the capital subscribed. The profits can be reinvested in the joint ventures or in any other Romanian company or used to buy Romanian goods and services.

In the first two years after the creation of the company there will be no tax on profits and for the following three years the profit tax can be cut by 50%, provided it is reinvested in Romania, or special permits from the Ministry of Finance are granted.

Foreign companies are welcome in Romania to make capital investments to become owners of unlimited assets of the commercial companies, services, or Romanian production means, or to finance new companies having Romanian companies as partners in a system of joint ventures.

Investing companies enjoy the same legal status as the local companies and they can operate as joint stock or limited liability companies.

The area of interest for foreign investment is quite bread including industry, agriculture, constructions, tourism, scientific and tehnological research, foreign trade, banking system, insurance etc. being restricted only the fields of armament, explosives, narcotics and some medical drugs.

The Romanian side is greatly interested in foreign investor's contribution with machinery and modern equipment, new technologies, industrial property rights, certain raw materials or subassemblies, foreign currency resources, management experts etc. As far as the Romanian

participation is considered, it can consist of buildings, utilities, infrastructure, some equipment and machinery and, the most important, highly qualified engineers, technicians and labour force.

AGRICULTURE AND LAND OWNERSHIP

The renewing force of the agriculture represents a justified hope for Romania, well-known for its tradition in the food goods production, but neglected by the former regime.

The experience of this year proves the connection between the worker and the land and this symbiosis is to be properly restored.

The parliament has already set, for debate and approval, the Land Bill, the Law on the cooperative companies, the land survey Law, norms which include basic ideas of the ownership regime.

These laws provide the farmers land ownership right and their freedom to opt or not out of the former cooperative farms.

Present cooperative members who were landless at the time they joined the cooperatives farms are entitled to land ownership without compensation and so the descendents of farmers who contributed their land to the cooperative farms, now contemplating a return to agriculture.

Teachers, physicians and other intellectuals setting down in the rural areas will also have' to qualify for land and house.

In order to prevent an excessive scattering of land the smallest technologically optimum land area is declared indivisible property

At the same time, failure to farm the land may even compel its owner to lease it or even to sell it to persons who have both the will and the potential to till it.

The present cooperative farms shall be reorganised into cooperative companies and their members will be able to withdraw whenever they want and are entitled to a land area equal to the one they brought along when they joined the cooperative.

The present state farms would be changed into autonomous companies.

The Government will pursue a policy of farmwork guidance and stimulation by concluding contracts with farmers at guaranteed minimal prices and by financing selection and improvement research activities.

THE NATIONAL INSTITUTE
OF
SCIENTIFIC RESEARCH

ROMANIAN ECONOMIC DIGEST
MARS 1991

CENTER FOR ECONOMIC INFORMATION
AND DOCUMENTATION
BUCHAREST

SOMMAIRE

POINTS DE VUE:

QUELQUES ASPECTS DE LA PRIVATISATION EN ROUMANIE
(Ştefan CIOLACU) 27

QUELQUES ASPECTS DE LA PRIVATISATION EN ROUMANIE

ing. Ştefan CIOLACU

L'objectif principal du gouvernement roumain consiste à assurer la transition à l'économie de marché sur la base du fonctionnement autonome des agents économiques et de la prépondérance de la propriété privée. L'implémentation de cet objectf exige des vastes programmes de mesures, les uns déjà adoptés, les autres en train de l'être.

Nous avons précisé dès le début que le problème de la privatisation sera entièrement résolu par l'adoption de la nouvelle Constitution à laquelle travaille une commission parlementaire quelques unes de ses thèses fondamentales étant déjà publiées.

La propriété privée sera constituée par deux voies principales:

1. le transfert de la propriété d'Etat vers le secteur privé;
2. la création de nouvelles propriétés dans le secteur privé sur la base de la libre initiative.

Le programme de réforme du gouvernement met un accent particulier sur le processus de privatisation - le transfert de la propriété d'Etat vers le secteur privé - pour résoudre les problèmes suivants:

- l'augmentation de l'efficience économique par le transfert du méchanisme de décision vers les agents économiques privés en vue de demarrer l'activité de gestion et de direction et d'atribuer des responsabilités réelles à ceux-ci;
- la constitution d'un cadre compétitif, la démonopolisation de la production de biens de consommation, tant sur le plan qualitatif que sur celui quantitatif;
- le développement d'un marché du capital qui assure la circulation des économies de la population vers les investissements.

L'adoption l'année passée de la Loi no. 15 a créé le cadre législatif en vue de décentraliser toutes les structures économiques, de garantir une indépendance fonctionnelle réelle et la libre initiative.

Toutes les entreprises d'Etat seront organisées en tant que régies autonomes et sociétés commerciales par les décrets gouvernamentaux et les décisions de l'administration locale d'Etat pout les unités d'importance locale. Tout d'abord, le capital des sociétés commerciales est propriété

d'Etat par actions et parts sociales, dont 30% seront transferées gratuitement aux citoyens roumains.

Pour évaluer les 30% du capital social ont été nécessaires des opérations de calcul des effets et d'évaluation du patrimoine des compagnies d'Etat qui doivent être transformées en sociétés commerciales.

Le reste de 70% du capital social d'Etat sera transféré par vente à des tiers du secteur public ou privé roumain ou à des étrangers / par la voie des actions ou parts sociales dont la valeur sera négociée conformément aux principes de l'économie de marché.

La Loi no. 15/1990 a indiqué le cadre conceptuel et stratégique et la nouvelle loi de la privatisation devrait établir les mesures tactiques et concrètes et le mécanisme precis pour l'accomplissement de ce processus. La plus importante partie de la Loi no. 15 est la présentation de la conception sur les modalités de transfer des 30% des parts sociales de l'Etat vers la population.

Conformément à la Loi no. 15, on a créé l'Agence Nationale pour la Privatisation et le Développement des Petites et Moyennes Entreprises. En tant qu'établissement gouvernemental, celle-ci a comme but de préparer et de coordonner le transfert des actions ou des parts sociales, moyennant la concession des activités économiques, des services publics ou des unités productives, tant celles appartenant aux régies autonomes que les biens de l'Etat, sur la base des ventes aux enchères.

La stratégie de privatisation inclut deux démarches importantes;

1. La vente totale aux enchères des petites entreprises exclusivement aux citoyens roumains, en vue de créer les conditions de la constitution du marché du capital roumain. Les unités d'Etat appartiennent aux secteurs suivants: commerce, tourisme, services, ateliers et unités de petite industrie, terrains, biens divers etc. indépendants de point de vue fonctionnel. En dehors de l'attraction de ressources financières, les agents économiques indépendants peuvent s'adapter à la démande de consommation du marché et produire et délivrer les marchandises dans les conditions d'une efficience accrue.
2. La vente totale ou partielle des actions d'Etat aux sociétés commerciales sur la base des programmes concrets de privatisation déjà approuvés par le Parlement. Le programme sera fondé sur une évaluation indépendante, différentiée pour chaque compagnie en fonction de sa spécificité, effectuée par des experts roumains et étrangers.

Ce processus est conçu de façon à ce qu'il permette la réalisation de la valeur réelle sur la base de la valeur intrinsèque et de la valeur potentielle, sur le marché libre.

Le processus de l'évaluation sera suivi par un programme typique de redressement de chaque société, afin qu'au moment de la vente, les actions de la compagnie soient interessantes pour les investisseurs étrangers. Environ 10 à 20% des actions détenues par les sociétés commerciales seront réservées aux propres employés, afin de stimuler leur contribution à une activité efficiente.

Le processus de réorganisation a commencé; il a été stimulé par l'adoption de la Loi no. 31/1990 concernant les sociétés commerciales. On a déjà créé plus de 2.000 sociétés commerciales dans tous les secteurs d'activité. Nous devons établir les unités économiques qui, à la demande des sociétés commerciales et des départements, peuvent être vendues immédiatement ainsi que celles dont les actions seront vendues ou celles qui doivent être modernisées en vue d'en augmenter les profits; ce n'est qu'après ça qu'elles pourront être privatisées.

Pour le programme de privatisation, il est important d'appliquer les prévisions du Décret gouvernemental no. 1228 concernant le transfert du droit d'usufruit vers les personnes morales et physiques roumaines et étrangères par concession, louage et administration financière.

L'administration de la propriété d'Etat par des agents économiques privés a comme but d'augmenter l'efficience de ces unités et aussi de former des managers, des experts financiers et de marketing, leur permettant ainsi devenir des membres des conseils d'administration; jusqu'à présent ont été enregistrées plus de 10.000 reprises de direction et droits d'utilisation par des agents économiques privés, par concession, management financier, mandat, tant sur la base de l'initiative du propriétaire, que sur celle du locataire.

La deuxième modalité de formation et de développement du secteur privé dans l'économie roumaine c'est la création de nouvelles unités privées basées sur la libre initiative. L'adoption du Décret-loi no. 54/1990 a créé le cadre légal permettant aux entrepreneurs privés de fonder et de promouvoir le développement du secteur privé par les petites entreprises, les associations lucratives, les associations familiales et les personnes indépendantes. Jusqu'à présent plus de 110.000 entreprises privées ont été enregistrées, dont environ 30% travaillent pour la production de biens, comme: meubles et petit mobilier, confections, tricotages, pièces détachées, produits en caoutchouc et matériaux synthétiques, produits alimentaires etc.

Il faut souligner que les formes d'organisation présentées ci-dessus sont conformes aux dispositions de la Loi no. 31 concernant les sociétés commerciales.

L'Agence Nationale pour la Privatisation est chargée des objectifs fondamentaux dans ce domaine, en vue d'encourager les petites et

moyennes entreprises de créer de nouvelles entreprises, de former le personnel, de stimuler et d'orienter les agents économiques conformément à la stratégie économique du gouvernement visant la transition vers l'économie du marché.

L'élaboration du cadre législatif nécessaire au processus de privatisation doit être stimulée par la soumission de nouvelles lois à l'approbation du Parlement: ces lois doivent spécifier clairement les conditions de transfert de la propriété d'Etat vers le secteur privé.

Ces étapes du processus de privatisation doivent être coordonnées fermement pour éviter les erreurs et les contradictions sociales.

Il faut aussi mentionner certains facterus restrictifs dûs aux conditions organisationnelles qui pourraient empêcher l'évolution du processus de privatisation:

- ressources réduites de capital et impossibilité de garantir intégralement des crédits;
- manque de matières premières et de ressources;
- manque d'espaces productifs et d'expérience de direction.

Il ne faut pas oublier que la privatisation s'effectuera à long terme et entraînera des coûts considérables. Les mesures présentées pourront être prises seulement si nous réaliserons une formation du personnel en conformité avec l'économie de marché et nous en assumerons les risques.

Nous espérons que la privatisation sera réalisée tant par des mesures législatives d'implémentation que par l'esprit inventif des Roumains, qui représenteront la garantie d'une possible coopération profitable dans ce domaine.

THE NATIONAL INSTITUTE
OF
SCIENTIFIC RESEARCH

ROMANIAN ECONOMIC DIGEST
DECEMBRE 1991

CENTER FOR ECONOMIC INFORMATION
AND DOCUMENTATION
BUCHAREST

L'ACADEMIE ROUMAINE

L'INSTITUT NATIONAL DE RECHERCHES ECONOMIQUES 1990-1991

CENTRE D'INFORMATION ET DOCUMENTATION ECONOMIQUE
Bucarest, 1992

SOMMAIRE

POINTS DE VUE:

LA RECHERCHE SCIENTIFIQUE, DEROULEE AU CADRE DE L'INSTITUT NATIONAL DE RECHERCHES ECONOMIQUES..... 37

LA RECHERCHE SCIENTIFIQUE, DEROULEE AU CADRE DE L'INSTITUT NATIONAL DE RECHERCHES ECONOMIQUES*

L'Institut National de Recherches Economiques (I.N.R.E.) a été fondé par le Décret no. 10/2 janvier 1990, en tant qu'unité de recherche scientifique visant à "promouvoir les recherches d'une manière autonome". Par la Décision du Gouvernement no. 505/10 mai 1990, l'I.N.R.E. a été transféré au système de l'Académie Roumaine, s'accomplissant ainsi la volonté de ses chercheurs, publiquement exprimée lors de ia révolution de Décembre 1989.

Conformément à son profil de recherche - qui doit combiner harmonieusement la spécialisation par domaines et l'assurance d'une vision d'ensemble sur les problèmes économiques - l'I.N.R.E. comprend les unités suivantes:

a. l'Institut d'Economie Nationale;
b. l'Institut d'Economie Mondiale;
c. l'Institut de Recherche des Relations Interbranches et des Structures industrielles;
d. l'Institut d'Economie Agraire;
e. l'Institut de Prognose Economique;
f. l'Institut des Finances, Prix et Devises;
g. l'Institut de Recherche sur la Qualité de la Vie;
h. le Centre d'Information et Documentation Economique.

Au cadre de l'Institut fonctionne aussi le Secteur de recherche économique assistée par l'ordinateur.

En renonçant aux attributions octroyées à l'ancien Institut Central (dont celle, absurde, de coordonner toute la recherche économique du pays), l'I.N.R.E. a concentré ses efforts sur tes thèmes d'importance majeure pour l'économie nationale, en veillant à ce que ses unités composantes - tout en maintenant leur profil de spécialité -contribuent à l'élaboration des recherches complexes, à caractère global. Compte tenu de l'état et des tendances de la science mondiale et des problèmes du développement de la Roumanie, tout un cycle de débats scientifiques a été consacré à l'identification des objectifs de recherche que l'I.N.R.E. doit nécessairement assumer, en tant qu'unité académique, dans le contexte d'une diversification toujours plus large du réseau de recherche économique dans notre pays (dans l'enseignement supérieur, ainsi que dans d'autres

---

* Résultats dans la période mai 1990-décembre 1991 et perspectives pour 1992.

centres d'importance nationale, départementale ou sectorielle). Il faut souligner le fait que l'I.N.R.E a été l'un des facteurs qui ont stimulé ce processus, pas mal de ses chercheurs réputés travaillant à présent dans des instituts tels que l'I.R.L.I., "Virgil Madgearu", "Gheorghe Zane" etc. Nous pensons que l'effort fait dans ce sens a permis a l'I.N.R.E. non seulement de se définir, mais aussi d'organiser une ample collaboration avec les autres unités de recherche économique de Roumanie.

En même temps, on a organisé la coopération - dans des buts documentaires et sur des problèmes fondamentaux - avec des unités similaires de plus de 30 pays. On a initié et élargi les contacts avec les agences économiques des missions diplomatiques et avec les organismes internationaux représentés à Bucarest. En bénéficiant largement des programmes d'assistance de l'étranger, ont été effectués plus de 230 voyages à l'étranger, ayant comme but: la documentation et l'information, les stages de spécialisation et perfectionnement, le doctorat. Ont aussi été convenues une trentaine d'actions en cours de réalisation dans les pays occidentaux dans le cadre du programme "PHARE". L'I.N.R.E. et ses unités composantes ont reçu la visite de plus de 400 personnalités étrangères (chercheurs, universitaires, diplomates, directeurs, spécialistes des organismes internationaux tels que F.M.I., B.I.R.D., G.A.T.T., P.N.U.D., C.E.E. etc.).

L'activité de doctorat, les cours et séminaires organisés par I.N.R.E. ont constitué des formes complémentaires de formation, perfectionnement et spécialisation, surtout pour les jeunes chercheurs. A présent, l'I.N.R.E. dirige l'activité de 19 (coordonnateurs scientifiques au doctorat et de 93 candidats au doctorat (63 d'entre eux étant admis au doctorat après l'entrée de l'I.N.R.E. dans le système de l'Académie Roumaine). Toujours dans cette période, 4 personnes ont présenté leur thèse de doctorat et ont obtenu ta confirmation du titre de docteur en économie; 69 examens ont été passés et 15 compte-rendus ont été présentés, conformément aux programmes individuels de préparation pour l'examen de doctorat.

On a organisé des cours et séminaires, dont:

a) "Modelage macroéconomique", sous la directionde l'académicien Emilian Dobrescu, à 35 participants; il y a eu 6 réunions en 1990 et 34 en 1991;
b) "Démo-économie", sous la direction de l'académicien Vladimir Trebici, à 32 participants; il y a eu 9 réunions en 1991 ;
c) "Epistémologie des sciences sociales", sous la direction du prof. dr. Cătălin Zamfir, à 30 participants;
d) "Management et marketing dans l'économie", sous la direction du prof. dr. William Straley (Université d'Atlante, E.U.), à 53 participants;

e) Cours de microéconomie concernant la Théorie de la consommation", au niveau prédoctorat, sous la direction du prof. univ. Mihai Cotfas (Université de Lund, Suède), à 57 participants;
f) "Compte-rendus et thèses préliminaires pour le doctorat (présentation publique)", sous la direction de l'académicien Tudorel Postolache, à 50 participants; il y a eu 6 réunions en 1991.

Afin de vérifier à quel point les conclusions et les diverses solutions obtenues par la recherche sont fondées et rationnelles, parfois même dans la phase de l'orientation de certains thèmes de recherche, on a organisé des débats scientifiques.

Au cours des années 1990-1991, on a organisé au cadre de l'I.N.R.E. plus de 150 manifestations scientifiques, dont 20 ont été organisées par son Conseil scientifique. Parmi celles-ci nous mentionnons: le cycle thématique "Orientations et tendances dans la recherche de l'économie et de la qualité de la vie", débats de certains projets de réforme (appartenant à l'académicien Anghel Rugină et au professeur Constantin Cojocaru), le séminaire "Costin Murgescu - sa vie et son oeuvre", la session scientifique commémo-rative "Virgil Madgearu", le débat interne des "Thèses de l'I.N.R.E. concernant la stratégie du développement de l'économie nationale de la Roumanie pendant la transition". Parmi les manifestations à participation internationale nous mentionnons: le Colloque bilatéral roumain-allemand ayant comme sujet "L'économie de marché et l'Etat social - dialogue sur les directions de la réforme et ses étapes" (au cadre duquel il y a eu 6 séminaires), "La qualité de la vie pendant la transition", "La reforme et les problèmes de l'agriculture".

Vu la vocation académique de l'I.N.R.E., le cycle de débats publics "Orientations et tendances dans la recherche de l'économie et de la qualité de la vie", organisé par le Conseil scientifique, a eu comme principal objectif la projection des recherches effectuées au cadre de l'Institut dans le cadre de la science universelle et nationale, afin d'encourager la créativité, l'indépendance de la pensée et de l'expression.

Ce cycle a comporté cinq sessions de communications scientifiques:

- Pensée et pratique dans la recherche de la qualité de la vie;
- La recherche économique dans une approche épistémologique;
- La transition vers l'économie de marché et la recherche économique;
- L'agriculture de la Roumanie dans le contexte de la transition vers l'économie de marché;
- La restructuration économique de la Roumanie. Le cadre mondial de la transition.

Dans tous les instituts de recherche appartenant à l'I.N.R.E., on a organisé aussi des sessions et des débats scientifiques.

Ses chercheurs se sont impliqués activement dans l'échange d'idées de l'étranger, présentant plus de 60 communications aux réunions scientifiques internationales.

Tout en intensifiant sa propre activité de recherche, l'I.N.R.E. a accru sa capacité de répondre avec compétence aux sollicitations d'assistance et de conseil. C'est ainsi qu'après les élections de mai 1990 l'I.N.R.E. a avancé au Gouvernement plus de 140 ouvrages (de son programme de recherche), ayant comme sujet les problèmes de la réforme économique.

Les projets des plus importantes lois visant la création du nouveau mécanisme économique basé sur les critères du marché et de la concurrence ont été examinés par l'I.N.R.E. afin d'y faire des observations. Quant au projet de loi de la privatisation, les chercheurs ont dressé plus de 100 compte-rendus, ont participé à toute une série de débats organisés sur ce thème, ont formulé de nombreuses observations et suggestions dans la presse, à la radio et à la télévision. Le président du Conseil scientifique de l'I.N.R.E., l'académicien Tudorel Postolache, a présenté une synthèse de ces opinions, y compris les principales réserves vis-à-vis du projet de loi, devant le Parlement roumain. Les chercheurs de l'I.N.R.E. ont participé à l'activité de certaines commissions et collectifs interdépartementaux constitués dans le but d'effectuer des analyses macroéconomiques, de préparer certains projets dé lois, ainsi que d'élaborer certaines méthodologies d'application. Après septembre 1991, le premier ministre Theodor Stolojan a organisé toute une série de discussions avec un nombre important de chercheurs et avec la direction de l'I.N.R.E., dans la phase de documentation, orientation et projection de certaines réglementations visant à assurer la poursuite et l'approfondissement de la réforme dans le cadre de la transition vers l'économie de marché. L'activité de conseil a été accordée aussi à la demande des entreprises, syndicats, parlementaires, unités de recherche économique à profil départemental etc.

Cette activité d'assistance de spécialité a été positivement appréciée non seulement pour la compétence des chercheurs de l'I.N.R.E., mais aussi parce que ceux-ci ont fondé leurs opinions sur

des méthodologies, critères et objectifs strictement scientifiques, au-delà des jugements politiques de valeur et non-altérés par des approches conjoncturelles.

Objectifs prioritaires de recherche

Dès sa création, l'I.N.R.E. s'est proposé comme objectif prioritaire de jeter les fondements de la transition de l'économie dirigée vers l'économie de marché. Etant donné que la science économique mondiale ne dispose pas encore d'une théorie systématique sur ce processus historique si inédit et tellement compliqué et que les problèmes sont encore plus pressants

pour la Roumanie, on a été obligés de mettre “la transition” au centre de nos préoccupations. Nos efforts viennent rejoindre l'effort national fait dans ce domaine par l'Académie d'Etudes Economiques et par d'autres unités d'enseignement supérieur, par le réseau des centres de recherche économique départementaux ou privés, par les organismes d'Etat et au cadre d'un grand nombre de partis ou formations politiques.

1. En vertu de sa vocation académique, l'I.N.R.E. a concentré son attention sur les aspects théoriques et méthodologiques qui représentant de nouvelles acquisitions scientifiques à valeur intrinsèque - puissent faciliter l'approche prospective plus cohérente de tous les phénomènes qui caractérisent l'évolution de notre pays dans cette étape. Par une étroite collaboration avec un nombre important de spécialistes des unités économiques, de recherche et des chaires universitaires, ainsi qu'avec des institutions scientifiques réputées de l'étranger, l'I.N.R.E. a élaboré “L'esquisse de stratégie de la réalisation de l'économie de marché en Roumanie”, “L'économie de la Roumanie au XX-ème siècle”, ainsi que d'autres ouvrages de synthèse, basés sur un grand nombre d'analyses comparatives (en vision temporelle, ainsi qu'avec d'autres pays), des estimations du stade et des tendances de la science économique contemporaine, des expertises techniques et économiques, des prognoses démographiques, technologiques et sociales, des scénarios du développement de l'économie nationale dans le contexte des processus d'intégration en Europe et sur le plan international, des investigations sociologiques concrètes etc.

a) Si brève que soit cette présentation de la contribution théorique afférente à ces ouvrages, il faut absolument souligner l'interprètation de l'actuelle évolution sociale et économique de la Roumanie et des autres pays du centre et de l'est de l'Europe, évolution appréciée comme un nouveau type de crise, dont le trait particulier consiste en la combinaison des conséquences de la crise structurelle de l'ancien système de l'économie dirigée avec ce qu'on pourrait appeler la crise de transition proprement-dite. Les recherches ont relevé que les séries statistiques à long terme (l'intervalle historique 1859-1947), conjuguées avec celles de la période 1950-1990, constituent une riche source de chiffres pour l'étude des macrocycles de l'économie roumaine, compte tenu des nombreuses interférences existant entre ceux-ci et les macrocycles de l'économie mondiale.

Ayant comme point d'appui l'analyse conceptuelle et concrètement historique de l'économie de marché comme archétype, les ouvrages de l'I.N.R.E. ont identifié les facteurs qui déterminent la particularité de ses traits d'un pays à l'autre, en tirant des conclusions de principe pour dessiner le développement futur de la Roumanie.

On a dépassé, ainsi, le cadre étroit et stérile des disputes théoriques altérées par des approches schématiques, en démontrant la nécessité de partir de la spécificité du comportement économique pendant la transition, qu'on ne saurait axiomatiser ni en invoquant les principes de l'économie moderne de marché ni les règles, en cours d'être éliminées, caractéristiques à l'ancienne économie dirigée.

On a démontré, dans ce sens, que la privatisation est la prémisse obligatoire pour l'introduction du nouveau cadre institutionnel de l'économie, pour le fonctionnement intercorrélé et efficient du marché des produits, du capital et du travail. Ayant à la base une analyse approfondie et comparative des voies de réalisation de ce processus, on a avancé la thèse selon laquelle - vu les avantages de chacune, ainsi que les désavantages que les approches basées sur l'exclusivisme pourraient engendrer - il serait nécessaire d'utiliser simultanément toutes les formes de privatisation, avec les adaptations exigées par chaque branche; l'expérience acquise tant par la Roumanie que par les autres pays ex-socialistes a confirmé la viabilité de cette conception.

L'approche séquentielle de la transition a été circonscrite non seulement à son cadre institutionnel, mais en accordant la priorité aux changements au niveau de l'économie (prix, convertibilité, circulation monétaire, crédit, intérêt, fiscalité etc.). Les ouvrages de l'I.N.R.E. ont insisté sur les combinaisons de ceux-ci avec les modifications essentielles'survenues dans l'économie réelle, par des actions complexes d'ajustement structural et modernisation technologique des principales branches (y compris de nombreuses études concrètes pour l'industrie, l'agriculture, le secteur tertiaire etc.). On a délimité ainsi un domaine nouveau d'interpénétration de la macroéconomie avec la microéconomie, en plein accord avec l'évolution de la théorie moderne.

Les recherches ont démontré - d'une manière logique plus poussée que d'autres ouvrages similaires existant déjà dans le monde - la nécessité pressante, les critères et les modalités visant à assurer à la population une réelle protection sociale. La principale conclusion de cette approche est que la protection sociale ne doit pas être considérée seulement comme un objectif et un effet, mais aussi comme une exigence et une prémisse de la transition, pas seulement du point de vue socio-humain, mais aussi de celui économique. Les études consacrées à la définition du contenu et du système d'indicateurs de la qualité de la vie, sous l'angle théorique et concret, ont conféré à cette conclusion une valeur opérationnelle.

Les ouvrages de l'I.N.R.E. ont mis en évidence les principales discordances qui caractérisent l'évolution d'une économie dirigée vers l'économie de marché: entre le niveau et la structure de l'offre et de la demande; entre certaines branches et secteurs interdépendants dans le

processus d'ajustement structural de l'économie; entre les exigences de sa modernisation technologique et la composition (sous aspect démographique et professionnel) de la main d'oeuvre; entre la nécessité d'une intégration rapide dans la division internationale et le degré insuffisant de préparation de l'économie; entre les objectifs de la protection sociale et les ressources disponibles dans ce but; entre les évolutions inévitablement non-uniformes des différents éléments du mécanisme économique etc. La systématisation conceptuelle et l'analyse de ces problèmes représentent un apport à la théorie moderne du développement, qui - rejetant à jamais les schémas de l'équilibre mécaniste - jugent les déséquilibres non seulement à travers leurs effets de déstructuration, mais aussi comme un facteur fondamental de l'évolution économique, du progrès social

b) Vu le rythme beaucoup plus accéléré des phénomènes réels par rapport au processus de consolidation de la théorie de la transition, on est parvenu à la conclusion que - parallèlement et en direct soutien de ce processus - il est nécessaire **d'élaborer des stratégies alternatives** du développement économique et social, à caractère tant global que sectoriel.

Sans se substituer à la théorie, mais en mettant à profit les acquisitions accumulées au cours de son évolution, ce genre d'ouvrages a gagné un poids toujours plus important dans la science contemporaine eu égard à tous les groupements de pays et à toutes les catégories de problèmes qui préoccupent à présent la civilisation humaine.

Nos recherches ont démontré que, dans le cas de l'actuelle transition, leur nécessité est d'autant plus pressante, ayant l'avantage non seulement de permettre l'approche en perspective du développement économique - sans laquelle il est difficile d'imaginer un processus de réstructuration de la profondeur du celui actuel - mais aussi de maintenir la recherche dans la sphère de ses fonctions cognttives, des intérêts réellement généraux et de durée de la société, de l'approche scientifique objective, détachée des inflexions - absolument normales, voire inévitables - de la lutte politique dans un système démocrate à pluripartisme.

c) Ayant comme point de départ l'exigence d'abandonner toute forme d'analyse unilatérale ou de prédiction, les ouvrages de l'I.N.R.E. sont orientés vers plusieurs variantes poursuivant le même objectif. Analysant ses propres solutions, ainsi que celles (d'ailleurs assez nombreuses) élaborées au sein d'autres unités, on a établi une méthodologie spécifique, ayant comme but:

- de rendre à chaque variante sa forme rationnelle (dépourvue d'imprécisions, rigidités, contradictions, erreurs etc.), concentrant l'attention sur l'essentiel et non pas sur les connotations (souvent émotionnelles) afférentes à certains aspects secondaires, de détail;

- d'interpréter chaque variante dans le contexte macroéconomique (causes et effets);
- d'identifier les points de contact entre les diverses solutions (avancées ou seulement possibles), même dans les cas où celles-ci paraissent incompatibles.

d) En ce sens, l'I.N.R.E. a mis l'accent sur l'étude des problèmes (d'ordre conceptuel et technique) posés par le **modelage économique** comme instrument d'analyse, simulation et prévision. L'expérience acquise dans ce domaine a du être réconsidérée, tenant compte des conditions spécifiques de la transition: le comportement atypique de divers agents économiques, la transformation structurale de l'économie nationale, l'absence pour le moment des tendances bien claires, le manque d'homogénéité (dans le contenu et dans la méthodologie) des séries statistiques etc.

Les efforts ont été concentrés vers deux directions, comme suit:

- l'élaboration d'un macromodèle-agrégat de l'économie roumaine;
- l'élaboration de certains modèles sectoriels (non-agrégats) connectés au premier (pour l'industrie, l'agriculture, le commerce extérieur, les processus démographiques, le standard de vie et la protection sociale etc.).

Le modèle macroéconomique-agrégat est conçu à base de la typologie S.C.N., ayant cinq groupes d'agents économiques: les fermes de la population, les firmes, l'administration publique, le système financier-bancaire, l'étranger. Il est orienté sur les problèmes de la formation, la répartition et l'utilisation finale du produit intérieur brut. La fonction macroéconomique de 'production, qui définit l'offre potentielle, est doublée de fonctions conformes à la demande de consommation, aux dépenses de l'administration publique, aux investissements et aux exportations. Le modèle réunit les variables endogènes et exogènes dans un système d'équations comportementales et comptables, ayant comme restrictions le volume disponible des ressources d'énergie primaire (autochtones et d'importation) et le solde de la balance commerciale. Par son intermédiaire, il serait possible de mettre en évidence les implications de la variation de certains paramètres tels que: le niveau des salaires et des autres revenus de la population, la fiscalité, les dépenses de l'administration publique, les intérêts, la masse monétaire, le taux de change, l'afflux de capital étranger.

*

* *

Les ouvrages de l'I.N.R.E. consacrés aux problèmes de la transition vers l'économie de marché jouissent d'appréciations positives de la part de la Section d'économie, sciences juridiques et sociologie de l'Académie

Roumaine, du Présidium et de l'Assemblée Générale de l'Académie, de la part d'un large cercle de spécialistes, de nombreux partis politiques, d'institutions d'Etat.

Au cours de l'élaboration, ainsi qu'après la parution de ces ouvrages, ils ont été appréciés par des représentants d'organismes internationaux tels la Banque Mondiale et le F.M.I., ainsi que par des personnalités réputées dans la pensée économique contemporaine comme I. Adelman, J.M. Montias, J. Taylor, L. Stoleru, G. Shultz et par un grand nombre d'experts de France, Etats-Unis, Allemagne, Grande-Bretagne, Suède, Suisse, Espagne, Union Soviétique, Grèce, Pologne, Corée de Sud, Hongrie, Yougoslavie, Tchécoslovaquie etc.

Pour l'année 1992, ces problèmes de la transition restent prioritaires, conformément au programme approuvé par la Section d'économie, sciences juridiques et sociologie de l'Académie Roumaine.

Afin de déterminer d'une manière scientifique les éléments - conceptuels et méthodologiques - pour l'élaboration des stratégies du développement futur de la Roumanie, la thématique de travail des unités composantes et des collectifs interdisciplinaires (environ 250 spécialistes) est concentrée sur un nombre de 40 sujets concernant notamment: l'investigation théorique des types d'économies de marché; l'étude de l'expérience internationale acquise dans l'élaboration de stratégies du développement et d'autres ouvrages similaires; l'analyse des résultats et de l'évolution prévisible des réformes des pays du centre et de l'est de l'Europe; l'analyse comparée des programmes économiques des partis politiques de Roumanie; la recherche des raisons et des implications de la crise économique que notre pays traverse à présent; l'estimation du potentiel actuel de l'économie roumaine; la restructuration de la propriété par la réalisation du processus de privatisation; le cadre institutionnel des mécanismes de marché; les politiques de stabilisation macroéconomique; le développement de l'industrie, de l'agriculture, de la science, de l'infrastructure, du secteur tertiaire; les investissements comme facteur de relance de l'économie; la firme comme agent économique; les problèmes écologiques; les processus démographiques; la protection sociale; la dimension culturelle de la transition; l'intégration de la Roumanie dans l'économie européenne et mondiale; l'intégration économique avec la République de Moldavie etc.

Seront élaborés plusieurs scénarios de l'évolution probable de l'économie roumaine, tant à court terme (programmes d'urgence), qu'à moyen et long terme, dans la perspective de l'an 2000.

Ces scénarios devront aborder les indicateurs macroéconomiques, les problèmes sectoriels et régionaux, les étapes de l'intégration dans l'économie mondiale, la protection sociale, certains domaines spéciaux.

En corrélation avec ces préoccupations, dans le domaine du modelage on prévoit la réalisation des objectifs suivants: l'achèvement du système d'équations du modèle-agrégat; la présentation et la discussion de celui-ci au séminaire international L.I.N.K.; l'étude de la base de données pour la définition des fonctions économétriques (séries statistiques, données d'expertise technique et économique, enquêtes sociologiques etc.) et le choix d'une solution méthodologique adéquate aux conditions spécifiques de la transition; l'élaboration de la variante expérimentale du macromodèle-agrégat et l'essai de son degré de plausibilité; l'élaboration des versions préliminaires des modèles sectoriels (au sein des unités qui composent l'I.N.R.E.), leur corrélation avec le modèle-agrégat.

2. Un autre objectif prioritaire de l'I.N.R.E. est l'élaboration du **Dictionnaire économique encyclopédique**, conçu comme un ouvrage de recherche fondamentale, visant à faciliter la synthèse entre les théories successives ou co-existantes et les méthodes provenant de divers arsenaux, la mise à profit des nouvelles possibilités d'établir, par analyse comparée, la compréhension du contenu et du sens général des catégories, l'intégration au niveau des concepts à l'intérieur des sciences économiques, l'assurance de la communication et des interférences avec les autres espaces de la science, de la culture et de l'art.

Au cadre des débats scientifiques qui ont eu lieu en 1991 à l'égard des fondements théoriques et méthodologiques de l'élaboration du dictionnaire, on a insisté sur la préoccupation de présenter, pour chaque catégorie, le système d'indicateurs statistiques, comptables, financiers, techniques etc., y compris la modalité de calcul dans tes divers systèmes de gestion et comptabilité sur le plan international, dans des diverses zones du monde et dans plusieurs plans (micro, mezzo, macro et mondo-économiques).

On a établi la modalité de travail conformément à la conception structurale et thématique du dictionnaire, on a dressé une bibliographie représentative des dictionnaires et des encyclopédies de la littérature de spécialité et on a élaboré expérimentalement quelques termes économiques.

A partir de 1992, on va établir les domaines de la science économique qui feront l'objet du dictionnaire, ainsi que des glossaires de termes, répartis par instituts et auteurs, à l'élaboration desquels vont collaborer des spécialistes des instituts de recherche et de l'enseignement universitaire, ainsi que d'autres domaines d'activité. Dans le cadre de l'élaboration du dictionnaire, le Centre d'Information et Documentation Economique (C.I.D.E.) va éditer périodiquement un bulletin contenant les résultats préliminaires de la recherche dans ce domaine et qui seront analysés lors des débats scientifiques.

3. Dans l'activité de l'I.N.R.E. une place de premier plan occupe la recherche des bases des politiques **macroéconomiques**. Les politiques financière-budgétaire, monétaire-bancaire, des devises et des prix, si remarquablement structurées et raffinées dans les économies de marche développées, sont fluides, vagues et contradictoires au cas des économies en transition. Les quelques jalons posés par des recherches de profil réalisées au cours des années 1990-1991 (la restructuration du système fiscal et du système des prix, la convertibilité de la monnaie nationale, l'établissement de la dimension de la masse monétaire, le crédit et les intérêts dans le nouveau type d'économie etc.) constituent des prémisses pour les changements nécessaires dans ce domaine, y compris l'instrumentaire approprié.

Vu la complexité particulière de ces problèmes dans les conditions spécifiques de la transition et tenant compte que les doctrines et les instruments consacrés paraissent inadéquats, les recherches visant l'élaboration des politiques macroéconomiques auront en . vue, en 1992, les problèmes suivants: l'équilibre budgétaire et la maîtrise du déficit budgétaire; des programmes anti-inflationnistes corrélés à d'autres exigences et facteurs de la croissance économique; l'optimum de la masse monétaire et des liquidités dans l'économie; la stabilisation de la valeur et du taux de change de la monnaie nationale; la projection d'un paquet de conditions nécessaires à la convertibilité totale; le système des intérêts nominaux et l'assurance d'un taux réel positif de l'intérêt; la création et le fonctionnement efficient du marché du capital etc.

On va, aussi, faire des recherches pour identifier et quantifier les flux et les stocks financiers-monétaires de l'économie, ainsi que pour établir les conditions et les mécanismes visant à rapprocher et corréler les flux réels et ceux nominaux au cadre de l'économie nationale.

4. Les problèmes de **la qualité de la vie** préoccupent non seulement l'institut compétent en la matière, qui s'est fait remarqué tant à l'intérieur du pays que sur le plan international. Ce thème constitue aussi le domaine de recherche de presque tous les instituts appartenant à l'I.N.R.E.

Le programme de recherche de la qualité de la vie a comme but l'exploration de l'interface entre les domaines économique et social-humain. D'une part, on étudie l'efficience humaine du système économique - les effets sur le niveau de vie de la population. D'autre part, on analyse le cadre social de la réforme économique et ses multiples influences sur les processus économiques. On poursuit deux objectifs majeurs: a) la diagnose annuelle de la qualité de la vie, tant au niveau global de la collectivité qu'au niveau régional et sectoriel (travail, famille, vie politique etc.); b) les stratégies de promotion active de la qualité de la vie, tant au niveau global - les politiques sociales - qu'au niveau local (communautés, organisations).

La politique de la qualité de la vie est analysée sur deux plans : -celui de la promotion active de la qualité de la vie et celui de la protection sociale de la collectivité en ensemble et notamment la protection sociale des groupes défavorisés. Une attention particulière sera prêtée aux problèmes de la qualité de la vie pendant la transition et dans la perspective de la fondation d'une société moderne.

Les recherches théoriques seront complétées par des recherches empiriques étendues.

En 1992 seront réalisées des recherches étendues concernant les thèmes: “Diagnose de la qualité de la vie” (recherche annuelle), “La pauvreté en Roumanie”, “Estimation de la qualité des services publics”, Toujours sur.ses thèmes on va réaliser les synthèses: “Rapport sur l’évolution de la qualité de la vie au cours des années 1989-1991”, “La dimension sociale de la transition”, “Politiques sociales pendant la transition”, “Le niveau de vie pendant la transition”.

5. **L'intégration de l'économie de la Roumanie dans les structures européennes et mondiales** constitue le thème de plusieurs programmes de recherche au cours des années 1990-1991.

Dans ce but, ont été soumises à des analyses critiques les théories modernes, y compris celles récentes concernant le nouveau contexte international et les économies nationales basées sur la libre entreprise et la concurrence, le rapport existant entre le multilatéral et le bilatéral; les avantages statiques et dynamiques de l'intégration; les modalités d'amélioration du rapport entre la création et le détournement des flux de commerce et le processus de l'intégration et de la libéralisation; la tendance du développement plus accéléré des échanges de produits similaires entre pays à niveau comparable de développement.

En même temps, ont été analysées les principales tendances se manifestant sur le plan international; le caractère régional et global des échanges; la régionalisation en tant que vecteur de la globalisation; la tendance vers la libéralisation et le multilatéralisme par rapport à la tendance d'accentuation du protectionisme non-tarifaire; les effets entraînés par la création du “marché unique” en Europe Occidentale, de l'espace économique européen; l'évolution des conceptions concernant l'approfondissement de l'intégration et l'extension de ses dimensions.

Suite à l'analyse du caractère du C.A.E.M. comme forme administrative d'intégration sous-régionale, qui avait débranché les économies est-européennes des flux commerciaux, monétaires, financiers et technologiques internationaux, on est parvenu à la conclusion que cette organisation avait un caractère anachronique et que sa suppression s'imposait.

Simultanément, ont été analysés les effets qu'avaient entraînés, sur les échanges au cadre de la zone, la destruction des mécanismes de l'économie dirigée, l'abandon des instruments des prix et des décomptes à l'intérieur du C.A.E.M. et la baisse sévère de la production.

On a constaté que la Roumanie se trouve entre deux espaces d'intégration: celui ouest-européen - bien contouré et dynamique, qui évolue dans le sens d' une union économique, monétaire et politique et celui représenté par l'ancien espace soviétique, qui évolue d'un Etat surcentralisé vers une communauté économique d'Etats indépendents, marquée par de nombreuses tendances centrifuges et des contradictions, dominée, à présent et à l'avenir, par l'opposition entre la Russie et l'Ucraine.

Dans ces conditions, l'I.N.R.E. a élaboré toute une série de scénarios d'intégration de la Roumanie dans les structures européennes et mondiales, visant entre autres:

- L'intégration dans la Communauté Economique Européenne - objectif stratégique fondamental, à réaliser d'ici à l'an 2000; l'accélération à cette fin du rythme de la réforme, l'apport des modifications institutionnelles, de mécanismes et de politiques que les conditions d'adhésion supposent (l'acquis communautaire); l'entrée dans le système global multilatéral du commerce libre par de nouvelles négociations visant l'adhésion au GATT, et par la participation active à d'autres institutions de coopération économique à vocation mondiale.

- Le maintien des flux d'échanges économiques dans la zone européene de l'ancien C.A.E.M., quelles que soient les perspectives et la forme d'une/des futures collaborations multilatérales sous-régionales, tenant compte de l'impossibilité d'une réorientation brusque de ces flux et du manque commun de devises, de capital, de technologie et de biens de consommation.

Les scénarios de collaboration intrazonale ont impliqué des variantes allant du “bilatéralisme rénové”, en l'absence d'une organisation de collaboration multilatérale, jusqu'à la création d'une organisation informative-consultative à caractère européen ouvert. La possibilité de certains accords multilatéraux spécifiques a aussi été prise en considération et dans toutes les hypothèses on est parti de la prémisse des relations directes entre les agents économiques des républiques et des régions de l'ancien espace soviétique, du centre et de l'est de l'Europe et de l'établissement de ces relations sur la base des principes du marché et de la concurrence. Selon diverses études réalisées dans l'I.N.R.E., cette possibilité ne doit ni s'opposer à l'objectif stratégique fondemental, ni empêcher l'adhésion à la C.E.E.

- L'implication concomitente, subordonnée aussi à l'objectif fondamental, dans de divers accords multilatéraux possibles a caractère sous-

régional: dans le bassin du Danube, dans l'espace pontique et balkanique, avec les pays de l'Europe Centrale et l'élargissement des relations avec d'autres régions du monde.

Le thème a été approché tant par l'élargissement de la collaboration de l'I.N.R.E. avec d'autres instituts académiques, que par la collaboration avec les ministères et les départements impliqués dans le processus de l'intégration européenne. La réalisation du thème s'est basée sur plusieurs programmes de recherche et études au cadre des plans de recherche de tous les instituts de l'I.N.R.E. Ce thème s'est concrétisé dans trois programmes de recherche et une vingtaine d'études sur de différents aspects du processus d'intégration de la Roumanie dans l'Europe et l'économie mondiale.

Pour l'année 1992, sont prévus les suivants objectifs principaux:

- l'analyse des aménagements institutionnels dans ta structure de l'offre et dans les paramètres qui assurent la compétitivité des firmes dans la perspective de l'adhésion à la C.E.E.;
- l'étude de certaines expériences nationales (Espagne, Portugal, Grèce, Turquie, Malte, Chypre) afin d'en détacher des conclusions nécessaires aux préparatifs pour l'adhésion à la C.E.E.;
- l'étude des possibilités de financement occidental pour des exportations roumaines vers les marchés ex-soviétiques;
- l'analyse critique des initiatives de collaboration multilatérale sur les marchés de l'Est avec la participation des républiques ex-soviétiques.

6. **L'intégration économique avec la République de Moldavie** occupe une place de premier plan dans l'activité de l'I.N.R.E., étant l'un des thèmes d'importance nationale vitale. Ce thème est d'une actualité immédiate et restera au centre des préoccupations quelles que soient les évolutions survenues dans l'espace ex-soviétique, en République de Moldavie, dans les relations entre la Roumanie et l'Ucraine, entre la Roumanie et les autres républiques ex-soviétiques.

L'expérience de la réunification de l'Allemagne ne pourrait y servir, vu les conditions fondamentalement différentes. C'est justement pour cette raison qu'on a créé un groupe complexe, interdisciplinaire, formé d'économistes, démographes, énergéticiens, spécialistes en transports etc., qui concentreront leurs efforts sur l'estimation des aspects économiques, financiers, relatifs aux devises, démographiques et des coûts économiques et sociaux de ce processus tellement ample et complexe. Ce groupe est composé de l'académicien Vladimir Trebici, Ana Bal, dr. Mircea Ciumara, dr. I. Dănescu, prof. dr. Gh. Dolgu, Dumitru Dumitru, dr. N. Nistorescu, dr. Mihai Ștefan.

Le groupe complexe interdisciplinaire de l'I.N.R.E. se propose, notamment, d'aborder dans une étude les problèmes spécifiques suivants: la structure et l'état de l'économie de la République de Moldavie; le caractère et la dimension de ses dépendances par rapport à l'espace ex-soviétique; les conséquences du Traité, signé par la République de Moldavie, concernant la Communauté économique et du Mémorandum concernant la dette extérieure de l'ancienne Union Soviétique sur l'économie moldave, sur la collaboration et l'intégration avec la Roumanie; les problèmes spécifiques résultant des différences concernant la forme et les rythmes de la privatisation et de la transition, ainsi que des variantes pour leur resolution; les scénarios de collaboration et d'intégration économique avec la Roumanie, en tenant compte de l'évolution des processus de désintégration et d'intégration, à la fois, de l'espace ex-soviétique; le problème de la structure de la production agricole moldave dans l'hypothèse de l'intégration avec la Roumanie; la collaboration roumaine-moldave sur les marchés ex-soviétiques; la collaboration roumaine-moldave dans la perspective de l'intégration dans les structures européennes et mondiales; des modalités de stimulation des flux d'échanges en l'absence des moyens de paiement et dans les conditions de la destruction des structures spécifiques à l'économie dirigée; les conséquences démo-économiques et culturelles-linguistiques; les problèmes liés aux différences quant au rythme et aux formes de la transition.

Cette année (ou au début de 1992) on va établir définitivement la liste des thèmes de recherche, les premiers résultats des recherches entreprises allant être connus au cours de l'année prochaine. Une partie de ces recherches sera réalisée exclusivement par les chercheurs roumains, celles-ci visant notamment des scénarios possibles au cas d'une accélération des processus de réunification de la République de Moldavie avec la Roumanie, y compris les districts du Sud, le Hotin, la Bucovine de Nord et la région de Hertza.

Certains aspects seront élaborés en collaboration avec des chercheurs de la République de Moldavie, avec lesquels ont été, déjà, établis des contacts, ainsi qu'avec des chercheurs d'autres régions annexées par l'U.R.S.S., suite au pacte Ribentrop-Molotov.

L'activité de recherche des instituts

1. Le programme de recherche de **l'Institut d'Economie Nationale** (I.E.N.) comporte 21 thèmes, dont 17 ont été achevés ou sont en cours d'être achevés jusqu'à la fin de l'année.

Un premier paquet de thèmes concernent: l'évaluation du niveau de développement économique et social de la Roumanie dans le contexte

européen et mondial; l'économie de la recherche scientifique et de la diffusion du progrès technique; les expériences de certains pays développés, concernant les aspects économiques de la protection de l'environnement, comme facteur du développement durable.

Les recherches réalisées par l'I.E.N. se sont orientées vers l'étude du marché du travail et des mécanismes visant l'emploi, du minimum de vie (seuil de la pauvreté) en Roumanie, des aspects théoriques-méthodologiques concernant les coûts sociaux de la réforme, ainsi que les politiques familiales.

Un domaine essentiel des thèmes de recherche a concerné: la transformation du système de propriété en Roumanie; des variantes et des méthodes de privatisation; les structures d'organisation des unités économiques pendant la transition; les réformes économiques et la privatisation dans les pays ex-socialistes.

Ont été effectuées, aussi, des recherches concernant l'intégration ouest-européenne et la pensée économique libérale sur la propriété et les agents économiques dans les pays occidentaux.

L'I.E.N. a abordé aussi des thèmes ayant trait à l'histoire de l'économie nationale, en réalisant des ouvrages concernant: le développement de l'industrie mécanisée en Roumanie dans la période 1852-1914; l'estimation du revenu national dans la période 1859-1938; l'économie de la Roumanie dans le contexte européen des années 1938,1947-1948.

Les recherches élaborées ont contribué à l'éclaircissement de certains notions, concepts et instruments opérationnels au niveau macroéconomique des mécanismes de marché, ont avancé des solutions méthodologiques d'analyse quantitative et qualitative des phénomènes économiques et sociaux spécifiques à l'objet de chaque thème étudié. Il est à retenir dans ce sens: les méthodologies permettant la définition et l'évaluation du minimum de vie (le seuil de la pauvreté); la détermination, sur la base de certains standards internationaux, du potentiel de recherche scientifique et développement technologique; le calcul de l'indicateur synthétique-agrégat du niveau de développement économique et social de la Roumanie; les mécanismes de lutte contre le chômage; la contribution à l'établissement des typologies de marché; les estimations immédiates et les reconstitutions de certains indicateurs synthétiques et l'approfondissement de la connaissance de certains domaines de l'histoire économique roumaine.

L'I.E.N. publie trimestriellement la Revue Roumaine d'Economie.

2. Les programmes de recherche de **l'Institut d'Economie Mondiale** (I.E.M.) pour les années 1990-1991 ont abordé, notamment, le cadre mondial de la transition de la Roumanie vers l'économie de marché. Le plan

de recherche a inséré 32 thèmes, dont 27 ont été achevés, les autres étant en cours d'achèvement jusqu'à la fin de l'année.

Une série de thèmes se sont concentrés sur l'analyse des réformes visant la transition vers l'économie de marché dans l'espace est-européen et de la situation économique des pays est-européens; ces thèmes ont été effectués par des approches concernant la réforme et la situation au niveau national, sectoriel et les principales composantes de la réforme (tels la privatisation, les investissements étrangers, la politique de commerce extérieur).

Un autre groupe de thèmes a analysé trimestriellement, semestriellement et annuellement les principales tendances dans l'évolution de l'économie des pays développés à économie de marché et des pays en développement, ainsi que des principaux marchés internationaux de marchandises.

Ont été, aussi, abordés les phénomènes qualitatifs majeurs de l'économie mondiale et notamment les processus d'intégration en Europe, la restructuration industrielle des principales branches (constructions mécaniques, chimie, métalurgie, industrie légère, industrie agro-alimentaire), le rôle de la technologie dans le processus du développement, la restriction énergétique dans le processus de la croissance économique, en insistant sur les objectifs stratégiques majeurs de l'économie roumaine, tels que: l'adhésion et la qualité de futur membre de la C.E.E., la nécessité de certains programmes de restructuration industrielle.

L'I.E.M. a aussi entrepris des activités qui répondent aux nécessités pressantes de l'économie roumaine et des agents économiques, concernant le conseil sur des problèmes de prix et sur les évolutions des principaux marchés internationaux des marchandises et des devises (pour environ 300-400 agents économiques).

L'institut édite 5 publications propres.

3. **L'Institut de Recherche des Relations Interbranches et des Structures Industrielles** (I.R.R.I.S.I.) exerce son activité dans les suivants domaines d'intérêt: la recherche du mécanisme économique et des institutions de l'économie de marché; l'organisation et le management dans l'industrie; la formation et l'utilisation du capital, les politiques et les stratégies industrielles (y compris la protection de l'environnement); l'économie des ressources naturelles et de l'énergie; les corrélations macroéconomiques.

Le programme de recherche, conforme à ces domaines d'intérêt, a inséré, tant en 1990 qu'en 1991,12 thèmes de recherche.

Les résultats des recherches se sont concrétisés par des contributions à l'analyse de certains problèmes théoriques ou à la résolution, sur

le pian théorique et pragmatique, de certains problèmes de l'économie roumaine.

Parmi ces résultats, nous mentionnons les suivants:

- l'analyse de certains phénomènes de la transition, tels que l'hyper-inflation, la récession économique, les tendances visant à maintenir le monopole, le démontage des structures du centralisme, la privatisation dans l'industrie, la formation des prix etc.;
- l'analyse des processus visant à rendre autonomes les unités économiques et leurs caractéristiques en Roumanie et sur le plan international, les processus de fusion et scission et leur influence sur la structure des marchés et sur la compétition, la mise en évidence des formes d'association qui puissent déterminer et maintenir, à long terme, les structures concurrentielles des marchés;
- l'élaboration de solutions théoriques et pragmatiques visant à attirer le capital étranger dans l'industrie par la voie des investissements directs; l'analyse des méthodes d'estimation du patrimoine des entreprises sur le pian international, en les appliquant d'une
- manière critique;
- des analyses qui ont mis en évidence les principales tendances d'augmentation de l'épargne institutionnalisée en Roumanie et l'élaboration de solutions concrètes dans ce sens;
- l'élaboration d'éléments concrets pour l'établissement de la politique industrielle; la méthodologie d'élaboration de la stratégie de développement d'une branche industrielle; des propositions visant l'orientation de la politique scientifique; la méthodologie d'estimation du potentiel polluant des sites industriels, basée sur des indicateurs nouveaux, tels que la quantité équivalente d'agents polluants; la durée moyenne de vie etc.;
- l'analyse du stade dé pollution de l'environnement en Roumanie à travers les incidences sur les traités et les accords internationaux dans ce domaine;
- l'élaboration de scénarios visant l'assurance de l'énergie, des matières premières et des ressources énérgétiques nécessaires à l'économie nationale;
- l'analyse des problèmes de la gestion des ressources naturelles dans les conditions de l'économie de marché;
- l'élaboration des éléments de base de la politique de restructuration, ayant comme point de départ l'évaluation de certains déséquilibres dans l'économie et l'analyse concrète des rapports

existant entre l'industrie et l'agriculture, entre l'industrie et le tourisme.

4. **L'Institut d'Economie Agraire** (I.E.A.) a concentré son activité sur l'élaboration du modèle de l'agriculture basée sur le concept de développement durable, comme une composante essentielle de la réalisation de la sécurité alimentaire dans les conditions de la transition vers l'économie de marché.

Au premier plan se trouvent les recherches concernant la création de la nouvelle structure agraire basée sur ses composantes essentielles; la structure de propriété, la structure des exploitations agricoles et la structure de la production agricole.

On a poursuivi avec attention le processus de création des nouvelles exploitations agricoles, notamment des exploitations familiales paysannes, la préparation des conditions nécessaires à l'organisation et au fonctionnement des agents économiques viables en agriculture. On a élaboré le concept concernant la gestion des exploitations agricoles dans les conditions de l'économie de marché, en établissant les principaux types de gestion.

On a élaboré un modèle de simulation de la production agricole à moyen et long terme, tenant compte de l'évolution de la population, du produit intérieur brut et de la demande solvable.

On a réalisé des études concernant l'organisation et le fonctionnement de l'économie agro-alimentaire dans les conditions de l'intégration de l'agriculture aux branches de l'amont et de l'aval.

On a élaboré la méthodologie de calcul des composantes du système agro-alimentaire et des corrélations entre les inputs et les outputs.

On a étudié la constitution et le fonctionnement des marchés des facteurs de production et des principaux produits agricoles et alimentaires; l'augmentation des consommations intermédiaires et leur influence sur les coûts de production; l'évolution des prix et de l'inflation et leur influence sur les revenus des producteurs et le pouvoir d'achat des consommateurs; la restructuration des relations entre les agents économiques du secteur agro-alimentaire et le budget de l'Etat, ayant en vue une politique fiscale stimulante pour les agents économiques.

5. L'activité de **l'Institut de Prognose Economique** (I.P.E.) est allée dans le sens des problèmes suivants: les méthodes et techniques de prognose macroéconomique, les alternatives du développement de l'économie roumaine à l'avenir; la planification orientative dans les conditions de l'économie de marché, l'élaboration des programmes de l'économie nationale; les caractéristiques de certains créneaux du marché et les mécanismes de réglage de !a demande et de l'offre; les stratégies concernant l'aménagement du territoire et le développement régional. Au

cours des années 1990-1991 ont été élaborés 19 ouvrages, dont 5 sont en cours d'achèvement.

Au domaine des méthodes et techniques de prognose ont été abordés des problèmes théoriques concernant: la typologie des études de prognose dans le contexte des types concrets de l'économie de marché; les systèmes méthodologiques modernes de prognose; les principes de l'organisation de l'activité de prognose dans économie de marché.

On a élaboré des scénarios macroéconomiques visant à réaliser en Roumanie un standard de vie comparable au standard moyen européen, en faisant les premiers essais de quantification des indicateurs macroéconomiques d'ici à l'an 2000.

Les études élaborées ont analysé les conséquences extrêmement nuisibles de la planification centralisée.administrative-bureau-cratique et ont mis les fondements, dans les conditions actuelles de notre pays, du rôle et des fonctions du nouveau type de planification macroéconomique orientative, appropriée à l'économie libre, pluraliste, basée sur les principes de la rentabilité et de l'efficience. On a examiné trois variantes de planification macroéconomique orientative, différenciées selon les modalités d'implication et d'engagement du Gouvernement et des agents économiques à la réalisation des objectas économiques et sociaux d'importance nationale.

Dans le contexte de la typologie de l'économie de marché, on a relevé les éléments caractéristiques aux modèles classique, néoclassique et hétérodoxe. Ont été analysées les caractéristiques du marché des biens de consommation et des services dans les conditions de l'économie de marché, en identifiant les obstacles majeurs, le maintien du monopole sur une série de produits, ainsi que les évolutions récentes du secteur privé; ont été examinés les possibilités et les leviers qui pourraient régler indirectement le marché des biens et des services pendant !a transition.

En ce qui concerne le marché du travail, ont été analysés les facteurs qui influencent la demande et l'offre d'emploi, en insistant sur la stimulation de la mobilité professionnelle et territoriale; les réglementations concernant la durée du travail; la garantie de la protection des personnes au chômage; l'utilisation d'un système informationnel adéquat pour orienter la demande et l'offre d'emplois.

A base de l'analyse des conceptions concernant les politiques régionales dans les conditions de l'économie de marché, ont été relevés, les principales expériences de l'Europe occidentale; le contenu et les objectifs des politiques régionales au cadre de la stratégie d'ensemble du développement de la société; le rapport entre la politique régionale et la planification régionale. Les études comprennent des éléments de base concernant la nécessité de la planification régionale dans une économie

décentralisée dans laquelle l'autonomie des collectivités territoriales émerge déjà.

6. L'objectif poursuivi par le programme de recherche de **l'Institut de Finances, Prix et Devises** (I.F.P.D.), au cours des années 1990-1991, a été la restructuration radicale du mécanisme financier, monétaire, des devises et des prix de l'économie roumaine, tenant compte des critères, des principes, des structures et des institutions de l'économie de marché, notamment pendant la transition.

Le programme de recherche a inséré 35 thèmes de recherche (plus de 50 ouvrages), dont 32 ont été achevés, tandis que 3 sont en cours d'achèvement.

Un bon nombre de recherches concernent la restructuration du système des prix dans le cadre de la transition; des repères théoriques et méthodologiques de la restructuration; la restructuration des prix dans les principales branches; le système des prix d'équilibre; l'analyse critique, par étapes, du processus de libéralisation des prix; l'évolution des prix de détail et du coût de la vie; la corrélation prix internes-prix externes etc.

D'autres recherches réalisées dans l'I.F.P.D. concernent la restructuration du système financier; le système fiscal de la transition; la conception et le mécanisme de la taxe sur la valeur ajoutée; l'équilibre budgétaire et la politique budgétaire; le marché du capital; la privatisation et le processus d'investissement; la restructuration du système des assurances etc.

Un autre domaine prioritaire porte sur: la monnaie et le système bancaire; l'évolution et la prognose de la masse monétaire par rapport à la croissance économique; l'analyse du processus inflationniste; le rôle et les fonctions du crédit pendant la transition; les politiques monétaires dans l'économie de marché etc.

Il est à remarquer que l'I.F.P.D. a élaboré une série de recherches se rapportant aux problèmes liés aux devises: la restructuration du système des devises; la convertibilité du leu; la participation efficiente de la Roumanie sur les marchés financiers internationaux; l'efficience financière en devises des exportations.

Les recherches réalisées sont autant de contributions théoriques et d'esquisses de nouvelles solutions dans le domaine, qui devraient être approfondies et nuancées dans les recherches ultérieures.

7. **L'Institut de Recherche sur la Qualité de la Vie** (I.R.Q.V.) entreprend des études à caractère fondamental, théorique-méthodologique et des recherches empiriques sur des échantillons nationaux représentatifs, dans le but de définir les principales voies d'action au cadre de la politique sociale. Le programme de recherche a inséré 18 thèmes.

Les principaux objectifs des recherches concernant les politiques sociales, visant l'amélioration de la qualité de la vie sont de préciser le concept de la qualité de la vie et les fonctions de celle-ci pendant la transition, de faire connaître les expériences internationales en ce domaine, d'élaborer certaines stratégies économiques et non-économiques d'amélioration de la qualité de la vie dans notre pays.

Ce thème porte surtout sur les problèmes des groupes sociaux défavorisés (chômeurs, personnes âgées, handicapés).

Les problèmes liés au niveau de vie de la population de notre pays constituent le thème principal d'une autre série de recherches, qui portent notamment sur la mise en évidence de l'évolution des revenus, de la consommation et du pouvoir d'achat de la population, des effets de l'inflation sur le coût de la vie, de la détermination du minimum de vie, de l'évaluation de la pauvreté en Roumanie, de l'estimation des ressources nécessaires à la réalisation des objectifs de politique sociale.

La diagnose annuelle de la qualité de la vie, effectuée selon une méthodologie propre à l'I.R.Q.V., permet d'obtenir une image globale, ainsi que de saisir ses principales dimensions chez les principales catégories sociales et professionnelles et par milieux (urbain, rural). Dans ce contexte, l'exploration des relations complexes entre les composantes économiques et sociales constitue une contribution importante apportée par la recherche réalisée par l'I.R.Q.V.

Au cours des années 1990-1991 ont été effectuées deux recherches empiriques sur des échantillons nationaux, portant sur l'évolution de la qualité de la vie, ainsi que des recherches plus spéciales sur des problèmes tels que: les attitudes et les réactions politiques pendant la transition, le standard économique de vie et les opinions de valeur des étudiants, la délinquance juvénile. Une ample recherche, sur un échantillon de 2100 familles, sur la pauvreté en Roumanie, est en cours de se réaliser.

Au cadre du programme d'élaboration de la stratégie de la transition, l'I.R.Q.V. effectue une série de recherches portant sur le cadre social-politique de la transition et sur les politiques sociales.

Trimestriellement, l'I.R.Q.V. publie la revue “La qualité de la vie”.

8. **Le Centre d'Information et Documentation Economique** (C.I.D.E.) poursuit la promotion de l'édition des ouvrages qui valorisent les résultats des recherches scientifiques effectuées dans les unités de l'I.N.R.E.

Les principaux groupes de publications sont:

a) les publications périodiques d'information et documentation économique:
   - la collection “Annales de l'Institut National de Recherches Economiques” - publication académique, de synthèses et analyses

économiques. Les premiers deux numéros ont été édités dans un volume consacré au 125-e anniversaire de l'Académie Roumaine. Jusqu'à la fin de cette année seront édités les volumes 3, 4, 5 et 6, comprenant le cycle de débats scientifiques “Orientations et tendances dans la recherche de l'économie et de la qualité de la vie”, organisé par le Conseil Scientifique de l'I.N.R.E. en 1991 ;

- la collection “Cahiers de travail”, à 5 parutions en 1990, a constitué le laboratoire des ouvrages préliminaires pour l'élaboration tant du programme de recherche de l'I.N.R.E. en 1990, que pour le passage à l'élaboration de “l'Esquisse concernant la stratégie de la transition vers l'économie de marché en Roumanie”;
- la collection “Problèmes économiques” - bulletin hebdomadaire d'information et documentation économique à 88 parutions (dont 50 en 1990 et 38 en 1991; en cours de parution se trouvent autres 9 numéros pour l'année 1991);
- la collection “Etudes et recherches économiques” - bulletin mensuel de mise en valeur des recherches effectuées au cadre des instituts de l'I.N.R.E., à 21 parutions (dont 10 en 1990 et 11 en 1991 ; en cours de parution se trouve le 12-e numéro);
- la collection “Romanian Economic Digest” - bulletin mensuel d'information et documentation économique sur la réforme en Roumanie; dès le mois de septembre 1990, le bulletin est édité en deux versions - anglaise et française - étant consacré aux activités de coopération et collaboration internationale (4 parutions en 1990,10 en 1991, 2 autres numéros se trouvant dans une phase avancée d'édition);

b) des bulletins, cahiers d'études et synthèses des instituts de l’I.N.R.E.:

- I.N.R.E. - le collectif interdisciplinaire - les Thèses de l’I.N.R.E. portant sur la “Stratégie du développement de l'économie nationale de la Roumanie” - Bulletin no. 1 (a et b);
- l'Institut d'Economie Nationale - 5 parutions;
- l'Institut de Recherche des Relations Interbranches et des Structures industrielles - ICI parutions;
- l'Institut de Finances, Prix et Devises -10 parutions,
- l'Institut de Prognose Economique -1 parution;
- l'Institut d'Economie Agraire - 1 parution;

En préparation ou en cours de parution se trouvent deux volumes ëditoriaux: le premier est consacré aux travaux de la session scientifique sur “La qualité de !a vie - théorie et pratique sociale”, dont l'auteur a été l'I.R.QV. et le second, intitulé “Marché, concurrence, monopole” est réalisé pardr.Aurel lancu.

Au cadre de la coopération et de la collaboration internationale, le C.I.D.E. a réalisé, à la sollicitation du secrétariat général de l'Académie Roumaine, pour l'Académie de Chișinău (République de Moldavie), l'édition en roumain (traduction du français, rédaction, édition) d'un nombre de trois manuels ("La conquête du marché", "Devenir indépendant" et "Le manuel des petites et moyennes entreprises"), a l'intention des petites et moyennes entreprises.

En 1991 le C.I.D.E. a contribué à l'édition, en France, d'une publication périodique qui vise à faire connaître aux milieux français intéressés tes transformations survenues dans l'économie roumaine (le mensuel "Le fil franco-roumain"), ainsi qu'à la parution, dans la prestigieuse collection du C.F.C.E. - Paris - "Un marché", de deux volumes documentaires sur la Roumanie des années '90 ("La Roumanie - dossier d'information" et "La Roumanie - un marché").

L'I.N.R.E. envisage ta traduction et la publication en roumain de deux études à caractère méthodologique du prof. Anghel N. Rugină. On a déjà traduit les études "Principia Oeconomica (1) - Nouveaux et anciens fondements de l'analyse économique"; "Principia Oeconomica (2) - Imperfections de l'économie ou de la science économique"; "Vers de nouveaux principes politiques - Troisième révolution dans les sciences politiques". D'autres ouvrages à caractère méthodologique portant sur l'éthique économique, le problème de la valeur et les jugements de valeur dans ta recherche scientifique ont été inclus par le prof. Anghel N. Rugină dans la structure de la première série éditoriale. La traduction a été réalisé par le prof. dr. Gh. Dolgu.

A présent, on prépare l'édition des ouvrages du professeur Nicholas Georgescu-Roegen.

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

CALITATEA VIEȚII
- TEORIE ȘI PRACTICĂ SOCIALĂ -

**Culegere de comunicări prezentate
la Sesiunea ştiinţifică din 13-14 decembrie 1990**

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

CUPRINS

INTRODUCERE(Hildegard PUWAK) 67

CUVÂNT DE DESCHIDERE (N.N. CONSTANTINESCU).....69

CALITATEA VIEȚII - CONCEPT, METODOLOGIE, REZULTATE

CALITATEA VIEȚII – PERSPECTIVE MONDIALE ŞI ROMÂNEȘTI (Cătălin ZAMFIR).....74

CALITATEA VIEȚII – OBIECT AL CERCETĂRII ŞTIINȚELOR SOCIALE (Gheorghe SOCOL).....80

CONFIGURAREA COORDONATELOR DE BAZĂ ALE CALITĂȚII VIEȚII (Elena ZAHARIA) 86

CALITATEA VIEȚII SAU VALOAREA UMANĂ A VIEȚII? (Mihai PÎRLOG).....91

CREȘTEREA ECONOMICĂ ȘI CALITATEA VIEȚII (Iosefina MOROȘAN) 95

CUM SUNT OAMENII, CUM ESTE LUMEA (Elena BECA).....99

POSIBILITĂȚI DE DESCRIERE A CALITĂȚII PERCEPUTE A VIEȚII (Maria NEDER)..... 102

ROLUL INDICATORILOR OBIECTIVI ÎN PERCEPȚIA CALITĂȚII VIEȚII (Georgeta MITREA)..... 108

DEZVOLTAREA UMANĂ ŞI CALITATEA VIEȚII (Bogdan IATAN) 113

FIABILITATEA – DIMENSIUNE A CALITĂȚII VIEȚII (Adrian MIHALACHE).. 117

CALITATEA VIEȚII ÎN DEMOGRAFIE (Vladimir TREBICI) 122

RELEVANȚA UNOR INDICATORI DEMOGRAFICI ÎN STUDIUL CALITĂȚII VIEȚII (Vasile GHEȚĂU) 129

CALITATEA VIEȚII POPULAȚIEI VÂRSTNICE (Hildegard PUWAK)..... 135

INDICATORI AI CALITĂȚII VIEȚII PERSOANELOR HANDICAPATE (Livius MANEA) 140

PARTICIPAREA POLITICĂ ÎN ROMÂNIA (Ioan MĂRGINEAN)..... 144

ASPECTE PRIVIND CALITATEA VIEȚII POLITICE A PERIOADEI PREELECTORALE ÎN ROMÂNIA (Marius BORĂNESCU) 156

CONSIDERAȚII ASUPRA RAPORTULUI DINTRE PARTICIPAREA POLITICĂ ŞI CALITATEA VIEȚII (Cornelia COSTIN) 160

POLITICA REGIONALĂ ŞI CALITATEA VIEȚII (Narciza-Adela NICA) 165

CALITATEA VIEȚII, INDICATOR AL STĂRII DE SĂNĂTATE (Dan ENĂCHESCU, Dana MINCĂ)..... 168

SPERANȚA DE VIAȚĂ FĂRĂ INCAPACITATE - MĂSURĂ INDIRECTĂ A CALITĂȚII VIEȚII (Aurelia MARCU, Mihai Gr. MARCU) 174

ASPECTE ALE NIVELULUI DE TRAI ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE

PREFERINȚELE ECONOMICE - PROBLEME TEORETICE (Emilian DOBRESCU)..... 181

CONSTANT ŞI VARIABIL ÎN POLITICA SOCIALĂ DIN ȚĂRILE EST-EUROPENE (Emilian POPESCU) 185

PROBLEME REFERITOARE LA EVOLUȚIA NEVOILOR POPULAȚIEI DIN ROMÂNIA (Gheorghe BARBU, Marius LEFTER)..... 191

MECANISMELE ECONOMIEI DE PIAȚĂ ŞI CONSUMUL ÎN ROMÂNIA (Victor NICOLAE) 199

CORELAȚIA CONSUM-VENIT ŞI ALTERNATIVE DE DEZVOLTARE A AGRICULTURII (Simona BARA, Minodora MOLDOVAN, Filon TODEROIU)..... 208

VENITURILE FAMILIEI - INSTRUMENT AL POLITICII FAMILIALE (Georgeta DUMITRESCU) 211

COMPLEMENTARITATEA SURSELOR DE VENIT, MIJLOC DE AUTOPROTECȚIE INDIVIDUALĂ (Ovidiu DÎMBEAN-CREȚA) 216

ASPECTE TEORETICO-METODOLOGICE PRIVIND MĂSURAREA SĂRĂCIEI (Viorel GHEORGHE) 223

PROGRAME DE ELIMINARE A SĂRĂCIEI (Petru IVANOF) 227

CONSIDERAȚII PRIVIND NIVELUL MINIM DE TRAI ÎN ROMÂNIA (Marius BORĂNESCU, Doina CĂLIN) 232

PROBLEMATICA INDEXĂRII SALARIILOR ÎN RAPORT CU EVOLUȚIA PREȚURILOR (Traian LAZĂR) 237

IMPLICAȚII ALE LIBERALIZĂRII PREȚURILOR ÎN CONSUMUL POPULAȚIEI (Marius LEFTER) 242

IMPOZITAREA - FACTOR DE STIMULARE A PERFORMANȚELOR ŞI PÂRGHIE REGULATOARE ÎN DISTRIBUȚIA VENITURILOR POPULAȚIEI (Iuliana GHINDĂ) 247

ASPECTE CRITICE PRIVIND TEORIA ECONOMICĂ A SERVICIILOR (Mariana STANCIU) 250

DIMENSIUNILE CALITĂȚII SERVICIILOR (Dan C. STEGĂROIU) 253

CEREREA DE EDUCAȚIE ŞI CALITATEA VIEȚII (Andrei NOVAK) 258

O NOUĂ CONFIGURAȚIE A PIEȚEI BUNURILOR ŞI SERVICIILOR ÎN ROMÂNIA (Aurel VAINER) 261

POLITICA DEMOGRAFICĂ ŞI SERVICIILE SOCIALE (Constanța MIHĂESCU) 265

IMPLICAȚIILE MAJORĂRII PREȚURILOR AGRICOLE ASUPRA NIVELULUI PREȚURILOR CU AMĂNUNTUL LA UNELE PRODUSE ALIMENTARE DE BAZĂ (Cili BUGEAN, Mihaela VOICULESCU) 271

MODELE DE CONSUM ALE UNOR CATEGORII SOCIOPROFESIONALE (Camelia GHEORGHE) 275

CALITATEA VIEȚII ŞI INOCUITATEA PRODUSELOR ALIMENTARE (Dumitru DIMA, Dorina STĂNESCU, Rodica PAMFILIE) 280

PROBLEME DE MERCEOLOGIE ÎN TRECEREA LA ECONOMIA DE PIAȚĂ (Dumitru DIMA, Ion DIACONESCU) 285

MODELAREA PROCESULUI DE RĂSPÂNDIRE A INFORMAȚIEI CA FACTOR DETERMINANT ASUPRA NIVELULUI DE NEVOI ŞI ASPIRAȚII ALE OAMENILOR (Teodor CZOBOR, Mihaela CZOBOR, Gabriel SEBE) 290

CONSTANT ŞI VARIABIL ÎN POLITICA SOCIALĂ DIN ȚĂRILE EST-EUROPENE (Emilian POPESCU) 294

DIMENSIUNI ALE STILULUI DE VIAȚĂ (Mihaela CZOBOR) 299

MECANISME DE GENERARE A MODURILOR DE VIAȚĂ (Mariana STANCIU) 303

IDEALURI ŞI TIMP LIBER (Laureana URSE) 307

SCHIMBARE SOCIALĂ - DIFERENȚIERE SOCIALĂ, STILURI DE VIAȚĂ ALTERNATIVE (Florica VASILIU) 313

ARMONIZAREA RELAȚIILOR SOCIALE - COMPONENTĂ IMPORTANTĂ A CALITĂȚII VIEȚII (Ioan BOGDAN) 318

INFLUENȚE ALE DEZVOLTĂRII TURISMULUI ASUPRA CALITĂȚII VIEȚII (Valentin LAZEA) 321

CALITATEA VIEȚII DE MUNCĂ

PIAȚA MUNCII - NIVELUL DE TRAI ŞI PROTECȚIA SOCIALĂ (Gheorghe RĂBOACĂ) 332

MANAGEMENTUL ŞI CALITATEA VIEȚII LA NIVELUL REGIILOR AUTONOME ŞI SOCIETĂȚILOR COMERCIALE (Mihail DUMITRESCU) 337

CALITATEA FORȚEI DE MUNCĂ - PREMISĂ A CALITĂȚII VIEȚII (Marta-Christina SUCIU) 340

INCIDENȚE ALE PROGRESULUI TEHNIC ASUPRA CONȚINUTULUI MUNCII ŞI STRUCTURII FORȚEI DE MUNCĂ (Ovidiu Ioan NANEŞ) 343

EFECTUL MODIFICĂRILOR DIN SISTEMUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT ASUPRA OFERTEI DE FORȚĂ DE MUNCĂ (Florin PAVELESCU) 351

SURSE ALE CONFLICTELOR INDUSTRIALE (Ana BĂLAŞA) 358

SISTEME DE PROTECȚIE SOCIALĂ A FENSIONARILOR - STUDIU COMPARATIV PE ȚĂRI (Camelia GHEORGHE) 363

UNELE PROBLEME ALE PROTECȚIEI SOCIALE A FORȚEI DE MUNCĂ FEMININE (Gabriela PREDOŞANU) 369

LOCUL ŞI ROLUL SISTEMULUI DE PENSII ŞI ASISTENȚĂ SOCIALĂ ÎN DETERMINAREA CALITĂȚII VIEȚII (Liviu POTLOGEA) 376

NOI POSIBILITĂȚI DE ACȚIUNE PENTRU AMELIORAREA CONDIȚIILOR DE VIAȚĂ ŞI DE MUNCĂ (Emilian M. DOBRESCU) 384

SINTEZA DISCUȚIILOR 388

INDEX DE AUTORI 392

INTRODUCERE

Cu puține zile înainte de împlinirea unui an de existență, colectivul Institutului de Cercetare a Calității Vieții a supus dezbaterii publice, în cadrul unei sesiuni de comunicări științifice, rezultatele primelor cercetări efectuate. Prin prezentul volum, dorim să oferim publicului cititor o imagine asupra Institutului de Cercetare a Calității Vieții – creat cu începere de la 1 ianuarie 1990 ca unul dintre cele 7 institute ale Institutului Național de Cercetări Economice – precum și asupra activității sale al cărei rezultat se dorește o modestă contribuție la îmbogățirea cunoștințelor științifice privind calitatea vieții, precum și la desfășurarea procesului practic, nu lipsit de tensiuni și dificultăți, al construirii unei vieți de calitate în România postrevoluționară.

Bazându-se pe presupoziția fundamentală potrivit căreia calitatea vieții nu este doar o temă, oricât de importantă ar fi ea, comunicările în cadrul sesiunii au relevat o perspectivă distinctă a abordărilor conceptual-metodologice și empirice ale fenomenelor economico-sociale, care au impact asupra colectivității care îl afectează într-un fel sau altul pe om.

Tot ceea ce este social și uman, afectându-l pozitiv sau negativ, intră în aria de preocupări privind calitatea vieții.

Puține concepte sunt mai fertile și mai actuale. Este privilegiul cercetătorilor Institutului de Cercetare a Calității Vieții să participe prin munca lor, cu dăruirea proprie creației, la dezvoltarea concepției asupra vieții și societății, în strânsă legătură cu practica socială, însoțită de aspirația spre o viață de calitate.

Fenomenul cunoașterii, multilateralitatea conceptului nu se constituie numai un atribut primordial al etapei de dezvoltare a societății românești având convingerea că cercetările privind calitatea vieții se înscriu în aria preocupărilor științifice ce deschid câmp unei veritabile eliberări morale și realizării unui deziderat de umanism autentic, adăugând noi dimensiuni la existența fizică și spirituală a omului.

Prin comunicările prezentate, cercetătorii din Institutul de Cercetare a Calității Vieții, cărora li s-au alăturat cadre didactice, specialiști, precum și colegi din alte institute de cercetări au dorit să-și verifice capacitatea de explicare și de acțiune a acestui concept în confruntare cu rezultatele din științele sociale înregistrate până în prezent, precum și cu mișcările de idei din lumea contemporană pe această temă. Și aceasta, întrucât dorim să

ancorăm cercetările noastre privind calitatea vieții în real şi în realizabil, pentru că suntem convinşi de rolul lor de o copleşitoare şi decisivă importanță socială. Şi chiar dacă cu fiecare pas al vieții noastre, căile posibile, alegerile, strategiile vieții se împuținează, mai rămân câțiva paşi cu mare incidență asupra tuturor celor care ne urmează. După o lungă tăcere, suntem parcă mai grăbiți acum să forțăm ştiința, să atacăm problemele vieții şi ale calității ei frontal, deşi suntem conştienți că în scurtul răstimp scurs de la eliberarea de un regim totalitar condițiile soluționării ei totale nu sunt încă create.

Comunicările prezentate în această carte încearcă să exploreze o parte din dimensiunile calității vieții. S-au avut în vedere patru grupuri tematice, corespunzând principalelor direcții de cercetare ale institutului: 1) calitatea vieții – abordări conceptual-metodologice şi empirice; 2) aspecte din domeniul nivelului de trai al populației în perioada de tranziție la economia de piață; 3) mod şi stiluri de viață; 4) calitatea vieții de muncă.

Fiecare grup tematic este prefațat de o sinteză asupra modului de abordare a problemei în literatura de specialitate pe plan mondial şi național şi prezentării principalelor direcții ale cercetărilor în domeniul respectiv.

Ne exprimăm speranța că problemele dezbătute în această lucrare vor contribui la deschiderea unui dialog social amplu pentru relevarea modalităților şi direcțiilor în care trebuie să acționeze societatea în ansamblu – prin instituțiile sale politice, grupurile sociale, organizațiile şi, desigur, persoanele pentru a maximiza, în condițiile existente la un moment dat, calitatea vieții.

Mulțumirile noastre se adresează conducerii Institutului Național de Cercetări Economice, domnului academician Tudorel Postolache, de al cărui sprijin am beneficiat la afirmarea institutului ca entitate, la organizarea sesiunii ştiințifice şi la publicarea acestui volum.

Mulțumim, de asemenea, conducerii Academiei Române şi Secției de Economie a Academiei Române pentru solicitudinea arătată la această primă manifestare ştiințifică a Institutului nostru. De asemenea, mulțumim tuturor participanților care prin contribuțiile lor s-au alăturat demersului nostru.

dr. Hildegard PUWAK
Secretar ştiințific al Institutului de Cercetare a Calității Vieții

CUVÂNT DE DESCHIDERE

Onorată asistență,

Din ce în ce mai mult sistemele social-economice și politice concrete sunt obligate să ia în seamă omul sub toate aspectele sale, iar științele economice capătă pe zi ce trece un caracter nu numai profund social, ci și umanist. Avem de a face aici cu o revoluție în societate și știință care se desfășoară când lent, când rapid, când liniștit, când tumultuos, dar, în mod obiectiv, neîntrerupt chiar și atunci când s-ar părea că lucrurile se mișcă în sens contrar. Există, practic, în această mișcare, un ce inexorabil ce ține de însăși evoluția generală a umanității. Drept urmare, în aproape toate țările s-a impus o idee care a captat atenția nu numai cercetătorilor și, treptat-treptat, a populației, dar și pe cea a oamenilor politici înșiși. Toți au început să vorbească insistent despre calitatea vieții. La început, aparent, o figură de stil, noțiunea s-a dovedit foarte repede a fi un concept societal de o mare profunzime științifică, ce privește integrator și sintetizator problemele existenței și dezvoltării omului, de la cele demografice, economice, sociale, sanitare, juridice, politice, drepturile omului ș.a.m.d. până la cele ecologice, culturale și psihosociale, ceea ce face din el o problemă-cheie a societății moderne. În fond, nici n-ar putea fi altfel de vreme ce existența unui sistem social-economic și politic nu-și poate găsi justificarea decât în capacitatea sa de performanță, în posibilitățile sale ca, ținând seama de mijloacele disponibile, să asigure membrilor societății modalitățile adecvate de realizare a personalității lor, atât în plan individual, cât și social. Însăși economia, dacă ar fi să ne referim doar la acest segment al vieții, nu mai poate fi considerată realmente eficientă decât dacă reușește a satisface în mod adecvat nevoile omului în toate compartimentele în care este necesar suportul economic.

Iată de ce o sesiune științifică dedicată calității vieții, teoriei și practicii sociale a acesteia, reprezintă un fapt remarcabil care se cere subliniat și sprijinit pe toate planurile în vederea reușitei depline. Academia Română, sub a cărei cupolă istorică și prestigioasă desfășurați această sesiune, salută de aceea, cu căldură și apreciere științifică pozitivă, acest eveniment și dorește ca el să marcheze începutul unor dezbateri care, pornind de la teorie, să continue analiza în planul stării concrete de fapte, să dea la iveală contradicțiile mișcării reale a problematicii și să caute căile apte a conduce la învingerea lor în favoarea celor mulți care trăiesc, în fond, calitatea reală

a vieții sub toate raporturile ei. La rândul său, fidelă țelurilor sale profesional-științifice și rolului pe care dorește să-l joace în societate, Asociația Generală a Economiștilor din România – AGER vede în sesiunea dumneavoastră ca și în însăși existența Institutului pentru Cercetarea Calității Vieții un semn al efortului de înnoire a științei noastre economice și, în general, a științelor noastre sociale, un efort al dezvoltării puternice a cercetărilor pluri, trans și interdisciplinare într-un domeniu de cea mai ardentă actualitate. Drept urmare, AGER felicită și ea Institutul de Cercetare a Calității Vieții pentru această manifestare și vă urează să continuați cu rezultate cât mai fructuoase.

În această perioadă atât de complexă, când forțele social-politice sunt atât de tensionate, o sesiune științifică asupra calității vieții are și un rol social deosebit – ea poate, prin însăși natura ei, prin profunzimea și obiectivitatea cercetării științifice adecvate, să atragă atenția că în viața socială este necesar ca, în primul rând, să se aibă în vedere faptul fundamental al ei, calitatea vieții, că această calitate nu reprezintă doar un concept abstract, ci și o stare reală de lucruri care rezultă din efortul sistematic, meticulos, sincer și responsabil al fiecărui concetățean în parte și al tuturor la un loc, pe toate planurile, fără a scăpa din câmpul vizual niciun aspect.

Vă mulțumesc pentru atenție și vă urez încă o dată, în numele conducerii Academiei Române, un deplin succes în lucrările dumneavoastră.

Academician N.N. CONSTANTINESCU
Secretar General al Academiei Române

CALITATEA VIEȚII - CONCEPT, METODOLOGIE, REZULTATE

*Sub titlul generic de **calitatea vieții** sunt reunite studii care dezbat probleme de ordin conceptual și metodologic sau înfățișează rezultatele unor cercetări concrete, urmărind o mai bună cunoaștere a diferitelor dimensiuni și componente care, conjugate, dau împreună consistență unei realități sociale deosebit de complexe. Rod al reflecției teoretice și al investigației fenomenelor concrete, studiile grupate în această secțiune discută argumentat opțiunile conceptuale consacrate, amendându-le și corectându-le, uneori avansează soluții noi, iar alteori surprind pe viu configurația actuală și dinamica faptelor și proceselor sociale de care se ocupă.*

După aproape trei decenii de aprofundată analiză teoretică și cuprinzătoare investigații concrete, încă nu dispunem de o definiție a calității vieții care să satisfacă integral exigențele logicii științei. Dispunem în schimb de suficiente definiții mai mult sau mai puțin operaționale care îngăduie cercetătorilor să-și planifice și să-și desfășoare suficient de riguros cercetările. Neconfortabilă, poate, situația aceasta este departe de altfel de a fi unică. Chiar și despre o disciplină ca matematica, de pildă, în lipsa unei definiții care să satisfacă toate exigențele, se spune că este știința cu care se ocupă matematicienii, după care se trece la demonstrații, calcule etc.

Cercetările efectuate, analiza teoretică a favorizat acumularea unui tezaur de idei și enunțuri asupra calității vieții, cu largă audiență, care asigură o comunicare inteligibilă între cei care lucrează în acest domeniu. Astfel, în prezent este unanim admis că, dacă dorim să cercetăm calitatea vieții unui popor, a unui grup social, a unei regiuni sau chiar a unei familii, trebuie să ne informăm despre veniturile de care dispun cei luați în observație, bunurile de care se folosesc, învățământul pe care l-au urmat, asistența sanitară la care au acces și starea lor de sănătate, condițiile de mediu (natural și social) în care trăiesc, valorile după care se călăuzesc, bunurile culturale la care apelează, inclusiv cum își petrec timpul liber, ca și modul cum evaluează cei menționați cele enumerate anterior, felul cum se privesc pe ei înșiși din punctul de vedere al condiției umane.

Ca orice domeniu fără o tradiție îndelungată a cercetării, dar cu o viață științifică intensă, problematica metodologică, impusă de necesitatea

perfecționării instrumentelor și căilor de investigare, este încă de o deosebită actualitate. O dovadă în acest sens este frecvența ridicată a temelor metodologice în cadrul colocviilor și al sesiunilor științifice, al lucrărilor și publicațiilor de specialitate. Între problemele de această natură care rețin în continuare atenția este aceea a setului de indicatori utilizați pentru realizarea diagnozei calității vieții și a raportului dintre cele două dimensiuni fundamentale ale acesteia: dimensiunea obiectivă, reprezentată de totalitatea componentelor exterioare, materiale, dar și culturale ale calității vieții și dimensiunea interioară, respectiv efectul, trăirea subiectivă a celor dintâi.

Ca fenomen multidimensional, calitatea vieții este îndeobște descrisă cu ajutorul unui număr mare de indicatori sociali de stare și de satisfacție. În același timp, cercetarea și-a dorit să dispună de posibilitatea de a putea caracteriza în mod global calitatea vieții cu ajutorul câtorva indicatori sau chiar a unuia singur. În calea acestui deziderat stau numeroase dificultăți (puse în evidență, între alții, de Arrow și Gh. Păun) care, așa cum se spune, nu permit agregarea indicatorilor parțiali într-unul compus. Cu toate acestea, avantajele unui astfel de descriptor unic sau compus și complex sunt atât de evidente încât cercetătorii sunt permanent în căutarea unei soluții cât de cât satisfăcătoare a acestei probleme. Până acum însă, toate aceste încercări au ignorat complet necesitatea realizării unei combinații de indicatori obiectivi și indicatori de percepție, încât propunerile avansate au fost, între altele, unilaterale.

Constatarea că între calitatea percepută a vieții, descrisă cu ajutorul indicatorilor de satisfacție, și sursele exterioare ale calității vieții, puse în evidență de indicatorii de stare, nu există o concordanță deplină a dus la intensificarea cercetărilor menite să lămurească mai bine care sunt și cum funcționează relațiile de condiționare dintre cele două planuri ale calității vieții. Dezideratul acesta și dificultățile inerente studierii aspectelor subiective ale calității vieții invită, în continuare, la perfecționarea indicatorilor și în general a instrumentelor de abordare a acestui domeniu. În fond, sursele materiale sunt doar mijloace pentru obținerea sentimentului subiectiv de plenitudine a existenței.

Aparatul conceptual și resursele operaționale considerabile ale calității vieții pot aduce servicii deosebite în perioada aceasta de tranziție spre un tip de societate care să corespundă în mai mare măsură naturii umane și în care nevoile omului să poată fi mai bine satisfăcute.

Calitatea vieții moștenite de la societatea comunistă amenință în mod direct însușirile biofizice și morale ale populației. De aceea, luarea tuturor măsurilor și folosirea tuturor posibilităților de care dispunem pentru ameliorarea acesteia capătă caracter de urgență. Pentru aceasta este însă nevoie de o politică pe termen scurt și în perspectivă, de o strategie coerentă a calității vieții și de programe de protecție socială a întregii populații și mai ales a grupurilor defavorizate. Toate acestea reclamă intensificarea cercetării de specialitate în vederea cunoașterii în detaliu a multiplelor aspecte ale calității vieții, începând cu cele demografice, economice, de sănătate, educaționale, politice, până la cele de mediu natural și social și îndeosebi a aspectelor critice, acute.

CALITATEA VIEȚII – PERSPECTIVE MONDIALE ȘI ROMÂNEȘTI

Cătălin ZAMFIR

Se pare că există o anumită ciclicitate în procesele social-economice şi în aspirațiile colective care se împletesc strâns cu acestea.

Calitatea vieții s-a cristalizat ca o tematică filosofică şi ştiințifică în anii ’60 într-un context particular. Societatea occidentală atinsese un vârf de dezvoltare economică. Continuarea acestei creşteri părea a fi neproblematică. Problematice erau însă efectele sociale, capacitatea societății de a rezolva complexele probleme umane. Colectivitatea părea a fi identificat un mod eficace de a produce abundența, dar nu era capabilă a realiza fericirea. În acest context apare conceptul de calitate a vieții şi problematica asociată acestuia.

Spre deosebire de fericire – un concept care se referea la starea subiectivă şi la căile individuale de atingere a ei – conceptul de calitate a vieții de la început a avut o orientare socială şi activă: calitatea condițiilor sociale de viață şi strategiile colective de realizare a acestora.

Tematica calității vieții astfel constituită şi care continuă şi în prezent se înscrie pe următoarele mari aliniamente:

a) Constituirea unui sistem complex de indicatori ai calității vieții. Deja în anii ’60 s-a produs o trecere de la setul de indicatori strict economici la o gamă mai largă de indicatori care să caracterizeze viața colectivității – *indicatorii social.i* Pe la începutul anilor ’70 s-au făcut eforturi intense de dezvoltare mai departe a indicatorilor pe care colectivitatea îi utilizează spre indicatorii calității vieții. Aceşti indicatori preiau indicatorii economici şi sociali, îi reinterpretează şi chiar remodelează, în aşa fel încât să fie semnificativi pentru estimarea calității vieții.

Alți indicatori specifici sunt adăugați, ca, de exemplu, indicatorii subiectivi ai calității vieții: indicatori de calitate percepută a vieții; indicatori de satisfacție cu viața; de optimism/pesimism; de alienare. Noul set de indicatori a fost imaginat cu intenția precisă de a oferi o bază cantitativă de orientare şi evaluare a activităților colective în vederea îmbunătățirii calității vieții.

b) Identificarea efectelor negative ale proceselor sociale caracteristice societății contemporane asupra calității vieții. Se dezvoltă aici un nou tip de critică a societății foarte diferită de alte critici, ca, de exemplu, cea de tip marxist. Ea este o critică de tip umanist, întinzându-se pe un larg registru: de la analize filosofo-teoretice abstracte, până la analize empirice și pragmatice, încercând să mobilizeze instrumentajul variatelor științe – ecologie, sociologie, psihologie. Ambiția este extrem de ridicată: să ofere un set ultim de criterii de evaluare a stării societății – criterii umane – care să depășească evaluarea exclusiv economică, care este o evaluare sectorială, iar nu globală. Efortul este orientat spre oferirea unei formulări operaționale a acestor criterii. Este o tentativă ce poate fi considerată intrarea într-o nouă fază istorică: operaționalizarea idealurilor ca precondiție a transformării lor din deziderate abstracte în obiective pragmatice ale acțiunii.

c) Elaborarea unui program reformist de schimbare socială. Spre deosebire de ideologiile revoluționare, ideologiile calității vieții promovează o strategie de perfecționare a organizării existente, implementând mecanisme de orientare a sistemelor existente spre realizarea obiectivului creșterii calității vieții. Două mari liniamente sunt cuprinse în această strategie: 1. implementarea în sistemul economic existent a orientării globale spre creșterea calității vieții; 2. promovarea de activități specific orientate spre acest obiectiv.

În acest context se pot înscrie programe în premieră istorică, plasate în sfere și la niveluri diferite ale societății: de la promovarea unui tip nou de responsabilitate a întreprinderilor pentru calitatea vieții de muncă și umanizare a muncii salariaților, pentru calitatea vieții colectivității în care funcționează, până la proiectarea unor noi stiluri de viață capabile să ofere o viață de calitate. Umanizarea mediului natural, urban, sociocultural și interpersonal devine obiect al unor programe speciale a căror tehnologie este în curs de elaborare.

d) În vecinătatea preocupărilor pentru calitatea vieții și în strânsă legătură cu acestea s-a dezvoltat *problematica politicii sociale.* Pornind de la urgența contracarării unor procese sociale disruptive induse de dezvoltarea economică, pe de o parte, de la disponibilitățile economice pentru programe sociale în rapidă multiplicare, pe de altă parte, în anii ’60, în țările dezvoltate literalmente a explodat o orientare socială activă a colectivității subsumată ideii de welfare, de stat al bunăstării. Orientarea curativă (adevărate cruciade împotriva sărăciei, criminalității, marginalizării și izolării, prejudecăților și intoleranțelor de tot felul) se împletește cu orientarea

constructivă (promovarea unui mediu uman de calitate). Aş putea spune în rezumat că ideea de calitate a vieții a fost axul ideologiei perfecționării societății moderne ajuns într-un înalt stadiu de eficiență economică şi tehnologică.

A doua parte a anilor ’70 şi în mod special anii ’80 au reprezentat o schimbare majoră de optică. Mai multe evenimente noi trebuie luate în considere. Primul: datorită unui complex de factori externi, dar şi interni, atenția s-a deplasat din nou asupra mecanismelor economice. Competiția economică tot mai dură a făcut ca întreținerea performanțelor sistemului economic la un nivel acceptabil să devină problematică. Revenirea în forță a liberalismului, filosofia sa dură a competiției ca motivator ultim şi sigur eficace au adus la o reorientare majoră. Al doilea: programele ambițioase de luptă împotriva consecințelor negative ale economiei de piață ori de creştere a calității vieții s-au dovedit a avea o anumită doză de *naivitate,* amestecată cu *utopie.* Pe de o parte, costul lor a intrat într-un ciclu al escaladării rapide. Statul a devenit un mare consumator de resurse economice, depăşind posibilitățile oferite de economie. Abundența resurselor oferite de economie a început să fie epuizată. Statul bunăstării a început să se apropie de faliment. Pe de altă parte, eficacitatea programelor sociale ambițioase s-a dovedit a fi cu mult sub aşteptări. Problemele sociale ale societăților bogate nu au fost diminuate, ci adesea chiar s-au amplificat. Punerea în practică a diferitelor programe sociale s-a dovedit a fi mult mai dificilă decât părea inițial. Uneori, prin efectele lor perverse, chiar aceste programe au dus la cronicizarea problemei care urma a fi tratată, dacă nu chiar la amplificarea ei. Sindromul dependenței este poate ilustrarea cea mai clară. Dorința de a ajuta pe cei în nevoie, care nu pot să-şi asigure prin propriul lor efort satisfacerea nevoilor, a dus, desigur, la îmbunătățirea condițiilor de viață a acestor categorii de persoane, dar totodată şi la consolidarea dependenței lor de ajutorul social. În loc de a-i scoate din starea de imposibilitate de a-şi asigura singuri mijloacele de existență, ei au fost indirect încurajați să rămână indefinit într-o asemenea stare. Managementul politicilor sociale s-a dovedit a fi precar. Eficiența lor globală, cu totul insatisfăcătoare. Este o perioadă nu numai de restricții bugetare, iar nu de expansiune, ca în anii ’60, dar şi de analiză critică a abordărilor practicate. Buna intenție şi scopurile nobile s-au dovedit a fi cu totul insuficiente. În această perioadă, calitatea vieții a devenit una dintre temele standard ale ştiințelor sociale, dar fără aura şi speranțele excesive puse în ea în perioada anterioară.

Dacă programele ambițioase cu alură globală ale perioadei de aur au dispărut, activitățile practice orientate spre creșterea calității vieții și spre soluționarea variatelor probleme sociale și umane ale societății actuale nu au fost stopate, ci dimpotrivă, au crescut în amploare.

Suntem încă în această fază. Este dificil de știut dacă următoarea fază a ipoteticului ciclu va urma imediat sau peste mai mulți ani. Acumularea de experiență în activitățile practice noneconomice, orientate spre asigurarea și creșterea bunăstării colectivității, este însă un proces extrem de rapid. Literatura științifică actuală, nu întâmplător, este plină mai mult de analize critice ale diverselor abordări, decât de lansarea de ambițioase programe.

Este poate semnificativ că în ultimii ani, în SUA, s-a dezvoltat rapid o nouă abordare: teoria organizațiilor nonprofit. Managementul eficient al organizațiilor care nu sunt orientate spre profit și care deci nu sunt reglate de profitul obținut devine o variabilă crucială a dezvoltării sociale.

Tematica calității vieții anilor ’60 nu a fost doar un vis frumos, un proiect de dezvoltare socială, utopic, în multe privințe, ci mai mult o direcție generală de acțiune, pe care societatea actuală s-a angajat cu fermitate.

România în faza de tranziție pune, în ceea ce privește calitatea vieții, ca teorie și ca practică, o serie de probleme particulare. Deși a trecut puțin de la Revoluție, am parcurs cu toții un proces de maturizare intelectuală, profesională și morală extrem de rapidă. Am traversat etape esențiale.

A fost în primul rând faza entuziasmului, a exaltării revoluționare. Primele săptămâni de după Revoluție au fost dominate de ideologia “oamenilor de bine”. Bucuria victoriei era prelungită de ideea unui consens constructiv profund. Revoluția nu a fost făcută împotriva unei părți a societății, ci împotriva unui sistem pe care mai mult istoria l-a introdus și menținut și care nu mai părea a fi susținut de nicio forță socială semnificativă. Toți “oamenii de bine” trebuiau acum să-și dea mâna și să acționeze pentru reconstrucția din temelii a întregii societăți. Un sentiment reconfortant al solidarității colective a fost una dintre dominantele inițiale, pe care nici teroarea de neînțeles a “teroriștilor” și nici primele experiențe amare ale ineficacității instituțiilor care trebuiau să-i facă față nu au putut să o contracareze. A fost momentul în care, în câteva minți entuziaste, s-a plămădit ideea Institutului de Cercetare a Calității Vieții. Și a fost pusă rapid în practică, ca una dintre cele mai superbe idei postrevoluționare care înmănunchia în ea speranțe dintre cele mai pure. Fondul ideologic al acestui proiect ar putea, cred, fi rezumat astfel: ceea ce urmează a se construi nu este o simplă societate

bazată pe piața liberă și democrație, ci o societate umană, sensibilă la nevoile individuale și colective ale oamenilor, orientată în mod sistematic, intenționat spre acestea. Cercetarea în domeniul calității vieții urma să fie un ghid în acest sens. Perioada de reconstrucție și de tranziție, inevitabil implicând imense costuri, trebuie să fie continuu asistată și orientată spre amortizarea efectelor umane negative și diminuarea acestor costuri. Visul era o tranziție la un nou tip de economie, cu menținerea standardului de viață. O tranziție umană deci.

A doua fază a Revoluției noastre a repetat, într-un anumit fel, istoria. Ne aşteptam cu toții ca drumul să fie greu. Să avem multe dificultăți. Dar un singur lucru era sigur: un larg consens în ceea ce privește direcția generală, care urma să ofere suportul colaborării întregii colectivități. O asemenea aşteptare s-a confirmat doar pe jumătate. Dacă analizăm bine lucrurile, dincolo de diversitatea de opinii, consensul există. Surpriza însă este că, pe acest consens de fond, nu s-a clădit un consens manifest, exprimat într-o largă colaborare a tuturor forțelor. Surpriza deci, greu de explicat, a fost tocmai acest paradox: mergem cu toții în aceeași direcție, dar suntem roși de suspiciuni, frustrări, ambiții partizane, generatoare de tensiuni artificiale. Am fost prinși în cercul vicios al erodării colaborării de către neîncredere și suspiciune. La aceasta s-a adăugat separația intereselor sectoriale, cu graba satisfacerii lor imediate, de unde tensiuni suplimentare. Să mai adăugăm și lipsa de competență într-un asemenea proces de tranziție, pe care istoria nu l-a mai experimentat.

Această stare neaşteptată a creat un paradox și la nivelul calității vieții. Din punct de vedere real, situația colectivității noastre s-a îmbunătățit enorm. Colectivitatea și fiecare membru al ei a dispus de o cantitate semnificativ mai mare de resurse financiare. Cantitatea de produse oferite pe piață a fost incomparabil mai mare, la un nivel calitativ clar superior față de anii precedenți. Societatea noastră, chiar dacă nu este o democrație perfectă, din punctul de vedere al libertăților fundamentale, a devenit o democrație efectivă, deosebindu-se radical de structurile dictatoriale ale trecutului.

Din punct de vedere real deci, au existat toate premisele ca 1990 să prezinte un nivel semnificativ mai ridicat al calității vieții față de 1989. Nu este însă clar că aşa s-au și întâmplat lucrurile. Procesele supraadăugate despre care am vorbit mai înainte – suspiciunea, neîncrederea, lupta partizană, presiunea pentru satisfacerea intereselor sectoriale și particulare, tensiunile generate de procesul de reașezare – au afectat substanțial nega-

tiv sentimentul de deplinătate şi de progres în bunăstare. A devenit foarte clar că mecanismele calității vieții sunt mai complexe decât ni le-am imaginat şi că exprimă, într-un mod ce urmează să-l înțelegem mai bine, mecanismele neaşteptate ale istoriei înseşi.

Suntem în fața unei noi răscruci a scurtei noastre istorii. Ne vom proba a fi capabili să înțelegem şi să învățăm, din această uriaşă experiență acumulată într-un răstimp scurt, să oprim procesele de declin economic şi de dezorganizare administrativă şi să clădim, în situația dificilă în care ne aflăm, consensul atât de necesar sau vom continua căderea până când înseşi mecanismele dure ale realității ne vor forța, acolo jos, să ne comportăm înțelept.

Suntem aici în fața unei mari provocări.

Institutul nostru poate ocupa o poziție-cheie în procesul de construcție a unei noi societăți româneşti. Am zis "poate" pentru că nu este deloc obligatoriu să se şi întâmple aşa ceva. Aceasta depinde de capacitatea noastră.

În opinia mea, există câteva planuri pe care activitatea institutului ar trebui să se concentreze pentru ca aportul nostru social să fie maxim. Primul plan este definit de cuplul protecție socială–calitatea vieții. Protecția socială reprezintă funcția defensiv-reparatorie. Într-o societate modernă există persoane şi grupuri sociale care au nevoie de protecția colectivității, de asistență socială. O asemenea funcție elimină discrepanțele intolerabile, aduce la un nivel de viață demn persoanele şi grupurile aflate în dificultate. Ideea de calitate a vieții este activ-constructivă. Ea indică direcțiile de acțiune sistematică a colectivității spre îmbunătățirea condițiilor globale de viață.

Un al doilea plan se referă la orientarea temporală: scurt/lung termen. Trebuie să răspundem simultan la două întrebări. Prima: "care sunt structurile/strategiile protecției sociale şi ale creşterii calității vieții specifice societății pe care vrem să o creăm şi pe care trebuie să le promovăm încă de acum?". A doua: "cum să acționăm pentru protecția socială şi creşterea calității vieții în perioada de tranziție?". Tranziția şi perioada posttranzițională prezintă probleme şi modalități de acțiune relativ distincte.

Al treilea plan: orientarea societății. Mitul unei societăți care spontan se reglează este depăşit. Studiile de calitate a vieții pot contribui la ghidarea şi evaluarea întregului proces social.

CALITATEA VIEȚII – OBIECT AL CERCETĂRII ȘTIINȚELOR SOCIALE

Gheorghe SOCOL

După cum se ştie, conceptul de calitate a vieții şi cercetările sistematice desfăşurate sub egida sa şi-au făcut apariția în câmpul ştiințelor sociale de câteva decenii. Până atunci, sociologii, economiştii şi alți specialişti au făcut, precum personajul binecunoscut, proză, adică cercetări de calitatea vieții, fără să le numească cu numele lor adevărat.

Două au fost, se pare, motivele imediate care au dus la apariția unei direcții de cercetare atât de cultivate în prezent. În primul rând, constatarea insolită că progresul economic nu duce în mod automat la eliminarea sărăciei, respectiv că un segment al populației continuă să trăiască în condiții de viață precare, în ciuda existenței unei oferte masive de valori de întrebuințare de tot felul. Al doilea impuls pentru acest gen de cercetări a venit din direcția ecologiei, perturbările suferite de mediul ambiant, ca efect al industrializării şi urbanizării necontrolate, având consecințe dramatice în planul calității vieții.[1] Sărăcia este un concept care capătă configurație numai prin raportare la un anume context social-economic şi oricum afectează numai un procent al populației. În plus, se pare că sărăcia este o formă de patologie socială cosubstanțială societății, asemenea delincvenței şi criminalității. În orice caz, până în prezent, leacul sărăciei nu a fost găsit, bogăția nefiind antidotul cu eficacitatea sigură ce i se atribuia la un moment dat. Imposibilitatea eradicării nu trebuie să ducă însă la abandonarea luptei cu sărăcia, cu atât mai mult cu cât formele pe care le cunoaşte aceasta reacționează diferit la măsurile pe care societatea le ia împotriva acestui flagel. În absența vindecării complete este bună şi ameliorarea; în lipsa medicației specifice sunt utile şi paleativele.

Poluarea însă este un însoțitor permanent al societății, chiar dacă omenirea a fost de la apariția ei un corp străin, existând mai mult sau mai puțin parazitar pe mediul natural. De sărăcie suferă doar un fragment al societății, pe când poluarea degradează calitatea vieții tuturor, fără excepție.

---

[1] *Quality of Life, Problems of Assessment and Measurement*, Paris, UNESCO, în *Socio-Economic Studies*, 5, 1985.

În plus, se pare că împotriva degradării mediului omenirea poate pune în joc un remediu cu adevărat salutar: industria şi tehnologia antipoluante.

Determinate de persistența sărăciei (în condițiile unei societăți superdezvoltate) şi a poluării, cercetările sistematice referitoare la calitatea vieții debutează la începutul deceniului al şaptelea în SUA, pentru a se extinde rapid în aproape toate țările lumii.[1] Dacă într-o primă instanță aceste cercetări vizează cu precădere aspectele economice şi obiective ale calității vieții, curând acestei dimensiuni avea să i se adauge componenta subiectivă, respectiv modul cum apreciază oamenii viața pe care o trăiesc.

La scurt timp după declanşarea cercetărilor privind calitatea vieții, nevoia aşezării acestora pe temelia sigură a unor informații de calitate a dat naştere unei noi direcții de preocupări: aceea a indicatorilor sociali, respectiv a identificării unor variabile obiective sau subiective cu ajutorul cărora calitatea vieții să poată fi pusă în ecuații cantitative.

Cercetările privind calitatea vieții, împreună cu cele adiacente menționate mai sus, au cunoscut o deosebită extindere. Ca urmare, contingentele de specialişti ocupați în acest domeniu au sporit considerabil, au luat ființă departamente şi instituții specializate în studiul calității vieții, se editează reviste, iar tezaurul de cercetări şi lucrări cu această tematică se îmbogățeşte continuu.

În prezent, cercetările privind calitatea vieții reprezintă un domeniu preferențial de activitate care îi reuneşte pe sociologi şi pe alți specialişti în sfera ştiințelor sociale într-un justificat efort interdisciplinar. Explicația acestei poziții trebuie căutată nu numai în interesul practic-politic al acestei teme, ci şi în statutul ontologic şi epistemologic sui-generis al calității vieții şi al conceptului corespunzător în cadrul realității sociale şi al ştiințelor acesteia. Într-adevăr, rostul întregii activități sociale, al societății înseşi este de a asigura existența oamenilor. Ca finalitate ultimă a funcționării organismului social, calitatea vieții ocupă o poziție privilegiată în cadrul societății. De aici provine caracterul sumativ-sintetic al calității vieții, aşa se explică de ce spre ea converg şi cu ea se corelează aproape sau poate chiar toate celelalte componente ale sistemului social; de aici decurge, ca o necesitate, cerința implicării unui larg evantai de noțiuni ale ştiințelor social-umane pentru elucidarea conceptului de calitate a vieții şi, pe de altă parte, valoarea euristică a acesteia din urmă. Exprimându-ne plastic, calitatea vieții este ca o monadă în care se oglindeşte fidel întregul univers social.

---

[1] K.F. Schuessler, G.A. Fisher, *Quality of Life Research in Sociology*, în *Anual Review of Sociology*, 11, 1985.

În România şi în alte ţări totalitare, prejudecăţi de ordin doctrinar au făcut ca la început să se adopte o atitudine rezervată, ba chiar critică, faţă de un concept lansat de "adversarii ideologici". Apoi, vigilenţa critică se mai atenuează şi în literatura de specialitate de aici încep să aibă loc discuţii despre calitatea vieţii şi indicatorii sociali, pentru ca în anii '80 conceptul să fie pe deplin adoptat, şi teoretic, şi practic, iniţiindu-se cercetări de dimensiuni ample în acest domeniu.[1]

Pentru regimul înlăturat de revoluţia din decembrie 1989, calitatea vieţii cetăţenilor ţării a fost o piatră de încercare extrem de severă. De aceea, acest regim a întreprins tot ce i-a stat în putinţă pentru a ascunde o realitate care infirma în mod categoric pretenţiile sale, de la lansarea unor pseudoteorii ad-hoc şi până la minciuna sfruntată. Un nivel de trai şi o calitate a vieţii atât de precare, încât puneau în pericol însăşi existenţa biologică a poporului român, aşa cum au fost la noi înainte de revoluţia din decembrie, trebuiau să devină, graţie procesului de mistificare la care recurgea regimul, "un înalt nivel de trai material şi spiritual". În aceste condiţii, cu tot profesionalismul unora dintre cercetătorii care s-au ocupat de studierea problematicii calităţii vieţii, rezultatul activităţii lor nu putea să nu aibă de suferit din cauza intervenţiei grilei ideologice deformatoare în procesul de descifrare a realităţii.

Dând la o parte balastul ideologic inerent, vom constata că cercetările realizate până în decembrie 1989 conţin, pe lângă constatări pertinente care trebuie preluate, o bază metodologică temeinică care se impune a fi folosită în condiţiile actuale pentru a realiza o cunoaştere autentică, în detaliu, a calităţii vieţii poporului nostru.

Între atâtea cerinţe care stau în faţa ştiinţei româneşti în general şi a ştiinţelor sociale în special în perioada postrevoluţionară, studierea calităţii vieţii are un caracter urgent. O recomandă în acest sens imperativul fundamentării unei politici sociale de anvergură care să stopeze procesul de degradare biologică şi spirituală la care a fost supus poporul nostru de către regimul totalitar, iar apoi să grăbească alinierea calităţii vieţii din România la standardele lumii civilizate. Aceste cercetări trebuie să cuprindă toate componentele calităţii vieţii, începând cu nivelul de trai, serviciile în sens

[1] În ţara noastră sunt de consemnat îndeosebi lucrările iniţiate şi realizate de Cătălin Zamfir şi colaboratorii: *Mod de viaţă şi calitatea vieţii*, Bucureşti, Editura Politică, 1982; *Indicatori şi surse de variaţie a calităţii vieţii,* Bucureşti, Editura Academiei, 1984; *Stiluri de viaţă şi dinamica lor în societatea contemporană,* Bucureşti, Editura Academiei, 1989.

larg şi până la instituţiile politice şi cultural-spirituale, activitatea acestora din urmă având între altele un răsunet psihic care conferă echilibru sau dezechilibru, confort sau disconfort trăirilor sufleteşti individuale şi colective.

Ca unitate academică de specialitate, Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii s-a străduit, în răstimpul care a trecut de la înfiinţarea sa, să îmbine activitatea de organizare şi formare cu desfăşurarea unor cercetări care să răspundă comandamentelor menţionate anterior. Pentru cunoaşterea cât mai exactă a stărilor de lucru la nivel general, inclusiv a situaţiei unor categorii sociale mai expuse, au fost proiectate şi desfăşurate mai multe cercetări concrete de anvergură şi s-a acumulat un bogat tezaur de date referitoare la un întins evantai de indicatori sociali. Prelucrarea şi interpretarea acestor date permit realizarea unor diagnoze parţiale referitoare la situaţia actuală a unor categorii socioprofesionale sau a unei diagnoze globale privind calitatea vieţii în România de azi şi perceperea acesteia, precum şi evaluarea gradului de adecvare a unor servicii la cerinţele sociale.

Între modalităţile de investigare folosite pentru colectarea informaţiilor în vederea realizării unei diagnoze a calităţii vieţii menţionăm utilizarea unui chestionar cu 159 de întrebări, structurat pe două mari capitole: I. sursele materiale ale calităţii vieţii şi 2. calitatea percepută a vieţii. Chestionarul a fost administrat unui eşantion naţional reprezentativ alcătuit din 2050 de subiecţi repartizaţi în 15 zone geografice, acoperind întreaga ţară.[1] Proiectul acestui demers este o reluare dezvoltată şi uşor modificată a unei cercetări întreprinse în România, în urmă cu câţiva ani, de Cătălin Zamfir şi colaboratorii.[2]

Coroborând rezultatele cercetării noastre vizând diagnoza globală a calităţii vieţii cu ale unor studii similare din ţară şi de peste hotare, se impune, ni se pare, avansarea câtorva recomandări metodologice de luat în considerare în viitorul imediat.

1. Având în vedere nivelul deosebit de coborât al calităţii vieţii în România, cât şi necesitatea elaborării urgente a unei politici coerente de protecţie socială la nivel macrosocial şi pe grupuri defavorizate, în stadiul actual accentul trebuie pus pe studierea indicatorilor obiectivi şi a surselor

---

[1] Eşantionul a fost stabilit pornind de la schema pusă la dispoziţie de Laboratorul de Sociologie Urbană prin amabilitatea domnului Dumitru Sandu.

[2] Cătălin Zamfir (coord.), *Indicatori şi surse de variaţie a calităţii vieţii,* Bucureşti, Editura Academiei, 1984. Menţionăm că în acest caz s-a utilizat un eşantion reprezentativ pentru mediul urban.

materiale ale calității vieții. Nivelul de trai este în prezent atât de precar în țara noastră, încât se impune cu toată stringența să pornim de la adagiul clasic care spune că *primum vivere* ...

2. Pentru a facilita elaborarea politicii de protecție socială, a unei politici a calității vieții în general, de către instanțele de decizie, cercetările întreprinse în acest domeniu trebuie să îmbine în mod echilibrat fundamentalul cu aplicativul, respectiv trebuie să conțină propuneri pertinente din punct de vedere economic şi social, pe termen scurt şi pe termen lung, a căror punere în practică să conducă la ameliorarea şi apoi la optimizarea situației respective.

3. Cercetările privind percepția calității vieții nu conduc la rezultate univoce, elocvente. Astfel, unele arată că legătura dintre calitatea percepută a vieții şi factorii economici este ambiguă, pe când altele arată că ea este mai strânsă şi clară. Bunăoară, venitul pe locuitor a crescut în SUA între 1946 şi l970 cu 62%, în timp ce proporția celor care se consideră foarte fericiți o vreme a crescut, pentru ca apoi să scadă, deşi veniturile au continuat să crească, menținându-se totuşi la un nivel superior celui inițial.[1] Propriile noastre cercetări pun în evidență că, pe un eşantion național, 42% dintre persoane consideră asistența medicală primită bună şi foarte bună, deşi străinii care au venit cu ajutoare după revoluție au rămas consternați, văzând cu ce dificultăți se confruntă spitalele noastre. Considerăm de aceea că cercetările de percepție a calității vieții trebuie îmbinate cu cele privind nivelul de trai în accepția cea mai largă. Numai luând împreună indicatorii obiectivi şi pe cei subiectivi putem obține o diagnoză veridică a calității vieții, relevantă din punct de vedere ştiințific şi cu posibilități de transpunere în măsuri în planul practicii.

4. În acțiunea de ameliorare a calității vieții, în special a grupurilor defavorizate, trebuie reunite eforturile organismelor statale cu cele ale societății civile, de la instituții filantropice ad-hoc pentru anumite situații şi probleme până la cele cu alte atribuții de bază, ca, de exemplu, culte, organizații de femei, diferite uniuni profesionale etc. Să reînviem şi să cultivăm spiritul de caritate a cărui dispariție este un paradox într-o societate care declarativ se pretindea prin excelență umanitară, dar în realitate i-a făcut pe oameni de un individualism monstruos. Stările de lucruri din căminele de copii handicapați, din azilele de bătrâni şi din alte instituții de

[1] *Quality of Life, Problems of Assessment and Measurement*, Paris, UNESCO, în *Socio-Economic Studies*, 5, 1965.

ocrotire sunt cutremurătoare. Or, ele există nu în afara societății românești, ci înăuntrul ei! Și noi nu ne-am sesizat și n-am făcut nimic. Nici cel puțin biserica! Străinii însă n-au putut rămâne nepăsători. Acum, coșmarul dictaturii a luat sfârșit. Nu suntem bogați, dar dacă ne debarasăm puțin de egoism vom putea găsi resursele trebuitoare pentru a alina întrucâtva viața celor năpăstuiți de soartă. Altfel lumea civilizată va putea tot mai greu să ne înțeleagă.

5. În ultimă instanță, cheia politicii de ridicare a calității vieții la cota optimă este restructurarea economiei pe baza principiilor pieței libere, iar cheia succesului acestei reforme este renașterea omului ca *homo economicus* și *homo moralis.* Numai restructurând astfel economia și numai redându-i omului adevărata sa condiție putem reveni în lumea civilizată. Economia de comandă nu poate duce decât la sărăcie. Avortonul numit “om nou” ne întoarce în mod inevitabil spre barbarie.

CONFIGURAREA COORDONATELOR DE BAZĂ ALE CALITĂȚII VIEȚII

Elena ZAHARIA

Finalitatea socială a folosirii rezultatelor macroeconomice o constituie ridicarea calității vieții.

Premisele conceptului de calitate a vieții s-au acumulat, treptat, în decursul unei îndelungate evoluții istorice, conceptul ca atare fiind formulat după cel de-al doilea război mondial de către sociologul Arthur Schlesinger şi economistul John Kenneth Galbraith. Ulterior acest concept a fost preluat şi îmbogățit de către alți gânditori, printre care un loc de frunte a ocupat futurologul Bertrand de Jouvenel.

Preocupările pentru definirea calității vieții au constituit răspunsurile la o anumită criză a creşterii economice, specifică perioadei actuale. Repercusiunile acestei creşteri au fost semnificativ mai mici față de eforturile făcute. Mai mult decât atât, creşterea economică din perioada postbelică a ridicat noi probleme umane, unele chiar mai complexe decât cele aşa-zise tradiționale. Paralel şi convergent cu aspectele teoretice şi practice privind calitatea vieții, s-a conturat şi câmpul preocupărilor ştiințifice în domeniile nivelului de trai şi modului de viață.

Conceptul de nivel de trai oglindeşte gradul de satisfacere a necesităților de viață ale populației unei țări, ale unui grup social sau a unei persoane, ca urmare a volumului de bunuri şi servicii de care dispune pe baza veniturilor obținute, în funcție de nivelul dezvoltării economice a fiecărei țări. Prin conținutul său, acest concept este în cea mai mare măsură de natură economică. Ca urmare, în sistemul de indicatori folosiți pentru determinarea nivelului de trai al populației unei țări, grup social sau persoane, ponderea cea mai mare o au nivelul şi evoluția veniturilor, nivelul şi evoluția prețurilor, nivelul şi structura consumului de bunuri şi servicii, gradul de ocupare a forței de muncă, condițiile de locuit, de transport etc. Întrucât, pe lângă conținutul său economic, acest concept include şi anumite determinări sociale, printre indicatorii care oglindesc gradul de satisfacere a necesităților de viață se includ şi gradul de instruire a populației şi de pregătire a forței de mancă, starea de sănătate a populației, accesul la cultură şi artă etc.

Deşi nivelul de trai este un concept care evidențiază în mare parte calitatea vieții, el nu acoperă toate laturile acesteia. La acelaşi nivel de trai, viața oamenilor poate fi larg diferențiată din punct de vedere al modului în care fiecare persoană ştie să-şi organizeze viața. Conceptul care evidențiază felul în care oamenii îşi organizează viața lor este modul de viață.

În definirea conceptului de mod de viață, există mai multe opinii în funcție de disciplina care îl utilizează – economie, sociologie, psihologie, filosofie etc. În ultima perioadă s-a conturat un anumit consens privind înțelegerea modului de viață ca un concept integrator, ce reuneşte într-o structură unică elementele de ordin economic, sociologic, psihologic, filosofic, etic etc. Pornind de la acest consens, modul de viață reprezintă conceptul care evidențiază modalitățile în care oamenii îşi organizează viața cotidiană în activitatea de muncă, de familie, civică şi în timpul liber, în care ei îşi satisfac trebuințele lor materiale şi spirituale, concretizate în modul de-a locui, de-a se hrăni, de-a se îmbrăca, de a-şi realiza aspirațiile şi de a se comporta în raport cu sistemul de valori şi norme dominante în comunitatea socială respectivă.

Între componentele modului de viață, dominante sunt două: nivelul de trai al oamenilor, adică cuantumul de bunuri şi servicii pe care societatea le pune la dispoziția membrilor săi, care vizează dimensiunea cantitativă şi modalitățile în care aceştia îşi satisfac trebuințele, adică felul în care ei combină, selectează şi consumă partea din aria de bunuri şi servicii ce le sunt puse la dispoziție, oferindu-le prin aceasta cea mai mare satisfacție, care vizează latura calitativă.

În cadrul unuia şi aceluiaşi mod de viață, se întâlnesc mai multe stiluri de viață. Expresie nemijlocită a unei culturi şi civilizații istoricește constituite, stilul de viață reflectă modul de comportare a oamenilor în societate, de stabilire şi selectare a gamei lor de trebuințe în raport cu idealurile lor.

Componentele modului de viață, inclusiv stilurile de viață, configurează coordonatele de bază ale unei anumite calități a vieții. Pe fondul unui consens cu privire la necesitatea utilizării conceptului de calitate a vieții, există o multitudine de încercări de definire a acesteia. În cadrul acestei arii largi de încercări se desprind două poziții distincte: una care supradimensionează rolul factorului economic, reducând calitatea vieții la nivelul de trai sau “standardul de viață”; cea de-a doua, care supradimensionează socialul şi extrage sursa principală a conceptului din tendința universală de fericire.

Combinând elementele raționale din ambele opinii, calitatea vieții poate fi definită ca totalitate a condițiilor naturale, tehnico-economice, social-politice şi culturale care permit ființei umane să folosească bunurile şi serviciile pentru asigurarea integrității sale biologice, sociale şi spirituale, să-şi organizeze existența în conformitate cu aspirațiile sale.

Componentele de bază ale conceptului de calitate sunt: calitatea mediului înconjurător, starea demografică; calitatea condițiilor de muncă; nivelul şi evoluția veniturilor; nivelul şi structura consumului; calitatea condițiilor de locuit; starea de sănătate; instruirea, educația şi nivelul de cultură; condițiile mediului social-politic.

Calitatea mediului înconjurător asigură condițiile desfăşurării unei vieți normale (condiții normale de locuit şi confort citadin, condiții suportabile de poluare chimică, fizică şi fonică). Atâta timp cât calitatea mediului natural nu afectează integritatea biologică a ființei umane, cererea pentru calitatea mediului rămâne asemănătoare cererii pentru bunuri şi servicii comune. Atunci când calitatea mediului se deteriorează, devenind un pericol pentru sănătate, ea capătă prioritate pe scara ierarhiei trebuințelor umane. În acest caz cererea pentru calitatea mediului intră în categoria cererilor pentru bunurile de primă necesitate.

Starea demografică reprezintă un element definitoriu al calității vieții deoarece nu se poate concepe continuitatea vieții fără un spor normal al populației şi fără existența unei structuri optime pe grupe de vârstă, a stabilității familiei, a unui echilibru între creşterea populației şi dezvoltarea economică. Atât timp cât există deosebiri calitative între mediul rural şi mediul urban, între munca fizică şi munca intelectuală şi între condițiile de muncă din ramurile economiei naționale, calitatea vieții este diferită. La fel, diferă şi calitatea celor ocupați față de cea a şomerilor.

Calitatea condițiilor de muncă îşi are izvorul în faptul că în condițiile contemporane 55-60% din viața unei persoane o reprezintă activitatea profesională. În cadrul acesteia se asigură funcționarea şi valorificarea resurselor de muncă, eficiența social-umană şi satisfacția muncii. Calitatea condițiilor de muncă este dată de folosirea tuturor resurselor de muncă potrivit calificării acestora, siguranța muncii, organizarea muncii pe principii ergonometrice, protecția şi securitatea muncii, combaterea monotoniei şi sporirea gradului de atractivitate, durata legală a săptămânii de lucru, durata concediului de odihnă, îmbogățirea conținutului creator al muncii.

Nivelul şi evoluția veniturilor constituie premisa realizării unui anumit nivel al calității vieții. Pe baza veniturilor obținute de o persoană, familie,

grup social sau societatea în ansamblu, se procură bunurile şi serviciile necesare satisfacerii. La un anumit nivel al veniturilor se constată o deplasare de la activitățile care permit obținerea unor câştiguri suplimentare la activități noi, mai complete, care aduc satisfacții preponderent spirituale.

Nivelul şi structura consumului de bunuri şi servicii asigură satisfacerea diferitelor trebuințe fiziologice, sociale şi spirituale ale populației. Dacă satisfacerea trebuințelor fiziologice se impune ca primă lege a existenței umane, satisfacerea trebuințelor sociale şi spirituale contribuie la dezvoltarea capacității creatoare a omului.

De regulă, paralel şi în strânsă dependență cu dezvoltarea economică, evoluează şi nivelul consumului. Pentru diferitele componente ale consumului evoluția are loc în ritmuri diferite, ceea ce conduce la modificarea structurii lui. La aceasta contribuie şi ieşirea din consum a unor componente şi includerea altora.

Calitatea condițiilor de locuit asigură înfăptuirea unor funcții fiziologice şi psiho-sociale ale individului şi familiei sale, cum ar fi: oferirea cadrului pentru odihnă, întreținerea familiei, creşterea copiilor, efectuarea unor activități casnice şi satisfacerea unor necesități de ordin intelectual.

Starea de sănătate reprezintă, potrivit art. 1 al Constituției Organizației Mondiale a Sănătății, starea de bine general, fizic, psihic şi social care nu înseamnă numai absența bolii sau infirmității. Această stare stă la baza dezvoltării fizice şi intelectuale a tinerei generații, a exercitării capacității de muncă şi a dezvoltării capacității de creație materială şi spirituală a ființei umane.

La rândul său, starea de sănătate este condiționată de satisfacerea altor nevoi prioritare cum sunt cele de hrană, îmbrăcăminte, odihnă şi recreeare, transport, cultură fizică şi sport, educație etc., care stimulează dezvoltarea producției de bunuri şi a serviciilor.

Calitatea superioară a vieții nu poate fi concepută fără un sistem dezvoltat de instruire, educație şi cultură. De gradul de instruire, educație şi cultură depinde calitatea muncii, a bunurilor şi serviciilor, calitatea raporturilor sociale şi interumane, intensitatea participării la viața ştiințifică, culturală şi artistică, funcționalitatea instituțiilor sociale, eficiența conducerii la nivel micro şi macrosocial, calitatea vieții în ansamblu.

Calitatea mediului social-politic este dată de modul în care sunt asigurate condițiile pentru înfăptuirea drepturilor omului şi libertăților cetățeneşti, în care oamenii au libertatea de a gândi liber, de a-şi exprima părerile, de a-şi valorifica, pe baza convingerilor proprii, aptitudinile fizice şi

intelectuale, de a se manifesta liber în toate domeniile vieții sociale. Asigurarea, de fapt, a respectivelor condiții conduce la evitarea sau, acolo unde a avut loc, la restrângerea transformării activității oamenilor şi a rezultatelor acestei activități în forțe străine şi ostile omului, a tendințelor de dedublare comportamentale şi existențiale ale acestuia.

Evaluarea nivelului atins de calitatea vieții la un moment dat necesită, pe lângă evidențierea componentelor de bază, şi cuantificarea fiecărei componente. Acest lucru se realizează ce ajutorul indicatorilor economici şi sociali ai calității vieții.

CALITATEA VIEȚII SAU VALOAREA UMANĂ A VIEȚII?

Mihai PÎRLOG

Apărut în deceniul al şaptelea, în SUA, conceptul de “calitatea vieții” a făcut o rapidă carieră, aplicativă mai ales, în domeniul ştiințelor sociale, în general, al sociologiei în special, pătrunzând curând şi în sfere din afara comunității ştiințifice; în anii administrației Nixon, de pildă, autoritățile şi presa încep să-l folosească în mod curent. În acelaşi timp, noua sintagmă traversează oceanele, fiind preluată, mai mult sau mai puțin critic, în aparatul conceptual şi metodologic al unor teze şi teorii sociologice, al unor cercetări aplicative în diverse țări. Explicația, cel puțin parțială, a acestui succes (la un pas de a declanşa o veritabilă vogă) rezidă, cred, într-o anume seducție intelectuală pe care sintagma în cauză o exercită: posibilitatea de a evalua riguros cel mai complex eveniment posibil – viața socială umană. Este vorba, cel puțin parțial, de o expresie a pragmatismului (şi a unui gen de optimism gnoseologic şi metodologic) care, în forme actualizate, continuă să existe în gândirea socială (inclusiv politică) americană, făcând deja parte, dacă se poate spune astfel, din tradiția lor culturală, din “pattern”-ul specific.

Fiind produs al culturii (inclusiv ştiințifice) unei societăți riguros determinate în timp şi spațiu (nu numai în accepțiile fizice, ci şi în cele sociale ale termenilor), se pune inevitabil problema transferului nu oricum, ci operând cu unele criterii, al acestui concept în alte culturi (inclusiv ştiințifice) ale altor societăți, aflate în secvențe diferite de spațiu şi timp. Mai exact, este vorba de caracterul critic, parțial, reconstructiv al transferului, pentru a asigura validitatea şi, în consecință, legitimitatea lui. (În paranteză fie spus, nefăcând obiectul studiului de față: dacă pentru ştiințele realității fizice anorganice şi pentru cele ale realității organice nu se pune problema transferului şi traducerii conceptelor dintr-o cultură în alta, atunci pentru ştiințele psihicului şi pentru cele sociale această problemă este de neocolit, fiind utopică credința că această problemă va dispărea vreodată.

În această ordine de idei, rândurile de față îşi propun – deşi conceptul, cum precizam, circulă, în această accepție, de mult timp, faptele fiind, cum s-ar spune, consumate, acționând dreptul primului sosit – o regândire, o redefinire a problematicii sociale desemnate prin respectivul

concept, având ca rezultat, dacă nu o reconceptualizare, cel puțin o reinterpretare şi o reînțelegere a ei.

Aserțiunea principală este următoarea, ea fiind şi răspunsul la întrebarea din titlul intervenției de față: să desemnăm, cu anumite precizări care vor fi făcute, prin expresia "valoare umană a vieții" ceea ce desemnăm, în mod curent, prin "calitatea vieții", acest concept nefiind eliminat, ci devenind subordonat celui de "valoare umană a vieții". Argumentare: trecând peste unele argumente extraştiințifice, de nivelul simțului comun, dar având certe rezonanțe afectiv-morale, după care ar fi oarecum improprie, "profanatoare", folosirea termenului "calitate" raportat la cel de "viață" (vorbim despre calitatea unor bunuri sau servicii prozaice – calitatea unui frigider sau calitatea curățeniei lenjeriei, nu despre calitatea vieții, fiindcă ar fi ca şi cum am vorbi despre calitatea graduată a ființei umane sau calitatea iubirii ori calitatea speranței sau calitatea fericirii etc...etc.), trecând deci peste elementele enumerate, vom observa totuşi că între conceptele de "valoare umană a vieții" şi "calitatea vieții" există diferențe în ceea ce priveşte gradele de generalitate, raportul fiind de tipul "întreg-parte" (calitatea vieții fiind subsumată valorii umane a vieții şi neputând să se substituie acesteia în niciun caz, cel puțin în principiu), precum şi în ceea ce priveşte domeniile de referință, fiind abordate în multe cercetări privind calitatea vieții, nu exclusiv, dar, oricum, în manieră privilegiată, aspectele economice şi cele strâns conexe acestora ale calității vieții – aspecte cu o mare, dar nu integrală şi, uneori, nici preponderentă putere explicativă, interpretativă şi comprehensivă în raport cu faptul social total, global – în dauna multor altor aspecte şi a interacțiunilor acestora, riscându-se deci abordări unidimensionale ori, cel mult, pseudo-multidimensionale în locul color omnidimensionale, autentic sociologice.

Privitor la definirea (sistem, componente, structuri, funcții, caracteristici etc.) acestui concept – "valoarea umană a vieții" – pot fi admise următoarele precizări, amintite mai înainte:

- a un prim nivel descriem pentru viața umană dimensiunile: biologică, psihică şi socială, având atât semnificații relativ autonome, cât şi semnificații interdependente, numai analiza lor integrată şi dinamică putând conduce la enunțuri consistente, valide;
- valoarea vieții, pe fiecare dintre cele trei dimensiuni descrise, este înțeleasă ca adiționare a duratei parcurse (cantități) a vieții, a calității acesteia şi a semnificației atribuite de către subiect primelor două componente – deci vom opera cu triada cantitatea–

calitatea –semnificația atribuită vieții biologice, la fel celei psihice, la fel celei sociale, atât autonome, cât şi conexate; se observă că în această alcătuire a conceptului există posibilitatea îmbinării laturii obiective a valorii vieții cu latura ei subiectivă (incluzând componente greu de cuantificat sau, probabil, necuantificabile, cel puțin deocamdată), altfel spus, latura exterioară cu cea interioară, percepută, a valorii vieții, între cele două zone putând exista raporturi cu un grad înalt de incongruență; pentru analiza semnificației atribuite de către subiect componentelor obiective ale valorii umane a vieții,se pare că de înaltă relevanță vor fi, între altele, indicatorii privind importanța atribuită şi satisfacția resimțită în raport cu fiecare dimensiune (şi subdimensiunile respective), operând cu criterii nu numai raționale, ci şi extraraționale (afective, voliționale etc.);

– în cadrul dimensiunii sociale a vieții umane vom avea subdimensiunile: economică (inclusiv servicii), profesională (sau a vieții de muncă), familială, politică, şcolară, a participării culturale (creație şi consum cultural, inclusiv în componenta religioasă), a vieții comunitare (inclusiv comunității naționale de diverse talii), a locuirii, a securității sociale, a timpului liber, morală, ecologică etc.; pentru fiecare subdimensiune enumerată a dimensiunii sociale a vieții se va analiza valoarea acesteia prin cele trei componente (durată, calitate şi semnificație atribuită), atât pe fiecare subdimensiune în parte, cât şi pe interacțiunile semnificative între subdimensiuni; de pildă, ne interesează valoarea vieții politice a unui individ (durata, calitatea participării lui politice – implicit orientarea valorică, dacă agreează sau nu, de pildă, ideea de dreptate socială – şi semnificația atribuită de el participării sale politice) într-o eventuală relație cu valoarea vieții morale a aceluiaşi individ (prioritare fiind aici orientarea pro sau antisocială a principiilor morale – de pildă, gradul de favorabilitate în raport cu propoziția “interesele individuale se subordonează celor colective” – stabilitatea acestora, importanța pe care individul le-o acordă etc.), semnificația relației derivând, să zicem, din caracterul atât de agitat ai raportului dintre politică şi morală.

În acelaşi mod se construiesc subdimensiuni şi pentru dimensiunile biologică şi psihică ale vieții umane, sarcina aparținând nu sociologiei, ci ştiințelor respective. La nivelul unei dimensiuni, valoarea va fi rezultanta

valorilor definite pentru fiecare subdimensiune construită, prin cele trei componente admise inițial; la nivel global, valoarea umană a vieții va fi rezultanta celor trei valori, stabilite anterior pentru fiecare din cele trei dimensiuni – biologică, psihică și socială.

Chiar dacă varianta de definire în manieră operațională a conceptului de "valoare umană a vieții" prezentată mai înainte este sumară, insistând asupra unor aspecte teoretice și principiale și abordând mai puțin aspectele concrete ale indicatorilor relevanți – probleme, cred, nu mai dificile decât celelalte, dar care ar fi extins mult intervenția de față – sper că ea sugerează intenția autorului de a conferi maximă consistentă unui concept deja indispensabil teoriei sociologice și nu numai ei, unui concept legat de bunul nostru suprem – existența noastră – în ipostază individuală și colectivă, la fel, că ea sugerează credința în posibilitatea îmbinării unor forme tot mai tehnicizate, mai riguros fundamentate, de construire a conceptelor ca instrumente ale gândirii sociologice, cu conținuturi autentic și permanent umaniste ale acestor concepte. Este o propunere teoretică deschisă criticii, discutabilă și, dacă merită, perfectibilă.

CREŞTEREA ECONOMICĂ ŞI CALITATEA VIEȚII

Iosefina MOROŞAN

Condiția umană în contextul vieții cotidiene are un epicentru: trebuințele şi satisfacerea lor, într-un sens mai larg, sociologic, modul de viață şi, într-un sens şi mai larg, axiologic (valoric), calitatea vieții.[1]

Termenul "calitatea vieții" a fost introdus în limbajul ştiințific în special de reprezentanții ocrotirii mediului şi de sociologi, care au întreprins critica societății industriale sau postindustriale. El a apărut, în primul rând, în țările dezvoltate, ca opus al termenului "nivel de viață" şi se referă nu la gradul de satisfacere a necesităților, ci la modul de satisfacere a lor. Altfel spus, termenul "calitatea vieții" a apărut în calitate de categorie critică în raport cu rezultatele creşterii economice.

I. Conflictul dintre conceptul creşterii economice şi conceptul calității vieții

Există numeroase teorii şi modele ale creşterii economice elaborate de diferiți economişti, după apariția "Teoriei generale" a lui Keynes (amintim numele celor mai de seamă: Colin Clark, Roy F. Harrod, W.A. Lewis, P.A. Samuelson, Francois Perroux, Jean Fourastié etc.).

Prin creşterea economică se exprimă creşterea pe o perioadă dată a anumitor variabile semnificative (cantitatea de bunuri sau servicii realizate, producția industrială, volumul încasărilor etc.). În macroeconomie, dacă creşterea constatată este aferentă unor indicatori globali (produsul național brut, de exemplu), atunci este vorba de expansiune. Problemele care privesc creşterea economică sunt în acelaşi timp cantitative (de exemplu: investiții la nivel microeconomic; inflație, coeficient multiplicator la nivel macroeconomic), dar mai ales calitative şi structurale.

Conflictul dintre conceptul creşterii economice şi cel al calității vieții este generat de pericolele creşterii economice induse pe plan spiritual, psihologic, moral, inclusiv alocarea greşită a resurselor şi răsturnarea priorităților morale), conflict care este aplanat atunci când se descoperă că omul e în stare şi de creştere "calitativă", de sporire a "calității vieții" sale.

---

[1] P. Pânzaru, *Condiția umană din perspectiva vieții cotidiene,* Bucureşti, Editura Albatros, p. 117, 1981.

Pentru economişti a fost evident că o societate nu poate consuma mai mult decât produce şi, în consecinţă, căutau metode de a produce cât mai mult. Aşa s-a încercat să se stabilească necesitatea pentru creşterea economică nelimitată. Identificând trebuinţele în general cu trebuinţele fiziologice "naturale", ideea creşterii economice continue a fost prezentată ca fiind înrădăcinată în natură. Unul dintre modelele creşterii economice – modelul creşterii lineare neîntrerupte – extrapola datele trecutului şi alimenta speranţa obţinerii unor cantităţi sporite de resurse din natură, fără să ţină seama de caracterul limitat al acestora.

Multe însă dintre necesităţi nu au fost luate în considerare în indicii adoptaţi ai creşterii economice: puritatea aerului, a apei, mediul natural în general, liniştea şi spaţiul, mediul social, acestea suferind în aprecierea socială o înrăutăţire accentuată în ultima vreme. Creşterea economică a adus desigur, şi nimeni nu contestă acest lucru, o creştere a mediei de calorii consumate, locuinţe mai bine dotate, creşterea nivelului de educaţie, generalizarea asistenţei medicale şi a odihnei. Au apărut, este adevărat, necesităţi noi: automobilul, televiziunea, cinematograful. În legătură cu acest aspect se naşte întrebarea dacă apariţia prin creşterea economică a noilor necesităţi recompensează pierderile provocate de înrăutăţirea satisfacerii cerinţelor neanalizate înainte, dar deosebit de importante pentru viaţa omenească (în special necesităţile psihosociale).

În acest context, oamenii de ştiinţă se întreabă: creşterea iluzorie (căci este nesatisfăcătoare) a nivelului vieţii trebuie să fie plătită atât de scump prin înrăutăţirea reală a calităţii vieţii? Ca un răspuns la această întrebare, economistul ecolog E.F. Schumacher afirmă că creşterea nelimitată nu încape în lumea finită şi atrage atenţia că înfrângerile, insuccesele noastre sunt urmări ale succeselor noastre şi că va trebui să subordonăm tehnica adevăratelor trebuinţe umane. În acest context considerăm că acţiunea de reevaluare a trebuinţelor "reale" ale oamenilor poate constitui un prim suport ştiinţific în reconsiderarea conceptului de creştere economică.

II. Creşterea economică posibil de realizat

Ideologia "tot mai mult şi mai mult" a creşterii economice continue a fost argumentată atât prin încercarea de a identifica trebuinţele în general cu trebuinţele "naturale", cât mai ales prin mijloacele de satisfacere a acestora (suveranitatea consumatorului şi piaţa liberă care asigură această suveranitate); în literatura de specialitate însă este infirmată ideea suvera-

nității consumatorului care susține obiectivitatea trebuințelor și se demonstrează că forma în care trebuințele și dorințele sunt satisfăcute este aproape în întregime o creație socială, iar forma satisfacerii dorinței este relevantă din punct de vedere economic.[1] Ideea suveranității consumatorilor, combinată cu filosofia pieței libere, a fost folosită ca un instrument pentru evitarea judecății cu privire la "bunătatea" rezultatelor alocării de piață.

Galbraith, infirmând mijloacele prin care se susține obiectivitatea trebuințelor, reintroduce problemele morale în macroeconomie și apreciază faptul că trebuințele "reale" pot fi fundamentate în măsura în care în alocarea de resurse se iau în calcul dimensiunile existenței umane. În felul acesta se argumentează conceptul de creștere economică posibil de realizat, prin aplicarea unor standarde obiective de valoare la acțiunea economică.

Influența benefică a rezultatelor creșterii economice asupra calității vieții poate fi susținută și prin introducerea în programarea economică a indicilor de măsurare a satisfacerii necesităților (în primul rând a celor psihosociale), înainte omise, modurile de satisfacere a necesităților, moduri oferite de creșterea economică calitativă. Se asigură astfel libertatea de a alege dintre variate moduri alternative de satisfacere atât a trebuințelor materiale, cât și a celor nonmateriale.

În vederea susținerii ideii unei creșteri economice posibil de realizat, în literatura de specialitate se insistă asupra necesității de a se introduce, în măsură mai mare, în calculul economic, elementele mediului,[2] care constituie suportul vieții și sursa tuturor bunurilor de care avem nevoie.

Paradigma entropiei introduse de Georgescu-Roegen[3] ar implica o creștere economică cu consumuri energetice minime, urmărind realizarea unei concordanțe optime cu legile naturii.

O altă alternativă a creșterii economice, propusă de Pierre Proderrand, poate fi astfel formulată: "sindromul lui Cain va trebui în mod necesar să cedeze locul unei gestiuni bazate pe un mai mare respect al

---

[1] *Rolul trebuințelor și intereselor în dezvoltarea economico-socială contemporană*, în *Caiet documentar* nr. 4, p. 277, 1979.

[2] N.N. Constantinescu, *Economia protecției mediului natural,* București, Editura Politică, 1976.

[3] Legarea teoriei economice de lumea fizică impune luarea în considerare a caracterului limitat al resurselor și, drept urmare, necesitatea de a acționa în sensul conservării acestora – N. Georgescu-Roegen, *Legea entropiei și procesul economic,* București, Editura Politică, 1979.

legilor ecologice şi o exploatare raţională a resurselor globului, pe de o parte, şi cooperare, pe de altă parte".[1]

Mihajlo Mesarovič şi Eduard Pestel[2], membrii ai Clubului de la Roma, în al doilea raport, intitulat "Omenirea la răspântie" se pronunţă atât împotriva creşterii de dragul creşterii, cât şi împotriva creşterii zero, motivând că lumea nu este o entitate uniformă, iar creşterea nu poate fi măsurată cu un etalon unic. Soluţia lor este trecerea de la creşterea nediferenţiată şi neechilibrată a lumii la creşterea organică echilibrată. Aceasta din urmă semnifică faptul că fiecare grup de ţări are de adus propria sa contribuţie la dezvoltarea organică a omenirii prin resursele, tehnologiile, potenţialul economic şi cultura proprie. De aici rezultă imposibilitatea stabilirii standardelor calităţii vieţii pentru fiinţele umane, în termeni absoluţi. De exemplu, o societate precum Japonia caută să stabilească un echilibru între tradiţii şi modernitate, în care tonul sau calitatea vieţii rezidă în tensiunea creativă din natură.

Creşterea economică posibil de realizat vizează şi schimbarea economică şi tehnică. De aceea, în nevoia de a asigura un echilibru între rezultatele creşterii economice şi calitatea vieţii este necesar să se realizeze un echilibru între creştere, schimbare şi dinamică, pe de o parte, şi stabilitate, constanţă, securitate, pe de altă parte. Acest lucru se explică prin faptul că economia modernă fixează omul într-un model al flexibilităţii extreme şi detaşării totale. El trebuie să fie în mod continuu în alertă şi să se adapteze la frontierele schimbătoare ale producţiei, serviciilor şi consumului. Fiinţele umane au nevoie de echilibru între schimbare şi stabilitate, o nevoie căreia economia modernă nu îi vine în întâmpinare.

---

[1] Pierre Proderrand, *Le syndrome de Cain*, în *Forum de développement*, nr. 91, 1983.
[2] M. Mesarovič, E. Pestel, *Omenirea la răspântie,* Bucureşti, Editura Politică, 1975.

CUM SUNT OAMENII, CUM ESTE LUMEA

Elena BECA

Semnificația calității percepute a vieții are contur în măsura în care putem integra acest moment cognitiv într-o structură a acțiunii motivate a cărei caracteristică este relația elementelor subiect şi mediu înconjurător.

Studierea calității percepute a vieții este din acest punct de vedere o studiere a mediului social, prin intermediul subiecților anchetei. Aceştia au în situația de persoane intervievate o ambivalență care suscită un interes deosebit.

Produşi ai unui mediu social determinat devenit obiect de studiu, ei se înfățişează ca instrumentul de măsură al acestui mediu creator. "Atunci când este vorba să înțelegem acțiunile oamenilor, problema principală constă în înțelegerea modului în care gândesc, modului în care lucrează mintea lor. Numai mintea unui om poate descoperi cum funcționează mintea altui om, folosind puntea creată de categoriile mintale familiare tuturor şi de înclinațiile care le sunt comune amândurora".[1]

Pe drept cuvânt se subliniază caracterul profund umanist al cercetării calității percepute a vieții, ca mijloc de înțelegere a determinărilor acțiunilor omului. În acelaşi timp se impune să relevăm capacitatea de proiectare a mediului în individ, în acțiunile şi gândurile sale. Astfel că, într-o măsurătoare de genul aceleia pe care o întreprinde o diagnoză a calității vieții, este cuprinsă o reflectare a mediului, care nu este decât proiecția individului însuşi.

În cadrul general al cercetării dedicate diagnozei calității vieții din țara noastră în anul 1990, desfăşurată în cadrul Institutului de Cercetare a Calității Vieții, am urmărit să surprindem atât modul în care subiecții percep propria aşezare în lume, pe care am asimilat-o percepției situației prezente, cât şi perceperea schimbărilor din lume.

Construirea imaginii subiective a prezentului porneşte de la perceperea afectivă a sinelui ca raport între interior şi exterior. Ea exprimă gradul de structurare a personalității, măsura integrării acesteia în lume.

---

[1] N. Georgescu-Roegen, *Legea entropiei şi procesul economic,* Bucureşti, Editura Politică, p. 450-581, 1979.

Ca fapt cognitiv de primă importanță, percepția asociată schimbării, curgerii timpului generează o imagine globală nu lipsită uneori de nelinişte, tulburare, îngrijorare, dând în astfel de cazuri conținut angoasei de schimbare.

Aceasta din urmă reprezintă în fapt o proiecție a neliniştii prezentului spre cele două direcții temporale: trecut şi viitor.

Diagnosticarea schimbăm presupune comparația trecutului cu percepția subiectivă a prezentului şi proiectarea acesteia către viitor.

În anul 1990 ancheta s-a desfăşurat în lunile iunie–iulie, perioadă în care societatea întreagă trăia după revoluția din 1989 în atmosfera noilor valori ale unei tinere democrații.

Imaginea prezentului conturată de ansamblul proiecțiilor individuale a avut următoarele dimensiuni: individualism, neîncredere în ceilalți oameni, dar şi acceptarea încercărilor de realizare a indivizilor de către mediul social, comprehensivitate în raport cu viața, capacitatea oamenilor de a se schimba, implicarea în viața socială, posibilitatea omului de a schimba lumea, utilitatea vieții, evoluția lucrurilor spre mai bine. Caracteristicile sunt cele ale unei epoci de tranziție în care coexistă pentru toți oamenii neliniştea cu speranța.

Comparația prezentului cu trecutul realizează impresia unei preponderențe euforizante în prezent. Războiul este singurul aspect neliniştitor, egal pentru trecut ca şi pentru prezent.

Altfel inegalitățile economice par mai atenuate, incorectitudinea mai mică, controlul mai ridicat, oamenii mai puțin nefericiți.

Speranța este însă tulburată de nesiguranță, imaginea despre viitor este marcată de gândul că în viitor inegalitățile economice se vor accentua. Celelalte trăsături spre o reducere a disonanței par a se atenua în viitor, lumea va fi mai paşnică, mai corectă, va beneficia de mai mult control şi oamenii vor fi mai fericiți.

Două trebuințe psihice se dovedesc “amenințate” în aceste reacții la problematica schimbării.

Nevoia de răspuns afectiv din partea altora ca o primă cerință fundamentală, grav contrariată şi manifestată pregnant în relevarea aspectelor agonale ale realității sociale, este evidențiată în compararea prezentului cu trecutul.

O oboseală sufletească, exacerbată de nevoia implicării psihice în hăituiala războinică, se degajă din prima categorie de răspunsuri.

Nevoia de securitate pe termen lung, o altă nevoie fundamentală, este în cauză în rezultanta proiecției prezent-viitor. Un alt aspect al luptei, mai conturat din punct de vedere social, inegalitatea economică, impregnează imaginea viitorului cu o anxietate menită să contrabalanseze euforia de care părea cuprinsă lumea prezentă.

Semnificația momentului este totuşi pozitivă pentru populația anchetei, fiind un reflex al amplelor evenimente care i-au premers, dar ea are nevoie de consolidare prin spulberarea îndoielii.

Îndoiala însă este imediată în perceperea aproapelui, a relațiilor interpersonale, care descriu un gol care înconjoară ființa.

Dincolo de aceasta rămâne speranța că lucrurile pot fi şi bune, că viața are un sens. Ceea ce susține speranța este credința în realizarea principiului general al societății, ridicarea preocupării de la binele imediat la sfera generalului, care implică ideea dependenței individuale nu de totalitatea oamenilor, ci de ceea ce este propriu multora.

POSIBILITĂȚI DE DESCRIERE A CALITĂȚII PERCEPUTE A VIEȚII

Maria NEDER

Dintre multiplele posibilități de descriere a calității percepute a vieții, cele mai frecvente, atât în vorbirea curentă, cât și în științele sociale, sunt conceptele de "satisfacție" și de "fericire". Satisfacția de viață este mai curând o evaluare cognitivă: ceea ce cineva dorește, așteaptă și spre care tinde, este în special rezultatul unui proces de comparare cu grupuri sociale de referință. Fericirea, în schimb, este o stare mai degrabă afectivă, un rezultat al raportului dintre experiențele pozitive și negative ale individului. Majoritatea indivizilor aspiră la satisfacție de viață și la fericire; insatisfacția de viață și nefericirea de durată reprezintă tare psihice.

Pentru a-și diminua insatisfacția de viață, indivizii își schimbă fie condițiile de viață, fie nivelul exigențelor. De aceea nu surprinde deloc faptul că în numeroase țări normal dezvoltate, majoritatea populației este în general mulțumită de viață. O tendință asemănătoare se observă și în ceea ce privește fericirea: în Germania, de exemplu, numai unul din o sută de indivizi se consideră foarte nefericit, numai unul din cinci destul de nefericit, în timp ce unul din patru se estimează a fi foarte fericit. Trebuie avut însă în vedere faptul că reprezentările oamenilor despre fericirea de fiecare zi se deosebesc de perspectiva teoretică filozofico-psihologică referitoare la satisfacerea a absolut tuturor dorințelor umane. În afară de aceasta, nivelul de fericire se modifică cu timpul și diferă de la un individ la altul. Fericirea depinde de experiențe și criterii personale și poate surveni și în situații de viață dificile.

Stabilitatea fericirii este mai fragilă decât cea a satisfacției de viață. Această teză poate fi ușor demonstrată prin introducerea, și la începutul, și la sfârșitul chestionarului de interviu, a întrebărilor: "Cât de mulțumit sunteți de viață?" și "Cât de fericit sunteți?".

Calitatea percepută a vieții este marcată de contradicții: gradul înalt de satisfacție de viață și de fericire al unei populații nu exclude larga răspândire a simptomelor de nelinişte (grad mare de revendicabilitate, anxietate, nervozitate etc.) și de anomie (sentimente de neputință, apatie, singurătate). Caracterul contradictoriu al imaginii generale se explică prin

faptul că la mulți indivizi bunăstarea este ambivalentă, sentimentele pozitive coexistând cu cele negative.

Numeroase cercetări, printre care cea efectuată de Glatzer[1], au confirmat influența satisfacției de diferite domenii ale vieții asupra satisfacției generale de viață. Profesiunea, de exemplu, reprezintă nu numai o sursă de satisfacție sau de insatisfacție, ci modifică și ponderea satisfacțiilor de celelalte domenii ale vieții. Cel mai mare interes pentru individ îl prezintă domeniile sănătate, căsnicie, venit, domenii ce înregistrează cele mai mari niveluri de satisfacție. Datorită faptului că individul se preocupă mai mult de satisfacerea trebuințelor sale în domenii pe care le consideră cele mai importante, satisfacția este mai mare în domeniile private, decât în cele publice ale vieții. De aceea, influențarea calității vieții individuale prin măsuri sociale este mai eficace dacă se face nu direct, prin prestații sociale, ci indirect, prin măsuri asupra standardului de viață și asupra sănătății, care au un impact mai puternic asupra satisfacției generale de viață.

Gradul de satisfacție de viață nu depinde numai de condițiile de viață obiective, ci și de *caracteristicile sociodemografice și socioeconomice,* el crescând de obicei cu nivelul veniturilor și variind în funcție de vârstă, sex, stare civilă, prestigiu și independență profesională etc. Cercetări efectuate în țări normal dezvoltate au demonstrat că, cu vârsta, scade nivelul fericirii și crește cel al satisfacției de viață, anomia și anxietatea, maximum de anxietate constatându-se la întrunirea caracteristicilor: vârstă înaintată, sex feminin, venit scăzut, nivel redus de instruire. Teza crizei vârstei mijlocii este confirmată de gradul redus de satisfacție înregistrat de această grupă de vârstă, mai ales în ceea ce privește standardul de viață, venitul, timpul liber și profesiunea.

Săracii sunt mai nemulțumiți decât bogații în circa jumătate din domeniile vieții, domenii influențate de fapt de nivelul venitului și de puterea de cumpărare. Apartenența de clasă sau pătura socială are o mare importanță asupra satisfacției de viață: muncitorii germani, de exemplu, sunt mai nemulțumiți decât clasa mijlocie, iar aceasta mai nemulțumită decât clasa superioară, în ceea ce privește toate domeniile vieții. Indivizii exercitând profesii cu prestigiu social inferior celor ale părinților au tendința să fie mai nemulțumiți de viață decât cei cu profesiuni mai prestigioase decât cele ale părinților. În țările dezvoltate munca salariată este, în general, considerată o

[1] W. Glatzer, *W. Zapf, Lebensquatität in der Bundesrepublik,* Frankfurt, New York, Campus Verlag, 1984.

nefericire şi orice reducere a timpului de muncă, un progres.[1] De aici, pe de o parte, săptămâna redusă de muncă, concedii din ce în ce mai mari, protecția muncii femeilor şi a tinerilor sub o anumită vârstă şi alte avantaje pentru oamenii muncii salariați, iar pe de altă parte, excluderea liber-profesioniştilor şi a cadrelor de conducere de la reglementările generale privind timpul de muncă.

Nivelul de instruire influențează pozitiv satisfacția de viață, dar numai în domeniile: educație, profesiune, venit, standard de viață. În acest context se resimte însă tot influența venitului mai ridicat, corespunzător nivelului superior de instruire, căci satisfacția scade de îndată ce nivelul de instruire nu mai constituie un mijloc de obținere de posturi bine plătite.

Femeile sunt de obicei mai nemulțumite decât bărbații de toate domeniile vieții, cu excepția bisericii, cea mai mare diferență de satisfacție înregistrându-se în ceea ce priveşte educația, urmată de profesiune, participare social-politică, căsnicie. Diferența de satisfacție dintre sexe se estompează, în multe domenii ale vieții, la vârsta senectuții.

Deficitele de satisfacție constituie potențiale de tensiune socială şi pot fi percepute de indivizi drept conflicte sociale, de tipul conflictelor de clasă, al celor dintre generații, al celor dintre sexe, ce stau la baza mişcărilor de emancipare a femeilor etc.

Cercetările efectuate de Glatzer în Germania au confirmat că conflictele cele mai intens percepute se înregistrează în viața politică, în special între partidele de dreapta şi cele de stânga. Ele sunt urmate de conflictele de clasă, dintre muncă şi capital (respectiv dintre bogați şi săraci), de conflictele dintre tineri şi bătrâni şi de cele dintre muncitorii autohtoni şi cei imigrați. Conflictele religioase şi cele dintre sat şi oraş şi-au pierdut mult din importanța de altădată.

În țările normal dezvoltate, percepția conflictelor sociale creşte de obicei cu nivelul de instruire şi scade cu vârsta, ea fiind maximă la tinerii cu studii superioare şi minimă la bătrânii cu studii elementare.

Multitudinea conflictelor sociale nu constituie un pericol pentru pacea socială, căci, pe de o parte, mulți indivizi aparțin mai multor grupuri conflictuale potențiale (parțial celor privilegiate, parțial celor dezavantajate), iar pe de altă parte, mulți indivizi dezavantajați social pot fi mai satisfăcuți de viață decât cei privilegiați.

---

[1] P. Atteslander, Die Grenzen *des Wohlstands, Anstalt,* Deutsche Verlags, 1981; Claessens, Klönne, Tschoepe, *Sozialkunde der Bundesrepublik,* Diederichs, 1979.

Allardt a demonstrat că percepția conflictelor sociale influențează numai într-o mică măsură bunăstarea individuală (calitatea vieții), o reducere, nesemnificativă, a satisfacției de viață înregistrându-se numai la indivizii ce percep foarte multe conflicte sociale.[1] O influență mult mai puternică asupra calității vieții au conflictele personale, care afectează practic peste două treimi din populație.

Principalul focar de conflicte personale este familia. Cercetările efectuate de Glatzer în Germania au relevat că o cincime din indivizii căsătoriți sunt afectați de conflictele cu partenerii de viață, aproape o treime din indivizii cu copii de conflictele cu copiii, dar numai 13% din încadrații în muncă, de conflictele cu colegii.

Certurile și discuțiile care afectează cel mai mult calitatea percepută a vieții sunt cele dintre soți, iar cele care o afectează cel mai puțin, cele dintre vecini.

Insatisfacția de viață se poate explica mai bine prin procese mentale, de tipul *aşteptărilor şi al proceselor de comparare,* decât prin condițiile de viață obiective și caracteristicile sociodemografice și socioeconomice. Cercetări efectuate în țări normal dezvoltate relevă faptul că satisfacția nu este determinată de nivelul absolut de viață, ci de poziția relativă a individului, rezultată din comparare cu cetățeanul mediu, cu prieteni etc. Aceste cercetări au confirmat pe cale empirică teoria privațiunii relative a lui Runciman, potrivit căreia indivizii prost situați în comparație cu grupuri relevante reacționează prin insatisfacție, persoanele de referință fiind selecționate de preferință din grupuri cu statut social similar. Glatzer[2] a constatat că cea mai mare parte a germanilor se compară cu indivizi aflați pe aceeași treaptă socială (28,3%), apoi cu cetățeanul mijlociu (17,5%) și cu prietenii (15%).

Pentru insatisfacția rezultată din procesele de comparare, de regulă, nu este relevantă atât persoana cu care se face comparația, cât modul în care individul respectiv își definește poziția în raport cu grupurile de referință. Circa 93% dintre germani constată, în urma comparației, că există concetățeni cărora le merge mai bine. Insatisfacția apare însă numai la 13% din aceștia, care nu aprobă această situație, resimțind inegalitatea ca injustiție.

---

[1] E. Allardt, *Dimensions of welfare, a comparative Scandinavian study*, Helsinki, University of Helsinki, 1975; D. Ipsen, *Das Konstrukt der Zufriedenheit,* în *Soziale Well*, p. 29, 1978.

[2] W. Glaetzer, W. Zapf, *op. cit.*

Procesele de comparare şi teoria privaţiunii relative explică şi contradicţia aparentă rezultată din studierea influenţei condiţiilor de viaţă obiective asupra satisfacţiei pe diferite domenii de viaţă. Pentru satisfacţia de venit, de exemplu, hotărâtoare este nu creşterea veniturilor tuturor, ci creşterea peste medie a venitului individului.

Teoria privaţiunii relative a furnizat de altfel o soluţie şi celebrei controverse asupra sărăciei: ridicarea pragului sărăciei, odată cu creşterea bunăstării generale, pentru a se evita apariţia unui potenţial de insatisfacţie printr-o prea mare diferenţă socială.

În ceea ce priveşte *aşteptările,* nerealizarea acestora este considerată în literatura de specialitate ca fiind generatoare de revoluţii sociale. O variantă mai atenuată a acestei teze este accepţiunea că în societatea modernă inflaţia de aşteptări duce la insatisfacţie. Unii cercetători consideră că aşteptările au asupra insatisfacţiei de viaţă o influenţă la fel de mare ca trebuinţele şi exigenţele, insatisfacţia crescând cu segmentul de aşteptare (diferenţă dintre cel mai bun venit aşteptat, de exemplu, şi venitul actual).

Aşteptările scad cu vârsta şi cresc cu venitul. Un venit în creştere contribuie la sporirea aşteptărilor, contracarând astfel sporul de satisfacţie rezultat din îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă. Pe de altă parte, aşteptările cresc cu creşterea insatisfacţiei.

Nivelul mai redus al aşteptărilor la vârsta senectuţii se poate explica prin faptul că vârstnicii au suportat, în tinereţe, perioade de penurie, menţinându-şi aşteptările reduse de odinioară; dar el poate fi şi un efect al vârstei: cu creşterea experienţei de viaţă, individul ajunge, la bătrâneţe, să-şi adapteze aşteptările la orice situaţie.

Societatea satisfăcută este o utopie, din următoarele motive:

- chiar dacă s-ar putea realiza o împărţire perfect echitabilă a bunurilor, serviciilor şi şanselor între toţi membrii societăţii, inegalitatea ar continua să existe, ca urmare a capacităţii diferite de sesizare şi de valorificare a posibilităţilor oferite;
- nivelul maxim al satisfacţiei de viaţă este dificil de realizat pentru toţi membrii societăţii, întrucât principalul său determinant este posibilitatea de comparare favorabilă cu alte grupuri ale populaţiei. Aceasta presupune însă ca în permanenţă să existe indivizi cu o calitate a vieţii relativ inferioară şi probabil şi percepută ca atare. Satisfacţia maximă a celor mai bine situaţi presupune o satisfacţie mai mică a celor mai puţin bine situaţi, căci nu toţi îşi pot maximiza concomitent satisfacţia;

- satisfacția crește numai atunci când condițiile de viață se îmbunătățesc pentru individ mai mult ca media. Îmbunătățirea situației sale presupune o înrăutățire, fie chiar numai percepută, a situației altora, ceea ce duce la scăderea satisfacției acestora, făcând imposibilă maximizarea creșterii satisfacției pentru toți membrii societății;
- dinamica așteptărilor proprii exclude existența continuă a unui înalt nivel de satisfacție, căci așteptările se schimbă necontenit, în funcție de condițiile de viață atinse;
- deosebirile dintre sistemele de valori, precum și conflictele permanente existente în interiorul diferitelor comunități sociale sporesc sursele de insatisfacție;
- contribuția politicii sociale la creșterea gradului de satisfacție este și ea limitată. Dar ea poate determina un spor de satisfacție mai mare atunci când nu urmărește îmbunătățirea condițiilor de viață pentru toți, ci numai pentru anumiți indivizi și anumite grupuri sociale;
- nivelarea diferențelor nu trebuie să constituie nici principiul de bază și nici obiectivul democrației, căci ele stau la baza conflictelor sociale, condiție a pluralismului și a tendinței de creștere a bunăstării. Dacă toți oamenii ar fi mulțumiți de viață societatea n-ar mai evolua, căci n-ar mai exista nicio motivație pentru schimbare.

Accepțiunea că inegalitatea dintr-o societate este legată de insatisfacția de viață este cuprinsă explicit sau implicit în diferite teorii sociale, printre care aceea a inechității sociale ca forță motrice a schimbărilor sociale sau cea a lui Engels, care consideră inechitatea socială ca generatoare de conflicte de clasă. Integrarea socială, denumită de politicieni *pace socială*, se poate totuși realiza, așa cum a arătat experiența ultimelor decenii în țările industrializate, prin admiterea legitimității și acceptarea existenței inegalității sociale, între anumite limite ea neconstituind în mod obligatoriu un viciu.

ROLUL INDICATORILOR OBIECTIVI ÎN PERCEPȚIA CALITĂȚII VIEȚII

Georgeta MITREA

Cercetările asupra calității vieții efectuate până în prezent evidențiază faptul că pentru a cunoaşte diversele laturi ale vieții indivizilor şi, pe această bază, pentru a le ameliora, este necesar să cunoaştem modul în care indivizii înşişi percep aceste laturi, deci dimensiunile subiective ale conceptului de calitate a vieții. Este vorba despre o reflectare a obiectivului în plan subiectiv, despre o cunoaştere a unei realități umane variate prin intermediul uneia dintre componentele ei, cea psihică. Dar această componentă reprezintă şi ea o realitate de investigat şi de ameliorat. Vom vorbi în acest caz despre calitatea vieții psihice. Astfel, vom avea de cunoscut modul în care realitatea psihică se percepe pe sine. Ca slujitori ai adevărului, cercetătorii îşi vor pune însă în mod firesc întrebarea: este această realitate atât de credibilă în modul ei de exteriorizare la care noi avem acces imediat – adică la nivelul relatărilor subiecților – astfel încât, procedând la simpla înregistrare a acestui mod și luând aceste informații ca atare, să cunoaştem mai bine domeniile vieții umane, inclusiv viața psihică?

Comunicarea de față pleacă de la ideea că psihicul uman cunoaşte anumite mecanisme care au rol autoreglator, deci tind să asigure un anume echilibru individual, dar care pentru cercetare se prezintă ca frâne în cunoaştere, ca mecanisme de distorsionare a adevărului. Această viziune antropologică pesimistă – individul tinde să se ascundă pe sine în fața celorlalți şi nu să se dezvăluie – o consider în contextul prezentei comunicări doar o prudență metodologică de care cercetătorul are nevoie pentru a progresa în cunoaştere. În continuare voi aduce câteva argumente în sprijinul acestor idei, folosindu-mă în mod special de exemplificările extrase din cercetarea realizată de Institutul de Cercetare a Calității Vieții cu privire la diagnoza calității vieții.

I. Întrucât o mare parte a cercetărilor în domeniul calității vieții sunt studii de percepție, viața psihică – aspirații, interese, stări de satisfacție şi insatisfacție – devine obiect al cercetării și nu viața ca realitate în sine, fără legătură cu persoana. Din această cauză cercetătorul trebuie să privească cu circumspecție valoarea denotativă a relatărilor subiecților despre propriile

stări, nevoi. De multe ori denotatul este reprezentat de alte stări şi nevoi decât cele cuprinse în relatare, dacă nu cumva unele cu caracter opus. Argumente pentru aceste idei:

1. Datorită mecanismului de autoapărare al proiecției, subiecții tind să proiecteze în relatarea despre o stare, de fapt modul în care ei ar vrea să se prezinte acea realitate. Acest pericol intervine atunci când se utilizează întrebări de genul: "Cât de satisfăcut sunteți în relațiile cu soțul (soția)?", "Cât de satisfăcut sunteți în relațiile cu copiii?"

2. În lucrarea *Indicatori şi surse de variație a calității vieții*,[1] se arată că subiecții manifestă tendința de evaluare pozitivă a sferelor mai legate de viața proprie. Intervine aici, din nou, reacția de autoapărare a individului. El se simte responsabil față de situația sferei respective. Pentru a alunga, în acest caz, sentimentul de culpabilitate pe care îl are dacă situația nu este bună, individul va tinde să facă aprecieri pozitive. Să facem o comparație. Dacă i se cere să aprecieze situația transportului în comun, subiectul va face următorul raționament: "Dacă transportul în comun nu merge bine, nu e vina mea". Gradul de sinceritate a răspunsului are şanse să fie mai mare în acest caz.

Din aceste motive consider că cercetarea trebuie să utilizeze pentru cunoaşterea vieții familiale, de exemplu, o serie de indicatori obiectivi care să asigure un control sporit, de genul: durata căsătoriei, activități de timp liber efectuate împreună de membrii familiei, activități gospodăreşti efectuate de soț (soție, copii), laturi ale educației copiilor de care se ocupă soțul (soția).

3. Indivizii sunt de multe ori în situația de a nu-şi conştientiza propriile necesități. Ei pot avea stări de nemulțumire difuză, fără să înțeleagă izvorul frustrării. Această situație este de natură să creeze o stare de ambiguitate şi în mintea cercetătorului care poate lansa mai multe ipoteze competitive. Se obține însă un spor de cunoaştere dacă înainte de a se adresa întrebarea: "Cât de satisfăcut sunteți de viața de familie?" se utilizează o altă întrebare: "Ce vă doriți de la viața de familie?"

Acest aspect al conştientizării ar implica şi distincția între necesități şi interese. Distincție care, cum vom vedea, este necesară cercetătorului pentru fundamentarea unor programe de îmbunătățire a calității vieții. Să exemplificăm: o persoană se poate declara nesatisfăcută de viață de

[1] Cătălin Zamfir (coord.), *Indicatori şi surse de variație a calității vieții*, Bucureşti, Editura Academiei, p. 104, 1984.

familie. Dacă nu avem alte date la îndemână, nu ştim care este cauza acestor nemulțumiri. Ea poate fi reprezentată de fapt de necesitatea de dominație nesatisfăcută a acelei persoane. Interesul persoanei respective este însă cooperarea. Cooperarea în familie, şi nu autoritarismul, dominația, va contribui la sporirea satisfacției față de viața de familie. Dar persoana nu conştientizează acest fapt. Iar cercetătorul, la rândul lui, este în imposibilitatea de a sugera căi de acțiune pentru îmbunătățirea calității vieții de familie, din necunoaştere.

4. Indicatorii obiectivi pot contribui la elucidarea mai multor aspecte ale vieții individului. Să luăm, de exemplu, ca indicator starea de sănătate a persoanei, prin întrebări de genul: "Cât de des vă simțiți agitat, mândru că cineva vă complimentează, nemulțumit când cineva vă critică, singur, plictisit, deprimat etc."[1] Dacă o persoană este nesatisfăcută de viața de familie sau de relațiile cu şeful ei, cu colegii, cauza depistabilă poate fi nu la nivelul relațiilor de familie sau de muncă, ci intrapersonală. Persoana poate suferi din cauza unor conflicte psihice nerezolvate din timpul copilăriei, dar care pot greva aceste relații.

Se mai impune, consider, o idee cu caracter metodologic: utilizarea unui chestionar care îşi propune să cuprindă întregul areal al vieții individului permite şi face necesară stabilirea de corelații între răspunsurile aceluiaşi subiect la diverse întrebări. Ideea aceasta este susținută de G. Allport: "Din nefericire, ştiința studiază în primul rând ritmul pulsului meu în comparație cu al dumneavoastră, emoțiile mele ca diferite de ale dumneavoastră, înălțimea mea ca deviantă de la normă; ea studiază arareori înălțimea mea, emoțiile mele, ca implicate într-o structură cu valori interacționale".[2] O precizare: Allport recomandă această manieră sistemică de abordare în studiul personalității. În cazul cercetării sociologice se urmăreşte desigur structura unei populații date după ocupație, vârstă şi sex. Dar se impune şi un studiu al calității vieții persoanei, nu numai al calității vieții grupurilor sociale. Cele două perspective apar ca fiind complementare, sprijinindu-se reciproc.

II. Studierea calității vieții implică, după cum se ştie, criterii valorice. Cercetătorul utilizează asemenea criterii fără de care nu se pot concepe valențele de ordin aplicativ ale conceptului de calitate a vieții. Acest concept

---

[1] F.M. Andrews, S.B. Withey, *Social indicators of well-being American's perceptions of life quality*, New York, Plenum Press, p. 367, 1976.

[2] G.W. Allport, *Structura şi dezvoltarea personalității,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, p. 19, 1981.

are conotații axiologice; lipsit de aceste conotații, el ar permite cercetătorului să facă doar investigații cu caracter pur descriptiv. Valoarea teoretică a conceptului este dată tocmai de presupozițiile tacite sau explicite despre natura umană. Acesta este temeiul eficienței programelor de îmbunătățire a calității vieții. Dar, în cercetare, nu se iau întotdeauna măsuri de precauție în legătură cu criteriile valorice utilizate de subiect. Acestea pot fi aceleaşi cu cele ale cercetătorului sau pot să difere. Dacă nu cunoaşte acest lucru, cercetătorul poate fi în situația de a investiga o altă realitate decât cea pe care crede că o investighează. Se impune deci un efort hermeneutic din partea sa, pentru a traduce limbajul subiectului în propriul limbaj. Apare ca fiind foarte necesară în acest caz întrebarea: "Ce înțelegeți prin...?" Voi alege un exemplu pentru a dovedi că o insuficientă clarificare în acest sens poate produce distorsiuni asupra cercetării. Să presupunem deci că vrem să aflăm gradul satisfacției subiectului în raport cu viața de familie. Nu cunoaştem însă motivele satisfacției (insatisfacției) sale. Subiectul se poate afla în următoarele patru situații:

a) îşi doreşte o viață de familie bazată pe dominația exercitată de el şi e nemulțumit (această dorință e frustrată);
b) are aceeaşi dorință ca în cazul anterior, dar dorința e satisfăcută;
c) îşi doreşte o viață de familie bazată pe cooperare şi dorința nu e satisfăcută;
d) are aceeaşi dorință (de cooperare) şi dorința e satisfăcută.

Cercetând aceste situații din punct de vedere al satisfacției, vom aprecia calitatea vieții ca fiind ridicată în cazurile b) şi d). Aprecierea cazului b) este însă eronată, fapt care nu poate fi depistat decât dacă cunoaştem orientările de valoare ale subiectului.

Şi în acest caz însă pot să apară distorsiuni determinate de tendința subiectului de a etala valori dezirabile, fără ca acestea să fie integrate ne-apărat în sistemul său motivațional. De aceea se impune din nou utilizarea unor indicatori obiectivi şi a unor metode de cercetare adecvate, care să poată surprinde profilul psihic real al celor investigați. Apelând la sprijinul psihologiei, se poate, în cazul prezentat mai sus, să se folosească un indicator ca: trăsături de personalitate-dominare-supunere şi să se utilizeze un test corespunzător.

Concluzii:

1. Calitatea vieții depinde nu numai de situația în care se află indivizii, ci şi de modul în care ei percep această situație. (Când spunem percepție ne referim la întreaga constelație motivațională a persoanei. Dar această

constelație este ea însăşi o realitate contradictorie care se cere cunoscută prin eforturile conjugate ale sociologiei şi ale psihologiei.)

2. În mod paradoxal, folosirea indicatorilor subiectivi, de percepție, este mai puțin problematică în cazul investigării unor coordonate obiective ale vieții, cum ar fi veniturile, locuința, situația profesională etc. Atunci când este vorba însă despre percepția stării psihice, a gradului de fericire, de exemplu, indicatorii subiectivi devin mai operanți în conjuncție cu indicatorii obiectivi.

3. Comunicarea de față nu s-a referit la percepția stărilor psihice în mod special, ci a încercat doar să lanseze ideea că cel care este cel mai în măsură să îşi aprecieze propria viață, deci fiecare individ în parte, este o ființă cu un psihic complex. Ameliorarea calității vieții depinde de luarea în calcul a acestei necunoscute, psihicul uman.

DEZVOLTAREA UMANĂ ŞI CALITATEA VIEȚII

Bogdan IATAN

Omenirea traversează o perioadă frământată. Sistemele politice şi structurile economice cunosc schimbări profunde în țările unde forțele democratice au fost mult timp reprimate. În aceste țări popoarele încep să-şi ia în mâini propriile destine.

Aceste evenimente ne fac să redescoperim un adevăr esențial: omul trebuie să se afle în centrul dezvoltării, iar începutul dezvoltării constă în lărgirea posibilităților acordate lui, ca adevărata bogăție a unei națiuni.

Omul, prin construcția sa internă şi prin întregul său sistem de necesități, format de-a lungul a milenii de existență, este o ființă socială.

El a creat societatea, iar societatea îl modelează pe el. Pentru ca societatea să poată exista trebuie să existe omul şi deci ea trebuie, pentru buna sa funcționare, să-i asigure o dezvoltare, o evoluție optimă.

Putem de aceea defini dezvoltarea umană ca fiind procesul de lărgire a evantaiului de posibilități oferite indivizilor: să trăiască mult şi în sănătate, să fie instruiți şi să dispună de resursele necesare unei vieți convenabile. Acestor exigențe fundamentale li se adaugă libertatea politică, respectarea drepturilor omului, respectul față de sine şi față de ceilalți.

Ideea conform căreia structurile sociale trebuie judecate în funcție de măsura în care ele mulțumesc oamenii aparține lui Aristotel, care consideră că banii şi bogăția sunt privite nu prin ele însele ci, ca mijloace de satisfacere a necesităților umane.

Satisfacerea acestor necesități nu trebuie însă tratată doar ca o asigurare de bunuri şi servicii, întrucât acest mod “tradiționalist” de a vedea lucrurile nu ține cont de cele două aspecte ale dezvoltării umane, şi anume de formarea capacităților umane şi de modul în care indivizii profită de ele. Problemele ridicate de primul aspect, şi anume de formarea capacităților umane, pot fi puse în discuție în funcție de unghiul din care privim această formare.

Considerând întreaga istorie a omenirii ca pe un lung drum parcurs de aceasta, putem spune că ideea conform căreia acumulările cantitative duc la un salt calitativ îşi demonstrează valabilitatea.

În prima parte a acestui drum, omul a trebuit să se zbată în nevoi, îndurând umilințe și asistând neputincios la manifestările unei societăți nedrepte. În această perioadă el era privit ca un mijloc, ca un instrument ce răspundea la comenzi fără împotrivire.

Pe măsura dezvoltării, satisfacerea unor necesități a generat apariția altora, ființa umană, de o parte sau de alta a baricadei, s-a cizelat suficient pentru a fi mai conștientă de rolul său în cadrul societății. Deci, după primul pas făcut pe linia emancipării, atunci când a devenit conștient de sine, omul l-a făcut, firesc, pe cel de-al doilea, când a realizat că propria sa existență depinde de existența celor din jur.

În acest moment, omul a ajuns să fie considerat de semenii săi mai puțin ca un mijloc și mai mult ca un scop. Odată atins acest punct, dezvoltarea capacităților sale a început să fie nu numai o necesitate a celor care se foloseau de ele în propriu interes, ci și a deținătorilor acestor capacități și a societății înseși.

Lărgirea posibilităților de instruire, de ameliorare a sănătății, de refacere fizică și psihică constituie așadar căi de formare a capacităților umane și totodată de dezvoltare umană.

Pentru a se folosi de capacitățile, de resursele umane, societatea trebuie mai întâi să le producă, însă de modul în care acestea sunt utilizate depinde într-o foarte mare măsură reproducția lor. Primatul producției în fața consumului se confirmă așadar și în ceea ce privește utilizarea capacităților umane. Utilizarea lor ne oferă o dublă imagine asupra dezvoltării umane.

O primă imagine este dată de cadrul favorabil creat oamenilor de a-și manifesta opțiunile, de a putea decide asupra acțiunilor lor, de a oferi indivizilor și colectivităților o șansă să se afirme și să-și construiască o viață activă și recreativă conform dorințelor și intereselor fiecăruia.

O a doua imagine este oferită chiar de opțiunile individului. Acesta poate să se orienteze nu numai către acțiuni care să-i servească interesele, ci și către cele care i-ar putea dăuna și care pe ansamblu ar putea afecta dezvoltarea umană.

Modul în care sunt utilizate capacitățile umane reflectă așadar prioritățile care apar în satisfacerea necesităților.

Necesitățile umane nu trebuie însă limitate doar la bunuri și servicii. Ele au o sferă mult mai largă de cuprindere și se referă în aceeași măsură la condițiile de viață: familie, societate, mediu, loc de muncă etc. Din această cauză, impresia că venitul este un bun criteriu de a măsura

ansamblul posibilităților ce se oferă oamenilor pe motiv că e cel ce le permite să le realizeze este, dacă nu falsă, atunci doar în parte adevărată.

Simpla existență a veniturilor nu oferă garanția că sunt utilizate în scopuri pozitive. Bunăstarea unei societăți depinde într-o mai mare măsură de gradul de cuprindere a veniturilor, de destinația lor, decât de nivelul acestora; în multe cazuri, un nivel modest al veniturilor poate fi însoțit de un sensibil progres în domeniul dezvoltării umane sau invers.

Față de cele prezentate până acum, trasarea unei paralele între dezvoltarea umană și calitatea vieții se impune mai ales pentru a răspunde la următoarele întrebări: sunt cele două categorii diferite fundamental una de cealaltă? O bună dezvoltare umană determină sau este determinată de o creștere a calității vieții? Care sunt diferențele între modurile lor de cuantificare?

La prima vedere s-ar părea că între calitatea vieții și dezvoltarea umană există o identitate. Astfel, ambele pun în centrul lor omul, cu necesitățile sale și modul în care acestea sunt satisfăcute, relațiile în care acesta se află cu societatea, cu mediul etc.

Dacă le analizăm însă mai profund, observăm că cele două categorii se deosebesc atât conceptual, cât și ca esență.

Conform *Dicționarului enciclopedic al limbii române*, calitatea reprezintă unitatea însușirilor și laturilor esențiale în virtutea căreia un lucru – în cazul nostru viața – este ceea ce este, deosebindu-se de celelalte lucruri și a căror schimbare atrage după sine transformarea acelui lucru în altul.

Din această definiție putem stabili ca trăsătură a conceptului de calitate a vieții faptul că el face referire la un ansamblu de însușiri ale vieții omului existente la un moment dat pe un anumit nivel, fiind deci un concept cu valențe statice.

El localizează niște puncte de referință la care ne raportăm pentru a-l putea face operant, iar pentru aceasta este necesar să-i atribuim o dimensiune, reprezentată nu numai matematic, ci, poate mai ales, apelând la calificative obținute pe baza observațiilor empirice. Această dimensiune este dată de nivelul calității vieții. Atingerea unui astfel de nivel presupune însă un anumit salt calitativ – acea schimbare despre care se menționa în definiție – indiferent dacă acest salt este pozitiv sau negativ.

Spre a ne putea crea o imagine completă, vom apela la aceeași sursă pentru a defini conceptul de dezvoltare, care este prezentat ca o succesiune de transformări, constituind o mișcare ascendentă, progresivă, de la inferior la superior.

Aşadar, spre deosebire de conceptul de calitate a vieții, cel de dezvoltare umană face referire la un ansamblu de însuşiri ale vieții omului privite în mişcarea lor, fiind un concept cu valențe dinamice.

Față de cele arătate mai sus, s-ar putea replica cum că dezvoltarea umană şi *creşterea* calității vieții s-ar suprapune.

Această afirmație nu ar fi valabilă pentru că, după cum am mai precizat, avem de-a face şi cu o deosebire de esență.

Putem spune despre un anumit lucru că are calitate atunci când sunt îndeplinite două condiții: când totalitatea factorilor materiali sau nemateriali care au concurat la realizarea acelui lucru au fost îmbinați în mod optim şi când lucrul respectiv satisface în cea mai mare măsură necesitățile cărora îi este destinat. Acest adevăr este valabil şi în cazul calității vieții. Astfel, condițiile concrete în care oamenii trăiesc constituie factorii obiectivi ai acestei calități, în timp ce modul concret în care ei o apreciază țin de latura subiectivă.

Pentru aprecierea calității vieții se utilizează aşadar atât indicatori obiectivi, folosind metodologii speciale şi/sau instituționalizate, cât şi indicatori subiectivi, apelându-se la subiecți pentru determinarea calității percepute a vieții.

Pe de altă parte, pentru cuantificarea dezvoltării umane practica internațională apelează numai la indicatori obiectivi ca, de exemplu: nivelul mortalității infantile, gradul de alfabetizare ş.a., ceea ce face să apară foarte clar diferența existentă între calitatea vieții şi dezvoltarea umană.

Putem conchide deci că determinarea unui anumit nivel al calității vieții ne permite stabilirea gradului de dezvoltare umană, aceasta fiind atât o componentă a calității vieții, cât şi o consecință a creşterii ei.

Privind altfel lucrurile însă, în această relație poate apărea şi un paradox: să existe o bună dezvoltare umană şi o scăzută calitate a vieții sau invers. Acest paradox este determinat de influența factorului subiectiv care confirmă de fapt ideea că aprecierea corectă a unui element de natură subiectivă se poate face mai degrabă prin judecăți de valoare subiective decât obiective.

FIABILITATEA – DIMENSIUNE A CALITĂȚII VIEȚII

Adrian MIHALACHE

Tradiția carteziană a culturii noastre ne impune formularea unor concepte “clare” şi “distincte”. Suntem atât de obişnuiți cu asocierea acestor adjective, încât prea adesea uităm contradicția subiacentă juxtapunerii lor. Claritatea unui concept provine din proiecția asupra sa a luminii înțelegerii, acesta dobândind o anumită strălucire, o “claritas” care, inevitabil, creează zone de clar-obscur, împiedicând separarea sa netă de fundal şi posibilitatea unei distincții riguroase față de alte concepte. Când reflectăm îndelung asupra unei idei, nu facem altceva, verbul însuşi o spune, decât să îndreptăm asupra ei o lumină care ne vine din altă parte, pe care rațiunea noastră ştie să o manevreze, deviind-o. Cu cât această lumină este mai intensă, cu atât imaginea clară, radiantă a ideii cheamă în jurul ei, stabilind fluctuante conexiuni, frânturi de idei înrudite, nedistincte din ansamblul cultural. Contradicția este pregnantă în cazul conceptelor bogate în conținut, care sfidează schematizarea, cum este şi acela de “calitate a vieții”.

Dacă dorim o înțelegere clară a acestui concept, trebuie să ne mulțumim cu o definiție vagă, dar cuprinzătoare. În acest sens, calitatea vieții reprezintă adecvarea dintre potențialul biologic şi intelectual al omului concret şi canalele de manifestare oferite acestui potențial de către mecanismele sistemului social. Posibilitatea satisfacerii unor pulsiuni fundamentale este dezideratul care susține o societate egalitaristă, caracterizată de un număr limitat şi stabil de asemenea canale, dar diversitatea trăsăturilor psihice şi a capacităților intelectuale constituie o presiune înspre liberalizare, realizabilă prin multiplicarea şi flexibilizarea posibilităților de actualizare a virtualităților individuale. Calitatea vieții este ridicată în acea societate în care fiecare om îşi poate manifesta individualitatea în forme potrivite facultăților sale specifice, nesupuse ingerințelor unui unic criteriu de ierarhizare. Numai în acest mod va putea fi evitată preeminența socială a activităților, cu obiective accesibile în termen scurt, în dauna celor de mai largă respirație şi, în consecință, inhibarea unor aptitudini valoroase în numele rapidității materializării lor.

Dacă abordăm conceptul de calitate a vieții prin prisma unei distincții nete, sacrificând globalitatea în favoarea preciziei, trebuie să recurgem la

indicatori măsurabili, sporind în posibilitatea unei perceperi sintetice a ansamblului lor. Indicatorii specifici au proliferat destul de repede, dar, aşa cum s-a arătat de la paradoxul lui Condorcet încoace, prin cercetările întreprinse de Arrow şi, la noi, de Gh. Păun, nu este posibilă agregarea acestora într-un indicator global care să fie în acelaşi timp sensibil, necatastrofic şi necompensator. De aceea, în locul unei abordări analitice, ni se pare potrivit ca precizia să fie introdusă în studiul calității vieții printr-un indicator global, măsurabil, care să constituie o variantă mai riguroasă a conceptului de calitate a vieții, înțeles în sensul general explicat mai sus, dar într-un alt plan de abstractizare. Aceasta nu înseamnă adăugarea unui nou indicator la pletora celor existenți, ci considerarea, la acelaşi nivel de generalitate, a unei interpretări care să permită formalizarea, fără riscul de reducere a conceptului la un aspect particular, eventual mai comod de cuantificat.

Tehnologia furnizează un asemenea indicator prin noțiunea de fiabilitate, care reprezintă capacitatea sistemelor de a se opune degradării în timp a performanțelor lor. Fiabilitatea, concept de sorginte tehnologică, se mulează perfect pe complexitățile conceptului economico-psihosocial de calitate a vieții din două motive. În primul rând, evidența empirică arată inconfortul generat de situarea omului într-un mediu tehnologic care cu cât este mai complex cu atât are o comportare mai puțin previzibilă. Fragilitatea sistemului comunicațional, accidentele frecvente ale unor echipamente de anvergură (centrale nucleare, navete spațiale), efortul de adaptare cerut omului de o interfață încă neprietenoasă cu ambientul său tehnologic acționează ca tot atâția factori de incertitudine, de nesiguranță şi de neîncredere, care alterează firescul comportamentului uman şi dau naştere unui complex sentiment de frustrare. În al doilea rând, extinderea conceptului de fiabilitate în domeniul psihosocial conduce la posibilitatea definirii unui indicator sintetic, capabil să descrie în mod precis conceptul de calitate a vieții, cu toate articulațiile sale complexe.

La nivelul conştiinței individuale, fiabilitatea exprimă menținerea integrității şi unității eului, conservarea în timp a caracteristicilor sale individuale, în pofida ipostazierilor multiple, simultane sau succesive ale acestuia. Un anumit individ, la un moment dat, este mai mult decât rezultatul suprapunerii diverselor determinări biologice, psihice, sociale sau politico-economice. Modificarea în timp a acestor determinări stimulează procesul de evoluție a personalității, care îşi păstrează însă identitatea distinctă în tot acest flux de transformări. Fiabilitatea conştiinței a fost intuită şi exprimată de M. Eminescu în fragmentul “Archaeus”: “Cu toate schimbările ce le

doreşte un om în persoana sa, totuşi ar vrea să rămână el însuşi,... persoana sa. Am cunoscut oameni ce doreau a fi mai frumoşi (câte femei!), mai cuminţi (câţi oameni de stat!), mai geniali (câţi scriitori!); am cunoscut unii cari aveau dorinţi de Cesar, în cari se grămădeau visurile de glorie ale lumii întregi... dar ei vroiau să fie tot ei. Cine este şi ce este acel el sau eu, care în toate schimbările din lume ar dori să rămână el? Acesta este poate tot misterul, toată enigma vieţii."

Fiabilitatea umană este rezultatul a două tipuri de integrări. Pe de o parte, integrarea într-un tot unitar, la un moment dat, a aptitudinilor specializate ale individului şi, pe de altă parte, integrarea într-o traiectorie coerentă a ipostazelor multiple, a rolurilor succesive asumate de către individ de-a lungul vieţii sale. Situaţia contrară, în care personalitatea se disociază în componentele sale, identificându-se eventual cu una dintre determinaţiile ei, a fost studiată ca fenomen de alienare. Acest fenomen apare ca o contradicţie între dezvoltarea tot mai accentuată a aptitudinilor particulare şi caracterul unitar al personalităţii umane. Identificarea individului cu una dintre laturile personalităţii sale, dispariţia sentimentului permanenţei care să stea în fundalul succesivelor ipostazieri arată că fenomenul alienării reprezintă erodarea fiabilităţii conştiinţei individuale.

Conceptul de calitate a vieţii poate fi formulat în termenii fiabilităţii psihosociale deoarece aceasta din urmă este expresia globală a adecvării dintre potenţialităţile unui individ şi posibilităţile lui de manifestare. Fiabilitatea conştiinţei este asigurată prin acţiunea nestânjenită a omului în structurarea realului, acţiune prin care se resincronizează diversele paliere autonomizate ale fiinţei umane. Calitatea vieţii este ridicată într-o societate care permite exerciţiul creator al celor mai diverse aptitudini; fără a le inhiba printr-un criteriu rigid de valorizare. Astfel se poate da o soluţie contradicţiei dintre libertate şi egalitate. Manifestarea liberă a aptitudinilor cu care oamenii sunt inegal dotaţi conduce la o stare de echilibru în care fiecare are aceeaşi şansă de a-şi găsi împlinirea în soluţia sa particulară de existenţă. Calitatea vieţii nu depinde de înzestrarea particulară a individului deoarece, într-o societate liberă, acesta îşi poate găsi, la fel de probabil ca oricare altul, căile de manifestare adecvate lui. Goethe spunea că "orice om, oricât de neînsemnat, poate fi un om complet", adică împlinit în coerenţa personalităţii sale.

Odată pusă în evidenţă congruenţa dintre calitatea vieţii şi fiabilitatea conştiinţei, rămâne să arătăm că acest din urmă concept permite dezvoltarea unor sisteme de indicatori care, în interdependenţa lor, să dea mai bine

seama de nivelul calității vieții decât venitul mediu lunar sau inventarul bunurilor posedate.

Teoria fiabilității a dezvoltat modele şi metode necesare studiului performanței umane în condiții de incertitudine. Evaluarea, în termenii măsurilor probabiliste, a capacității finalizării unei acțiuni prin atingerea obiectivelor scontate este rezultatul unui efort teoretic împlinit prin cercetările întreprinse în acest domeniu interdisciplinar, care a ştiut să transgreseze limitele tehnologiei în căutarea punctelor ei vulnerabile. Studiul cantitativ al fiabilității umane este bazat pe ideea că orice activitate umană constă în rezolvarea unor probleme mai mult sau mai puțin explicit formulate, rezolvare care conduce, de obicei, la formularea unor noi probleme. Această perspectivă asupra activității specific umane unifică toate tipurile de acțiuni sub egida inteligenței, negând diferențierea netă între activitățile de execuție şi de concepție. Este adevărat că formarea deprinderilor, în cazul unor activități repetitive, conduce la o rezolvare directă a problemelor, care nu face apel la nivelurile prea înalte de abstractizare. Întreaga capacitate intelectuală este mobilizată în conducerea automobilului de către un începător, în timp ce simple reflexe sunt suficiente pentru un avansat. De aceea, lozinca “Noi muncim, nu gândim” ar trebui interpretată în sensul benign că există numeroase tipuri de activități operative care nu fac un permanent apel la modele culturale interiorizate prin învățare, ci la reacții formate printr-un antrenament rapid. Astfel, mintea poate să rămână liberă, în timp ce corpul răspunde adecvat comenzilor impuse de procesul tehnologic. Ca urmare, modelele teoretice ale fiabilității umane trebuie să țină seama de sursele diferite ale erorilor, fie ele datorate stresului asociat activităților rutiniere, fie capacității limitate de înlănțuire a etapelor unui raționament, fie, în sfârşit, caracterului intermitent al sclipirilor inteligenței novatoare.

Nu este aici locul să detaliem articulațiile acestor modele, fiind suficient să semnalăm flexibilitatea şi adaptabilitatea lor la cele mai diferite tipuri de activități. O evaluare a funcțiilor probabiliste asociate erorilor umane permite o multiplă corelare cu indicatorii clasici ai calității vieții, având ca posibil rezultat o serie de asociații semnificative. Calitatea ridicată a vieții se traduce printr-un comportament afectat de o probabilitate redusă a erorii. Cu cât performanța acțiunii umane este mai ridicată, cu atât creşte anvergura erorii posibile, conform proverbului “unde e multă minte, e şi multă prostie”. În condiții de incertitudine, când rezolvarea unei probleme se plasează la un nivel înalt de abstractizare, prețul unor performanțe spectaculoase este frecvența erorilor benigne sau probabilitatea neneglijabilă a

unei erori mari. Oricum, asemenea situații de excepție – și care situație în care umanul intervine esențial nu este de excepție? – nu pot fi judecate pe baza concepțiilor tradiționale ale mediilor statistice.

Calitatea vieții determină fiabilitatea umană, aceasta din urmă este zona vulnerabilă a fiabilității tehnologice care, la rândul ei, influențează decisiv calitatea vieții. Din descrierea acestei circularități logice rezultă, ca o primă concluzie, faptul că fiabilitatea umană este expresia pregnantă a calității vieții, pe care o poate descrie în termenii unor indicatori probabilişti. Pe de altă parte, ieşirea din circularitate poate avea loc prin potențarea fiabilității umane, rezultat al deschiderii individualului înspre socialul neinstituționalizat. Dacă drumul către împlinirea personalității trebuie parcurs de fiecare în parte, extinderea orizontală a comunicării neierarhizate, împărtășirea experiențelor într-o comuniune civică grăbesc atingerea echilibrului individual și creează nucleele inițiativelor locale capabile să dinamizeze transformarea socială.

CALITATEA VIEȚII ÎN DEMOGRAFIE

Vladimir TREBICI

În orice manual sau dicționar de demografie vom întâlni invariabil un codicil formulat astfel: demografia studiază fenomenele sale "văzute în special din punct de vedere *cantitativ*". Mai mult, în decursul timpului, s-a ajuns la afirmația că demografia este "cea mai matematizată" dintre toate științele sociale. Este timpul ca aceste teze să fie reexaminate și să se acorde locul cuvenit *calității.*

Din punct de vedere istoric, afirmațiile reproduse se explică prin aceea că statistica are un rol predominant în demografie. Nu afirma oare un demograf francez că demografia s-a născut în aceeași zi cu statistica, făcându-se referire la întemeietorii demografiei și statisticii, John Graunt și William Petty, creatorii celebrei "aritmetici politice"?

Este adevărat că, în cele trei secole și mai bine de existență a demografiei ca știință, evoluția ei a fost strâns legată de cea a statisticii, asociindu-și teoria probabilităților, cu schimburi reciproce foarte utile disciplinelor implicate. Situația actuală a demografiei oferă o dublă imagine a acesteia. Distingem *analiza demografică* (demografia pură sau demografia matematică) care este atelierul în care se elaborează *metodele,* iar pe de altă parte, *demografia în sens larg* ca știință socială. În această ultimă accepție, demografia are ambiția să *explice* fenomenele sale, interdependențele dintre sistemul demografic relativ autonom și celelalte sisteme sociale, să ofere un model explicativ și unul prospectiv, așa cum are pretenția orice știință. Realizarea unor asemenea obiective nu este cu putință – demografia o recunoaște *coram populo* – fără o strânsă colaborare cu alte științe, în primul rând cu sociologia, economia, istoria, antropologia culturală și psihologia socială.

În acest context, trebuie pusă problema *calității* în demografie, a calității populației, a fenomenelor demografice, a ciclului de viață individuală și a celui de viață familială, în toate secvențele sale. Efortul nu este ușor dacă ne gândim cât de puternică este concepția *cantitativistă* a demografiei și a slujitorilor ei, cât de apăsătoare este inerția mentalităților. Desigur, demografia contabilizează și măsoară fenomenele sale, fie că este vorba de numărul populației, de numărul nașterilor și al morților, al căsătoriilor sau al

persoanelor imigrante. Numai aşa poate ajunge ea la formularea unor *legi statistice,* a căror cunoaştere este indispensabilă şi celorlalte ştiinţe. Dar acest mod de abordare, folosit abuziv, are riscuri care, în condiţiile complexe ale societăţii moderne, se agravează, generând consecinţe negative în câmpul cunoaşterii. Magia cifrelor, fetişismul numerelor.

Un exemplu simplu poate ilustra această situaţie. În urmă cu două decenii, la un colocviu de metodologie a studierii viitorului, un referent hiperzelos pronatalist cita cu mândrie că în anii 1967 şi 1968 numărul născuţilor-vii a fost de circa 527.000, în medie, dublul numărului din anul 1966. A fost suficientă întrebarea adresată de un eminent om de ştiinţă – medic, antropolog şi matematician – referentului respectiv, dacă acesta ştie care este *calitatea* acestor generaţii? S-a aflat atunci că aproximativ 20% din numărul nou-născuţilor erau subponderali, cu malformaţii congenitale, care – astăzi o ştim bine – explică în bună măsură numărul neverosimil de mare al handicapaţilor. Un feedback imediat a fost creşterea mortalităţii infantile: în anii 1968-l969 nivelul ei a fost cu 26% mai înalt faţă de anii 1965-1966. Se pot da alte exemple în care să fie puse faţă în faţă cantitatea şi calitatea. Un număr de 23.211.395, cât reprezenta populaţia României la 1 ianuarie 1990, nu ne spune nimic despre calitatea ei, chiar dacă vom avea şi repartiţia pe vârste, menţionând progresele îmbătrânirii demografice. Nici faptul că în perioada scursă între 1 ianuarie 1980 şi 1 ianuarie 1990 populaţia a crescut cu 1.078.725 nu ne dă vreo informaţie cu privire la calitatea populaţiei.

Se va putea obiecta – în special de către nedemografi - că demografia dispune totuşi de doi indici care se bucură de o utilizare generală pentru caracterizarea sintetică a calităţii vieţii, a gradului de civilizaţie, anume *rata mortalităţii infantile* şi *durata medie a vieţii*. În mare măsură este adevărat. Dacă adăugăm şi ştiinţa de carte şi agregăm cele trei variabile în aşa-numitul indice al calităţii vieţii, vom obţine o măsură relativ bună, utilă, în special pentru diferitele taxonomii. Aspecte importante însă rămân nereflectate de aceşti indici. Această împrejurare a dus la căutarea altor indici.

Se cunosc marile progrese pe care le-a făcut studiul calităţii vieţii şi al indicatorilor sociali (mai exact, societali), mai ales în spaţiul cultural scandinav, prin introducerea unor noţiuni ca aspiraţii şi satisfacerea lor, bunăstare şi fericire, toate prin excelenţă noţiuni calitative. Nu a propus sociologul Johann Galtung, în urmă cu câţiva ani, *nivelul bucuriei* drept indice al calităţii vieţii? Dificultăţile de cuantificare sunt însă considerabile.

La urma urmei, un postulat mai vechi vrea ca aspectele *calitative* să capete neapărat o dimensiune *cantitativă.* Statistic, aceasta ne duce la problema raportului dintre variabilele cantitative şi cele calitative, dacă nu cumva ne întoarce la categoriile statisticii descriptive, în concepția unor Conring, Achenwall până la Schlözer.

Cum se pune problema calității în demografie? Cum se poate depăşi – sau completa – optica cantitativistă, atât de persistentă, cu elemente ce țin de calitate?

Procedând didactic, va trebui să demontăm obiectul de studiu al demografiei, adică în primul rând *stocurile* de populație şi *fluxurile,* fenomenele demografice, ciclurile de viață individuală şi de viață familială. Cum stocurile sunt rezultanta fluxurilor, vom începe cu acestea din urmă.

Fluxul naşterilor sau al născuților-vii impune folosirea opticii generației şi, mai general, a ciclului de viață individuală. Introducând noțiunea de calitate, va trebui să analizăm *calitatea* produsului de concepție, în care rolul biologiei şi geneticii este hotărâtor.

Urmează *calitatea* nou-născuților în fiecare generație, a secvenței de viață a acestora până la prima aniversare. Indici precum mortalitatea perinatală, precoce, neonatală şi postneonatală, endogenă şi exogenă, sintetizate de rata mortalității infantile, ne dau o informație utilă şi totuşi insuficientă.

Recent un demograf francez (M.L. Levy) a lansat o expresie, cu explicație la realitatea demografică românească din perioada dictaturii ceauşiste, anume noțiunea de "genogenism", definită drept "procreare a copiilor născuți împotriva voinței părinților" pe care autorul o asemuieşte cu procrearea copiilor în "hergheliile" naziste de tristă amintire. La întrebarea: cum a fost posibil genogenismul, răspunsul este simplu: lipsind femeile de contraceptive eficiente şi restrângând draconic accesul la întreruperea cursului normal al sarcinii. Care a fost rezultatul? Dacă luăm numărul de născuți-vii în perioada 1980-l989, de 3.665.092, şi scădem 96.714 decese până la prima aniversare – ceea ce ne dă o rată a mortalității infantile de 26,4 decese sub un an la 1000 născuți vii, cel mai înalt nivel din Europa, ne întrebăm: care este calitatea celor 3.568.378 care au reuşit să depăşească pragul fatidic de un an? Statistic, avem rata mortalității primei copilării, între 1 şi 4 ani, şi ea cea mai înaltă din Europa, apoi rata de mortalitate juvenilă, de la 5 la 14 ani. Care este însă proporția copiilor "nedoriți" în fiecare generație? Dar cât reprezintă numărul de născuți subponderali, cu malformații congenitale? Care este numărul actual al handicapaților ca

expresie a "calității" nou-născuților? Or, copiii născuți în atari condiții, cu risc sporit de deces, reprezintă o proporție ridicată; efectele se vor resimți de-a lungul întregului ciclu de viață individuală. Este ceea ce se numeşte *genocid cu întârziere.*

Vorbind despre calitate, trebuie să ne referim la caracteristicile somatometrice. Puținele rezultate disponibile ale anchetelor somatometrice ale Ministerului Sănătății arată că în ultimii ani valoarea unor caracteristici somatometrice precum înălțimea, greutatea şi circumferința toracică a început să scadă pentru populația de la sate.

Şi acesta este un proces calitativ cu consecințe pe termen lung care interesează nu numai Ministerul Sănătății, ci şi pe cei ce gestionează forța de muncă.

Este limpede că problema demografică principală în România este şi rămâne problema mortalității, a involuției caracteristicilor de sănătate. "Sanometria" ar putea să ne furnizeze informații în acest sens mai ales dacă ar sintetiza datele diferitelor anchete asupra morbidității într-un indice sintetic privind "stocul de sănătate", nu pe baza cheltuielilor pentru sănătate, ci similar cu "stocul de învățământ", cu aprecieri asupra calității acestuia.

Sub raport metodologic se impune drept concluzie parțială necesitatea instituirii unor observații longitudinale, deci pe generații, şi prelucrarea informațiilor cu metoda foarte modernă a analizei demografice a biografiilor, elaborată de demografii francezi D. Courgeau şi E. Leličvre.

Trecând la ciclul de viață familială, vom remarca alte aspecte legate de calitate. Începutul acestui ciclu şi deci al primei secvențe îl marchează încheierea primelor căsătorii şi deci constituirea promoției de căsătorii, similară cu generația. Puținul pe care îl cunoaştem este vârsta medie şi mediană la prima căsătorie, dătătoare de seamă pentru modelul nupțial ca model cultural. Despre calitatea căsătoriei şi, în continuare, a familiei, indicii cantitativi, oricât de sofisticați, ne dau informații reduse. Trebuie să aşteptăm divorțurile ca să putem afla despre calitatea căsătoriilor, să determinăm fertilitatea căsătoriilor pentru a ajunge la cunoaşterea comportamentului reproductiv. Dar care este *calitatea* relațiilor intrafamiliale, a solidarității intergeneraționale, despre asemenea probleme demografia poate spune prea puțin. Şi aici se poate obiecta că problema este de resortul altor discipline – din nou sociologia, antropologia culturală, psihologia – iar sursa de informare ar fi anchetele de diferite tipuri. Ajungem astfel la problema foarte importantă a împrumuturilor de care are nevoie demografia din partea celorlalte ştiințe pentru a-şi putea explica propriile

fenomene. Aceeaşi cerinţă este valabilă şi pentru celelalte secvenţe ale ciclului de viaţă familială până la secvenţa "cuibului gol".

Dacă adăugăm că metoda "analizei demografice a biografiilor" ne oferă cunoaşterea şi a unor caracteristici nedemografice, cum sunt cele educaţionale, economice, sociale, dar în cadrul general al variabilelor demografice, putem avea o idee despre avantajul comun al unor asemenea observări longitudinale, cu referire specială la calitate.

Consideraţii similare se pot face şi pentru alte fenomene cum ar fi fluxurile de migraţie. În primul rând, trebuie investigate însă fluxurile de naşteri şi de decese, cu efectul lor cumulat pe care îl regăsim în stocul populaţiei, în structura acesteia, în mod particular, în structura pe vârste.

O populaţie şi o subpopulaţie, fiind subsisteme demografice relativ autonome, se pretează foarte bine analizei cu ajutorul conceptelor teoriei generale a sistemelor. Ambiţia recentă a demografiei este să poată întreprinde o asemenea analiză, beneficiind şi de avantajele fiabilităţii şi controlului calităţii. Dacă la timpul său demografia a împrumutat acestei discipline moderne o serie de concepte şi de modele – ne referim la funcţiile Weibull, tabelele de descreştere şi modelele populaţiei stabile – este timpul ca demografia să ceară să i se "împrumute" o serie de concepte. Cât de "fiabil" este sistemul demografic autonom, care este "calitatea" acestuia, care sunt proprietăţile sale de sistem cu autoreglare sau de sistem condus, cum s-ar asigura funcţionarea optimă a acestuia. Se va observa câte variabile ar fi implicate în acest proces. În cadrul lor, rolul cel mai important îl joacă vârsta. Şi în prezent, demografia pune la dispoziţie repartiţia populaţiei după vârstă, cu indici precum vârsta medie şi mediană, cvartile, raport de dependenţă. Se ştie că toţi aceşti indici sunt indispensabili la analiza îmbătrânirii demografice, proces astăzi în curs de generalizare, dar sunt insuficienţi. Avem în vedere în special consecinţele sociale şi psihologice ale acestui proces. Spunând că vârsta mediană a populaţiei a crescut, în ultimele cinci decenii, de la 22 ani la 32 ani, că ponderea populaţiei vârstnice a crescut de la 7% la aproximativ 16%, că numărul populaţiei vârstnice creşte de aproximativ trei ori mai rapid ca cel al populaţiei tinere, de fapt descriem general acest proces şi punem în evidenţă anumite *legi statistice.* Care este însă calitatea acestui proces? Cum trebuie interpretate consecinţele pe termen lung? Într-o populaţie naţională coexistă 100 de generaţii, fiecare purtătoare a istoriei sale. Efectivele de vârstă, corespunzătoare generaţiilor, au mărimi diferite, ca rezumat al regimului de natalitate, marcat şi el de măsurile de politică demografică, bine ştiute.

Dacă mai adăugăm că în România lungimea unei generații este de circa 25 de ani – măsurată de vârsta medie a mamelor la naşterea copiilor lor – înseamnă că cele 100 de generații coexistente se "distanțează" cu patru generații. Dar "distanța între generații" înseamnă distanțe de modele culturale, de mentalități despre care demografia – şi probabil nu este singura – nu ştie practic nimic. Sau un alt exemplu. Generațiile 1967-1971 aveau, în 1989, un efectiv de circa 2.462.000, generațiile anterioare, 1962-1966, numărau 1.340.000, iar generațiile 1981-1985, circa 1.700.000. Aşadar, generațiile 1967-1971 aveau un efectiv cu 83% mai mare ca generațiile 1962-1966 şi cu 45% mai mare ca generațiile mai recente, 1981-1985. În termeni absoluți numărul persoanelor din generațiile 1967-1971 depăşea cu 1.120.000 pe cele din 1962-1966. Despre "calitatea" acestor generații, apărute în perioada de maxim impact al "genogenismului", am amintit ceva. Dar ce înseamnă dezechilibrele numerice dintre generații? În afară de aspectele, uşor anecdotice, ale dezechilibrelor pe "piața căsătoriei" – diferența de vârstă între fete şi băieți este de 3-3,5 ani - şi cele ale "valurilor" demografice asaltând treapta a doua şi învățământul superior, altceva nu ştim. Eventual şi asaltul "pieței muncii". Dar cum "coexistă" generațiile în faimoasa piramidă a vârstelor? Care sunt relațiile între generațiile astăzi în vârstă de 35-40 ani şi cele în vârstă de 25-30? Cum se manifestă solidaritatea intergenerațională între cele în vârstă de 25-30 ani cu cele în vârstă de 50-55 ani?

Demografia este interesată în problema transferului de modele culturale: nupțial, reproductiv, migratoriu. Alte ştiințe au interese mai largi.

Insistăm cu orice prilej asupra importanței variabilei "vârstă", nu numai sub raport demografic. Puterea ei vine de la Cronos şi se poate spune că "nemini parcetur". Atâtea procese sociale, politice, psihologice ar putea fi explicate şi prin forța variabilei "vârstă". Dacă se spune: "spune-mi cu cine te însoțeşti ca să-ți spun cine eşti", astăzi se poate formula: "spune-mi de ce vârstă eşti ca să-ți spun cu cine te însoțeşti". Dacă Sauvy, referindu-se la Franța, putea să afirme că "alocațiile familiale s-au dovedit mai puternice decât religia" – era vorba de impactul natalist – din parte-ne am afirma că vârsta este, în numeroase cazuri, mai puternică decât ideologia sau opțiunea politică. Este solidaritatea de generație, este puterea variabilei "vârstă". Nu voi căuta exemple, pe care fiecare dintre dumneavoastră le veți găsi ce uşurință. Dar toate acestea țin de calitate, insuficient cunoscută de demografie, dar şi de celelalte discipline.

Considerațiile din această comunicare au un evident caracter impresionist și fragmentar. A fost mai curând o pledoarie pentru abordarea aspectelor calitative în demografie. Dar acum când se relansează paradigma “calitatea vieții”, la nivelul achizițiilor științifice contemporane și cu nevoia aplicării conceptelor ei la realitatea socială românească, aflată într-un proces de rapidă transformare, ele ar putea fi reținute ca simple sugestii. Dacă demografia poate furniza informații celorlalte științe pentru caracterizarea calității vieții, nu este mai puțin adevărat că ea însăși trebuie să facă mult pentru cunoașterea *calității* populației și a fenomenelor demografice. Iată de ce prezentul colocviu generează mari speranțe prin faptul că înlesnește schimbul de informații și de metode între științele interesate în studiul calității vieții. Asemenea manifestări ar fi foarte utile și în viitor pentru schimbul periodic de informații, un fel de “indexare” a cunoștințelor în funcție de noile achiziții pe care le vor oferi științele respective.

RELEVANȚA UNOR INDICATORI DEMOGRAFICI ÎN STUDIUL CALITĂȚII VIEȚII

Vasile GHEȚĂU

1. Este greu de admis ipoteza că se poate ajunge la o convergență a punctelor de vedere şi poziţiilor specialiştilor din diverse zone ale social-economicului asupra conținutului atât de vehiculatei noțiuni de calitate a vieții. Şi este şi mai greu de agreat ideea că se poate realiza un consens în privința cuantificării elementelor constitutive ale unui indicator sintetic al calității vieții. Literatura de specialitate oglindeşte, de altfel fidel şi relevant, această stare a lucrurilor.

Există însă o certitudine. Va trebui să conferim alt conținut, alte dimensiuni şi valențe calității vieții acum când începem să reclădim totul, după aproape cinci decenii de orânduire bazată pe ideologie totalitară.

2. Indiferent însă de accepțiunea pe care am conferi-o noțiunii de calitate a vieții, doi indicatori demografici i se asociază direct, ei detaşându-se prin profunda rezonanță socio-economică, prin forța de cuantificare a impactului ansamblului de factori economici, sociali, culturali, sanitari, de mediu înconjurător şi de altă natură: este vorba de durata medie a vieții şi de mortalitatea infantilă.

3. Ne vom mărgini în cele ce urmează la examinarea celui dintâi indicator şi o vom face dintr-o dublă perspectivă: a calităților sale intrinseci de reflectare a gradului de civilizație materială şi spirituală atins de o populație şi, pe de altă parte, a locului pe care durata medie a vieții o deține în elaborarea unui indicator sintetic a ceea ce a căpătat denumirea de dimensiunea umană a dezvoltării.

Nu pare a exista un alt indicator, o altă măsură care să sintetizeze atât de elocvent, precum o face durata medie a vieții, condițiile de viață ale populației în accepțiunea cea mai largă: venit, alimentație, condiții de locuit, asistență medicală, nivel cultural, stil de viață, condiții de muncă şi petrecere a timpului liber, climat social, calitatea mediului înconjurător ş.a.

Cifrele sunt însă mai grăitoare decât tentația teoretizării.

Valoarea din ultimii ani a duratei medii a vieții în România este de 69,4 ani. O privire chiar sumară asupra evoluției indicatorului în timp relevă câteva constatări de cert interes.

De la 63 ani în 1956, durata medie a vieții a crescut la 66 ani în 1961 şi a atins 69 ani la începutul anilor ’70, reflectând de fapt progresul economic şi medico-sanitar al societății româneşti. Şi în prima jumătate a anilor ’70 durata medie a vieții a avut o evoluție ascedentă, dar lentă, în a doua parte a deceniului înregistrându-se valoarea cea mai ridicată atinsă până în zilele noastre în România: 69,8 ani.

Odată cu degradarea generală a condițiilor de viață, a asistenței medicale, durata medie a vieții şi-a stopat progresul în prima parte a anilor ’80 şi a marcat o semnificativă scădere în cea de-a doua parte a perioadei. Care alt indicator socioeconomic agregat reflectă singur, atât de fidel, dezastrul sistemului socio-economic trecut? Se pare că niciunul.

Examinând evoluția duratei medii a vieții în România ultimelor decenii, mi se pare indispensabil a face o precizare: evoluția de la noi este asemănătoare, în esența ei, cu cele din celelalte țări ale fostului lagăr socialist, binefacerile sistemului fiind deci generale.

Cu o durată medie a vieții de numai 69,4 ani, România se află pe ultimul loc în Europa, alături de URSS. Şase ani ne despart de țările Europei Occidentale! Este un decalaj enorm şi recuperarea lui se va dovedi mult mai grea decât bănuim. Moştenirea trecutului va continua a-şi pune amprenta pe evoluția mortalității (pe vârste) chiar dacă s-ar instala încă de acum mult aşteptatul proces de redresare economică şi roadele acestuia s-ar concretiza în ameliorarea condițiilor de viață şi a asistenței medicale.

Mă opresc aici cu etalarea virtuților duratei medii a vieții ca indicator al calității vieții pentru a semnala o tentativă recentă de construire a unui indicator al dimensiunii umane a dezvoltării, tentativă în care durata medie a vieții deține un loc major.

4. Lucrări recente elaborate de organisme de specialitate ale Organizației Națiunilor Unite şi-au propus a defini şi cuantifica ceea ce autorii au denumit “human development”.[1]

Dezvoltarea umană reprezintă un proces de lărgire a spațiului opțiunilor individului. În principiu, aceste opțiuni pot fi infinite şi se schimbă în timp. Dar, la orice nivel de dezvoltare, opțiunile oamenilor se orientează spre trei domenii esențiale: să aibă o viață cât mai lungă şi în bună sănătate; să se instruiască şi să aibă acces la resursele necesare unui trai decent. Fără satisfacerea acestor opțiuni, multe alte oportunități rămân inaccesibile.

---

[1] *United Nations Development Progamme. Human Development Raport 1990*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1990.

Dezvoltarea umană nu se limitează însă numai la aceste aspecte. Libertatea politică, economică şi socială, oportunitatea de a fi creator şi producător, de a fi respectat şi de a avea garantate drepturile omului reprezintă alte opțiuni adiționale.

Este relativ uşor a sesiza cele două fațete ale dimensiunii umane a dezvoltării: formarea capacităților, cum este, de pildă, ameliorarea stării de sănătate, ridicarea nivelului de instruire şi de calificare, pe de o parte, şi modul în care oamenii îşi pot valorifica aceste calități în viața economică, socială, culturală şi politică, pe de altă parte. Lipsa unui echilibru între cele două fațete conduce la frustrări.

În concordanță cu această accepțiune a dezvoltării umane, venitul este doar una dintre opțiunile omului, ce-i drept, foarte importantă. Dar venitul nu este totul în viața oamenilor. Dezvoltarea trebuie să fie mai mult decât creşterea venitului, a bogăției materiale.

Pentru a putea cuantifica şi urmări dezvoltarea umană ideal ar fi a lua în considerare variabile numeroase, pentru a obține o imagine cât mai completă. O astfel de tentativă este împiedicată de lipsa unor informații statistice adecvate la nivel internațional. Se apreciază, pe de altă parte, că un număr mare de indicatori ar putea produce o imagine ce ar distrage atenția oamenilor de la ceea ce este esențial. Din aceste rațiuni, specialiştii ONU sugerează măsurarea dezvoltării umane recurgând la trei elemente componente, apreciate a fi drept fundamentale pentru viața oamenilor: lungimea vieții, instruirea şi un standard de viață acceptabil. Ce indicatori pot comensura cele trei componente? Iată-i: durata medie a vieții, proporția populației ştiutoare de carte (în populația de 15 ani şi peste) şi produsul național brut pe locuitor.

S-ar putea afirma că demersul astfel conceput este simplist. Autorii înşişi recunosc limitele întreprinderii lor şi nu o consideră decât o tentativă de a elabora un indicator sintetic menit a furniza o comparabilitate internațională a dezvoltării pe baza informațiilor statistice actualmente disponibile.

Durata medie a vieții se apreciază a fi un excelent indicator al stării de sănătate a populației şi alimentației.

Proporția populației ştiutoare de carte este doar o reflectare grosieră a accesului la educație, îndeosebi la educația de calitate, cerută de activitățile economice moderne. Dar ştiința de carte este primul pas al omului spre instruire şi acumulare de cunoştințe. Orice cuantificare a dezvoltării umane nu poate omite proporția populației ştiutoare de carte.

În privința celei de-a treia componente – resursele unui trai decent – situația pare a fi mai complexă. Ar fi necesare date asupra accesului la pământ, la credite, asupra veniturilor şi altor resurse. În lipsa unor astfel de date, s-a apreciat că produsul național brut pe locuitor este singurul care poate fi adoptat. Numeroasele neajunsuri ale acestui indicator sunt recunoscute de autori şi comentate pe larg. Se menționează în acelaşi timp că informațiile disponibile asupra distribuției inegale a venitului sunt foarte limitate. Din cele 130 de țări la care se referă studiul ONU menționat, numai pentru un sfert dintre ele se poate determina coeficientul lui Gini, apreciat drept cel mai utilizat indicator în măsurarea inegalității distribuției venitului. Întrucât datele asupra produsului național brut folosite în general pentru comparații internaționale nu țin cont de diferențele naționale în puterea de cumpărare a venitului şi de anumite distorsiuni pe care le produce rata de schimb, datele folosite de autori în studiu sunt ajustate, iar pentru a ține cont de lipsa unei corelații directe între creşterea venitului şi satisfacerea nevoilor individului nu se utilizează valoarea absolută a produsului național brut pe locuitor, ci logaritmul acestuia.

Progresele realizate în creşterea indicatorului dezvoltării umane trebuie evaluate într-o dublă perspectivă. Una dintre acestea este nivelul atins, un nivel mai ridicat semnificând progrese mai importante. Cealaltă este permanenta distanță (decalaj) dintre nivelul atins şi nivelul dorit (sau fixat).

Cele două perspective se află însă într-o anumită dependență: cu cât este mai mare nivelul atins, cu atât este mai mică distanța față de nivelul dorit. Dar această distanță trebuie apreciată diferit, în funcție de nivelul atins. Iată un exemplu. O creştere a duratei medii a vieții de la 60 la 70 de ani înseamnă o creştere de 17 la sută. O creştere tot de 10 ani, dar de la o durată medie a vieții de 40 ani la una de 50 ani, reprezintă însă o creştere relativă de 25 la sută. Aparent progresul este mai important în acest din urmă caz. În realitate, o creştere a duratei medii a vieții de la 40 la 50 ani este relativ uşor a fi realizată îndeosebi prin eliminarea epidemiilor, în timp ce o creştere a duratei medii a vieții de la 60 la 70 ani este mult mai greu de realizat, lupta societății atingând în acest caz componentele cele mai greu reductibile ale mortalității (maladiile cardiovasculare în special). Dacă admitem că 80 de ani este obiectivul dorit a fi atins, creşterea duratei medii a vieții de la 60 la 70 ani înseamnă o reducere cu 50 la sută a distanței pe care vrem s-o recuperăm (de la 20 ani la 10 ani). Altfel stau lucrurile în cazul creşterii duratei medii a vieții de la 40 la 50 ani, o creştere tot de 10 ani, dar însemnând doar o reducere cu 25 la sută a decalajului pe care

vrem să-l recuperăm (cei 40 de ani). Cu alte cuvinte, utilizarea distanței pe care o avem de recuperat este net superioară utilizării nivelului deja atins: ea ne indică mai semnificativ deopotrivă progresul realizat și dimensiunea spațiului de recuperat.

5. Construcția indicelui dezvoltării umane (IDU) se realizează în trei faze:

I. Definirea unei măsuri a deprivațiunii pe care o țară o suferă la fiecare din cele trei componente deja menționate ale dezvoltării umane. Indicatorul deprivațiunii se calculează ca raport între diferența dintre valoarea maximă a indicatorului pe plan mondial și valoarea națională a acestuia și diferența dintre valoarea maximă și cea minimă cunoscute la nivel internațional. Cum această din urmă diferență poate varia între zero și unu, indicatorul deprivatiunii va indica locul unei țări în acest spațiu de amplitudine. Valorile maxime reținute de autori sunt 78,4 ani la durata medie a vieții, 100,0 la proporția populației ştiutoare de carte și 4861 dolari pe locuitor pentru produsul național brut (reprezentând valoarea medie a venitului considerat drept "pragul sărăciei" în nouă țări industrializate). Valorile minime pentru aceiași indicatori sunt 41,8 ani, 12,3 la sută și 220 dolari (Reamintesc că pentru venit s-a recurs la logaritmul valorilor absolute, adică 3,68 și, respectiv, 2,34).

II. În faza a doua s-a calculat indicatorul mediu al deprivațiunii, ca o medie aritmetică simplă a color trei indicatori ai deprivațiunii.

III. În cea de-a treia fază se obține indicele dezvoltării umane, ca diferență între unitate și indicatorul mediu al deprivațiunii.

6. Calculele efectuate pentru 130 de țări și teritorii indică valorile cele mai ridicate ale IDU în Japonia – 0,996, Suedia – 0,987, Elveția – 0,986, Olanda – 0,984, Canada și Norvegia – 0,983. Valorile cele mai mici rezultă pentru Niger – 0,116, Mali – 0,143, Burkina Faso și Sierra Leone – 0,150.

România se plasează în clasamentul celor 130 de țări pe locul 40, cu o valoare a IDU de 0,863. Dacă examinăm însă valorile duratei medii a vieții și produsului național brut pe locuitor luate în calculul IDU (70 de ani și, respectiv, 3000 dolari) și le înlocuim cu unele mai apropiate de realitate, valoarea IDU ajunge la 0,732, iar locul României este 62.

Nu voi face comentarii pe marginea clasamentului și voi încheia cu două remarci.

7. Indicele dezvoltării umane elaborat de specialiștii ONU nu poate constitui altceva decât o meritorie tentativă de construire a unui indicator sintetic menit să permită a ierarhiza țările după ceea ce autorii definesc

drept dimensiunea umană a dezvoltării. Fragilă din multe puncte de vedere, această construcție are însă calități certe, într-un context (inclusiv autohton) în care ne pândeşte pericolul teoretizărilor, al discuțiilor şi abordărilor sterile şi politizării (iar?!) conceptelor manipulate în studierea calității vieții.

În fine, şi în cazul indicelui dezvoltării umane, durata medie a vieții îşi dovedeşte valoarea sa de excepție, indispensabilă în orice abordare a ceea ce numim calitatea vieții.

CALITATEA VIEȚII POPULAȚIEI VÂRSTNICE

Hildegard PUWAK

Din cele mai vechi timpuri, poporul român s-a aflat printre națiunile care şi-a cinstit şi prețuit bătrânii. Depozitar al experiențelor de viață, al învățămintelor profesionale şi morale, factor de coeziune între generații, bătrânul s-a bucurat de respectul celor din jur. Poziția ostilă a vechii orânduiri față de bătrâni, contrară acestor tradiții de respect şi prețuire a senectuții, a făcut din bătrâni una dintre categoriile cele mai crunt lovite de regimul totalitar. Astăzi, în noile condiții din România şi în cadrul unei politici sociale active, problematica privind calitatea vieții populației vârstnice trebuie să îşi recapete în mod obligatoriu dreptul la realitate şi adevăr. Ea suscită o abordare conceptuală definită în parametri schimbați, dar şi o finalizare sistematică materializată în elaborarea unei praxiologii umanitare.

Populația vârstnică de 65 de ani şi peste din țara noastră, reprezentând peste 10% din populația țării, se prezintă ca un grup defavorizat prin determinanța dimensiunii economice şi/sau a cotei sociale, riscând să-şi păstreze acest statut – dobândit ca rezultat al unei politici sociale fondate pe o puternică segregare, pe declasare şi excluziune socială – dacă instituirea unor programe integrate unei strategii globale privind protecția socială va întârzia.

Stringența problemei ar putea fi justificată chiar şi numai de următoarele două aspecte:

1. starea actuală nesatisfăcătoare a condițiilor de viață pentru cea mai mare parte a bătrânilor, relevată de analiza indicatorilor obiectivi;
2. răspunsul vârstnicilor la una dintre întrebările din chestionarul ce a stat la baza anchetei efectuate de Institutul de Cercetare a Calității Vieții pentru investigarea situației lor – pe un eşantion stratificat tipic optim cu 800 subiecți – referitoare la grija acordată de societate problemelor bătrânilor. Răspunsul, purtând amprenta durerii şi resemnării, a fost aproape invariabil: “Societatea se ocupă foarte puțin de noi şi de viața noastră”. Mai există un aspect pe care nu prezentul îl impune, ci viitorul nu prea îndepărtat: îmbătrânirea demografică care va face ca, numai peste 10 ani,

populația vârstnică să ajungă în România la aproape 4,4 milioane (circa 18%); din 100 adulți, 30 vor fi vârstnici.

Ajungem astfel la una dintre problemele fundamentale ale politicii sociale: necesitatea asigurării unor condiții de viață demne, civilizate pentru toți bătrânii, la adăpost de umilințe şi neajunsuri, într-o situație economică care nu se poate ameliora instantaneu.

Cauzele care, după părerea noastră, explică defavorizarea şi expunerea populației vârstnice la riscuri pe plan social, material, medical, psihologic şi asupra cărora credem că trebuie să se acționeze, în primul rând, sunt următoarele:

a) permisivitatea în sistemul asigurărilor sociale numai a persoanelor care au activat profesional şi a urmaşilor acestora (în anumite condiții), fiind exceptați, rod al unei legislații voit restrictive, persoanele vârstnice care nu au avut un statut profesional oficial, bătrânii rămaşi fără susținători legali sau abandonați, handicapații vârstnici, țăranii cooperatori cu o vechime mică în muncă, majoritatea țăranilor din zonele necooperativizate. După estimările noastre, în această situație se află circa 350-400 mii persoane, reprezentând 10% din populația ce a depăşit vârsta activă;
b) deşi restul populației postactive beneficiază de pensii sau ajutoare sociale, o parte importantă obține venituri care nu asigură un minim de trai. În prezent, obțin venituri prin sistemul asigurărilor sociale peste 3 milioane persoane, dar jumătate dintre acestea provenind din categoria de urmaş, beneficiari de ajutor social, pensionari IOVR gradul II şi III, pensionarii țărani cooperatori şi cei din zonele necooperativizate aveau un venit din pensie sau ajutor social sub 1000 lei pe lună. Aceasta înseamnă că în prezent jumătate din populația vârstnică a țării dispune de un venit sigur, dar insuficient pentru asigurarea unor condiții de viață normală, fiind dependentă material de susținători sau nevoită să muncească după vârsta legală de pensionare pentru completarea resurselor necesare traiului (cazul pensionarilor țărani).
c) restrângerea posibilităților de asigurare protectivă a vârstnicilor fără venituri în instituții specializate de asistență. România dispune astăzi de o rețea de unități sub nivelul cotei existente în 1938, ca număr de locuri, resurse financiare, personal de îngrijire şi calitatea prestațiilor, în condițiile în care costul întreținerii este suportat de asistat sau de familia acestuia la peste 70% din cei internați. Până la sfârşitul anului

1989, alocația zilnică de hrană era de 11 iei (mărindu-se în prezent la 28 lei, insuficient încă, după părerea noastră, ținând cont de nevoile specifice de nutriție la această grupă de vârstă) şi l-2 lei pentru medicamente, barem care se menține încă;

d) frustrarea populației vârstnice de asistența medicală de urgență, ambulatorie şi îndeosebi de cea spitalicească, imposibilitatea satisfacerii nevoilor ei de sănătate fiind agravată de penuria de medicamente;
e) lipsa oricăror preocupări sistematice la nivelul colectivității pentru:
   – investigarea condițiilor de locuit ale vârstnicilor, a identificării bătrânilor singuri care au nevoie de ajutor;
   – mobilizarea resurselor profesionale, intelectuale şi culturale pe care populația vârstnică le mai posedă, accentuând astfel marginalizarea personală şi socială;
f) absența oricăror măsuri privind protecția consumatorului vârstnic (oferta alimentară adecvată vârstei, calitatea corespunzătoare a produselor de bază, protejarea puterii de cumpărare);
g) restrângerea treptată a drepturilor la facilități sociale a celor cu venituri mici (gratuitatea medicamentelor, a tratamentelor balneare, ajutoare băneşti sau în natură);
h) discriminări între cele două medii. În prezent, populația vârstnică din mediul rural, care nu mai poate realiza venituri prin muncă, nu beneficiază de un minim de protecție la care orice cetățean ar avea dreptul după împlinirea unei anumite vârste (la pensionarii CAP, pensia reprezintă numai 16% din veniturile cu care aceştia sunt acreditați în statistica bugetelor de familie).

În raport cu această situație, elaborarea unor programe de protecție socială a bătrânilor credem că trebuie să fie precedată de statuarea *principiilor* care să servească orientării acțiunilor de protejare a acestei categorii. Precizarea lor ar putea părea simplă la prima vedere. După părerea noastră, reuşita depinde de caracterul opțiunilor colectivității privind: reevaluarea atitudinilor față de îmbătrânirea demografică, asumarea responsabilității de către generațiile active pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale vârstnicilor, promovarea măsurilor de protecție a populației vârstnice ca un obiectiv principal al politicii sociale şi totodată ca un instrument de politică națională care poate contribui la maximizarea rolului acestei categorii de populație în societate, stimularea întăririi solidarității familiale între generații, familia necesitând reconsiderare ca structură fundamentală de susținere morală a vârstnicilor, în condițiile reducerii treptate a dependenței materiale a acestora.

Pornind de la cele arătate mai sus, propunerile noastre de măsuri menite să contribuie ia îmbunătățirea calității vieții populației vârstnice s-ar putea grupa astfel:

a) *măsuri cu caracter economic,* vizând:

- asigurarea materială a celor lipsiți în prezent de orice sursă de venit, precum și a celor cu venituri mici, protejarea veniturilor și a puterii de cumpărare, corelarea veniturilor mici cu minimul de trai și urmărirea cu consecvență a atingerii acestuia într-un orizont de timp rezonabil; instituirea unui sistem unic de protecție socială pentru vârstnici, indiferent de mediul lor de reședință;
- îmbunătățirea condițiilor de locuit ale vârstnicilor, atât ale celor instituționalizați, cât și ale celor neinstituționalizați, impunându-se inventarierea fondului de locuințe (fezabilă, dacă nu mai devreme, atunci odată cu recensământul populației din 1992), dar *necondiționat și prioritar* pentru vârstnicii din unitățile de asistență socială;
- asigurarea resurselor materiale, financiare și umane în serviciile sanitare care să satisfacă corespunzător nevoile sporite de asistență medicală ale bătrânilor;

b) *măsuri pe plan social* cuprinzând:

- crearea unei rețele teritoriale specializate în asistența vârstnicilor, pentru îngrijirea cărora se cer formate cadre calificate și alocate resurse financiare suficiente pentru asigurarea unei baze materiale corespunzătoare și stimulative pentru munca personalului din instituții de asistență;
- crearea unei rețele de instituții de îngrijire și ajutorare a bătrânilor (asigurarea diferitelor tipuri de servicii la domiciliu, cantine de ajutor social, cluburi de zi, instituții de învățământ pentru vârsta a III-a ș.a.);
- crearea unui cadru propice de desfășurare a unei vieți sociale active (prin crearea unor oportunități de ocupare ș.a.);

c) *măsuri cu caracter umanitar* de tipul bunei vecinătăți și a autoasistenței, acțiunilor filantropice și benevole;

d) *măsuri pe plan legislativ,* vizând îmbunătățirea schemelor de obținere a pensiilor sau ajutoarelor sociale, reglementarea drepturilor de reținere a unor facilități sociale, instituirea unui sistem de stimulente pentru promovarea solidarității familiare și prevenirea dezavantajelor pe care modernitatea civilizațiilor

avansate contemporane le-a adus în câmpul relațiilor intergenerationale;

e) *măsuri în planul cooperării internaționale,* constând în stabilirea legăturilor permanente cu organismele internaționale specializate, obținerea sprijinului acestora pentru activități privind populația vârstnică, racordarea la Planul internațional de acțiune pentru bătrâni şi implementarea sa în România.

Realizarea oricărei politici sociale de calitate necesită fonduri însemnate a căror acoperire integrală dintr-o singură sursă este imposibil de practicat chiar şi în țările cu un nivel înalt de dezvoltare. Considerăm de aceea că şi în țara noastră orientarea de bază în această direcție trebuie să o constituie *complementaritatea surselor de finanțare.* Susținerea financiară a programelor de asistență socială pentru bătrâni ar putea fi rezolvată în acest sens, prin contribuție bugetară, prin contribuția organismelor neguvernamentale de tipul asociațiilor benevole, filantropice, laice sau religioase, coparticiparea unităților economice şi a populației.

După estimările noastre, transpunerea măsurilor menționate ar necesita un efort financiar suplimentar, evaluat de noi la circa 15-20 miliarde lei anual, reprezentând o creştere a cheltuielilor actuale pentru asigurări şi asistență socială cu circa 30%. Deşi efortul se dovedeşte mare pentru condițiile actuale, considerăm că trebuie să ni-l asumăm – pe etape, într-un orizont acceptabil – pentru că noi, cei care nu suntem încă vârstnici, trebuie să dovedim dorința şi putința de a aduce în sufletul bătrânilor acestui popor alinarea pe care o aşteaptă de mulți ani, ca dovadă a adevăratei considerații umane pe care au meritat-o dintotdeauna.

INDICATORI AI CALITĂȚII VIEȚII PERSOANELOR HANDICAPATE

Livius MANEA

În mare măsură neglijată până în decembrie 1989, situația problematică, dramatică a persoanelor handicapate a fost plasată în actualitate prin intermediul mass-media. S-a constituit o instituție guvernamentală pentru problemele persoanelor handicapate, s-au înființat numeroase asociații ale acestora.

Calitatea vieții este asigurată de totalitatea condițiilor care oferă persoanei umane posibilitatea unei dezvoltări armonioase, a realizării unei vieți pline, satisfăcătoare.

Calitatea vieții persoanelor handicapate poate fi abordată şi analizată la trei niveluri:

- societal-global (care ar fi diferența între proiect şi realitate);
- diferențial (care ar fi calitatea vieții persoanelor handicapate în raport cu cele normale sau calitatea vieții unei categorii de handicapați în raport cu altele);
- individual – privind calitatea vieții unor anumite persoane handicapate.

Abordarea la nivelul societal-global a calității vieții persoanelor handicapate ca raportare a proiectului la realitate conduce imediat la întrebarea: care este poziția societății față de această categorie de populație?

În acest sens, apare necesară analiza conținutului şi sferei conceptului de “handicap”.

Conceptul de “persoană handicapată” acoperă o foarte mare diversitate de situații individuale: de la cele care apar bine inserate în societate la cele a căror inserție, chiar foarte limitată, pare utopică; de la cele care ocupă diferite locuri de muncă, unele importante, la cele care duc o existență pasivă în familiile lor sau în instituții speciale.

În conceptualizarea tradițională, prin persoane handicapate erau desemnate cele ale căror posibilități de a acționa sunt în mod durabil inferioare celor ale populației numite normale, datorită deficiențelor senzoriale (auditive, vizuale etc.), motorii sau intelectuale. Majoritatea definițiilor de acest gen au fost adoptate cu scopuri administrative.

Confruntați cu impasul la care a ajuns căutarea unei definiți a persoanelor handicapate, care să fie în același timp riguroasă și nonstigmatizantă, cercetătorii britanici (în special P. Wood) au formulat propuneri de reconceptualizare, adoptate prin consens de OMS. În acest mod, cuvântul "handicap", considerat prea stufos, a fost înlocuit prin trei concepte, distingându-se astfel:

- *deficitul* (sau deficiență, infirmitate), definit ca orice pierdere sau dereglare a unei structuri sau a unei funcții fiziologice, anatomice sau psihologice;
- *incapacitatea*, definită ca orice diminuare sau pierdere (rezultând din deficit) a aptitudinii de a desfășura o activitate în condițiile sau după durata apreciate ca normale pentru o ființă umană;
- *handicapul*, definit ca dezavantajul de care suferă o persoană ca urmare a unui deficit care îl împiedică să se achite total sau parțial de sarcinile apreciate ca normale în cazul său (ținând seama de vârstă, sex și de diferiți factori culturali).

Urmare a unor deficiențe de ordin anatomofiziologic sau psihologic, persoanele handicapate sunt caracterizate de restricții, de limitări în satisfacerea unor nevoi fundamentale: de comunicare, de deplasare, de acces la studii sau la activități profesionale, de participare la viața familială și socială etc. Ele aparțin diferitelor categorii constituite după criterii de apartenență a handicapului (vizual, auditiv, locomotor, psihic), categorii conduse prin măsuri legislative și administrative, cu un anumit dispozitiv instituțional.

Identitatea și condițiile de existență ale persoanelor handicapate sunt marcate printr-un mod de gestiune socialmente organizată a problemelor handicapului. În acest sens, atât modul, cât și stilurile lor de viață sunt restrictive, au un anumit caracter limitat, funcție de maniera în care societatea le înțelege problemele și de resursele pe care le poate aloca în favoarea lor. Handicapul, atât ca obstacol în realizarea personală, ca incapacitate determinată, cât și ca excludere din legăturile și practicile sociale, nu este numai efectul unei deficiențe individuale obiective, ci este în aceeași măsură efectul raporturilor sociale și al formelor de organizare handicapantă. În acest sens, handicapul este un fapt social.

Cererile care vin din partea grupului persoanelor handicapate vizează gestiunea transferurilor sociale (alocații, pensii, servicii etc.), în sensul creșterii acestor transferuri și al raționalizării lor.

În sensul raționalizării, există mai multe direcții de acțiune:

- o cât mai adecvată corespondență între ajutorul acordat și nevoi.

În acest scop, se execută un screening, o cernere a indivizilor prin intermediul definițiilor riguroase, al baremurilor și nomenclatoarelor; aici se impun menționate mai multe riscuri: al etichetării, al stigmatizării; întrucât nevoia de subsidii tinde să devină criteriul principal, limitarea doar la acordarea acestora să fie disuasivă pentru cel interesat și pentru grupul social;

- o altă direcție de acțiune în sensul raționalizării transferurilor sociale este cea a distribuirii lor sub formă de servicii gratuite mai degrabă decât sub formă de subsidii (ex., gratuitatea protezelor auditive pentru școlarii care au nevoie de ele);
- în fine, acțiunea pentru ameliorarea contextului, constând într-un nou mod de reflecție, care funcționează pe baza includerii persoanelor handicapate în grupurile mai vaste numite "cu risc", distincte unele de altele, atât ca nevoi, cât și ca tipuri de riscuri acoperite (economic, de șomaj, de eșec școlar, de marginalizare).

Calitatea vieții persoanelor handicapate depinde direct de modul în care societatea le receptează problematica și încearcă să gestioneze transferurile sociale către ele. Dacă are loc o reducere a receptării numai la aspectele de neputință, de lipsă de putere a persoanelor handicapate, atunci și intervențiile se vor cantona în sfera caritabilului, a acțiunilor filantropice; însuși modul de definire a handicapului poate pune accentul ori pe ceea ce nu poate face persoana respectivă, ori pe ceea ce poate face ea cel mai bine, cu restantul său morfo-funcțional păstrat și cultivat. În primul caz apare inevitabil riscul unui cerc vicios: handicapul, ca și sărăcia generează resemnare, aspirații și nevoi scăzute, care nu motivează efortul de reabilitare, fapt care conservă handicapul.

În acest sens, trebuie să opereze un principiu al "normalizării": prestațiile de care beneficiază o persoană handicapată trebuie să aibă ca obiectiv desfășurarea sau reluarea activităților normale, atingerea unui grad maxim de independență fizică, socială și economică. Persoanele handicapate nu trebuie clasate rigid în categorii simpliste în scopul unor tratamente stereotipe, ci au nevoie de programe de reabilitare individualizate; trebuințele fiecărei persoane sunt variate, schimbându-se în cursul vieții, devenind din ce în ce mai complexe, pe măsură ce handicapații câștigă încredere și își cresc nivelul propriilor anticipații.

Având în vedere interacțiunea, relațiile biunivoce dintre persoana handicapată și mediul său, indicatorii calității vieții ar trebui să se subsumeze unor variabile, constituite la mai multe niveluri:

- cel individual, al persoanei handicapate: sex, vârstă, nivel de pregătire şcolară şi profesională, natura şi pronosticul handicapului, autodefinirea (autopercepția dezavantajelor de care suferă ca urmare a deficienței) ș.a.;
- cel al mediului: familial, instituțional (medical, şcolar, de asistență socială, de reabilitare şi recuperare), spațiu, locuință, comunicare, loc de muncă ș.a.;
- cel al rezultantei interacțiunii dintre persoana handicapată şi mediul său. Aici se poate stabili eficacitatea intervențiilor prin care societatea operează în scopul ameliorării calității vieții persoanei handicapate. Pe această bază poate fi evaluată şi eficacitatea politicii sociale, raportând cât şi cum întreprinde colectivitatea la cât şi cum trebuie să întreprindă ea în scopul ameliorării condițiilor de viață ale persoanelor handicapate. Fără teama de a greşi, se poate afirma că numărul şi structura persoanelor handicapate, ca şi intensitatea comportamentului prosocial reflectă calitatea vieții întregii societăți.

În încheiere, aş dori să menționez că, în prezent, diferite probleme complexe au atins un nivel critic în toate domeniile vieții economice, sociale, politice; cea a persoanelor handicapate tinde să se rezume la o serie de transferuri de ordin economic şi social, la colectarea şi distribuirea de ajutoare materiale şi financiare. Implicarea mass-media, în special a TV tinde să legitimeze ca singurul model de atitudine față de handicapați pe cel filantropic, de caritate. Aşa cum procedează unii infirmi afişându-şi în locuri publice în mod ostentativ infirmitatea, în scopul obținerii de beneficii, tot aşa şi unele emisiuni TV, difuzând imagini terifiante, încearcă să impresioneze pentru a colecta fonduri în favoarea handicapaților. Această încercare de mobilizare a opiniei publice comportă riscul unor grave distorsiuni. Fără a neglija importanța acțiunilor filantropice, este necesar să se pună accentul pe intervențiile specializate, având ca obiectiv sprijinul material şi moral, în vederea normalizării, a asigurării unui grad cât mai ridicat de independență fizică, economică şi socială.

PARTICIPAREA POLITICĂ ÎN ROMÂNIA

Ioan MĂRGINEAN

1. Relevanța politicului pentru calitatea vieții este evidentă, atât ca factor de influențare, de determinare, cât şi ca domeniu efectiv de manifestare, iar asocierea celor doi termeni nu este deloc întâmplătoare.

Mai înainte de a aduce în atenție câteva aspecte ale participării politice în România, ca element al calității vieții, se impune o precizare de principiu în legătură cu natura domeniului aflat în discuție. Elementele componente ale calității vieții au un grad înalt de independență locală, fiind, la prima vedere, aspecte foarte diferite, alcătuind totuşi un întreg, ceea ce face posibilă reunirea lor sub o denumire comună.

Prin urmare nu trebuie ignorată niciuna dintre componentele respective, între care mediul politic se detaşează cu un grad mai înalt de independență. De asemenea, rezultă că valorile pozitive ale unui domeniu nu pot suplini neajunsurile din alte domenii.

Lipsa de locuințe nu poate fi compensată de virtuțile participative ale mediului politic. O viață de calitate presupune valori înalte (sau cel puțin la nivelul aşteptărilor) pentru toate condițiile, procesele, relațiile şi activitățile cu referire la o persoană, o colectivitate sau la societatea în întregul său, precum şi un nivel relativ înalt de satisfacție, de mulțumire sufletească, de fericire altfel se pune întrebarea privind rostul vieții umane lipsită de acestea.

La rândul lor, fiecare componentă în parte are propriul model empiric. Pentru unele sunt specifice modele liniare, pentru altele modele cumulative (cum este cazul participării politice, de exemplu) sau alte modele ale relațiilor dintre indicatori.

Caracteristicile sistemului politic pot fi mai mult sau mai puțin favorabile realizării unui înalt nivel al calității vieții. De aici decurge o concluzie deosebit de importantă privind experimentarea (trăirea) de către fiecare individ a acestei forme de existență socioumană, care este politicul, fără a fi izolată sau opusă celorlalte activități sociale şi cu atât mai puțin să le estompeze. Interesul oamenilor pentru politică poate fi pus pe seama acestei necesități, ceea ce l-a determinat pe Aristotel să formuleze celebra definiție a omului ca *zoon politikon.* Cu timpul s-a ajuns la diferite forme de

organizare democratică a societății prin care politicul ocupă un loc în "formula calității vieții" oamenilor. În democrațiile antice toți cetățenii (nu toți oamenii aveau statutul de cetățean) aveau dreptul şi obligația de a contribui la bunul mers al treburilor publice, de la organizarea internă a vieții comunitare la relațiile cu vecinii, de la declanşarea şi purtarea războaielor (de apărare sau de cucerire) la încheierea păcii etc.

Experiența democratică invocată (de activitatea politică a demosului – poporului – deținătorul puterii) a fost limitată nu numai la o anumită categorie de oameni, dar şi în timp şi spațiu. Restrânsă deci la durata (efemeră) a diferitelor regimuri democratice, precum şi la mărimea relativ mică a colectivităților implicate (ceea ce a şi permis de fapt generalizarea activității politice şi participarea fiecărui cetățean la exercitarea puterii), la întinderea, de asemenea, mică a teritoriului administrat de aceste colectivități, de regulă state–cetăți.

După secole de istorie, în care democrația nu a mai fost inclusă printre valorile esențiale ale regimurilor politice, rămasă astfel şi în afara practicii, timpul modern a readus-o în prim planul activităților umane, prin forme influențate de schimbările intervenite în cadrul societății. Se constituie o nouă doctrină, dar semnificația rămâne, în esență, aceeaşi: implicarea omului de rând în actul de conducere.

Complexitatea vieții sociale, volumul relativ mare al comunităților umane, dar mai ales constituirea de mari ansambluri teritoriale statale au complicat extrem de mult mecanismele democrației. În raport cu dimensiunea actuală a colectivităților umane, un număr relativ mic de persoane îndeplinesc diferite funcții de conducere. Caracterul democratic al exercitării puterii politice rezultă din modalitățile prin care se accede la aceste funcții (de regulă prin vot), din metodele de asociere a celor conduşi la realizarea actului de conducere, inclusiv la decizie, dar mai ales din controlul la care sunt supuşi conducătorii din partea populației, influența pe care populația o poate avea asupra celor care dețin funcții în stat şi în conducerea activităților, puterea de a determina rezolvarea problemelor existente, de a imprima un anumit curs evenimentelor. Este vorba deci de *participarea politică a populației,* a cărei includere în funcționarea instituțiilor democratice a devenit o axiomă.

2. Înfăptuirea principiilor democrației şi existența unui mediu participativ se constituie într-o premisă majoră pentru viața socială, în general, pentru dimensiunea politică, în special. Participarea ca atare este un indicator al calității vieții. Ea redă măsura în care populația este implicată în

actul conducerii şi ia parte la exercitarea puterii. Natura şi conţinutul actelor participative se constituie într-un obiect de studiu predilect pentru o seamă de sociologi, politologi etc. Pentru D. Bell, principiul axial al politicii moderne este tocmai participarea, ea aflându-se în centrul conceptului democratic. Într-adevăr, la acest nivel se întemeiază însăşi definirea regimului democratic. Atât timp cât nu mai poate fi vorba de împlinirea efectivă de funcţii cu caracter politic de către toţi cei în drept să o facă (toţi cetăţenii), ceea ce înseamnă întreaga populaţie, singură participarea dă conţinut doctrinei democratice; "Teoria contemporană a democraţiei, privită ca un sistem normativ, prescriptiv de gândire, trebuie să reconcilieze dreptul tuturor cetăţenilor de a stabili ceea ce este în propriul lor interes, cu obligaţia lor de a participa raţional şi responsabil".[1]

Ca şi în alte situaţii, şi aici avem de a face cu abordări şi definiţii diferite de la un autor la altul, de fiecare dată însă (din moment ce este acceptată, considerată chiar obligatorie pentru spiritul democratic), prin participare se are în vedere o anumită *interferenţă a cetăţeanului obişnuit în sfera vieţii politice* prin acţiuni specifice. Este vizată o activitate voluntară a unor indivizi orientată spre a influenţa guvernul.[2] Aşa cum este de aşteptat într-o problemă importantă, nu lipsesc nici controversele şi disputele în legătură cu definirea participării. În teoriile democratice, participarea este, într-adevăr, o valoare supremă. Ea se caracterizează în acţiuni politice de substanţă, ceea ce este în măsură să confere cetăţeanului putere. În schimb, teoriile elitiste restrâng sfera şi semnificaţia participării politice, din care reţin cel mai adesea numai votul. Cei aleşi – elitele – sunt cei care în mod efectiv realizează politica. Odată terminat actul votării, cetăţeanul nu mai îndeplineşte niciun rol politic, în viziunea acestora. În realitate, populaţia continuă să se manifeste politic şi în afara contextului electoral. Nu trebuie pierdut din vedere faptul că participarea atrage după sine anumite costuri economice sau de altă natură.

3. Analiza participării pune în evidenţă interacţiunea dintre autorităţi şi cetăţeni mediată de instituţiile politice. Diferitele cercetări asupra participării politice furnizează modele specifice de operaţionalizare. Cel mai simplu model priveşte procentul participării la vot într-o colectivitate locală sau la nivel naţional.

---

[1] S.H. Barnes, M. Kaase, *Political Action. Mass Participation în Five Wastern Democracies,* Beverly Hills, London, Sage Publication, p. 28, 1979.

[2] Madeleine Grawitz, Jean Leca, *Traité de science politique* (L'action politique), vol. III, Paris, PUF, p. 311, 1985.

Alte modele au în calcul şi o serie de activităţi premergătoare actului votării, determinând interesul pentru alegeri, opţiunile şi motivarea acestora, participarea lor la mitinguri, în general la desfăşurarea campaniilor electorale. După cum se întâlnesc şi abordări care analizează participarea generală a populaţiei în sfera politicului.

O problemă importantă apare în legătură cu natura actelor participative, dacă acestea se limitează numai la acţiunile legale. Redăm în continuare trei modele de operaţionalizare a participării, în care sunt reunite elementele de informare cu cele de acţiune concretă, fie în context electoral, fie în cadrul general al vieţii social-politice, alcătuind de fiecare dată o scală cumulativă – tip Guttman. Pentru P. Burstein cercetarea, participării politice înseamnă a investiga, printr-un set de 5 itemi, cât de frecvent discută subiectul probleme politice; cât de frecvent caută să influenţeze deciziile la nivelul guvernelor locale, la nivelul naţional sau în organizaţiile politice publice; dacă este membru într-un partid politic (nu se aplică în SUA); dacă desfăşoară activitate în campania electorală (numai pentru SUA).[1]

La rândul lor, Mattewes şi Prothro iau în considerare 15 itemi privind: discuţiile politice cu alte persoane şi cu oficialităţi; participarea la campania electorală; apartenenţa la diferite organizaţii (nu numai la cele politice); deţinerea de funcţii în aceste organizaţii.

Pentru Barnes şi Kaase, termenul de participare pare a fi limitativ, ei îl preferă pe acela de acţiune politică, reţinând toate tipurile de activităţi, fie acestea legale sau ilegale, violente sau paşnice. În consecinţă sunt analizate trei domenii ale acţiunii politice: *participarea convenţională* (electorală) – lectură cu conţinut politic din ziare; discuţii pe teme politice; încercarea de a-i convinge pe alţii cum să voteze; contribuţie la rezolvarea problemelor comunităţii; participarea la mitinguri politice; legătura cu oficialităţile publice şi politice; afectarea unui timp pentru a lucra în favoarea unui partid sau candidat; *participarea neconvenţională* – s-a studiat de fapt potenţialul de protest al populaţiei (acordul/dezacordul, cu diferite modalităţi de protest, cercetarea evidenţiind o slabă legătură între acceptarea unor forme de protest şi participarea efectivă la acestea): petiţia, boicotul, demonstraţia neautorizată, refuzul de a plăti taxele, greva ilegală, ocuparea de clădiri, blocarea traficului; *atitudinea faţă de combaterea comportamentelor neconvenţionale* (potenţialul de reprimare) – sancţiune

[1] P. Burstein, *Social Structure and Political Individual. Pardcipation în Five Countries*, în *American Journal of Sociology*, p. 77, mai 1972.

judecătorească, utilizarea forței de către poliție, utilizarea trupelor pentru combaterea acțiunilor de protest, interzicerea demonstrațiilor politice.

Fiecare dintre cele trei domenii alcătuiesc câte o scală cumulativă tip Guttman cu un grad înalt de reproductibilitate, ceea ce atestă natura lor unidimensională.[1]

4. Schimbările structurale rapide (de o turnură ce i-a surprins şi pe cei mai avizați analiști) ce au avut loc în anul 1989 în Europa de Est au imprimat în aceste țări cu totul alte date domeniului politic. Faptul este ilustrat şi în volumul elaborat de specialişti din SUA, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, URSS, în care se specifică faptul că unele studii scrise în luna mai 1989 nu au mai fost tipărite, fiind total depăşite (chiar în contradicție) de evenimentele globale în numai 6 luni, iar la materialele publicate în forma inițială s-a adăugat câte un post-scriptum "de racordare la realitate".[2]

Dacă e să ne referim la situația din țara noastră, cu atât mai puțin vom putea identifica vreo anticipare a schimbărilor ce s-au produs începând cu decembrie 1989. Din perspectiva interesului pe care-l urmărim aici, implicațiile asupra vieții politice ar putea fi sintetizate astfel: de la festivism oficial şi pasivismul societății civile la activismul generalizat pasional, însoțit de intoleranță, violență în lupta pentru putere dintre diversele grupări ce au proliferat.

Modelul operațional adoptat într-o primă cercetare a participării politice în România (aprilie 1990) ține cont de faptul că avem de-a face cu o *activitate generală,* care nu trebuie restrânsă la perioada electorală.[3] În acest fel au fost incluse *evaluări ale situației politice existente, interesul pentru activitatea politică exprimat prin informare, discuții şi apartenența la un partid.* Nu au fost luate în acest studiu elementele ce se caracterizează în funcție de ocaziile oferite, cum ar fi participarea la mitinguri sau alte aspecte asemănătoare, fără îndoială deosebit de importante, dar cu frecvență relativ redusă şi cu posibilități diferite de la o colectivitate la alta.

Rezultatele obținute sunt totuşi în măsură să releve şi caracteristicile "momentului". În cazul nostru, este vorba de situația inedită, dar tensionată care a precedat alegerile din luna mai, pentru care credem că s-a constituit o imagine relevantă.

---

[1] S.H. Barnes, M. Kaase, *op. cit.*

[2] *East Europe: Where From, Where To?*, în *Social Research*, nr. 2, 1990.

[3] Cercetarea s-a realizat la Institutul de Cercetare a Calității Vieții de către Cătălin Zamfir, Ioan Mărginean, Marius Borănescu, Gabriel Mățăuan, Radu Vrânceanu, ajutați de colegi. A fost studiat un eşantion compus din 1246 persoane.

Aprecierea situației politice: numai 11,6% dintre subiecți au fost pe deplin satisfăcuți de situația politică din perioada de tranziție; 62% au considerat-o a corespunde aşteptărilor lor, în timp ce 16,5% dintre subiecți erau nesatisfăcuți, iar 9,8% nu s-au pronunțat.

În structurarea răspunsurilor au putut fi identificate influențe care țin de caracteristicile individuale ale populației. Astfel, cele două sexe se diferențiază semnificativ în modul cum apreciază situația politică; bărbații dau o apreciere mai favorabilă comparativ cu femeile; de asemenea, adulții comparativ cu tinerii până la vârsta de 25 de ani. Este vorba de diferențieri ale percepției situației politice datorate aşteptărilor pe care diferitele categorii de populație le au, fără a se putea vorbi de o relativizare totală, care să anuleze calitatea de diagnoză a răspunsurilor, atât timp cât se constituie o opinie majoritară. Situația politică din România din primăvara anului 1990 a fost una ieşită din comun, pe lângă schimbările datorate revoluției, şi apariției multor forțe politice, caracterizată prin unele manifestări extremiste şi încercări de forță, chiar cu excese de violență. Aşa se explică faptul că sentimentul frustrării este foarte puternic. Cei mai mulți dintre subiecți s-au simțit marginalizați, lipsiți de influență asupra vieții politice: 61,4% dintre subiecți au declarat că politicienilor nu le pasă de ei, iar 83,4% credeau că nu pot influența acțiunile guvernului, cu excepția votului. În schimb, se manifestă optimism față de participarea politică în viitor: 75,8% cred în posibilitățile mai mari, față de 6% care se tem că ele vor fi mai mici; 17,5% nu întrezăresc vreo schimbare, iar 0,7% nu răspund. Speranțele de mai bine în viitor pot fi interpretate şi ca o atitudine critică față de prezentul nesatisfăcător, întărind concluziile anterioare privind receptarea existenței unei situații dificile. Sporirea posibilităților de participare pentru perioada următoare se integrează în modelul de societate pe care oamenii şi-l imaginează: 85% cred că va fi o societate mai democratică, de asemenea, se apreciază că în viitor se va institui un control mai puternic al fiecăruia asupra vieții politice (63% din total) şi o respectare mai consistentă a drepturilor cetățeneşti (84%). Pe ansamblu, o parte mică dintre subiecți consideră că situația rămâne neschimbată în viitor comparativ cu momentul cercetării – aprilie 1990 – sau că ea se va înrăutăți.

Informarea. Cu acest aspect se intră în analiza participării propriu-zise. Ea include diferite tipuri de acțiuni pe care le întreprinde individul în sfera politicului. O primă astfel de acțiune este informarea. Pentru acuratețea răspunsurilor şi identificarea clară a activității specifice s-a preferat un demers restrictiv. Astfel s-a luat în considerare numai lectura

presei ca mijloc de informare în domeniul politic, ignorându-se alte modalități. Cu toate acestea, surpriza a fost de proporții; marea majoritate a populației manifestă un interes deosebit pentru lectura presei (ceea ce schimbă radical tipul de comportament constatat pentru perioadele anterioare), realizând pe această cale o informare sistematică în legătură cu evenimentele politice, cu ideile și programele puse în circulație. Astfel, 39,1% dintre subiecți citesc zilnic mai multe ziare, 18,8% citesc zilnic ziarul preferat, iar 25,7% citesc presa cu intermitențe, deci în total 83,6% dintre subiecți apelează la lectura presei pentru a se informa, în timp ce 14,0% nu citesc, fiind dezgustați de ceea ce se întâmplă, iar 2,5% declară că nu sunt interesați de aceste probleme.

O măsură a eficienței lecturii ar putea fi dedusă din relevarea *gradului de cunoaștere a programelor diferitelor partide*. Se constată că în timp ce 71% dintre subiecți se pot pronunța, 29% se declară neștiutori în acest domeniu. Cea mai mare parte a subiecților identifică o apropiere între conținutul platformelor diverselor partide și propriile lor interese (63,3% din total, față de 7,7% care nu-și regăsesc reflectate interesele în programele partidelor existente la data efectuării cercetării).

Discuțiile. Schimbul de opinii și persuasiunea reprezintă elementele general recunoscute ale activității politice. Ele au fost incluse și în cadrul cercetării întreprinse, dând o măsură semnificativă a interesului populației pentru politic, astfel:

Prezența politicului în discuțiile populației

Specificație	Frecvența			
	Des	Rar	Niciodată	Total
Discuții cu persoane apropiate	62,0	34,0	4,0	100,0
Încercarea de convingere a interlocutorilor de propriile idei	18,4	42,8	38,8	100,0
Discuții cu persoane de pe stradă	6,9	42,7	50,4	100,0

Cvasitotaliatea celor intervievați includ între preocupările lor discuțiile pe teme politice cu persoane apropiate. Un număr important caută să-și impună punctul de vedere (exagerarea în această privință s-ar putea solda însă cu deteriorarea relațiilor umane), dar discuțiile publice sunt practicate de puține persoane, ca activitate sistematică (ceea ce s-ar fi putut datora și situației politice existente, de o oarecare nesiguranță).

Apartenența de partid relevă un alt nivel al activității politice.

Datele cercetării s-ar putea să fie amendate substanțial în viitor, având în vedere faptul că în primăvara anului 1990 ne găseam într-un proces de restructurare şi de apariție a multor partide politice (se ajunsese deja la peste 50).

În momentul efectuării cercetării, un număr relativ mic de persoane erau înscrise în partide, în schimb erau mulți simpatizanți şi interesați de viața politică, astfel: 0,2% dețineau funcții într-un partid politic; 1,1% erau membri într-un partid şi urmăreau ca în viitor să dețină o anumită funcție politică; alți 5,9% erau membri de partid fără să urmărească deținerea unei funcții, iar 6,8% aveau intenția de a se înscrie într-un partid (în total 14% dintre subiecți aveau o afiliere de partid); simpatizanții unor partide s-au ridicat la valoarea de 43%, cei interesați de politică fără să simpatizeze cu un partid erau 36,0%; pentru 1,1% politica le repugnă; 0,1% nu au răspuns.

Nu credem că numărul mic al celor înscrişi în partide ar fi imputabil. Pentru evoluția pozitivă a proceselor politice din România ar fi de preferat şi o restrângere a numărului partidelor politice. Oricum, cele peste 100 de partide existente în prezent (dec. 1990) nu se deosebesc, în cele mai multe cazuri, decât prin organizare separată, deci adesea avem de-a face cu probleme de lideri, de funcții şi de avantaje materiale. De altfel, procesele de regrupare au început deja. O altă situație pe care o considerăm dezirabilă ar fi ca marea majoritate a populației să se mențină la statutul de simpatizant. Militantismul de partid (cu 100 grupări puternice în competiția pentru putere, adesea cu practici neloiale) poate fragmenta în mod radical națiunea, pierzându-se elementele de interes general, cu adevărat importante pentru întreaga populație. Restrângerea numărului de partide s-ar putea realiza şi pe cale legală, prin sporirea considerabilă a normei privind numărul de aderenți la înscriere; prin fixarea unei cote ce trebuie întrunită la alegeri etc. În țările occidentale (unde pluralismul politic, ideologic şi cultural nu poate fi pus la îndoială) există câte 2-3 partide mari şi o multitudine de organizații profesionale, culturale, etnice, de altă natură, care îşi promovează propriile interese, dar nu intră în jocul politic pentru cucerirea şi exercitarea puterii.

5. *Scala de participare politică.* Dintre elementele care descriu diferitele activități cu conținut politic am selectat un set de cinci itemi pentru a alcătui scala de participare: discuția pe teme politice cu persoane apropiate; informarea cu conținut politic prin lectura presei; atragerea de aderenți la propria opinie; discuții pe teme politice; apartenența la un partid politic. S-a constituit o scală cumulativă tip Guttman, prin satisfacerea la un nivel optim

a tuturor cerințelor de construcție ce denotă unidimensionalitatea domeniului şi dispunerea ierarhizată a celor cinci activități.[1]

Frecvența răspunsurilor la itemii scalei, constituind şi baza ierarhizării, a fost următoarea:

	Total		
- membru al unui partid	14,0	86,0	100,0
- discuții publice pe teme politice	49,6	50,4	100,0
- atragerea de aderenți la propria opinie	61,2	38,8	100,0
- informarea pe teme politice prin lectura presei	83,6	16,4	100,0
- discuții pe teme politice cu persoane apropiate	96,0	4,0	100,0

Aplicarea algoritmului de calcul a condus la determinarea frecvențelor pentru cele 6 valori ale scalei, a erorilor şi a coeficienților de reproductibilitate (cf. scală).

Scala de participare politică I

Valoarea de scală	Itemi					Frecvența		
	Membru al unui partid	Discuții publice pe teme politice	Atragerea de aderenți la propria opinie	Informarea pe teme politice	Discuții pe teme politice cu persoane apropiate	N	%	Erori
0	-	-	-	-	-	45	3,6	34
1	-	-	-	-	+	136	10,9	66
2	-	-	-	+	+	283	22,7	84
3	-	-	+	+	+	217	17,4	2
4	-	+	+	+	+	411	33,0	92
5	+	+	+	+	+	154	12,4	65
TOTAL						1246	100,0	3,43

CRo = 1 – 343
6230 = 0,95 ———

[1] Răspunsurile au fost dihotomizate, atribuindu-se valoare pozitivă celor care indică participare şi, respectiv, valoare negativă celor care se situează în afara acestei semnificații. Pentru valoarea pozitivă în cazul discuțiilor s-au luat în considerare frecvențele "des" şi "rar"; pentru lectura presei toți cei care au declarat că utilizează această formă de informare pe teme politice, fie că citesc zilnic unul sau mai multe ziare, fie că citesc mai rar; iar pentru apartenența de partid, la valoarea pozitivă au intrat numai cei care erau deja membri ai unui partid sau intenționează să intre în perioada imediat următoare (s-a acceptat acest lucru pentru că înseşi partidele erau în constituire); prin diferență celelalte răspunsuri au fost considerate cu valoare negativă, absența participării politice.

CRs = 1 – 897
6230 = 0,88
CRo > *CRs*

Scala participării politice reflectă un conținut semnificativ în ceea ce privește activitățile desfășurate. Un număr relativ mic de persoane sunt în afara a ceea ce am denumit participare politică (din cei 45 subiecți cu valoare de scală zero, 34 au totuşi câte un răspuns pozitiv, dar el a trebuit să fie inclus la "erori", din cauza plasării neconvenabile). Față de procentul de 3,6% al celor aflați în situația neparticipării în cazul României din primăvara anului 1990, alte cercetări relevă valori mult mai mari (Barnes şi Kaase indică valori de până la 30% în cazul unor țări occidentale), dar la noi situația era excepțională. Politizarea excesivă nu este totuşi un factor pozitiv, după cum şi apolitismul este îngrijorător. Reține atenția şi nivelul relativ mare al celor care realizează toate activitățile: cu puține excepții, cei care erau sau intenționau să se înscrie în partide desfăşurau întreaga formă de activități politice avute în vedere. Într-un mediu social deosebit de politizat, unele excese sunt inevitabile. Ele pot diminua ca intensitate numai pe măsura stabilizării situației, a respectării principiilor democratice, a înțelegerii adecvate a libertăților conferite de acestea, a însușirii regulilor de exercitare a puterii, ca şi a opoziției, încorporarea regulilor jocului politic. Este de dorit ca în viitor să se realizeze un echilibru în ceea ce privește preocupările populației, acordându-se o importanță mai mare şi activităților de ordin economic, cultural, educativ etc. De fapt, ceea ce ar trebui să diminueze nu este participarea politică în general, ci activismul exclusiv şi intolerant. Or, militantismul de partid este doar un aspect al participării politice, iar aceasta din urmă nu epuizează manifestările publice ale individului. El poate avea în vedere şi o serie de acțiuni cu caracter umanitar, în interesul comunității locale sau la nivel național.

Pentru o mai corectă situare a politicului în ansamblul activităților populației, nu este lipsit de importanță să aducem în atenție şi rezultatele unei alte cercetări naționale (n = 2050 persoane), desfăşurat în lunile iunie-iulie 1990, pe tema "Diagnozei calității vieții". Între preocupările de timp liber, activitatea politică este indicată cu valori relativ mici: numai 4,9% din subiecți declară că desfăşoară astfel de activități în mod curent; 16,8% cu frecvență mai rară, în timp ce 77,6% răspund prin nu, iar 0,7% nu răspund la întrebare. Determinarea unui indice general de "activism politic", prin însumarea primelor două valori, conduce la un total de 21,7% pe eşantion, cu variații de la o colectivitate la alta: valoarea cea mai înaltă se întâlneşte

la intelectuali 32,3%, urmează bărbații tineri de vârstă 18-30 ani (25,0%), muncitorii (22,1%), iar pe ultimele locuri se situează casnicele (13,5%) și țăranii (13,9%).

De altfel o altă cercetare pe tema comportamentelor politico-economice ale populației, efectuată la un interval de 8 luni (decembrie 1990) de prima, pe un eșantion național de 1234 persoane, ne permite anumite comparații.

În perioada de timp dintre cele două cercetări nu s-au putut produce schimbări importante în domeniul ce ne interesează aici. Se poate totuși constata o ușoară diminuare a presiunii populației față de politic: dacă în aprilie 16,5% dintre subiecți erau nemulțumiți de situația politică existentă, în decembrie valoarea respectivă era de 14,8%. Imaginea globală se menține însă la un nivel mai degrabă negativ, numai 4,5% consideră că situația politică este foarte bună; 13,2% o apreciază a fi bună și 46,2% ca acceptabilă, în timp ce 24,9% o consideră a fi rea; 7,5% ca foarte rea, iar 3,7% nu se pronunță.

La cea de a doua cercetare - mult mai amplă ca problematică, desfășurată pe baza unui proiect internațional - participarea politică a fost studiată printr-un set de 8 indicatori. O parte a valorilor înregistrate de acești indicatori susține afirmația privind o ușoară reducere a "presiunii politicului": în aprilie 96% dintre subiecții intervievați declarau că discută probleme politice cu cunoscuții (62% cu frecvența des și 34% cu frecvență rar), la cercetarea din decembrie numai 79,4% dau un astfel de răspuns (46,2% cu frecvențele foarte des și des, iar 33,2% cu frecvența rar). În schimb, la cea de a doua cercetare sporesc, deși cu valori mici, proporțiile celor care dedară că citesc articole politice din presă (86,6% comparativ cu 84%) și celor care sunt membri ai unui partid politic (8,6% față de 7,2%). Cei opt indicatori de participare politică au înregistrat următoarele valori pozitive (frecvențele foarte des, des, rar):

1. lectura de artiole cu conținut politic 86,6%
2. discuții pe teme politice la nivel local 79,4%
3. participarea la rezolvarea unor probleme 36,7%
4. încercarea de a-i convinge pe alții cum 26,6%
   să voteze
5. legături cu lideri politici 233%
6. participarea la întruniri politice 18,6%
7. activitatea în favoarea unui partid 11,2%
8. membru al unui partid 8,6%

Şi de aceasta dată a rezultat o scală cumulativă acceptabilă. Se poate aprecia faptul că prin luarea în considerare a 8 indicatori de participare politică se produce o slăbire a modelului, o mai mare îndepărtare de situația perfectă. Doi indicatori (participarea la rezolvarea unor probleme la nivel local şi încercarea de a-i convinge pe alții cum să voteze) acumulează împreună 50% din erori, fiind mai puțin adecvați (CRi are valorile 0,85 şi, respectiv, 0,88), ceea ce ar impune eliminarea lor din model, crescând astfel în mod substanțial valoarea coeficientului de reproductibilitate la peste 0,95 pentru cei şase indicatori rămaşi. Totuşi cei doi indicatori nu afectează valorile extremităților scalei (decât prin numărul de erori). Se pot face astfel anumite comparații. La cea de a doua cercetare, un procent mai mare din populație se situează în afara participării politice (12,8% față de numai 3,6% în luna aprilie). Cât priveşte populația celor cu valori pozitive la toți indicatorii, este de consemnat mai întâi diferența de înregistrare: dacă în decembrie s-a luat în considerare numai apartenența efectivă la un partid, în aprilie s-a inclus şi procentul celor care declarau că intenționează să intre într-un partid. Practic de la o cercetare la alta nu s-au produs modificări importante la vârful scalei, sporirea numărului celor cu apartenență de partid fiind inferioară prognozei, ceea ce ar susține amintita diminuare a presiunii politicului.[1]

Scala de participare politică II

Valoarea de scală	Itemi								Frecvența		
	Membru al unui partid	Activism politic	Participare la întruniri	Contacte cu lideri	Persuasiune	Rezolvare de probleme locale	Discuții politice	Lecturi publice	N	%	Erori
0	-	-	-	-	-	-	-	-	158	12,8	92
1	-	-	-	-	-	-	-	+	100	8,0	17
2	-	-	-	-	-	-	+	+	379	30,7	115
3	-	-	-	-	-	+	+	+	162	13,1	61
4	-	-	-	-	+	+	+	+	151	12,2	115
5	-	-	-	+	+	+	+	+	81	6,6	62
6	-	-	+	+	+	+	+	+	70	5,8	90
7	-	+	+	+	+	+	+	+	62	5,0	49
8	+	+	+	+	+	+	+	+	71	5,8	97
TOTAL									1234	100,0	698

CRo = 0,93 > *CRs* = 0,90

[1] Tendință de îmbunătățire a structurii colectivităților umane ca efecte benefice asupra calității vieții.

ASPECTE PRIVIND CALITATEA VIEȚII POLITICE A PERIOADEI PREELECTORALE ÎN ROMÂNIA

Marius BORĂNESCU

Perioada de tranziție, așa cum s-a manifestat până la alegerile din 20 mai 1990, s-a caracterizat printr-o explozie a fenomenului politic, revoluția din decembrie 1989 creând premisele instaurării unei societăți cu adevărat democratice în țara noastră.

Institutul nostru și-a propus "fotografierea" acestui moment unic în istoria politică a României, realizând un sondaj pe un eșantion de 1246 persoane, cercetarea fiind astfel structurată încât să cuprindă câte un oraș mare și unul mic din fiecare zonă a țării, precum și municipiul București.

Dificultățile existente în momentul desfășurării anchetei și timpul scurt avut la dispoziție nu au permis includerea în eșantion a populației din mediul rural, aceasta limitând universul de observat.

Este de menționat că în eșantion au fost incluse și orașe în care s-au desfășurat lupte pe perioada revoluției.

Din totalul subiecților de peste 18 ani, 53,8% au fost bărbați, iar 46,2% femei, 90,7% cu domiciliul în mediul urban și 9,3% în mediul rural.

Schema operațională de cercetare a cuprins:

- percepția situației politice;
- gradul de satisfacție/insatisfacție în sfera politicului;
- proiecția viitorului politic al țării noastre;
- opțiuni privind reformele economice;
- participarea politică.

Comunicarea de față își propune să facă unele succinte referiri la primele trei probleme enunțate.

Astfel, în ceea ce privește *percepția situației politice* din țară, prin câțiva indicatori am căutat să surprindem percepția asupra situației generale interne; alți indicatori urmăresc percepția asupra principalelor componente ale vieții politice (Guvernul și CPUN-ul, personalități politice, partidele, presa, instituțiile).

Persoanele intervievate au fost solicitate să se pronunțe asupra concordanței dintre enunțurile de mai jos și sentimentele lor față de cursul evenimentelor:

- “Sunt dificultăți şi probleme, dar lucrurile par să meargă spre bine” (79% au răspuns afirmativ, 20,2% negativ şi 0,6% nu au răspuns);
- “Am impresia că lupta politică nu exprimă interesele colectivității, ci pe cele ale unor grupuri şi persoane, este doar o luptă pentru putere” (73,8% au răspuns afirmativ, 25,5% negativ şi 0,6% nu au răspuns).

Rezultatele obținute la cel de-al doilea enunț denotă o percepție nefavorabilă asupra vieții politice în ansamblul ei, ceea ce surprinde în raport cu răspunsurile la primul enunț.

Deci se conturează o opinie optimistă, şi anume ideea că “lucrurile merg spre bine” în ciuda unei lupte politice care se dă pentru acapararea puterii.

O percepție generală asupra politicului se leagă direct de nivelul satisfacției anterioare în acest domeniu şi se traduce în opțiuni de continuitate (satisfacție) sau schimbare (insatisfacție). Astfel, în 1976 şi 1980, americanii s-au orientat către alegerea unor preşedinți care să nu prezinte defectele predecesorilor lor: cetățeni de rând, oameni neversați, dar oneşti, mai curând decât virtuoşi ai manevrelor politice. Există însă timpuri în care mulțumirea generală privind sistemul face ca un candidat care inspiră încredere să fie mai apreciat decât unul care promite.

Trebuie făcută distincție între percepția politicului în ansamblu şi percepția politicului electoral (acesta din urmă este un eşantion condensat al primului). Aparent, campaniile electorale pornesc de la un postulat potrivit căruia convingerile electoratului se constituie în perioada electorală. Dar ştim cu toții că aceasta este o naivitate. Ceea ce ordonează şi selectează orientările electoratului sunt convingerile bazate în mare măsură pe interesele şi seturile de valori ce domină oamenii sau grupurile de oameni. Americanii şi nu numai ei nu urmăresc cursa electorală numai din motivele care-i determină să asiste la întreceri sportive. Ei ştiu că rezultatele alegerilor influențează viețile oamenilor.

În ceea ce priveşte percepția asupra principalelor componente ale vieții politice, principalele concluzii desprinse sunt următoarele:

- aprecierea activității CPUN şi Guvernului este în general pozitivă, diferențiindu-se însă în funcție de domeniul de activitate: 47% dintre subiecți consideră adecvate măsurile economico-sociale adoptate de către aceste organisme, față de 23% care nu sunt satisfăcuți *de drept* măsurile respective; 55% sunt de părere că se asigură tranziția spre democrație, în timp ce 21% au o opinie contrară;

- în ansamblu, partidele politice satisfac în mai mică măsură aşteptările oamenilor: 11% consideră că ele contribuie în totalitate la stabilizarea vieții politice, 22% cred că acestea au soluții concrete la problemele țării, 27% opinează că partidele se preocupă de binele țării şi 35% că manifestă disponibilitate pentru dialog. Cei mai mulți (49-57%) creditează numai câteva partide, iar o mică parte (2 -12%) nu apreciază niciun partid;
- nu sunt percepute schimbări majore în activitatea instituțiilor publice: ele continuă să fie la fel de birocratice (70% dintre subiecți), funcționează tot pe bază de "pile" şi relații (76%) şi nu pot fi controlate de către cetățeni (75%).

Există în raportul satisfacție-politică o satisfacție a individului în genere (un nivel de satisfacție luat ca indicator global) şi o satisfacție legată de actul politic (ca participare a sa şi ca apreciere a climatului politic în genere, a setului de valori al sistemului, precum şi a funcționării puterii).

În momentul efectuării cercetării, viața politică influența mult mai puternic calitatea vieții față de situațiile de calm politic, de continuitate structural-organizatorică.

Pentru a cunoaşte satisfacția individului față de organizarea vieții politice, persoanele intervievate au fost rugate să răspundă la întrebarea: "Actuala organizare politică din țara noastră, considerată ca formă de tranziție, vă satisface?" Marea majoritate (62,1%) au ales varianta "parțial". Procentul relativ mare de răspunsuri de tipul "nu mă pot pronunța" (9,1%) reflectă în bună măsură gradul ridicat de dificultate al întrebării. O părere asupra "organizării politice a societății" fără nicio definire prealabilă a conceptului ridică pentru mulți semne de întrebare.

Bineînțeles că satisfacția față de orice fenomen, ca orice trăire a individului, este în mare măsură determinată de caracterul şi temperamentul individului. În consecință, am căutat să analizăm variația indicatorului de satisfacție în raport cu: optimismul, pesimismul, alienarea şi tipul de caracter. Rezultatele obținute au evidențiat în mod evident o satisfacție sporită a celor în general mai optimişti, precum şi a celor mai autoritari.

Fără îndoială că percepția asupra vieții politice influențează gradul de satisfacție. Percepția reflectă atât funcționarea obiectivă a mecanismelor puterii, cât şi gradul de înțelegere al individului. Satisfacția în schimb raportează aceste percepții la aspirațiile, aşteptările lui. Deci, prin intermediul raționamentului şi al trăirilor sale intime, individul raportează realitatea la criteriile sale de valoare: rezultatul este o anumită stare de satisfacție/insa-

tisfacție. Astfel, rezultatele anchetei au demonstrat că cei ce percep favorabil evoluția vieții politice în ansamblul ei resimt şi o stare de satisfacție sporită în raport cu organizarea acesteia.

În vederea realizării obiectului cercetării noastre, am considerat util să analizăm *şi proiecția viitorului politic al României,* precum şi proiecția viitorului țării noastre în general.

În ceea ce priveşte evoluția economică şi politică a României în viitorul apropiat, părerile se împart în mod egal: jumătate din persoanele intervievate consideră că situația în aceste două domenii se va remedia, însănătoşi, în timp ce cealaltă jumătate evocă posibilitatea instalării haosului economic şi politic.

Perspectivele democrației din țara noastră, analizate prin prisma posibilităților producerii unor evenimente ca instaurarea unui regim militar, a unei dictaturi de dreapta sau reîntoarcerea la o formă mascată de comunism, sunt apreciate pozitiv, marea majoritate a celor chestionați considerând ca puțin probabilă alternativa apariției unor astfel de evenimente în perioada imediat următoare.

În legătură cu aşteptările subiecților privind mersul vieții politice, se poate sublinia faptul că o parte însemnată din cei intervievați (circa 70%) opinează că schimbările se vor produce în mod treptat, fiind însă conştienți de greutățile ce vor trebui învinse.

Evoluția societății româneşti în următorii 10 ani este imaginată din perspectivă optimistă: 88% cred a fi mai bogată decât în prezent, 85% o văd mai democrată, 84% cu o mai bună respectare a drepturilor cetățeneşti, 77% cu posibilități mai mari de participare politică, 74% mai preocupată de nevoile populației şi 61% cu oameni mai fericiți.

S-a exprimat deci speranța că, trecînd peste o serie de greutăți inerente unui proces de tranziție, viața politică din țara noastră va intra pe un făgaş normal, dorit de noi toți.

CONSIDERAȚII ASUPRA RAPORTULUI DINTRE PARTICIPAREA POLITICĂ ȘI CALITATEA VIEȚII

Cornelia COSTIN

Modul de viață caracteristic fiecărei epoci de dezvoltare a umanității l-a înălțat permanent pe om, dar a şi acutizat pericolul autodistrugerii lui, modificând, în acelaşi timp, într-un fel sau altul, calitatea propriei sale vieți. Interesant de urmărit, în acest context, apare raportul dintre participarea politică şi calitatea vieții. Aceasta cu atât mai mult cu cât, în lumea contemporană şi mai ales în condițiile actuale din Europa de Est, în general, şi din România, în special, cunoaşterea şi înțelegerea tendințelor practice ale procesului de formare şi consolidare a unui nou mod de viață, constituie o premisă a fundamentării umane a activităților sociale şi politice. Precizarea şi dezvoltarea cadrului teoretic în care se pun şi se dezbat problemele pe care această realitate le implică se impun. Pentru a încerca deci nu neapărat un răspuns, ci măcar a pune cât de cât corect problema raportului dintre participarea politică şi calitatea vieții, este necesară o cât de sumară definire a termenilor şi o analiză a lor, care poate reprezenta, în mare, analiza raportului însuşi.

Se ştie că preocupările pentru calitatea vieții au izvorât dintr-o criză specifică a societății capitaliste dezvoltate, criză provocată de crescânda dezamăgire în legătură cu eficacitatea mecanismelor spontane specifice creşterii economice, a dinamicii sociale, în general a societăților occidentale dezvoltate. Mai concret, până nu demult, exista şi în țările occidentale dezvoltate un larg acord asupra faptului că acest tip de societate conține în el însuşi un mecanism spontan de dezvoltare economică, eficace social şi uman. Se credea deci că, prin ea însăşi creşterea economică este capabilă să soluționeze toate problemele sociale şi umane, oferind o bază pentru creşterea continuă a calității vieții, că deci nu este necesară o preocupare specială pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale oamenilor pentru că, în mod natural, creşterea economică acumulează, prin ea însăşi, premisele unei creşteri umane. În ultimele decenii însă, toate aceste supoziții au fost puse sub semnul întrebării. A devenit tot mai vizibil faptul că problemele umane sunt de fapt rezolvate într-un mod neaşteptat de scăzut prin creşterea economică şi teoreticieni occidentali de prestigiu (aş aminti doar pe I.K.

Galbraith, creatorul conceptului de calitate a vieții) au demonstrat că, dincolo de un anumit punct, creşterea economică aduce o contribuție din ce în ce mai mică la creşterea satisfacției umane. Ba mai mult, necontrolată, ea are efecte negative asupra condiției umane. Autocontrolul apare deci ca necesar. Or, tocmai această încercare a omului de a controla, de a evalua global toate condițiile sale de viață a dus la apariția conceptului de calitate a vieții, înțeleasă ca "valoare pentru om a vieții sale", ca "grad în care viața este satisfăcătoare pentru om". Se reia astfel, aşa cum s-a mai spus, una dintre problemele fundamentale ale omului, *fericirea,* din cele mai vechi timpuri obiectiv prioritar al gândirii umane.

Posibilitatea şi capacitatea individului de a interveni, de a influența, prin participare politică, maximizarea calității vieții devine, având în vedere cele spuse anterior, dar şi condițiile prezentei răscruci istorice trăite de poporul român, o problemă deosebit de tentantă, care merită a fi pusă şi mai ales înțeleasă. Întrebarea ar fi: poate omul, participând la politică, dialogând cu puterea, să influențeze nivelul calității vieții? Şi dacă da, cum, în ce fel, în ce direcție?

Reflectând la ceea ce s-a petrecut în România ultimei jumătăți de secol, se conturează tot mai mult ideea că "istoria a experimentat şi nimeni n-a avut un control asupra experimentului ei". Răsturnarea provocată de mulțimea ajunsă la capătul răbdării şi al supliciului, calificată de unii (majoritatea) drept "totală", de alții doar un fel de "tragere pe sfoară", se pare că este cel puțin la fel de dureroasă ca ceea ce a trăit națiunea română în perioada totalitarismului ultimelor câteva zeci de ani. Poate că o "sete amarnică de viață" înăbuşită atâta vreme a declanşat, odată cu măturarea dictaturii, o cursă bezmetică a parvenirii, o luptă înverşunată pentru prinderea unui loc mai potrivit sub soare? Toată "agitația" (absolut de neînchipuit înainte de revoluție) trăită de poporul român din 22 decembrie 1989 şi până în prezent vine parcă să ne dezvăluie dorința, setea de fericire a fiecăruia, dar şi spaima de a nu pierde şi de data aceasta şansa realizării fericirii. Astfel că, după ce într-o atmosferă de "Homo homini lupus" românii au demonstrat că ştiu că "Homo ressacra homini" şi că nimeni nu le mai poate fura sau stopa propriile gânduri, propriile învățăminte şi propriile posibilități de exprimare, s-au găsit şi glasuri care să conteste dreapta cumpănă a poporului pe care l-au acuzat de incompetență şi incultură politică. Tot ce s-a întâmplat în ultimul an în România pledează pentru ideea că nu unipartidismul sau pluripartidismul sunt trăsături definitorii pentru societate, ci o democrație neelitară, autentică, adică crearea condițiilor (şi

respectarea lor prin legiferare) pentru conducerea de către popor a societății, şi nu de un grup privilegiat.

O incursiune în istoria fenomenului politic dezvăluie faptul că, de fiecare dată, politica aleasă la un moment dat a fost considerată ca fiind singura adevărată, ştiințifică. Pentru ca, după câtva timp (uneori luni, alteori zeci de ani), să se dovedească, ieşind la iveală efectele ei negative, teribil de unilaterală şi eronată. Pornind tocmai de la acest aspect, Karl W. Deutsch stabilea întemeiata opoziție între *politica dogmei* (bazată pe supoziția că "nici o informație nu este unanim posibilă sau dezirabilă", prin care reprezentanții ei caută să mențină în general practici şi instituții neexistente) şi *politica descoperirii* care presupune că, deşi noi ştim câte ceva despre noi înşine, despre nevoile şi capacitățile noastre şi despre lumea în care trăim, nu ştim întotdeauna tot ceea ce este de ştiut. De aceea, o permanentă cunoaştere suplimentară şi căutarea în mod activ sunt necesare. Procesul politic deci ar fi, din perspectiva politicii descoperirii, un mijloc de a obține noi cunoaşteri în conformitate cu care, odată obținute, suntem datori să acționăm, în ciuda prețului pe care îl avem de plătit pentru acțiunea noastră.

Este evident, în lumea contemporană nu poate exista un singur set legitim de valori şi convingeri corespunzător tendințelor progresiste ale unei societăți oarecare şi ale umanității în ansamblu. Astfel că, astăzi mai ales, se relevă cu o evidență de necontestat existența mai multor configurații valorice şi a mai multor moduri de viață posibile şi acceptabile (chiar în acelaşi grad). Pot deci exista viziuni diferite (societatea românească de azi a dovedit-o poate mai mult ca oricând) despre ceea ce este legitim, viziuni ce pot coexista. Şi acest lucru reprezintă chiar o şansă pentru un popor, mai ales în perioadele de răscruce, de acută căutare, cum e cea traversată de poporul român. Toate acestea dovedesc încă o dată că puțini sunt, în general, oamenii care se mulțumesc a fi simpli executanți. Majoritatea vor să cunoască sensul muncii, al acțiunii lor, să participe la organizarea vieții lor.

Acțiunea umană este, cum spunea Heideger, "proiect", iar proiectul este "trilogia integrală a sensului, valorii şi libertății". Omul este deci un "agent" care prin propria sa constituție este capabil să creeze atât sens, cât şi valoare. Iar structura acțiunii umane apare ca un câmp al sensurilor şi valorilor; şi mijlocul de creare a sensului şi valorii este libertatea, "mijlocul tuturor mijloacelor".

Sigur că a vedea libertatea doar ca pe un instrument înseamnă a o lipsi de legătura sa intrinsecă cu existența umană ca proiect sau posibilitate.

Pentru că, mai mult, libertatea este însăşi esenţa existenţei. Moartea libertăţii este moartea omului însuşi. Şi în acest sens, putem spune că libertatea este cosubstanţială omului. El se naşte liber şi nimeni nu-i poate confisca libertatea, dar îi poate crea (sau nu) condiţii pentru exercitarea ei. Singur, individul poate "renunţa" la libertate, puţin câte puţin şi uneori acest lucru este necesar pentru că din cel puţin trei motive libertatea nu poate fi absolută, ci doar relativă:

- un prim motiv ar fi acela că libertatea absolută a conştiinţei (sau raţionalităţii) neagă total natura, neagă omul însuşi (şi el parte a naturii) care astfel se autodesfiinţează. Pentru a avea sens, libertatea trebuie să împace conştiinţa şi natura;
- al doilea motiv pentru care libertatea omului nu poate fi absolută este faptul că lumea este deja constituită, "construită" de înaintaşi. Istoria este istorie reală numai dacă există omul ca subiect al ei. Ea este "arena dinamică a acţiunii umane". Ca negaţie a trecutului în favoarea viitorului, istoria nu este niciodată mişcare absolută a progresului de la falsitate absolută înspre adevăr absolut. Ideile nu sunt altceva decât etape ale dinamicii sociale şi, cum spunea Merleau Ponty, "orice progres este ambiguu, deoarece, realizat într-o situaţie de criză, el creează o stare din care se nasc probleme ce trec dincolo de ea";
- al treilea motiv care limitează libertatea umană este faptul că "lumea este locuită şi de alţi oameni". Trăim într-o "atmosferă de umanitate" în mijlocul altor oameni care ne sunt asociaţi sau nu, dar ne sunt "contemporani". Astfel că libertatea nelimitată sau neraportată la o anumită situaţie nu are sens pentru că sensul însuşi apare numai din întâlnirea dintre eu şi o situaţie, implicând ambele factori naturali şi culturali în care ambiguitatea condiţiei noastre are deschisă direcţia în care urmează să fie organizată.

Având în vedere toate acestea, putem spune că libertatea nu este nici facticitate complet constituită şi nici transcendenţă nelimitată, ci *alegerea unei alternative dintre altele cu ocazia acţiunii.* Ea se dezvoltă numai prin clarificarea ambiguităţii şi în amestecul stufos al lucrurilor şi al altor oameni.

Sigur că, pentru a elabora o teorie adecvată despre aceste aspecte ale politicii ca viaţă colectivă, noţiunea de proiect ca trilogie dialectică a sensului, valorii şi libertăţii ar trebui extinsă asupra conceptelor de sociabilitate, coexistenţă şi consens (această noţiune atât de disputată azi la noi) care reprezintă cheia cu care se deschide misterul existenţei umane. Aceasta ar

servi, desigur, necesității unei reconstrucții adecvate a teoriei sociale în direcția păstrării demnității umane, atât de acut cerute de realitățile din România. Ceea ce am urmărit însă cu acest prilej a fost doar jalonarea câtorva direcții pentru înțelegerea unui lucru deosebit de important, mai ales azi, pentru națiunea română: fiecare este liber, ba mai mult, este dator ca om (pentru a-şi merita calificativul) să participe, să "dialogheze" cu puterea pentru îmbunătățirea calității vieții noastre, a tuturor. Dar această participare nu trebuie transformată într-o "gâlceavă" inutilă care nu face decât să consolideze sentimentul neputinței omului de a-şi împlini fericirea. În acest sens, nu trebuie eludat faptul că participarea politică fără cultură generală, fără cunoaştere, fără o cultură politică solidă şi o conduită morală adecvată poate avea consecințe din cele mai surprinzătoare şi chiar catastrofale asupra calității vieții. Nu trebuie uitat că democrația înseamnă participare, dar şi toleranță şi "recunoaşterea valorii celui de alături". Iar exercitarea ei este ştiință, dar şi artă.

POLITICA REGIONALĂ ŞI CALITATEA VIEȚII

Narciza-Adela NICA

Societatea românească, în general, şi economia, în special, se află, în momentul actual, în fața unui proces de restructurare de o deosebită amploare şi complexitate. Dintre multiplele acțiuni reformatoare pe care le presupune acest proces, pentru argumentațiile din studiul de față reținem pe cea referitoare la necesitatea modificării structurii pe ramuri a economiei. Pentru a releva ce implicații profunde are o asemenea opțiune strategică asupra diferitelor compartimente ale vieții sociale, vom derula pe scurt etapele concretizării ei. Astfel, procesul de restructurare economică înseamnă schimbarea importanței ramurilor în contextul economic, ceea ce presupune modificări în volumul de activitate a ramurilor; acesta este însă realizat de către o serie de întreprinderi; momentul concretizării acțiunii de restructurare este nominalizarea unității economice care urmează să dispară să se reprofileze sau să apară. Din acest moment, începe să se releve faptul că practic- suntem în capătul unui şir întreg de situații, fenomene, procese aflate toate în înlănțuire directă sau derivată cu destinul respectivei unități economice, deoarece aceasta se află, de cele mai multe ori, în poziția unui nod al unei rețele formate din infrastructura din teritoriu, din alte unități aflate pe filiera relațiilor de aprovizionare şi desfacere a producției; de ea îşi leagă existența o întreaga structură profesională a populației din zonă, ea determină nivelul veniturilor şi stilul de viață al unui întreg segment de populație din împrejurimi.

Iată cum această acțiune reformatoare întreprinsă ca o etapă necesară în vederea realizării obiectivelor strategice are efecte difuzate într-un număr mare de paliere ale societății şi pe o zonă relativ extinsă din teritoriu. Cele prezentate mai sus ne arată că procesul ce se declanşează prin dezafectarea sau implantarea unor mari unități economice într-o zonă – în cadrul procesului de restructurare economică - are o dimensiune complexă, mergând dinspre economie spre social, calitatea vieții cetățenilor fiind vizată în mod special, dar are mai ales o dimensiune spațială, difuzându-se ca o undă de şoc pe o porțiune până acolo unde ajung elementele cu care se intercondiționează. Astfel, urmărirea obiectivului de redinamizare a creşterii economice, prin transformarea structurii economice, conduce, în cele din urmă, la restructurarea teritorială a activității economice şi sociale.

Vom asista astfel la apariția unui fenomen ce s-a manifestat și în alte țări care s-au confruntat cu probleme de restructurare, și anume conturarea unor zone de reconversie a activităților, caracterizate prin contradicții între cel puțin doi factori ai creșterii - capitalul și forța de muncă. Apariția acestor zone-probleme, care se adaugă altora în care o serie de disfuncționalități există deja, generează discrepanțe între regiunile teritoriului, din perspectiva unor indicatori referitori la forța de muncă, venituri, infrastructură, echipamente colective și pot întreține o stare de dezechilibru teritorial.

Evocarea acestor elemente furnizează elemente de gândire necesare formulării unui răspuns întemeiat alternativei: "pot fi îndeplinite obiectivele strategice ale reformei - având în vedere profunzimea ei - dând libertate deplină de acțiune legilor pieței sau este necesar ca statul să își asume o serie de atribuții privind intervenția în derularea etapelor? Și dacă da, cât de importante?" Posibilitatea apariției dezechilibrelor teritoriale de care aminteam mai sus reprezintă sau nu probleme ce trebuie soluționate prin intervenția statului? Răspunsul la această întrebare depinde de viziunea asupra sistemului economic.

Există unele opinii conform cărora discrepanțele regionale, când se produc, au durată scurtă de existență dacă ele se manifestă pe fondul unui dinamism economic, deoarece legile pieței tind să egalizeze situația dintre regiuni; în acest caz, intervenția statului nu ar fi necesară pentru rezolvarea problemei.

O altă grupă de opinii este cea care susține că legile economice ale pieței sunt imperfecte; agenții economici în și din regiuni nu se pot disloca atât de ușor (în primul rând, ca urmare a faptului că principalii factori de producție - capitalul și forța de muncă - nu sunt atât de mobili); ca urmare, se optează pentru o intervenție a statului pentru a regla imperfecțiunile mecanismului pieței, sprijinind legile pieței prin măsuri complementare.

A treia grupă de opinii este cea care consideră că mecanismele pieței sunt nu numai imperfecte, ci acționează mai degrabă spre accentuarea disfuncționalităților locale și agravarea discrepanțelor regionale. Se consideră că, în condițiile acțiunii libere a legilor pieței, alegerea locului de amplasament de către agenții întreprinzători se face strict în funcție de interesul particular, fără să se țină seama de implicațiile - mai ales cele sociale - ale acțiunii lor. Or, tocmai problemele sociale, cum sunt structura locurilor de muncă, calitatea condițiilor de viață, protecția socială rămân simple derivate întâmplătoare ale mișcării agenților economici. Ca urmare, opinia privind rolul statului este tot una intervenționistă, măsurile întreprinse de stat urmând a fi însă nu complementare forțelor pieței, ci de corectare a

acțiunii lor, printr-o serie de pârghii. Sensul în care se intervine este fie stimularea orientării spre activitățile sau domeniile deficitare din teritoriu, fie descurajarea altora ce contravin intereselor locale, rezultând în acest fel o redistribuire a activităților între diferite regiuni.

Evidențiind consecințele socialmente inacceptabile asupra teritoriului ale unui posibil "laisser faire", se pare că problema care se pune nu mai este cea a opțiunii între atitudinea intervenționistă şi cea neintervenționistă a statului, ci aceea a tipului de politică intervenționistă care se circumscrie cel mai bine obiectivelor strategice propuse şi este adecvată realităților concrete din momentul implementării ei.

Tipul de intervenție în care prevalează dimensiunea spațială a proceselor socioeconomice este politica regională; o caracteristică importantă a ei este recunoaşterea faptului că problemele regionale constituie un ansamblu complex de elemente interdependente, din domenii diferite, cum stat: gestiunea economică, repartiția populației, utilizarea terenurilor, dotarea cu echipamente colective, dezvoltarea socială; în consecință, maniera de abordare în politica regională este, în mod sistematic, una a totalității problemelor dintr-un teritoriu, în complexitatea lor. Această calitate permite ca, prin aplicarea unei politici regionale al cărei obiectiv cardinal este echilibrul între nivelurile de dezvoltare economică şi socială a regiunilor, să poată fi mai bine prevăzute şi stăpânite implicațiile de ordin social ale reformei economice.

Cele de mai sus constituie argumente pentru ca la întrebarea "ce tip de politică intervenționistă este potrivită condițiilor actuale ale procesului reformator din țara noastră?" să se răspundă prin opțiunea pentru o politică regională macroeconomică, concepută ca o intervenție stimulativă care să ofere motivațiile necesare antrenării în acest proces a tuturor factorilor. Resursele din care apare această opțiune trebuie să fie intenția de a conferi un caracter social întregii politici naționale şi grija pentru justiție socială, în virtutea căreia societatea trebuie să creeze şanse egale în viața tuturor cetățenilor, din orice regiune a țării.

În concluzie, apreciem că derularea cu rezultate satisfăcătoare în plan social a procesului de restructurare economică - parte componentă a programului actual de reformă - presupune practicarea unei politici de intervenție a statului, deoarece nicio societate nu şi-ar permite să neglijeze supravegherea acestui proces dacă nu vrea să plătească un cost social prea mare. Dacă suntem de acord cu afirmația conform căreia calitatea vieții exprimă gradul de civilizație al societății, atunci putem considera că politica regională este o cale prin care ne putem spori gradul de civilizație.

CALITATEA VIEȚII, INDICATOR AL STĂRII DE SĂNĂTATE

Dan ENĂCHESCU, Dana MINCĂ

Starea de sănătate nu este un termen care, utilizat în mod curent, să fie imediat înțeles de către toți audienții.

Definiția sănătății, aşa cum a fost formulată de OMS în 1948, a fost reluată şi nuanțată mai ales după 1978, când s-a elaborat o teorie şi o strategie a Institutului de Igienă şi Sănătate Publică.

În ultimii ani se încearcă operaționalizarea acestei definiții, astfel încât să poată fi utilizată pentru a încorpora în expresia nivelului stării de sănătate a unui grup de persoane corespondența sănătății sociale şi mentale, permițând includerea percepției stării de sănătate de către indivizi şi a gradării diferitelor trepte ale sănătății. Realizarea acestor deziderate a impus agregarea şi rafinarea unor indicatori demografici care privesc mortalitatea şi longevitatea, elaborarea unor modele şi instrumente de măsurare a calității vieții.

Problema evaluării calității vieții s-a pus în cercetările de medicină socială odată cu creşterea speranței de viață în țările dezvoltate, respectiv odată cu creşterea ponderii populației vârstnice în ansamblul populației. Astfel, dacă în anii '60, persoanele în vârstă de 65 de ani şi peste erau tratate nediferențiat ca vârstnici, după aceea a devenit tot mai evident că vârsta a treia nu este o grupă omogenă din punctul de vedere al stării de sănătate.

Problema relației dintre starea de sănătate şi calitatea vieții ne obligă să trecem foarte succint în revistă mai ales limitele unora dintre cunoscuții şi mult utilizații indicatori demografici şi sanitari.

Rata brută a mortalității are dezavantajul că populația la risc de deces poate prezenta variații considerabile de la un an la altul sau între diferite comunități.

Mortalitatea specifică pe grupe de vârstă şi sex. Acest indice ignoră faptul că vârsta şi sexul pot fi foarte diferite, existând multe țări care au zone unde trăiesc persoane retrase din activitate, unde este de aşteptat, datorită vârstei, să existe o rată mai mare a mortalității.

Rata mortalității specifice pe grupe de vârstă şi cauze prezintă următorul dezavantaj care provine din faptul că există diferențe de la un loc la altul şi de la un moment la altul între rapoartele efectuate de clinicieni, anatomopatologi şi legişti. Pe de altă parte, nu oferă relații despre morbiditatea unei populații, existând posibilitatea ca îmbolnăviri numeroase să nu producă decese (deci să nu fie reflectate de acest indice).

Studiile de prevalență a îmbolnăvirilor prezintă următoarele dificultăți: sunt scumpe, este necesar să fie clar definită boala pentru studiu, este greu de apreciat severitatea bolii, în situația în care diagnostice diferite trebuie comparate, acestea sunt manipulate greoi.

Rata morbidității cu incapacitate temporară de muncă constă în compararea numărului de zile observate din cauză de boală. Chiar şi în situația în care asemenea date sunt colectate în mod constant, există probleme cu validitatea acestora: există variații în modalitatea de completare a certificatelor de la un moment la altul, persoanele care au concediile plătite sunt mai frecvent înregistrate decât cele care nu sunt remunerate pe perioada bolii. Chiar dacă acest indicator este semnificativ pentru populația în activitate, el exclude copiii, vârstnicii, casnicele, despre care se crede că sunt mai bolnavi în comparație cu restul populației.

Cazuri văzute - această metodă apreciază câte persoane dintr-o populație, într-un interval de timp, îşi vizitează medicul sau solicită internarea. Această metodă nu permite să se facă diferențierea între o populație bolnavă sau o populație sănătoasă şi care solicită un exces de asistență medicală.

Au devenit astfel aparente slăbiciunile unor indicatori demografici până nu de mult, şi chiar în prezent larg folosiți, cum ar fi cei bruți de mortalitate generală, precum şi pe cauze sau de natalitate. Acelaşi lucru se poate spune şi despre măsurarea reversului sănătății prin incidența sau prevalența bolilor şi puțin, deloc sau în mod tendențios a consecințelor bolii doar cu incapacitatea temporară de muncă a salariaților etc.

Indicatorul speranță de viață a fost resimțit ca insuficient pentru a evalua eficacitatea serviciilor medico-sociale şi pentru că, de la un anumit nivel în sus, supraviețuirea nu mai poate interesa în sine, ci doar în legătură cu gradul social de incapacitate a calității vieții pe care o trăieşte vârstnicul (calitatea pe care serviciile medico-sociale sunt chemate să o amelioreze). O problemă a constat în compararea diferitelor diagnostice identificate în comunitate deoarece studiile de prevalență constată că diferitele studii de incapacitate, chiar în cazul aceleiaşi boli, pot duce la diferite niveluri de severitate.

O cale de abordare este de a ignora diagnosticul specific şi a măsura gradul incapacității produse de boală.

Există în prezent diferite măsurători ale stării funcționale pentru supraviețuire. Acestea se utilizează în mod particular în supravegherea bolilor cronice în cursul cărora suferința are un impact specific al existenței zilnice (Katz, 1963, A.D.L.).

Suferința poate afecta persoanele şi altfel decât împiedicându-le să-şi desfăşoare activitățile de bază. Această idee a deschis drum liber strategiei de a cere populației să-şi aprecieze starea de sănătate, de ex: studiul general de apreciere a stării de sănătate chestionează în fiecare an un eşantion de populație cu privire la îmbolnăvirile acute din ultimele două săptămâni (sau îmbolnăviri cronice, dacă este cazul).

Metoda are câteva dezavantaje substanțiale: subiectivismul în aprecierea stării proprii (unii înclinați să exagereze, ceilalți să minimalizeze).

Un alt indicator, *Nottingham Health Profile* (Hunt, 1986) a apărut întrebând o populație numeroasă despre ce este important în starea lor de sănătate. Aceste diferite întrebări au fost grupate în şase categorii ale dimensiunii sănătății.

Confruntată cu asemenea probleme şi cu implicațiile lor majore asupra confirmării serviciilor medico-sociale, statistica de sănătate a apelat la conceptul de “calitate a vieții”, preluat din ştiințele sociale, adaptându-l pentru propriile nevoi de evaluare a calității vieții pe care o au persoanele vârstnice sau cele ce supraviețuiesc grație aplicării unor proceduri medicale costisitoare de lungă durată sau cu efecte serioase asupra lor.

În literatura de specialitate, calitatea vieții este un concept discutat în cadrul mai multor discipline: statistică, sociologie, economie, psihologie socială. Apariția lui la începutul anilor ’70 este urmarea insatisfacției față de statistica nivelului de trai. Sistemele perfecționate de indicatori agregați, dezvoltate pentru măsurarea acestuia în populație (un asemenea sistem cu 8 dimensiuni şi 323 indicatori a fost elaborat de D.C.S. şi numit impropriu “pentru caracterizarea calității vieții”), nu țin seama în niciun fel de un aspect de cea mai mare importanță atunci când e vorba de analiza calității vieții: perceperea de către individ a propriului lui mod de viață. Lenart Levi arată astfel că “dincolo de un nivel de trai modic, factorul determinant al calității vieții individuale *este potrivirea* sau *concordanța* dintre caracteristicile situaționale (nevoi obiective şi posibilități de satisfacere a acestora), pe de o parte, şi aspirațiile, trebuințele şi capacitățile *individului percepute de către el însuşi.* Nu este vorba, evident, de percepția fiecărui individ luat izolat, ci

de percepția pe care o au indivizii ca membrii ai unor grupări sociale, care-i condiționează. Acest accent pus pe latura subiectivă face ca măsurarea calității vieții să nu mai poată fi la fel de precisă cum era măsurarea nivelului de trai. Nu vom putea vorbi, de aceea, decât impropriu despre calitatea vieții unei națiuni, ci doar a unor grupuri și subgrupuri sociale cât de cât omogene. Rezultă, totodată, că evaluarea calității vieții trebuie să aibă în vedere asemenea grupuri sociale, fie grupuri profesionale, grupe de vârstă înțelese din punctul de vedere al unor caracteristici comune asociate vârstei ca atare etc. O categorie specifică o reprezintă persoanele bolnave. De fapt, utilizarea indicatorilor de măsurare a calității vieții în medicina socială a debutat în domeniile geriatriei și bolnavilor cronici (cancer, boli cardiovasculare, boli ale aparatului locomotor, transplant de organe etc.).

O asemenea încercare de aplicare a dimensiunilor calității vieții la probleme de sănătate publică este raportată la autorul ei (Alan Williams în 1987). Problema de la care pornește studiul este aceea a criteriului de eficiență după care să se facă alegerea tehnologiilor ce urmează a fi repartizate serviciilor medicale. Dacă pentru măsurarea componentei cost lucrurile sunt relativ simple, nu același lucru se poate spune despre măsurarea efectelor. Pentru a evita evaluarea acestor efecte consecutive aplicării unor proceduri medicale prin numărul anilor de supraviețuire, autorul adopta, după Rachel Rosser, indicatorul *anilor de viață ajustați după calitate,* "un concept ușor de înțeles intuitiv, dar mai greu de măsurat operațional". De altfel, această dificultate a definirii operaționale este cea mai serioasă pe care o are de înfruntat tipul de abordări propus (fiind vorba de o asemenea definiție care să facă posibilă identificarea cazurilor empirice cărora le convine atribuirea unei caracteristici cu stări predefinite). În cazul prezentat, s-au descris opt stări ce caracterizează calitatea vieții, și anume:

1. fără incapacitate;
2. incapacitate de relație ușoară;
3. incapacitate de relație severă;
4. incapacitate pentru muncă grea;
5. incapacitate pentru orice muncă;
6. imobilizat în scaun;
7. imobilizat în pat;
8. inconștient.

Fiecărui nivel îi pot corespunde patru niveluri de gravitate (0, ușoară, moderată, severă). S-a alcătuit o matrice și s-a cerut unui număr de 70

subiecţi (medici, asistente medicale, bolnavi şi persoane sănătoase) să acorde note între 0 (decedat) şi 1 (perfect sănătos) fiecăruia din cele 32 de elemente ale matricei, nota mediană devenind coeficient pentru un an de supraviețuire. Rezultatele, spune autorul, trebuie totuşi privite cu circumspecție, întrucât se ridică întrebarea: cine trebuie să facă asemenea evaluări? Pacienții aflați la tratament, foştii pacienți, oameni bolnavi şi sănătoşi aleşi la întâmplare, medici? Există argumente pro şi contra fiecăruia dintre aceste categorii, cert este însă că validitatea rezultatelor finale va depinde în mare măsură de buna alegere a subiecților chemați să aprecieze. Autorul însuşi lasă problema deschisă, sugerând că ea trebuie rezolvată de la caz la caz.

În clasamentul unor proceduri medicale după costul unui an de viață, ajustat după calitate prin metoda descrisă de autori, apare pe primul loc hemodializa (18.000 lire sterline pentru un an ajustat), transplant de cord (8.000 lire sterline pentru un an ajustat), transplant de rinichi (3.000 lire sterline pentru un an ajustat), implantare pacemaker (700 lire sterline pentru un an ajustat). Concluzia studiului este că procedurile scumpe (două din cele amintite depăşesc chiar PNB anual pe locuitor) trebuie menținute numai dacă există perspective rezonabile ca în viitorul apropiat eficacitatea lor (exprimată în cost/ani de viață ajustați după calitate) să crească semnificativ sau dacă va scădea semnificativ costul procedurii.

Din aceste domenii de preocupări recente, semnalăm experiența dobândită de specialiştii laboratorului de medicină socială din IISP în folosirea pentru prima oară în țara noastră pentru nevoile sănătății publice a unor indicatori cum sunt:

- pierderea anilor potențiali de viață (PYLL) datorită mortalității premature sau unor cauze de deces evitabile (descris pentru prima oară de Ghraham Pitt în 1657);
- măsurarea speranței de viață fără incapacitate ca indicator pozitiv al sănătății (descris de Sullivan în 1968);
- adaptarea şi validarea chestionarului imaginat de Hunt în 1986 pentru descrierea profilului sănătății prin indicatorul dat de Nottingham Health Profile;
- măsurarea sănătății vârstnicilor prin adaptarea indicatorilor deservirii de Grogono;
- aprecierea sănătății percepute prin autodescrierea unor simptome, a unor condiții somatice, psihice sau sociale.

– este de subliniat faptul că, în conținutul lor, o serie din indicatorii anterior evocați includ componente ale calității vieții.

În încheiere am dori să subliniem trei idei esențiale, şi anume că:

a) niciunul dintre indicatorii la care ne-am referit nu este perfect;
b) utilitatea operațională a instrumentelor existente este dificilă;
c) este necesară stimularea în continuare a unui efort pluridisciplinar pe plan teoretic, dar mai ales practic. Ar fi poate interesant ca apropiatul recensământ al populației să medieze posibilitatea de a informa țara şi instituțiile puterii asupra unor aspecte fundamentale ale calității vieții populației.

SPERANȚA DE VIAȚĂ FĂRĂ INCAPACITATE - MĂSURĂ INDIRECTĂ A CALITĂȚII VIEȚII

Aurelia MARCU, Mihai Gr. MARCU

Sănătatea, definită de către OMS ca bunăstare fizică, psihică şi socială, şi nu numai absența bolii şi a invalidității, constituie un element de bază al calității vieții.

Sănătatea este un fenomen extrem de complex, pentru măsurarea căruia azi nu există un indicator unic.

Clasic, până în anii '60, s-au utilizat pentru evaluarea stării de sănătate indicatori care măsurau numai aspectele ei negative (boala, decesul), deci absența sănătății.

Modificarea modelelor de morbiditate şi de mortalitate (scăderea incidenței bolilor infecto-contagioase, creşterea prevalenței bolilor cronice, degenerative, accentuarea fenomenului de polimorbiditate, scăderea nivelului mortalității, creşterea speranței de viață la naştere etc.) a făcut ca în deceniul al VII-lea al secolului nostru să se utilizeze indicatori ai stării de sănătate care să pună accentul pe aspectele ei pozitive. Ei încearcă să cuantifice acea parte din viața unei persoane în care ea îşi poate exercita, nestingherită de boală şi consecințele ei, invaliditate şi incapacitate, funcțiile şi activitățile corespunzătoare sexului, vieții şi categoriei socioprofesionale.

Priviți din acest punct de vedere, indicatorii pozitivi ai stării de sănătate sunt o măsură indirectă a calității vieții.

Primele încercări de evaluare a aspectelor pozitive ale sănătății au fost făcute în 1964 de către S. Sanders, care propune introducerea indicatorului de adecvare funcțională.

D. Sullivan reia în 1971 ideea respectivă şi propune utilizarea a doi indici: durata medie de viață fără incapacitate (care evaluează aspectele pozitive ale sănătății) şi durata medie de viață cu incapacitate, ca valoare complementară. Noțiunea nouă care o introduce este incapacitatea definitivă, ca fiind orice “reducere sau restricție temporară sau de lungă durată a activității unei persoane ca urmare a unei boli sau a unui accident”.

Scop şi obiective

Lucrarea a căutat să măsoare speranța de viață fără incapacitate la nivelul unui județ propunându-şi să răspundă la următoarele întrebări:

- care este frecvența incapacității într-o populație;
- care sunt caracteristicile incapacității pe grupe de vârstă și sexe;
- care sunt principalele cauze de îmbolnăvire care determină incapacitatea;
- care este durata medie a vieții fără incapacitate și care este durata medie a vieții cu incapacitate.

Material și metodă

Pentru a răspunde la obiectivele lucrării s-au utilizat două surse de date:

- Informațiile existente ia Centrul de Calcul și Statistică Sanitară al Ministerului Sănătății referitoare la populație și la decese din județul Sibiu pe anul 1987. Datele au fost utilizate la întocmirea tabelei de mortalitate pentru populația județului Sibiu în anul 1987.
- Datele legate de incapacitate și de caracteristicile ei, obținute în cadrul unei anchete prin interviu, cu o durată de 1 an, realizată la populația întregului județ pe un eșantion mobil. Volumul eșantionului a fost stabilit la 600 de familii. Baza de eșantionare este constituită din cartografia familiilor existente la nivelul tuturor dispensarelor medicale teritoriale de adulți din mediul urban și rural. Eșantionul a fost repartizat pe circumscripție, proporțional cu numărul de familii în teritoriul arondat. Culegerea datelor s-a efectuat cu o periodicitate bilunară în cadrul a 24 de runde. Au fost intervievate 39.975 persoane.

Incapacitatea a fost definită ca fiind orice reducere sau pierdere temporară sau definitivă a capacității de exercitate a activităților zilnice corespunzătoare vârstei, sexului și categoriei socio-profesionale. Pentru copiii de 0-4 ani s-a considerat incapacitatea echivalentă cu perioada de boală. Pentru celelalte grupe de vârstă evaluarea incapacității s-a făcut în raport cu activitățile obișnuite.

Ea a cuprins așadar deopotrivă personalul muncitor, copiii, casnicele și pensionarii.

Principiul metodei a constat din aplicarea incapacității pe grupe de vârstă, determinată prin interviu și măsurată în timp (durată) la datele unei tabele de mortalitate construită pentru aceeași populație.

Frecvența incapacității este relativ mică. Doar 4,16% dintre persoane au prezentat o formă de incapacitate în cele 15 zile la care s-a referit

interviul, fiind mai mare la sexul feminin în raport cu cel masculin (5,55% față de 4,75%).

Cumularea zilelor de incapacitate pentru întregul an calendaristic şi exprimarea în *număr mediu de zile de incapacitate* pentru o persoană de o anumită grupă de vârstă şi sex reconfirmă fenomenul, observat în toate anchetele, al unei bune stări de sănătate la tineri şi adulții tineri. Până la 30-35 ani, incapacitatea generată de boală şi accident este minimă şi are o alură relativ monotonă, constantă. După această grupă de vârstă, durata medie a incapacității creşte vertiginos, pe măsura înaintării în vârstă. În general, nivelurile incapacității sunt mai mari la femei decât la bărbați, cu excepția grupei de vârstă 55-59 ani. Este dificil de găsit o explicație a acestei excepții.

În anul 1987, *speranța de viață la naştere* a unei persoane din județul Sibiu a fost de 68,78 ani (65,99 ani pentru persoanele de sex masculin şi 71,63 ani pentru cele de sex feminin). Dar, în condițiile de morbiditate şi mortalitate ale anului 1987, o persoană speră să trăiască fără incapacitate, deci într-o stare de sănătate care să-i permită exercitarea completă a activităților zilnice corespunzătoare vârstei, sexului, statutului social timp de numai 67,00 ani (64,54 ani persoanele de sex masculin şi 69,53 ani cele de sex feminin). Rezultă de aici că boala împiedică într-o măsură mai mare femeile să-şi exercite activitățile zilnice cu 2,10 ani în raport cu bărbații - 1,45 ani.

Deşi valorile duratei medii a incapacității exprimate în ani, de la naştere până la grupa de vârstă 80-84 ani, scad pe fiecare grupă de vârstă, *ponderea acesteia în speranța de viață* la vârsta respectivă creşte pe măsura înaintării în vârstă, atât pentru întreaga populație, cât şi separat la cele două sexe. Se ajunge astfel ca la vârstele înaintate, 1/5 până la 1/4 din timp persoanele să fie în incapacitate parțială sau totală (de la 2,5-3% la 0 - 1 an la aproximativ 25% la 80-84 ani).

Durata medie de viață fără incapacitate la pat pentru populația județului Sibiu are în 1987 o valoare de 69,21 ani (71,02 pentru sexul feminin şi 65,48 pentru cel masculin). Timpul petrecut în pat din motiv de boală reprezintă aproximativ 1/3 din cel în care persoana îşi are diminuate capacitățile sale fizice.

Fracțiunea duratei medii de viață cu incapacitate în general şi cea cu repaus obligatoriu la pat furnizează argumente în favoarea dezvoltării unor acțiuni sociale şi a unor servicii de ocrotire care să poată prelua unele din funcțiile familiei în special în cazul persoanelor vârstnice.

Pentru a estima impactul pe care l-ar avea incapacitatea asupra unei generații ipotetice de 100.000 persoane (de sex masculin şi feminin) până la stingerea ei, s-au calculat anii potențiali de incapacitate. Aceştia reprezintă 3,2% la sexul masculin şi 5,35% la sexul feminin, din totalul anilor potențiali de viață.

Incapactiatea parțială este generată în ordine de bolile aparatului respirator, urmate de bolile aparatului cardio-vascular şi bolile aparatului osteo-articular, iar cea *totală* de bolile aparatului cardio-vascular, urmate de bolile psihice, bolile aparatului osteo-articular şi traumatisme. Cauzele de îmbolnăvire care determină incapacitate se suprapun peste acele afecțiuni care se situează pe primele locuri ale incidenței, prevalenței şi morbidității cu invaliditate.

Datele rezultate din studiu, deşi nu pot fi comparate cu altele din țară din cauza inexistenței unui studiu analog, pot fi raportate la concluziile rezultate dintr-o anchetă efectuată în SUA. Astfel, durata medie de viață în incapacitate la persoanele de 60 de ani şi peste în SUA are o valoare de aproximativ 5 ani.

Compararea rezultatelor din studii pe populații atât de diferite trebuie făcută cu multă prudență, datorită deosebirilor existente în percepția şi raportarea individuală a incapacității, unor comportamente deosebite față de sănătate şi boală, precum şi unor valori socioculturale proprii.

Lucrarea are un caracter de noutate prin faptul că utilizează pentru prima oară în țara noastră un indicator sintetic bazat pe prezența consecințelor bolii într-o populație definită în condițiile unui model de mortalitate dat. Fracțiunea incapacității în durata medie de viață oferă dimensiunea impactului social al bolii sau traumatismelor într-o populație.

Valoarea speranței de viață fără incapacitate ca indicator al stării de sănătate ar creşte dacă, măsurată la anumite intervale de timp la aceeaşi populație (județ) sau la un moment dat la mai multe populații (județe), ar permite aprecierea comparativă a stării de sănătate. O asemenea eventualitate este posibilă prin elaborarea unei metodologii simplificate în care investigația propriu-zisă a incapacității să fie făcută pe un eşantion stabil de circa 600-1000 familii.

ASPECTE ALE NIVELULUI DE TRAI ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE

Fenomenele și procesele social-economice care constituie condițiile de viață ale populației sunt multiple, au un caracter eterogen și complex, un specific de manifestare deosebit, abordarea problematicii nivelului de trai al populației fiind pe cât de importantă, pe atât de complexă.

Importantă, în primul rând, pentru că obiectivele nivelului de trai al populației trebuie să constituie punctul de plecare în stabilirea coordonatelor generale ale politicii sociale și economice ale unei țări. Experiența trecutului, atât din țara noastră, cât și din celelalte țări foste socialiste, arată că, din cauza tratării pe un plan secundar a politicii consumului populației de bunuri și servicii, din punct de vedere cantitativ-global și mai ales structural-calitativ, nivelurile realizate în prezent se situează la cote mult inferioare față de cele existente în țările dezvoltate economic. Acest fapt a avut consecințe dintre cele mai dăunătoare asupra nivelului de trai și calității vieții întregii populații, dar mai ales asupra unor categorii de populație marginalizate, aduse la limita sărăciei, atât sub aspectul veniturilor, cât și al posibilităților de procurare a bunurilor și serviciilor. În condițiile economice, politice și sociale apărute după revoluția din decembrie 1989, îmbunătățirea nivelului de trai al populației nu mai poate fi tratată ca o promisiune pentru generațiile viitoare, orientarea spre lichidarea sistematică și grabnică a lipsurilor existente, spre asigurarea unui nivel decent, civilizat de viață pentru întreaga colectivitate fiind un element intrinsec, esențial al logicii tranziției către o economie guvernată de mecanismele pieței.

Importanța problematicii nivelului de trai nu constă numai în efectele directe, legate de "bunăstare" sau "sărăcie", ci și în influența pe care aceasta o are asupra altor aspecte ale vieții societății cum sunt creșterea populației, atitudinile culturale și religioase, tensiunile sociale etc. Este, desigur, dificil să se explice comportamentul politic și social al unor persoane prin referire la venitul lor, dar, pe măsură ce acestea sunt privite ca alcătuind grupuri sau clase sociale, nivelul de trai tinde să devină un factor cu puternice influențe asupra comportamentului acestora. Desigur, multe dintre aspectele amintite reprezintă obiect de studiu mai mult pentru sociologie, demografie sau politologie, decât pentru economie, dar aceasta nu le face mai puțin importante; dimpotrivă, pune în lumină necesitatea abordării multidisciplinare a problematicii nivelului de trai.

Tranziția economiei românești de la un supracentralism, aflat sub amprenta dirijismului politic, la o economie de piață, subordonată nevoilor reale ale oamenilor, aspirațiilor și idealurilor de viață ale acestora, impune, de asemenea, o regândire a cadrului teoretico-metodologic de abordare a problematicii nivelului de trai.

Complexitatea abordării problematicii nivelului de trai derivă din natura deosebită a diverselor aspecte care conturează conținutul acestei noțiuni. Considerând nivelul de trai ca o rezultantă a ansamblului de procese și fenomene, reflectând condițiile materiale și socioculturale pe care societatea le asigură membrilor săi într-o anumită perioada, un rol important îl are analiza veniturilor realizate de populație și puterea de cumpărare a acestora, respectiv totalitatea bunurilor și serviciilor care pot fi procurate cu ajutorul lor. Cercetarea nivelului de trai trebuie să înceapă deci cu cunoașterea rezultatelor producției, care constituie premisa bunăstării populației (avuție națională, produs social, venit național etc.) și să continue cu cunoașterea părții din venitul național repartizată populației și folosită efectiv de aceasta.

Natura deosebită a diferitelor aspecte esențiale ale nivelului de trai începând de la cele care privesc satisfacerea necesităților de ordin material și până la cele care se referă la trebuințele de ordin spiritual, face imposibilă utilizarea unui singur indicator pentru caracterizarea nivelului de trai al populației. Pentru caracterizarea completă a nivelului de trai, este important să se cunoască consumul de bunuri și servicii, gradul de înzestrare a populației cu diferite obiecte de folosință personală etc., dar tot atât de important este să se cunoască și condițiile de locuit, de muncă și odihnă, condițiile sanitare și starea de sănătate a populației, nivelul de instruire și nivelul cultural al populației.

Complexitatea studierii nivelului de trai, constă și în dificultățile care apar atunci când se pune problema unor comparații internaționale. În acest context, un punct de pornire ar fi nivelul mediu al veniturilor locuitorilor din diferite țări, însă acest gen de comparație ridică o serie de probleme, nu tocmai ușor de rezolvat. Astfel, în țările în curs de dezvoltare, o parte însemnată a veniturilor o reprezintă cele în natură, care sunt dificil de identificat și măsurat, dar, chiar dacă ne referim numai la veniturile bănești, rămâne încă problema exprimării lor în diferite monede naționale, a căror putere relativă de cumpărare nu este tocmai simplu de stabilit.

O raportare la problemele cercetate, în prezent, pe plan internațional evidențiază, de asemenea, complexitatea problematicii nivelului de trai.

Între subiectele cu referință la nivelul de trai al populației care rețin atenția cercetătorilor din mai multe țări, un loc important îl ocupă cele privind: relația dintre producția de bunuri și servicii și nivelul de trai; structura, distribuția și sursele de formare ale veniturilor populației, o atenție deosebită acordându-se unor aspecte, cum sunt: distribuția veniturilor din muncă, relația dintre venituri și ocupație (profesie), relația dintre venituri și educație, dintre venituri și capacitatea fizică și psihică a indivizilor, diferențierea veniturilor în funcție de sex, relația dintre venituri și calitatea relațiilor de familie.

Există, de asemenea, o serie de studii care abordează problema consumului de bunuri și servicii al populației și al consumatorului însuși, prin prisma evoluției rolului său în cadrul societății.

O altă problemă urmărită constant de cercetători din cele mai diferite țări o reprezintă cea a sărăciei și a strategiilor de combatere a acesteia (urmărindu-se, în principal, determinarea proporției populației aflate în sărăcie, identificarea categoriilor de populație afectate de acest fenomen, precum și a măsurilor posibile de ameliorare a situației lor precare).

Urmărind să răspundă problemelor actuale ale evoluției economiei și societății românești și, în același timp, să se alinieze preocupărilor existente în acest domeniu pe plan mondial, cercetările recent efectuate în țara noastră au urmărit aspecte cum sunt: distribuția, structura și dinamica veniturilor populației, nivelul minim de trai, nevoi și aspirații de consum, calitatea serviciilor sociale etc.

O bună parte dintre aspectele amintite se regăsesc și în comunicările prezentate la această sesiune de comunicări științifice, ai căror autori, fie cu o vastă experiență și acumulări deosebite în domeniul cercetării științifice, fie aflați la început de drum, au contribuit, în egală măsură, la conturarea imaginii preocupărilor și eforturilor specialiștilor din țara noastră de cunoaștere a diferitelor aspecte cu impact major asupra nivelului de trai și a calității vieții populației.

PREFERINȚELE ECONOMICE - PROBLEME TEORETICE

academician Emilian DOBRESCU

1. În sistemul conceptual ai măsurării economice, un loc special revine funcțiilor de preferință sau de utili care, atunci când capătă expresie numerică, se numesc şi indicatori de preferință sau de utilitate.

O lungă perioadă, preferințele economice au fost contestate sau, cel puțin, suspectate de inconsistență ştiințifică. Respingerea lor s-a asociat, de regulă, cu interpretarea mecanicistă a vieții sociale, care subestimează rolul motivațiilor umane în economie. S-a invocat, de asemenea, caracterul discutabil al multora dintre tehnicile de cuantificare avansate până acum. Dar imperfecțiunea acestor tehnici poate ea oferi temeiuri pentru a nega existența preferințelor economice? După părerea noastră, în niciun caz, deoarece, le evaluăm sau nu, ele fac parte integrantă din realitatea socială. O dovedeşte cu prisosință comportamentul economic de masă - atât în sfera cererii, cât şi la nivelul ofertei, al managementului modern, confruntat cu probleme multicriteriale tot mai complexe.

Se manifestă o netă demarcație şi în cadrul teoriilor care admit preferințele economice, la un pol situându-se concepțiile îngust-psihologizante, care se reduc la aprecieri subiective pur întâmplătoare, iar la celălalt - concepțiile care pun accentul pe conținutul lor social.

Ca expresie specifică a gândirii integratoare, impregnate însă şi de încărcătură afectivă, preferințele economice se formează la intersecția a trei factori fundamentali - nevoile (puternic influențate de configurația civilizației umane), resursele (utilizate în contextul anumitor forme de proprietate) şi sistemul de valori (etnice, politice, cultural-ştiințifice) dominante; ca urmare, preferințele economice exteriorizează mecanismul complicat de cristalizare şi afirmare a intereselor individuale şi colective, având de aceea o profundă determinație socială.

Interesant este că şi în alte domenii simularea gândirii integratoare a apelat, cu indiscutabile reuşite, tot la funcții de preferință. Şahul computerizat este un exemplu elocvent, în literatura, deja imensă, dedicată acestei problematici excelând nu numai informaticieni celebri, ci şi laureați ai premiului Nobel pentru economie, cum este H. Simon.

2. Preferințele economice colective au fost tratate mai ales ca agregate ale celor individuale, abordare ce s-a lovit de serioase dificultăți logice. Paradoxul lui M. Allais - ca şi altele similare - arată că premisa tranzitivității este discutabilă chiar la nivelul preferințelor individuale. Dar şi în ipoteza că tranzitivitatea se respectă în toate preferințele individuale, problema reapare într-o formă acută în cazul agregării lor în preferințe colective. După cum este cunoscut, Arrow - admițând drept axiome de raționalitate: 1. universalitatea; 2. izotonia; 3. independența față de variantele irelevante; 4. suveranitatea grupului şi 5. caracterul nondictatorial al ordonării colective[1] a dedus teorema că nu există niciun algoritm formal de agregare (din toate câte sunt imaginabile) care să satisfacă simultan condițiile menționate. Cercetările ulterioare au demonstrat că paradoxul nu dispare nici dacă se adoptă alte seturi de axiome.

Teoremei lui Arrow i s-au dat multiple interpretări, între care şi unele extremiste, cum sunt acelea care neagă însăşi posibilitatea deciziilor colective raționale. Următoarea aserțiune, aparținând matematicianului român Gh. Păun[2], pare mai echilibrată: "dându-se anumite cerințe minimale de raționalitate, este imposibil să construim o metodă de agregare care să nu conducă niciodată la rezultate paradoxale".

Această accepțiune deschide noi piste de analiză. Într-adevăr, dacă "paradoxul Arrow" este prezent doar în anumite cazuri, determinarea probabilității apariției sale, în funcție de metoda de agregare utilizată, capătă semnificație ştiințifică. Şi mai interesantă devine evaluarea probabilității apariției rezultatelor paradoxale, în ipoteza aplicării oricăreia dintre metodele posibile, deoarece, în fiecare situație concretă, unele generează asemenea rezultate, iar altele nu. Această abordare impune un studiu matematic de mare dificultate, începând chiar cu formularea riguroasă a problemei - greu de imaginat acum. Totuşi, ar trebui să admitem - cel puțin intuitiv - că o astfel de probabilitate, dacă s-ar putea calcula, ar fi mai mică decât probabilitatea aferentă oricăreia dintre metodele aplicabile, luată separat. De metoda adoptată depinde, aşadar, posibilitatea apariției unor rezultate paradoxale; ea alimentează, totodată, însăşi agregarea. Date fiind aceste implicații, alegerea metodei - la rândul său - ar trebui să facă obiectul

---

[1] K.J. Arrow, *Social Choice and Individual Value,* London, Yale University Press Ltd., 1963; R.L. Keeney, H. Raiffa, *Decision with Multiple Objectives: Preferences and Values Tradeoffs,* New York, John Wiley, 1976.

[2] Gheorghe Păun, *Paradoxurile clasamentelor*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, p. 32, 1987.

unei decizii colective şi să fie supusă unor teste plauzibile de raționalitate, reintrând astfel în cercul vicios al teoremei lui Arrow.

Dificultățile menționate nu sunt întâmplătoare, cel puțin în cazul vieții economice. Ele provin din definirea preferințelor economice colective ca agregate ale celor individuale. După părerea noastră, această interpretare eludează faptul că preferințele economice colective se manifestă în două modalități esențialmente diferite, agregarea - în maniera mai sus prezentată - nefiind adecvată niciuneia dintre ele.

3. Astfel problema existenței unor preferințe economice colective se pune, în primul rând, atunci când mai multe persoane îşi exprimă opțiunea - în mod autonom şi fără a fi obligate să se pună de acord - asupra aceleiaşi mulțimi de bunuri. Piața mărfurilor este unul dintre cele mai caracteristice exemple. Identificarea preferințelor economice individuale, în acest caz, ar fi practic imposibilă şi lipsită de sens (oricare ar fi, ele rămân independente). Dacă există - deoarece nu este obligatoriu să fie prezente în alegerile făcute de membrii unui sociogrup - preferințele economice colective se manifestă nu în cadrul unei eventuale reuniuni a celor individuale – care ar cădea sub incidența teoremei lui Arrow -, ci în comportamentul economic de masă, adică al sociogrupurilor relativ omogene din punctul de vedere al factorilor care influențează opțiunile persoanelor ce le compun. Cu alte cuvinte, ele apar la nivelul “subiectului agregat”, şi nu al “agregării preferințelor individuale”, din care cauză le vom denumi preferințe economice statistice. Pe aceste premise metodologice se întemeiază aparatul analitic al studierii cererii, cu multiplele sale aplicații econometrice.

4. Societatea modernă se caracterizează însă şi printr-un alt gen de situații, când opțiunile individuale ale membrilor unui anumit grup trebuie puse de acord în cadrul unei opțiuni comune. Deosebirea este de ordin principial față de preferințele statistice. Nici acest al doilea tip nu se pretează algoritmelor formale de agregare. Cu atât mai mult cu cât se accentuează tendința, remarcată de Mihai Botez, de creştere a numărului “creatorilor de imagini ale sistemului social”, în virtutea căreia are loc o multiplicare a variantelor concurente.

Formarea preferințelor colective presupune, în acest caz, o fază intermediară de informare reciprocă între membrii sociogrupului respectiv cu privire la propriile opțiuni, de examinare comparativă a acestora; finalmente, preferințele colective se constituie prin compunerea preferințelor compromisuri), cu toată substanța socială cuprinsă în acest mecanism. De

aceea, ele pot fi numite preferințe individuale corectate (ca rezultat al dezbaterii, inclusiv al admiterii) economice convenite.

Convergența procesului de transformare a preferințelor individuale în preferințe convenite depinde de mai multe condiții, dintre care șase par esențiale.

4.1. Prima este cointeresarea, în absența căreia, alegerile membrilor grupului devin labile (chiar contradictorii); se poate admite, dimpotrivă, că, în cazul existenței unui interes real, din partea decidenților în adoptarea celei mai bune soluții, ordonările bazate pe preferințele individuale vor fi mai coerente și stabile.

4.2. *A* doua este competența, prin care subînțelegem capacitatea membrilor grupului de a conștientiza implicațiile variantelor disputate.

4.3. *A* treia poate fi considerată omogenitatea motivațională, spectrul criteriilor de evaluare influențând dispersia preferințelor individuale și dinamica procesului de formare, pe bază corectării lor, a preferințelor convenite.

A patra este saturația informațională: preferințele individuale vor ține cu atât mai bine seama de avantajele și dezavantajele variantelor examinate, cu cât membrii grupului vor fi mai complet informați asupra informațiilor acestor variante. Și invers!

Un rol esențial revine creativității, adică disponibilității membrilor grupului de a formula - direct sau apelându-se la echipe externe de specialiști - noi variante, care să armonizeze opticile contradictorii și să se întemeieze pe o zonă mai largă de omogenitate motivațională.

În sfârșit, trebuie menționat democratismul dezbaterii, această premisă cumulând axiomele 4 și 5 ale lui Arrow.

5. Tranziția la economia de piață se particularizează prin derularea concomitentă a două procese. Pe de-o parte, are loc extinderea considerabilă a zonei de manifestare a preferințelor statistice, ca efect al autonomizării agenților economici, al liberalizării producției și circulației mărfurilor (inclusiv prețurile). Se produce, pe de altă parte, schimbarea conținutului și mecanismelor de cristalizare a preferințelor convenite, pe baza democratizării sistemului social-politic și economic, tendință deosebit de complicată, marcată de evoluții contradictorii. Studierea formelor în care se desfășoară aceste procese, ca și a interferențelor ce apar între ele este de natură să lărgească în mod semnificativ problematica teoriei măsurării economice.

CONSTANT ŞI VARIABIL ÎN POLITICA SOCIALĂ DIN ŢĂRILE EST-EUROPENE

Emilian POPESCU

În fostele țări socialiste totul s-a schimbat şi nimic nu se mai regăseşte din politica socială anterioară - ar putea susține unii analişti. Dimpotrivă, niciuna din ele nu a realizat încă efectiv economia de piață, aşa că totul e ca mai înainte - ar replica alții. Iată două aprecieri extreme, fiecare îndepărtându-se de realitate într-o anumită măsură; de aici interesul operațiunii de a desprinde ce anume este constant şi ce este variabil în politica socială din aceste țări.

Sub incidența politicii sociale au intrat şi în țările est-europene o serie de domenii şi probleme comune tuturor țărilor: asigurări sociale, asistență socială, învățământ, sănătate, ştiință, cultură, apărare militară, ordine publică, protecția mediului ş.a. Trebuie adăugate acestora politica în domeniul forței de muncă, al veniturilor şi consumului populației, al prețurilor şi fiscalității, opțiunile în privința marilor proporții economice (acumulare consum, grupa A, grupa B în cadrul producției şi substraturile acestora etc.).

În fond individul (ca subiect al unor drepturi şi obligații) poate fi privit, pe de o parte, în calitate de consumator, pe de alta, în raport cu ipostaza de producător - efectiv, potențial sau fost - necesitând, în aceste ipostaze, protecție socială şi protecție economică. Ne rezumăm la prima.

• Canalele pe care el beneficiază de aşa-numitele “cheltuieli sociale” oferă imaginea *părții constante* a politicii sociale, pentru că destinațiile practicate de sistemul politic anterior pentru “fondurile sociale de consum” sunt în linii mari şi în prezent aceleaşi. Le enumerăm: pensii de muncă, de invaliditate, de accident, de urmaş şi pentru victime de război; alocații de familie, de maternitate, de primire şi acordare de îngrijirea copilului, de boală şi deces, pensie alimentară, de reabilitare şi alocație compensatorie, burse, ajutoare şi gratificații pentru elevi şi studenți - toate în formă bănească; la ele se adaugă cele în formă naturală (adică de servicii şi bunuri), ocazionate de învățământ şi educație, ocrotirea sănătății, asistență socială instituționalizată, plus subvențiile locative (la care se mai poate adăuga subvenționarea unor bunuri şi servicii de consum). Nevoile cărora le răspund cheltuielile menționate au caracter de permanență, chiar dacă în

postura de purtător al acestor nevoi apar alte şi alte persoane, aşa încât organizarea socială a satisfacerii lor rămâne oricând o necesitate. Ceea *ce variază în timp,* pe lângă gradul lor de satisfacere, calitatea prestației sociale oferite, este importanța acordată uneia sau alteia dintre destinații sau, altfel spus, locul acesteia în *structura pe destinații* a cheltuielilor sociale efectuate.

O serie de date statistice privind, de pildă, Polonia sau URSS atestă, între altele, tendința de scădere a ponderii cheltuielilor în natură în favoarea celor în bani, care ajung ca atare la beneficiarii direcți; în cadrul cheltuielilor în bani se îmbunătățește poziționarea pensiilor, urmare unui ritm superior de creştere a sumelor de asigurări sociale comparativ cu alocațiile de la fondurile de securitate socială şi cu bursele; în cadrul pensiilor, sporesc ca importanță cele de vârstă şi de invaliditate şi scad cele de urmaş şi pentru victime de război ş.a.m.d.

Este de la sine înțeles că o modificare de structură în sfera cheltuielilor sociale nu semnifică în mod obligatoriu o mobilitate a politicii sociale, adică schimbarea în bine sau în rău a atitudinii statului față de o anumită categorie de oameni. Şi aceasta pentru că la originea mutației constatate poate sta un factor pur demografic, unul pur economic, unul sistemic sau de infrastructură socială, şi nu neapărat unul de politică guvernamentală curentă.

Acțiunea directă a politicii guvernamentale curente se reflectă în cazuri când, ceilalți factori rămânând neschimbați, se decid schimbări de structură pe destinații a respectivelor fonduri, pentru nevoile neacoperite sugerându-se alte căi de satisfacere. De exemplu, în URSS s-a propus majorarea burselor studenților; guvernul a pus în vedere Comitetului de Stat pentru Învățământ să acopere jumătate din spor cu forțe proprii, drept care acesta a procedat la: reducerea duratei unor studii, redimensionarea exactă a necesarului de specialişti de un profil sau altul, atragerea în relații de autogospodărire a întreprinderilor ce aveau nevoie de aceşti specialişti. S-a concretizat, astfel, orientarea spre autonomie departamentală şi locală, adevărat laitmotiv al transformărilor din URSS, Polonia, Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria sau Cehoslovacia (spre a nu mai menționa şi fosta R. D. Germană şi România).

Spre a încheia considerațiile pe marginea cheltuielilor din fondurile sociale de consum, în aparență "statul socialist avea grijă de toți". În fapt, sumele alocate erau (şi sunt) departe de a acoperi necesitățile respectivelor categorii de persoane, pe alocuri chiar şi pe cele corespunzând unui minim

de subzistență. De menționat că ansamblul cheltuielilor sociale, raportate la doi mari indicatori macroeconomici, atingea în URSS în anul de start al "perestroikăi" 16,9% din produsul intern brut şi reprezenta 28,8% din consumul total al populației; valorile respective erau în Polonia de 19,0% şi 30,8% - adică în ambele țări cu mult mai puțin decât într-o țară ca tradiții democratice ca Austria (respectiv de 29,1% şi 43,1%).

Față de posturile de cheltuieli enumerate anterior, guvernele est-europene au fost obligate mai de curând să ia în considerație - şi unele au şi luat - un post nou pentru ele: ajutoare de şomaj. Instituționalizarea conflictelor colective de muncă a impus, de asemenea, anumite drepturi (inclusiv băneşti) acordate greviştilor. În Ungaria în 1989 s-a acordat ajutor de şomaj unui număr de circa 15 mii persoane din care peste 7 mii bărbați şi aproape 5 mii femei (în trim. IV al aceluiaşi an se aflau în căutarea unui loc de muncă peste 28 mii persoane). În această privință, programul guvernului Rîjkov insista asupra garantării ferme a dreptului la muncă, fiind însă relativ descoperit în privința concepției de constituire a ajutoarelor de şomaj. Tendința de creştere a şomajului nu ocoleşte în prezent niciuna dintre țările est-europene, urmare unei evoluții evident nedorite, dar fireşti perioadei de tranziție spre economia de piață, ce *lărgeşte,* în consecință, *portofoliul de probleme al politicii sociale.* Fără a insista, este cazul să adăugăm listei de probleme sociale, relativ noi în aceste țări, capitole (abordate şi anterior, dar în mod sporadic) ca: protecția mediului, protecția consumatorului (îndeosebi în condiții de creştere a prețurilor), ca şi combaterea monopolurilor şi alte aspecte legate de reglementarea cadrului de funcționare a economiei de piață.

Un alt aspect menit a ilustra calificativul de "variabil" al politicii sociale în răsăritul Europei îl constituie *locul problemelor sociale* în ansamblul politicii de stat şi *modul lor de articulare cu politica economică.*

Studiile anterioare ale reformelor au adus mai în față problemele sociale, dar în acelaşi timp au conştientizat peste tot autoritățile că rezolvarea lor nu este posibilă fără însănătoşirea economiei.

Ungaria, de pildă, a avut încă din 1956 încoace un plus de orientare spre consum, sugerând cercurilor occidentale formula uşor malițioasă de "gulaş-comunism". În etapele mai recente ale reformei au prevalat obiective imediate ca ocuparea deplină a forței de muncă şi utilizarea cu orice preț a fondurilor de producție, aplanarea conflictelor social-politice, dar specialiştii reproşează, că asta s-a întâmplat în defavoarea unor imperative economice cu bătaie lungă, precum asigurarea competitivității pe piața mondială şi,

implicit, a lichidității valutare strict necesare pătrunderii şi menținerii pe această piață. Iar programul guvernamental pe 3 ani, fără a omite aspectele sociale, prezintă o optică primordial economică, mizând mult pe motivarea pentru performanță productivă a unor agenți economici cu spirit întreprinzător şi dornici de venit suplimentar pentru plusul de consum la care au fost deprinşi să aspire. Corelarea problemelor economice între ele şi cu cele sociale a dus la aşa-zisele "pachete de măsuri", neutilizarea acestui mod de abordare şi apelarea la măsuri succesive şi izolate fiind în prezent principalul reproş făcut de specialiştii autohtoni politicii ungare din ultimii ani (în care s-ar fi pierdut toate "plusurile" dobândite în cei 20 de ani anteriori).

Cât priveşte Uniunea Sovietică, la momentul 1985 şi-a propus în mod programatic să-şi centreze strategia economică din cincinalul 1986-1990 pe rezolvarea cerințelor sociale; programele sale nuanțau orientarea "socialo-centristă" prin renunțarea la abordarea egalitaristă şi indirectă a problemelor nivelului de trai în favoarea unei *abordări diferențiate pe grupe sociale;* se intenționa astfel a se acționa de la bun început pentru: o creştere rapidă - în cazul grupurilor materialicește defavorizate, una moderată – la o a doua categorie de persoane, mai bine situate, stabilizare - la persoanele cu un nivel de trai relativ bun şi chiar scădere - în cazul categoriilor cu privilegii nejustificate.

Adoptarea unei atare orientări a fost un fapt remarcabil în sine, numai că în prezent, la finele cincinalului în cauză, multiplele dificultăți economice acumulate şi situația politică complexă au anihilat practic în totalitate bunele intenții. Are loc o sărăcire în proporții de masă, ceea ce menține şi problema sărăciei ca o constantă a politicii sociale şi repune cu acuitate în centrul atenției necesitatea relansării economiei, a activării agenților economici potențiali. Se apreciază că la început trebuie asigurată protecția economică a persoanelor, apoi cea juridică şi socială sau, conform unei parafrazări, politica statului în condițiile economiei de piață este să-i apere pe cei slabi şi să-i descătuşeze pe cei puternici. Din unghiul care ne interesează, protecția economică echivalează şi cu o sursă de autoprotecție socială.

Se cunoaşte deja că Polonia, aflată în luptă cu fenomenul de hiperinflație, a fost nevoită ca, prin programul Mazowieczki, să sacrifice conştient dezideratele creşterii economice şi menținerii nivelului de trai - strategie la care populația a consimțit, cu prețul deteriorării apreciate la 30% a standardului de viață. În mod asemănător, şi Iugoslavia a avut ca obiectiv prioritar jugularea inflației, ceea ce în linii mari a realizat, cu implicații de aceeaşi factură.

• Un element de noutate - pe care numai cursul spre reforme în direcția economiei de piață îl putea aduce - îl constituie *multiplicarea agenților implicați în politica socială.* Altfel spus, chiar dacă păstrează rolul cel mai important, statul nu mai e singurul "stăpân" al domeniului.

În Polonia, sindicatele şi biserica s-au afirmat cu putere în anii '80, primele devenind principala forță motrice a reformei.

În Ungaria, statul intenționează să creeze condiții de autonomie autorităților de asigurări şi asistență socială, înzestrându-le cu proprietate şi renunțând - proporțional - la participarea la unele programe sociale (va proceda similar şi cu biserica).

În Bulgaria şi Cehoslovacia au proliferat asociații de caritate, pe care autoritățile, de asemenea, le încurajează.

Diverse inițiative particulare şi de grup se manifestă în diferitele domenii tradițional "bugetare", dând expresie proclamatului deja pluralism de participare economică, politică şi socială.

În URSS şi, într-o anumită măsură, în Iugoslavia şi Cehoslovacia, descentralizarea care, prin sine multiplică agenții de politică socială prin numeroasele departamente, întreprinderi, organizații şi organisme locale, cunoaşte o împletire specifică cu tendințele separatiste ale republicilor componente, la rândul lor titulare ale unor programe sau concepții proprii pe plan social-economic şi mai mult sau mai puțin divergente în raport cu cele ale centrului.

• Rămânând la sfera atribuțiilor de stat, merită consemnată ca sursă de variație a politicilor sociale *diferențierea tot mai accentuată a abordărilor* întreprinse. Exemplificând cu URSS, s-a putut reține faptul că nu se mai acționează pe ansamblul populației, cu individul văzut ca simplu "cap de locuitor", ci pe straturi şi grupuri distincte de persoane; în cazul acestora, ordinea de *prioritate* a problemelor este şi ea *specifică.* De pildă, pentru pensionari, invalizi şi membri ai familiilor f[ră întreținător (totalizând împreună 13 milioane persoane) pe prim/plan se pune asigurarea taloanelor şi cartelelor alimentare, fără de care se apreciază că practic nu vor putea supraviețui.

Pentru handicapați (6 milioane sunt numai invalizi), cel mai important şi mai greu deocamdată de realizat este să li se dea de lucru, pentru a le oferi şansa unui venit suplimentar: doar câteva zeci de asociații sunt în URSS ce se interesează de aceste persoane (față de 26 mii în SUA, unde s-a demonstrat deja că munca invalizilor e dintre cele mai rentabile). Pentru tineret, față de care protecția socială e apreciată ca foarte scăzută în

societatea sovietică, prima şi cea mai mare sursă de frustrare este dificultatea obținerii locuințelor.

Potrivit aprecierilor altor specialişti, ar fi de preferat să se lucreze nu pe programe (corespunzătoare unor categorii de populație), *ci pe probleme* ce apar în prim-plan într-o zonă sau alta şi față de care criteriile socioprofesionale nu ar fi operante (de fapt "pluralismul" şi pe planul posibilităților de abordare a sferei sociale este chiar favorizat de procesul demontării structurilor centralist-birocratice). Astfel, faptul că în trei din cele patru republici unionale din Asia Centrală mortalitatea infantilă este deosebit de ridicată este de natură să facă din măsurile de atenuare a acesteia obiectivul nr. 1 în aceste teorii. Alt exemplu: în rândul măsurilor ce vizează invalizii, se pregăteşte cu prioritate un program special referitor la cei întorşi din Afganistan. În aceeaşi ordine de idei, în multe din oraşele mari apar în prim-plan *aspecte de patologie socială,* probleme de dată relativ recentă (sau cu manifestare anterioară la proporții nesemnificative): consum de droguri, prostituție, manufactură şi trafic de arme de foc şi muniții - fiecare fenomen tinzând a-şi constitui structuri de tip mafiot, trecând peste granițe de sex, vârstă, ocupație, nivel de venituri sau de studii etc. Asemenea fenomene lărgesc în mod nefiresc şi nedorit sfera problemelor sociale, ele adăugându-se altora (cu care adesea se întrepătrund) de aceeaşi factură, dar cu antecedente mai vechi: alcoolism, excese tabagice, delincven'ă; acestea din urmă au format deja obiectul unor programe anterioare de politică socială, de mai mare rezonanță fiind campania antialcoolică.

PROBLEME REFERITOARE LA EVOLUȚIA NEVOILOR POPULAȚIEI DIN ROMÂNIA

Gheorghe BARBU, Marius LEFTER

Societatea românească cunoaşte de mai mulți ani o situație deosebită în ceea ce priveşte gradul de satisfacere a nevoilor individuale de consum. Mai ales cu începere din primul an al deceniului al nouălea, între nevoile respective şi posibilitățile de satisfacere s-a manifestat o discrepanță evidentă, ale cărei proporții au crescut vertiginos şi continuu, în primul rând, datorită diminuării posibilităților, ca rezultat al ineficienței economiei centralizate şi al politicii voluntariste impuse de fosta conducere a țării (aceasta din urmă găsindu-şi expresia şi în forțarea exportului). Discrepanțe mari au apărat nu numai la produsele nealimentare, la bunurile de folosință îndelungată şi la foarte multe servicii, dar ceea ce a fost şi mai dăunător, şi la produse alimentare, la căldură, la lumină, la asistență medicală etc.; ca urmare nu au fost satisfăcute *nevoile de bază şi* încă din cele considerate *minime*[1] pentru menținerea nealterată a fondului biologic al ființei umane.

În privința nevoilor psihosociale, este de subliniat, între altele, faptul că, deşi s-a introdus învățământul obligatoriu de zece ani şi s-a trecut la generalizarea celui de 12 ani, populația a fost frustrată de multe posibilități pe care le oferă actualul nivel european de civilizație pentru satisfacerea preferințelor şi aspirațiilor de natură spirituală. Limitele gândirii vârfului piramidei din cadrul ierarhiei conducătoare din țara noastră îngrădeau întregul proces de exprimare şi de manifestare a spiritualității româneşti. Mijloacele de informare în masă (presa, televiziunea, radioul), pe lângă că fuseseră obligate să-şi restrângă aria preocupărilor, au fost împinse spre plafonare şi siluirea limbajului utilizat, devenind neinteresante şi mai ales stresante. Cultura şi în special literatura originală beletristică şi chiar cea ştiințifică a fost supusă cenzurii, forțată să se alinieze la cerințele formulate de clanul conducător, iar traducerile din literatura străină au fost restrânse; în plus, în ultimii 10-12 ani, reducerea drastică a tirajelor a limitat accesul

[1] Având în vedere şi opiniile exprimate de experți ai unor organizații internaționalele (exemplu, de cei ai UNCTAD), pentru generațiile actuale, din grupa *nevoi de bază* considerăm că face parte acelea care privesc alimentația, îmbrăcămintea-încălțămintea, locuința, sănătatea şi educația, iar din cea a *nevoilor minime* - primele trei grupe.

populației la noutățile culturale. Un efect negativ imens asupra intelectualității din România, cu consecințe nefavorabile pe multiple planuri ale dezvoltării economico-sociale a țării noastre, l-a avut reducerea, până ia eliminarea totală, a importului de presă și de cărți din străinătate, mai ales din țările occidentale.

Neîmplinirile pe plan spiritual ce au rezultat din această stare de lucruri s-au adăugat la lipsurile de ordin material, accentuând laturile negative ale situației referitoare la condițiile de viață și amplificând gradul nemulțumirilor întregului popor.

Procesele ce au loc în amploarea și structura nevoilor populației din România, ca de altfel din oricare țară, sunt provocate și stimulate de foarte mulți factori, dintre care unii endogeni, aceștia exprimând necesități de natură biologică și psihologică ale ființei umane, și alții exogeni, deosebit de importanți.

Cele două grupe de factori nu acționează separat, ci se întrepătrund și se intercondiționează; relația cea mai puternică se manifestă în sens univoc, respectiv prin efectul produs de cei din a doua grupă asupra celor din prima. Bunăoară, factorii endogeni sunt foarte puternic influențați de raportul dintre efortul fizic și cel psihic solicitat de activitățile desfășurate, raport care cunoaște modificări substanțiale în majoritatea domeniilor, în sensul creșterii *consumului de energie nervoasă și al diminuării efortului muscular.* Cu toate că în economia noastră mecanizarea complexă și mai ales automatizarea și cibernetizarea proceselor de producție nu au cunoscut extinderea întâlnită în țările dezvoltate, fenomenul de modificare a raportului amintit este prezent și, după toate probabilitățile, odată cu retehnologizarea producției, se va accentua. Practica arată că asemenea schimbări determină modificări puțin perceptibile pe perioade scurte (dar clare după scurgerea unui număr mai mare de ani) în cerințele oamenilor, în modul lor de viață. Cele mai evidente mutații care au loc în structura nevoilor umane ca rezultat al condițiilor de muncă impuse de tehnicile și tehnologiile noi sunt cele care se produc *pe plan psihic* și constau în necesitatea ridicării continue a gradului de instruire, de cultură și în nevoia, în creștere, de relaxare. În sensul amplificării preocupărilor pentru ridicarea gradului de instruire și mai ales pentru însușirea și mai multor profesii va acționa și situația pe care o are forța de muncă în economia de piață, care îi impune acesteia adaptabilitate ridicată la restructurările din economia națională.

Direct și prin intermediul unor asemenea cerințe, raportul, în permanentă evoluție, dintre latura fizică și intelectuală a *muncii provoacă restructurări și în cererea diverselor grupe de mărfuri de consum personal, de*

bunuri de folosință îndelungată și de servicii. Deplasarea cererii de consum personal (ce-i drept, nu întotdeauna vizibilă) are loc spre mărfuri și servicii de o anumită finețe; o asemenea consecință decurge din însăși creșterea gradului de instruire a întregii populații, din mărirea ponderii celor cu studii superioare în ansamblu și, în ultima instanță, din rafinarea gusturilor. În țara noastră, în anii anteriori, această relație a fost estompată în mare măsură datorită faptului că, pe de o parte, salariile și în general veniturile diverselor categorii socio-profesionale au fost distorsionate, aceste venituri fiind stabilite pe baza unor criterii politice și mai puțin în funcție de exigențele profesiei și ale muncii specifice, iar pe de altă parte, din cauză că oferta existentă de mărfuri și servicii a limitat exprimarea (prin intermediul cererii) a nevoilor reale.

Într-o direcție similară acționează și *restructurările care au loc între profesii și în cadrul grupelor socioprofesionale,* restructurări rezultate, în ultimă instanță, din reorientarea industriei, din procesul de perfecționare continuă a tehnicilor și tehnologiilor și deci din solicitarea într-o măsură crescândă a profesiilor care presupun un consum de energie nervoasă. Reducerea și chiar eliminarea efortului fizic în tot mai multe activități și operații impun schimbări, deloc neglijabile, mai ales în structura consumului alimentar și într-o oarecare măsură nealimentar (îmbrăcăminte, încălțăminte ș.a.), precum și în cererea de servicii.

La scară națională, nevoile populației din România sunt și se vor afla, ca peste tot în lume sub *incidența structurii demografice.* Realitatea arată că, începând de la consumul alimentar cotidian până la serviciile medicale și cele turistice, folosite sporadic, nevoile populației diferă în grade variate, în funcție de sex și mai ales de vârstă[1]. Diferențe există atât la nevoile fundamentale de consum, cât și la celelalte; bunăoară, în structura consumului copiilor și al adolescenților, alimentele bogate în proteine și în minerale au un rol mai mare decât la populația aparținând altor grupe de vârstă. În viitor, în țara noastră, pe baza noilor condiții ce se vor crea în economie și a anulării acelor acte legislative vechi ce contraveneau respectării demnității omului și libertății de decizie în domeniul demografiei, va avea loc, după toate probabilitățile, o creștere a populației vârstnice și, în consecință, nevoile specifice se vor face simțite într-o proporție mai mare. Este posibil ca acest fenomen să fie atenuat, cei puțin pe o perioadă de

[1] Serviciile medicale, bunăoară, constituie una dintre categoriile de servicii care sunt mult mal mult necesare bătrânilor și copiilor mici decât persoanelor adulte până la 60 de ani.

timp, de efectul reprivatizării pământului şi a altor mijloace de producţie, proces care va reda familiilor ţărăneşti şi altor categorii de familii motivaţia şi justificarea de a avea nu unul, ci mai mulţi copii. S-ar putea, de asemenea, ca satisfacerea, la un nivel confortabil, a nevoilor fundamentale (de hrană, îmbrăcăminte, locuinţă, asistenţă medicală ş. a.) să stimuleze natalitatea, s-o aducă la un nivel normal. În astfel de condiţii, grupele de nevoi caracteristice copiilor vor cunoaşte o anumită expansiune şi, în consecinţă, vor acţiona în sensul reducerii relative a volumului nevoilor specifice populaţiei de vârsta a treia.

Dincolo de a satisface praguri de nevoi în devenire, societatea românească are de rezolvat imediat *problema reducerii decalajului alarmant dintre nevoile* ca să le spunem aşa, "în exerciţiu" ale tuturor oamenilor şi mai ales ale copiilor şi bătrânilor, de o parte, *şi posibilităţile de acoperire şi satisfacere a acestor nevoi,* pe de altă parte.

Urbanizarea, ca proces, cu consecinţele sale asupra modului de viaţă[1] şi deci cu ecou asupra nevoilor celor care trec de la sat la oraş (în special în centrele urbane mijlocii şi mari) s-ar putea să-şi reducă din amploarea şi intensitatea efectelor asupra nevoilor, îndeosebi în perioada *ultimului deceniu* al secolului actual. Scăderea posibilă a forţei efectelor acestui proces, în viitorul imediat şi pe termen mediu, decurge din consecinţele pe care le vor avea transformările impuse de necesitatea trecerii la economia de piaţă (respectiv economia capitalistă) şi din consolidarea acestei forme de economie în ţara noastră, consecinţe care se vor manifesta sub forma încetinirii procesului de urbanizare a populaţiei.

În sfera nevoilor, îndeosebi a celor care se situează în afara celor fundamentale, sunt de întrevăzut schimbări sensibile şi ca urmare *a influenţelor exercitate de condiţiile de viaţă din alte ţări.* Posibilităţile, în creştere, de care dispun cetăţenii români de a călători în afara graniţelor ţării, contactul cu modul şi condiţiile de viaţă ale populaţiei din diverse ţări deschid, fără îndoială, poarta altor nevoi, dar mai ales contribuie la modificarea gusturilor şi preferinţelor. Şi cum ţările cele mai vizitate vor fi cele din Europa, în majoritate ţări în care oamenii se bucură de condiţii de viaţă superioare celor de la noi, înseamnă că va fi accelerat procesul de rafinare a gusturilor cetăţenilor români.

---

[1] Mediul urban se imprimă pe multiple planuri în sfera nevoilor personale; între altele, dacă ar fi de luat în considerare nevoile de îmbrăcăminte şi încălţăminte ale orăşenilor, acestea se diferenţiază de cele ale majorităţii populaţiei satelor; diferenţe mai mari sau mai mici există şi la alte grupe de nevoi(inclusiv la cele de alimentaţie).

Însăşi *privatizarea şi chiar constituirea de societăţi comerciale* şi *de regii autonome* antrenează cerinţe noi în viaţa oamenilor şi mai ales a unor categorii de persoane. Astfel, pe lângă preocupările de primă importanţă pentru consolidarea poziţiei întreprinderilor proprii prin alocarea unei părţi mari din profit pentru dezvoltarea şi înnoirea aparatului material de producţie, patronii şi conducătorii diverselor firme industriale, de transporturi, comerciale, bancare etc. vor acorda atenţie asigurării de condiţii de viaţă care să contribuie la ridicarea prestigiului şi credibilităţii lor în faţa propriilor salariaţi şi a partenerilor de afaceri. În ceea ce priveşte cererea, aceasta va însemna solicitarea într-o măsură mai mare, a unor produse de lux la toate grapele de bunuri de consum personal. În cazul *ţăranilor individuali, grija pentru consolidarea gospodăriilor proprii îi va împinge pe mulţi să facă economii mari* (cel puţin în anumite perioade) la cheltuielile destinate consumului personal, în scopul de a cumpăra pământ, de a-şi mări numărul de animale şi de a-şi dota gospodăria cu unelte şi maşini agricole.

Efectele sociale care vor decurge din mecanismele economiei de piaţă, între care existenţa şomajului şi stratificarea puternică a populaţiei în funcţie de avere şi de venituri, vor acţiona în mod direct şi imediat asupra cererii, nevoile reale situându-se, mai ales în cazul persoanelor şi familiilor afectate, la o distanţă mare de posibilităţile de obţinere a tuturor bunurilor de consum individual necesare. Consecinţe deloc neglijabile pe planul cumpărării diverselor mărfuri şi servicii de consum de către unele categorii ale populaţiei va avea şi *inflaţia;* proporţiile acesteia vor influenţa, într-o măsură însemnată, volumul şi structura cererii reale.

Factorii prezentaţi mai sus, la care pot fi adăugaţi alţii (ca, de exemplu, modificările în ecologia aşezărilor urbane şi a ţării), nu acţionează izolat asupra nevoilor oamenilor, ci în mod sinergetic. Când fenomenul este privit în perspectivă, efectul cel mai clar constă în *diversificarea nevoilor* şi mai ales în ridicarea gradului de exigenţă, orice nevoie, indiferent din ce sferă a umanului face parte, având propria sa mişcare.

În evoluţia nevoilor de consum ale populaţiei autohtone, nivelurile maxime la care s-a ajuns anterior (n-are importanţă anul) în satisfacerea nevoilor manifestate pe diverse planuri au jucat şi joacă un rol propulsor; recularile care au avut loc, cu începere de la sfârşitul anilor ’70, la posibilităţile reale de satisfacere a nevoilor nu au putut modifica cu nimic curba ascendentă a acestora, *curba respectivă având un caracter ireversibil*[1].

[1] Legitatea potrivit căreia o nevoie odată satisfăcută declanşează alte nevoi nu şi-a încetat acţiunea în *anii diminuării* ofertei de bunuri şi servicii.

În etapa pe care o parcurgem, din cauza situației moștenite, a dificultăților întâmpinate (parte din ele normale) în asimilarea reformelor de trecere la economia de piață există unele neajunsuri în producție, cu consecințe însemnate pe planul ofertei de bunuri și de servicii destinate consumului individual; acestea fac să se manifeste cu pregnanță o serie din nevoile de bază și mai ales cele care se referă la alimentație[1], garderobă, iar în multe localități urbane, și la locuințe. În același timp, se resimt cu putere nevoile pentru anumite bunuri de folosință îndelungată, între care televizoare (îndeosebi cele color), frigidere, congelatoare ș.a. Cantitățile de cereale și de alte produse agricole intrate în posesia țărănimii în 1990, situație care urmează să se continue în viitor într-o proporție și mai mare ca urmare a reprivatizării pământului, ar putea să determine - mai ales odată cu liberalizarea prețurilor la produsele agroalimentare vândute prin unitățile comerciale - reducerea presiunii cererii de pe piața orășenească nu numai la pâine, ci și la alte mărfuri agroalimentare (carne, lapte, grăsimi, ouă etc.).

Pentru viitor, odată cu manifestarea nevoilor de bază care (la anumite grupe de bunuri și servicii) nu vor cunoaște plafonare decât sub aspect cantitativ, *structural și calitativ evoluând în continuare,* se poate întrevedea exprimarea mai puternică a unor nevoi ce țin de confortul locuinței, de confortul călătoriilor (inclusiv al deplasărilor de la domiciliu la locul de muncă), de sănătate, de satisfacerea unor pasiuni personale (hobby) etc. Un număr tot mai mare din populația țării se va orienta spre modele de viață bazate pe excluderea nesatisfacerii nevoilor elementare.

Datorită creșterii numărului de aparate electrotehnice și electronice din gospodăriile personale, măririi gradului de dotare a populației cu autoturisme, extinderii proprietății private asupra locuințelor ș.a. va spori mult *nevoia pentru o serie de servicii de întreținere și reparații,* din care unele sunt, în prezent, atât cantitativ, cât și calitativ, cu mult sub nivelul necesităților exprimate. În general, serviciile sunt, așa cum se poate constata din situația existentă, insuficiente, puțin diversificate și nesatisfăcătoare sub aspectul calității.

Nevoia de destindere, de folosire în mod plăcut a unei părți cât mai mari din timpul liber, nevoie care se va accentua datorită impunerii unui regim riguros de muncă în condițiile economiei de piață, va determina creșterea cererii adresate întregului set de servicii (transport, cazare,

[1] Această precizare se desprinde și din prelucrarea răspunsurilor obținute prin diverse sondaje de opinie efectuate de cercetătorii din Institutul de Cercetare a Calității Vieții, în 1990.

servirea mesei, agrement-divertisment) care concură la satisfacerea acestor nevoi. Totodată, diferențierea crescândă dintre veniturile personale și cele familiale va impune asigurarea unui evantai de grade de confort la serviciile respective, ceea ce va permite satisfacerea celor mai diferite niveluri de exigență și accesibilitatea largă a populației.

În ansamblul sistemului de nevoi personale, o poziție în continuă creștere o vor ocupa nevoile spirituale, cele care izvorăsc, pe de o parte, din cerințele actuale și viitoare ale activităților umane și, pe de altă parte, din dorința (transformată în multe cazuri în adevărată pasiune) unui număr tot mai mare de oameni de a-și îmbogăți continuu informațiile din diverse sfere ale cunoașterii. De aici rezultă necesitatea ca toate mijloacele care au ca obiectiv satisfacerea acestor nevoi să captiveze interesul unui număr cât mai mare de persoane și să transmită mesaje sau să ofere informații valoroase pentru dezvoltarea *intelectuală și morală* a populației.

Că vrem sau nu să-i spunem dialectică, relația dintre nevoile materiale și spirituale ale oamenilor, de o parte, și posibilitățile de satisfacere a acestora, de altă parte, este, așa cum a demonstrat-o practica socială din toate timpurile, relația fundamentală a societății omenești. În *raport cu posibilitățile de satisfacere, nevoile se găsesc întotdeauna în avans* și acesta este și motivul pentru care producția de bunuri materiale și spirituale trebuie dezvoltată necontenit. Deși între cei doi termeni ai raportului există tot timpul un decalaj, de înrăutățire a situației nu se poate vorbi decât atunci când decalajul respectiv se mărește ca urmare a diminuării sau chiar a aplatizării posibilităților de satisfacere.

Țara noastră cunoaște, de mai mulți ani, un asemenea ecart greu de suportat și trecerea la economia de piață, cu toate reformele pe care le implică acest proces[1], urmărește normalizarea raportului într-o perioadă cât mai scurtă. Până la normalizare vor continua însă să existe o serie de neajunsuri cu contribuție masivă la menținerea ofertei de mărfuri și de servicii într-o situație cu mult inferioară (cantitativ și structural) nu numai față de nevoi, ci și față de cererea efectivă.

Liberalizarea prețurilor, care în condițiile unor cantități insuficiente de mărfuri, conduce la urcarea - uneori din cale afară de mare - a prețurilor de vânzare cu amănuntul, conține în sine riscul ca, pe parcursul a unu la trei

[1] Între măsurile adoptate în acest scop se înscriu: asigurarea cadrului legislativ pentru manifestarea liberei inițiative, constituirea societăților comerciale și a regiilor autonome, legiferarea unor condiții stimulative pentru atragerea de capital străin, liberalizarea prețurilor ș.a.

ani, să aibă loc diminuarea accesului multor consumatori la o serie de mărfuri sau apariția imposibilității de a şi le procura pe unele în cantitățile dorite. Această măsură, fără de care este de neconceput trecerea la economia de piață, încurajarea inițiativei particulare şi atragerea masivă de capital străin, va avea - cumulată cu retehnologizarea întreprinderilor - consecințe pozitive asupra ofertei de mărfuri[1]. Ca urmare, se vor produce schimbări mari în raportul cantitativ-fizic dintre cerere şi ofertă, cu efecte însemnate asupra prețurilor în vânzare, acestea cunoscând un proces de diminuare şi în cele din urmă de aplatizare.

Prin compensațiile la sumă fixă (de 750 şi, respectiv de 400 de lei), acordate salariaților şi pensionarilor cu începere de la 1 noiembrie 1990 şi prin indexarea veniturilor acestor categorii de oameni în raport cu evoluția prețurilor, se urmăreşte eliminarea sau cel puțin reducerea foarte mult a consecințelor negative ale creşterii prețurilor asupra puterii de cumpărare a populației (în principal a salariaților).

Pornind de la măsurile adoptate şi de la soluțiile preconizate a fi utilizate pentru protecția populației în viitorul apropiat, se poate formula aprecierea că mărirea prețurilor va afecta totuşi gradul de acoperire a nevoilor unor grupuri ale populației, între care cele constituite din familii cu mai mulți copii minori şi cu şomeri; în cazul celor din urmă, discrepanța dintre nevoi şi gradul de satisfacere a acestora va creşte atât din cauza mecanismului prețurilor (inclusiv a inflației) în condițiile economiei de piață, cât şi din cauza reducerii substanțiale a veniturilor familiale. Procesul de stratificare a populației în funcție de venituri, proces ce se va amplifica în economia noastră mai ales în condițiile în care va creşte ponderea proprietății private asupra mijloacelor de producție, va determina diferențierea, într-o măsură mai mare, a populației sub aspectul gradului de satisfacere a nevoilor. În asemenea condiții, pentru a se evita situațiile dramatice, intervenția statului sub diverse forme, inclusiv prin menținerea sub control a prețurilor la unele categorii de mărfuri, va fi o necesitate.

[1] Liberalizarea prețurilor va acționa şi asupra țărănimii în calitatea ei de deținătoare a unor însemnate cantități de cereale şi alte produse agricole, determinând-o să aducă pe piață o cantitate mare din produsele respective şi să nu le mai stocheze.

MECANISMELE ECONOMIEI DE PIAȚĂ ȘI CONSUMUL ÎN ROMÂNIA

Victor NICOLAE

Consumul populației de bunuri și servicii (plătite de populație și suportate din bugetul statului) reflectă gradul de prosperitate a unui popor, nivelurile cantitative realizate într-o anumită etapă, fiind în măsură să comensureze, într-o formă de sinteză, standardul de viață în care se află o societate, precum și raportul sub acest aspect cu alte țări din lume și în mod deosebit cu cele dezvoltate economic.

Din acest punct de vedere este de reținut faptul că, în fostele țări socialiste, datorită ritmului de dezvoltare economic și tratării pe un plan secundar a politicii consumului populației de bunuri și servicii, nivelurile cantitative globale și mai ales cele în structură calitativă, realizate până în prezent, se situează la cote cu mult inferioare față de cele existente în țările dezvoltate economic, pe baza mecanismelor economiei de piață.

În România, situarea consumurilor populației la niveluri foarte scăzute a constituit una dintre strategiile de bază ale dictaturii, cu consecințe dintre cele mai dăunătoare asupra calității vieții, în general, dar mai ales asupra unor mari categorii de populație. Această situație a fost agravată de faptul că resursele disponibile și așa nesatisfăcătoare au fost repartizate neechitabil între diferitele categorii de populație, astfel încât, prin măsuri administrative, arbitrare, discriminatorii, caracteristice economiei monopoliste de stat, categoriile de populație privilegiate ale regimului, sub aspectul veniturilor și posibilităților prioritare de procurare a bunurilor și serviciilor s-au înfruptat cu lăcomie din aceste resurse, lăsând maselor largi ale populației asemenea cantități încât cu acestea era imposibil să se satisfacă cele mai elementare nevoi. Alte categorii de populație, marginalizate până la limita cea mai redusă de sărăcie sub aspectul veniturilor, dar și a posibilităților de procurare a bunurilor și serviciilor, a minimului de existență, au fost aduse într-o asemenea situație încât viața a devenit insuportabilă. Reducerea permanentă a consumului a fost favorizată și de condițiile instaurării monopolului în economie, a centralismului excesiv, în care deciziile economice luate prin metode de comandă, voluntarism și arbitrariu au împiedicat deplasarea resurselor economice către activități

performante, influențând negativ descătuşarea inițiativelor şi energiilor pentru producții sporite de bunuri de consum cu implicații privind scăderea consumului de mărfuri şi servicii. Această scădere a consumului a avut consecințe dintre cele mai grave asupra dezvoltării de ansamblu a populației, asupra stării de sănătate a poporului, a capacității sale de muncă şi creație - calități ale poporului român moştenite cu atâta generozitate.

În schimb, în țările dezvoltate pe baza mecanismelor economiei de piață, în ciuda unor imperfecțiuni cu caracter social, care se mai mențin, s-a asigurat:

- un consum ridicat de bunuri alimentare şi nealimentare, inclusiv o înzestrare a gospodăriilor populațiilor ca o gamă largă de bunuri de folosință îndelungată, care asigură un confort sporit în locuințe şi o uşurare a efortului fizic;
- o relativă bunăstare ca un fenomen de masă;
- un sistem de securitate socială pentru cei afectați de şomaj, pentru handicapați şi pentru categoriile de populație defavorizate.

Din cele de mai sau se poate arăta că, în timp ce economia de piață constituie o reuşită economică, economia administrativă de comandă, cu planificare centralizată, în condițiile sistemului monopolist de stat, a reprezentat un eşec.

Analiza stadiului în care se află țara noastră sub aspectul consumului de mărfuri alimentare şi nealimentare, inclusiv în ce priveşte înzestrarea cu principalele bunuri de folosință îndelungată, precum şi a raportului în care .nivelurile respective se situează., în raport cu alte țări şi în mod deosebit cu cele dezvoltate economic permite să se constate, pe de o parte, o degradare continuă a acestora, în anii ’90, iar pe de altă parte, .existența unor importante decalaje față de alte țări.

• În sectorul alimentar, nivelurile consumurilor realizate în anul 1989, la un număr de şase. principale grupe de mărfuri alimentare, cu aport deosebit în bilanțul nutrițional al populației s-au situat sub cele din anul 1980, reprezentând: 91,1% la produse din cereale; 81,0% la carne şi produse din carne; 94,4% la grăsimi; 83,4% la lapte şi produse din lapte; 98,7% la ouă; 87,6% la zahăr şi produse zaharoase. În acelaşi timp, la patru-grupe de produse alimentare s-au înregistrat unele creşteri, astfel: 16,9% la peşte şi produse din peşte; 11,7% la legume şi produse din legume; 1,6% la cartofi; 17,7% la fructe şi produse din fructe. Concomitent cu scăderea consumului la principalele grupe de produse alimentare, a avut loc şi o depreciere calitativă la majoritatea sortimentelor care alcătuiesc grupele respective, ca

urmare a introducerii în fabricație și pe piață a unor produse cu înlocuitori, scăzând și mai mult contribuția acestora în cadrul bilanțului nutrițional.

Analiza consumului de produse alimentare din țara noastră comparativ cu alte țări permite să se constate existența unor mari decalaje în raport cu nivelurile realizate în fostele țări socialiste, dar mai ales în raport cu cele realizate în țările dezvoltate economic, astfel:

- *la carne și produse din carne,* consumul din țara noastră realizat în 1989 (50,2 kg/loc.), reprezenta 55,2% din consumul realizat în Cehoslovacia în anul 1988; 50,7% din cei realizat în R.D. Germană (1988); 47,4% din consumul realizat în Franța (1985); 59,8% din consumul realizat în Italia (1985); 66,9% din consumul realizat în Spania (1985);
- *la pește și produse din pește,* consumul din țara noastră din 1989 (6,9 kg/loc.) reprezenta 89,6% din cel realizat în Bulgaria (1988); 88,5% din cel realizat în R.D. Germană (1988); 39,2% din cel realizat în URSS (1988); 38,5% din cel realizat în Franța (1985); 19,3% din cel realizat în Japonia (1985);
- *la grăsimi,* consumul din țara noastră din 1989 (16,74 kg/loc.) a reprezentat 73,1% din consumul realizat în Bulgaria (1988); 61.1% din cel realizat în Cehoslovacia (1988); 50,3% din cel realizat în R.D. Germană (1988); 66,2% din cel realizat în Polonia (1988); 64,4% din cel realizat în Austria (1980); 72,8% din cel realizat în Franța (1980);
- la *lapte și produse din lapte,* consumul din țara noastră din 1989 (135,9 l/loc.) a reprezentat 54,1% din cel realizat în Cehoslovacia (1987); 71,5% din cel realizat în Ungaria (1987); 47,0% din cel realizat în Polonia.(1986); 71,2% din cel realizat în URSS (1986); 91,8% din cel realizat în Austria (1980); 76,8% din cel realizat în Elveția (1980);
- *la ouă,* consumul din țara noastră din 1989 (229 buc./loc.) a reprezentat 87,1% din cel realizat în Bulgaria (1988); 66,4% din cel realizat în Cehoslovacia (1988); 75,1% din cel realizat în R.D. Germană (1988); 83,3% din cel realizat în URSS (1988); 80,6% din cel realizat, în Austria (1985); 73,4% din cel realizat în Franța (1985);
- *la zahăr și produse zaharoase,* consumul din țara noastră din 1989 (24,7 kg/loc.) a reprezentat 70,6% din cel realizat în Bulgaria (1988); 61,8% din cel realizat în R.D. Germană (1988); 53,7% din

cel realizat în Polonia (1988); 52,6% din cel realizat în URSS (1988);

- *la legume şi produse din legume,* consumul din ţara noastră din 1989 (135,6 kg/loc.) a fost apropiat de cel din Bulgaria (1988) şi a reprezentat 89,2% din cel realizat în Italia (1985). Totodată, consumul de legume şi produse din legume din ţara noastră a fost mai mare faţă de cel realizat de alte ţări, respectiv cu: 67,4% faţă de cel din Cehoslovacia (1988); 27,9% faţă de cel din R.D. Germană (1988); 34,3% faţă de cel din URSS (1988); 91,0% faţă de cel din Austria (1985);
- *la cartofi,* consumul din ţara noastră din 1989 (71,7 kg/loc.) a fost mai mare de 2,5 ori faţă de cel din Bulgaria (1988) şi a reprezentat 86,4% din cel realizat în Cehoslovacia (1988); 46,0% faţă de cel realizat în R.D. Germană (1988); 51,6% din cel realizat în Polonia (1988); 95,6% din cel realizat în Franţa (1985); 91,9% din cel realizat în R.D. Germană (1985); 65,2% din cel realizat în Regatul Unit al Marii Britanii;
- *la fructe şi produse din fructe,* consumul din ţara noastră în anul 1989 (53,9 kg/loc.) a fost apropiat de cel din URSS (1988) şi a reprezentat 66,2% din cel realizat în Bulgaria (1988); 94,6% din cel realizat în Cehoslovacia (1988); 70,0% din cel realizat în R.D. Germană. Totodată, consumul din ţara noastră a fost mai mare cu 67,4% faţă de cel din Polonia (1988). Comparativ cu consumurile realizate în perioada 1970-1980, în unele ţări dezvoltate economic, consumul din ţara noastră din 1989 reprezenta: 60,8% din cel realizat în Austria; 47,4% din cel realizat în Elveţia; 73,9% din cel realizat în Franţa; 46,4% din cel realizat în R.F. Germania; 51,6% faţă de cel realizat în Italia;
- *la produse din cereale,* consumul din ţara noastră a înregistrat un nivel mai ridicat comparativ cu alte ţări datorită specificului şi tradiţiei în consumul acestor produse, dar şi substituirii unor produse cu un conţinut mai ridicat în substanţe nutritive. În aceste condiţii, consumul din ţara noastră din anul 1989 (157,3 kg/loc.) a fost mai mare cu 7,7% faţă de cel din Bulgaria (1988); 39,2% faţă de cel din Cehoslovacia (1988); 58,9% faţă de cel din R.D. Germană (1988); 32,2% faţă de cel din Polonia (1988); 20,0% faţă de cel din URSS (1988). Comparativ cu anul 1985, consumul de produse din cereale din România a fost de 2,0 ori mai mare faţă de

cel din R.F. Germania şi de 2,2 ori mai mare faţă de cel din Austria.

• În sectorul textile-încălţăminte, în aceeaşi perioadă analizată s-au înregistrat unele scăderi, concomitent cu unele mutaţii intervenite în structura grupelor de produse.

Astfel, în timp ce, pe ansamblul ţării, consumul din ţesături-confecţii din anul 1989 a reprezentat 97,5% faţă de cel din anul 1980, în structură s-au înregistrat evoluţii diferite, după cum urmează: la ţesături din bumbac consumul a reprezentat 91,4%; la ţesături din lână 29,5%; la ţesături din mătase 126,2%; la ţesături din in şi cânepă 109,4%.

La încălţăminte, în condiţiile în care consumul pe total ţară a înregistrat în 1989 o creştere de 22,3% faţă de anul 1980, la încălţăminte cu feţe din piele consumul s-a diminuat cu 13,5 procente, în timp ce la încălţăminte cu feţe din înlocuitori a avut loc o creştere de 58,9 procente, iar la încălţămintea din cauciuc o creştere de 28,2 procente.

Se poate constata, pe de o parte, faptul că produsele realizate din materii prime naturale au înregistrat un declin în consum, iar pe de altă parte, o substituire a acestora cu produse de sinteză.

Efectuarea unor comparaţii internaţionale şi în acest sector permite să se constate, de regulă, existenţa de decalaje faţă de consumurile realizate în alte ţări.

Astfel, consumul total de ţesături-confecţii realizat în ţara noastră în anul 1989 (27,88 mp/loc.) reprezenta 78,0% din cel realizat în Bulgaria (1983); 62,1% din cel realizat în Cehoslovacia (1986); 66,9% din cel realizat în Polonia (1980); 73,6% din cel realizat în URSS (1986). În structura acestor consumuri există importante diferenţe, aşa cum rezultă din datele de mai jos:

- *la ţesături din bumbac,* consumul din 1989 din România (18,18 mp/loc.) reprezenta 65,9% din cel realizat în Bulgaria (1988); 59,8% din cel realizat în Cehoslovacia (1988); 71,9% din cel realizat în R.D. Germană (1988) şi este de 1,6 ori mai mare faţă de cel înregistrat în Polonia şi apropiat de cel din Ungaria;
- *la ţesături din lână,* consumul din 1989 din România (3,85 mp/loc.) reprezenta 78,6% faţă de cel din Bulgaria (1986); 81,9% faţă de cel din Cehoslovacia (1986); 85,6% faţă de cel din R.D. Germană şi este mai mare de 1,3 ori faţă de cel din Polonia, de 1,4 ori faţă de cel din Ungaria şi de 1,5 ori faţă de cel din URSS;

- *la țesături din mătase,* consumul din 1989 din România (4,33 mp/loc.) reprezenta 65,6% din cel realizat în Cehoslovacia (1986); 59,3% din cel realizat în R.D. Germană (1986); 86,6% din cei realizat în Polonia (1986); 64,6% din cel realizat în URSS (1986) şi este de 1,4 ori mai mare față de cel din Ungaria (1986) şi apropiat de cel din Bulgaria (1986);
- *la țesături din în şi cânepă,* consumul din țara noastră din anul 1989 (1,52 mp/loc.) a reprezentat 37,1% din cel realizat în Cehoslovacia (1986); 76,0% din cel realizat în R.D. Germană (1986); 72,4% din cel realizat în URSS (1986) şi a fost de 13 ori mai mare față de cel realizat în Ungaria.

La încălțăminte consumul din țara noastră din 1989 (3,62 perechi/loc.) a fost superior consumurilor realizate în toate celelalte țări analizate, respectiv de circa 1,1 ori mai mare față de Polonia şi URSS; de 14 ori mai mare față de cel din Bulgaria; de 1,3 ori mai mare față de cel din R.D. Germană; de 1,6 ori față de cel din Ungaria.

• Înzestrarea populației cu principalele bunuri de folosință îndelungată, deşi în perioada analizată, a înregistrat la majoritatea grupelor de bunuri creşteri (excepție televizoare), totuşi în raport cu alte țări nivelul acestui indicator marchează importante decalaje.

Astfel, în anul 1989, gradul de înzestrare a gospodăriilor populației din țara noastră cu televizoare a fost mai redus față de anul 1980 cu 8,8 procente, în timp ce la toate celelalte bunuri s-au înregistrat creşteri diferențiate, după cum urmează: 13,6% la radio-receptoare; 12,9% la frigidere; 6,8% la maşini de cusut; 44,3% la maşini electrice de spălat rufe; 54,5% la aspiratoare; 74,1% la autoturisme; 16,7% la biciclete.

Comparativ cu alte țări, înzestrarea populației cu principalele bunuri de folosință îndelungată prezintă importante decalaje atât de ordin cantitativ, dar mai ales calitativ, parcul de bunuri existent în dotare fiind caracterizat printr-un înalt grad de uzură fizică şi morală. În ce priveşte, decalajele sub aspect cantitativ, situația din țara noastră, în raport cu alte țări, se prezintă astfel:

- *la radio-receptoare,* înzestrarea populației din țara noastră din 1989 (284,8 buc./1000 loc.) reprezenta: 91,6% din cea existentă în Bulgaria (1988), 40% din cea existentă în Cehoslovacia (1988); 30,3% din cea existentă R.D. Germană (1988); 62,2% din cea existentă în Polonia (1988); 55,6% cea existentă în Ungaria (1987) şi apropiată de cea din URSS (1988), 34,1% din cea existentă în

Elveția (1986); 31,8% din cea existentă în Franța (1986), 13,4% din cea existentă în SUA (1986);

- *la televizoare,* decalajele sunt şi mai mari comparativ cu radio-receptoarele, situație care se datorează ofertei insuficiente prezente pe piață. Astfel, gradul de înzestrare existent în țara noastră în anul 1989 (191,3 buc /1000 loc.) reprezenta 58,7% din cel existent în Bulgaria (1988), 42,5,% din cel existent în Cehoslovacia (1988); 39,1% din cel existent în R.D Germană (1988); 52,4% din cel existent în Polonia(1988; 46,2 din cel existent în Ungaria (1987); 61,7% din cel existent în URSS (1988), 40,5% din cel existent în Australia (1986); 30,1% din cel existent în Austria (1985), 63,8% din cel existent în Belgia (1985);
- *la frigidere,* gradul de înzestrare din țara noastră din anul 1989 (176,4 buc./1000 loc.) a reprezentat 56,4% din cel existent în Bulgaria (1988); 42,1% din cel existent în Cehoslovacia (1988); 28,3% din cel existent în R.D. Germană (1988); 48,9% din cel existent în Polonia (1988); 43,7% din cel existent în Ungaria (1988); 63,9% din cel existent în URSS (1988);
- *la maşini electrice de spălat rufe,* gradul de înzestrare din țara noastră în 1989 (147,5 buc/1000 ioc.) a reprezentat 47,0% din cel existent în Bulgaria (1988); 28,3% din cel existent în Cehoslovacia (1988); 35,2% din cel existent în R.D. Germană (1988); 37,0% din cel existent în Polonia (1988); 42,2% din cel existent în Ungaria (1986); 71,3% din cel existent în URSS (1988);
- *la aspiratoare de praf,* gradul de înzestrare în țara noastră în 1989 (75,7 buc./1000 loc.) a reprezentat 34,1% din cel existent în Bulgaria (1988); 17,7% din cel existent în R.D. Germană (1988); 27,6% din cel existent în Polonia (1988); 57,3% din cel existent în URSS (1988); 25,7% din cel existent în R.F. Germană (1975);
- *la autoturisme,* gradul de înzestrare din 1989 în țara noastră se situa la cote foarte reduse în raport cu celelalte țări, reprezentând: 38,0% din cel existent în Bulgaria (1988); 26,4% din cel existent în Cehoslovacia (1988); 23,5% din cel existent în R.D. Germană (1988); 65,2% din cel existent în Polonia (1988); 32,8% din cel existent în Ungaria (1985); 94,7% din cel existent în URSS (1988); 15,2% din cel existent în Belgia (1983); 13,8% din cel existent în Franța (1986); 12,6% din cel existent în R.F. Germană (1985); 21,8% din cel existent în Spania (1985).

În anul 1990, pe baza măsurilor adoptate de guvern de sistare a exportului de alimente şi de efectuare a unor importuri de alimente şi furaje pentru agricultură, se poate aprecia că în sectorul alimentar nivelurile consumului au înregistrat creşteri faţă de anul 1989, fără însă ca aceste niveluri să se apropie de cele realizate în ţările dezvoltate economic.

Desigur, reducerea decalajelor privind consumul de mărfuri de produse alimentare precum şi de produse nealimentare se află în strânsă relaţie cu dezvoltarea de ansamblu a economiei care trebuie să asigure resursele materiale, ca şi veniturile necesare populaţiei pentru procurarea acestora.

Înfăptuirea reformei de trecere a ţării noastre la economia de piaţă va favoriza descătuşarea unor iniţiative şi potenţe ale forţei de muncă (influenţând pozitiv atât creşterea producţiei bunurilor de larg consum în diferite sectoare, cât şi satisfacerea în condiţii din ce în ce mai bune a cererii populaţiei pentru apropierea nivelurilor de consum de cele realizate în ţările dezvoltate economic). Se are în vedere atât satisfacerea nevoilor vitale (primare ale populaţiei), cât şi nevoi secundare şi terţiare, diferenţiate pe categorii de populaţie, în funcţie de venituri şi preferinţe. Accelerarea şi implementarea mecanismelor specifice economiei de piaţă, inclusiv prin adoptarea unor strategii de dezvoltare adecvate, vor contribui la creşterea continuă a consumului de mărfuri şi a celui de servicii.

Acţionând în concordanţă cu cerinţele reale ale consumatorilor, cu tendinţele manifestate pe plan mondial, agenţii economici din ţara noastră trebuie orientaţi pentru satisfacerea în cele mai bune condiţii a nevoilor concrete ale populaţiei, astfel:

- *în sectorul alimentar,* lărgirea şi diversificarea sortimentului de produse, astfel încât în fabricaţie şi pe piaţă să crească ponderea celor de calitate superioară şi cu o valoare nutritivă ridicată (produse din carne, peşte, lapte şi produse lactate, legume, fructe, concentrate proteice, produse de biosinteză, concentrate cu vitamine naturale şi de sinteză), în condiţiile creşterii gradului de prelucrare a materiilor prime şi a ridicării valorii alimentare a produselor; îmbogăţirea gamei sortimentale de semipreparate şi produse gata preparate - inclusiv a celor congelate; creşterea producţiei de alimente dietetice şi pentru copii; mărirea gradului de stabilitate a produselor alimentare; extinderea gramajelor şi a preambalării mărfurilor;
- *în sectorul vestimentaţiei şi al încălţămintei,* este necesar: să se accentueze tendinţa de devansare a consumului de ţesături de către

consumul de produse gata confecționate; să se satisfacă preponderent nevoile de produse de tip industrial, mai ieftine, asigurându-se o sincronizare între uzura fizică şi cea morală, urmărindu-se ca în cadrul unei durate de viață morale mai scurte decât cea fizică să nu se rebuteze produsele din cauza ciclului modei să se realizeze produse diferențiate sub aspect calitativ pentru satisfacerea atât a cerințelor privind moda, cât şi a cerințelor de uz curent în funcție de veniturile diferitelor segmente de cumpărători. Satisfacerea în mai bune condiții a nevoilor pentru amenajarea şi decorarea interioară a locuințelor, în vederea creării unei ambiențe cât mai plăcute şi relaxante;

– *în sectorul bunurilor de folosință îndelungată,* ținând seama de decalajele existente în raport cu alte țări, este necesar ca oferta prezentă pe piață (din producția internă şi din import pentru completare) să stimuleze atât procesul de primă dotare, precum şi procesul de înlocuire a parcului învechit fizic şi moral şi să asigure înnoirea parcului, modernizarea acestuia şi multidotarea gospodăriilor populației cu întreaga gamă de bunuri de folosință îndelungată, aliniate sub aspectul performanțelor tehnico-constructive, funcționale, estetice, de design la tendințele prezente pe plan mondial. Şi la celelalte sectoare de mărfuri se cere adoptarea de măsuri similare care să urmărească satisfacerea în condiții din ce în ce mai bune a cererii populației concomitent cu îmbunătățirea parametrilor menționați mai sus. În cadrul programelor de cercetare ale Institutului de Cercetări Comerciale sunt cuprinse teme care abordează această problematică, astfel încât, concluziile finale şi propunerile de măsuri pe termen scurt, mediu şi lung să permită structurarea unor strategii pe baza cărora agenții economici din țara noastră să adopte măsuri eficiente care să creeze condiții pentru ridicarea continuă a standardului de viață al întregii populații din țara noastră, pentru asigurarea în permanență a unui echilibru dinamic între cerere şi ofertă, astfel încât, şi sub acest aspect, România să se situeze în rândul țărilor civilizate.

CORELAȚIA CONSUM-VENIT ŞI ALTERNATIVE DE DEZVOLTARE A AGRICULTURII

Simona BARA, Minodora MOLDOVAN, Filon TODEROIU

În condițiile economice, politice şi sociale noi apărute în România după revoluția din decembrie 1989, încă din start a fost încurajată, prin toate mijloacele, formularea unor puncte de vedere cât mai diverse şi chiar opuse strategiile propuse rămânând deschise dezbaterilor şi amendărilor. Convingerea noastră este că în conturarea strategiilor de dezvoltare a producției agricole un rol deosebit trebuie să-l dețină cunoaşterea situației trecute. Folosind date şi informații din perioada 1938-1985, au fost analizate producțiile agricole obținute, consumurile din principalele produse, prețurile de producție practicate şi veniturile medii ale populației. Din corelațiile stabilite s-au putut formula două strategii diferite de dezvoltare a producției agricole. Pe de altă parte, prin investigarea acestora a rezultat o concluzie deosebit de importantă: orice soluție de dezvoltare a producției agricole care, într-o formă sau alta, ar miza pe o întoarcere la continuarea tendințelor de autoaprovizionare alimentară națională ar fi în contradicție cu regulile înfăptuirii economiei de piață.

În perioada de tranziție, structurile de producție din agricultură se vor afla sub influența raportului cerere-ofertă, restrângându-se acele activități care fie că nu generează profit, fie că acesta este cu mult sub cel posibil de obținut din dezvoltarea altora. La nivel macroeconomic se va produce o redimensionare a structurilor de producție existente până în decembrie 1989. Faptul că vor exista mai mulți ofertanți aflați în competiție, deşi va frâna creşterile exagerate ale prețurilor, totuşi nu va determina, în suficientă măsură, asigurarea unei protejări şi folosiri raționale a resurselor naturale şi nici echilibrarea disponibilului cu necesarul în vederea diminuării importurilor. În această situație, prin măsuri speciale de politică economică şi de protecție socială, guvernul va influenta raportul cerere-ofertă la principalele produse agricole.

Prima ipoteză de dezvoltare a agriculturii româneşti a presupus că se vor continua vechile tendințe de autoaprovizionare alimentară națională.

Pentru a materializa această ipoteză s-au studiat, pentru principalele produse agricole, corelațiile cerere (consum total) - preț şi, respectiv can-

titatea de produse obținute-prețuri realizate. Prețurile de echilibru astfel determinate au avut însă un nivel relativ scăzut asigurând, în medie, agricultorilor o rentabilitate cuprinsă între 4 şi 20%.

Menționăm că, deşi această ipoteză de dezvoltare a agriculturii consideră că producția națională vegetală şi animală obținută este prioritară, în realitate obiectivul strategic urmărit este stabilirea unor prețuri la consumator mai scăzute. În acest mod se menține, în mod cu totul artificial, în marile oraşe un cost al vieții mai scăzut. Fenomenul este specific atât perioadei de început a dezvoltării industriale din statele cu economie avansată, cât şi țărilor foste socialiste în care s-a urmărit producerea rapidă a unor serioase modificări în structura rural-urban.

În condițiile înfăptuirii economiei de piață, adoptând o atare tendință de dezvoltare, prin care prețurile produselor agricole îşi mențin un nivel relativ scăzut, procesul de restructurare economică devine artificial. În plus, liberalizarea prețurilor produselor agricole va îndrepta agenții economici spre acele piețe unde produsele vegetale şi animale ating prețuri care se apropie de cele de pe piața mondială. Totodată însă, nu numai că producătorii agricoli se vor descuraja, dar ei se vor transforma în consumatori citadini de produse importate, fapt ce pe termen mai lung va genera structuri de producție anarhice, imposibilitatea asigurării din producția proprie a consumului populației, exod rural etc. În acest context, accelerarea importurilor la tot mai multe produse alimentare, importuri impuse de necesitatea satisfacerii cerințelor de consum ale populației la un nivel cât mai apropiat de cel mediu european, va conduce la contractarea de credite şi chiar la ruinarea unor mici producători agricoli.

Cea de-a doua ipoteză proiectată a avut în vedere ca obiectiv strategic important pentru noul tip de economie asigurarea securității alimentare a populației, fapt pentru care au fost analizate următoarele corelații: nivelul cheltuielilor pentru alimentație şi venitul mediu anual; consumul mediu anual pe locuitor la principalele produse agricole şi venitul mediu anual. Cu un coeficient de corelație cuprins între 0,74 şi 0,92 pentru un număr de 13 produse agricole s-au determinat ecuațiile de regresie specifice unde variabila independentă a reprezentat-o mărimea venitului mediu anual pe locuitor şi variabila dependentă a exprimat nivelul consumului mediu anual pe locuitor din principalele produse agricole. A rezultat că, şi în țara noastră, prin majorarea venitului mediu anual pe locuitor cheltuielile pentru alimentație se vor diminua; totuşi, dat fiind nivelul înregistrat în trecut în ceea ce priveşte dezvoltarea industriei alimentare din

țara noastră, considerăm că nu este exclus ca prin amplificarea activității acesteia în viitor să se producă modificări mai accentuate fie ca urmare a apariției unor noi produse sau a unor înlocuitori care la rândul lor vor genera alte structuri ale consumului uman.

Simulând evoluția consumului mediu anual pe locuitor pentru principalele produse vegetale şi animale în condițiile creşterii mărimii venitului mediu cu 5-20%, au rezultat următoarele aspecte mai importante: la floarea soarelui, sfeclă de zahăr, legume, carne de bovine, carne de porcine, lapte şi ouă există o corelație directă, cantitățile consumate din aceste produse sporind cu 0,8-4,4%; la grâu, porumb, cartofi şi carne de oaie, prin creşterea venitului, consumurile medii anuale pe locuitor se vor diminua cu 0,2-20,3%,

Adoptarea de către decident a alternativei de dezvoltare prin urmărirea asigurării securității alimentare reclamă însă o serie de măsuri de politică economico-socială, cum ar fi: încetarea, subvenționării importurilor alimentare, cu excepția citricelor, şi practicarea doar a unor importuri de compensare; prețurile acordate producătorilor să devină stimulative fie prin reducerea impozitelor, fie oferind agricultorilor, la colectarea produselor, un preț acoperitor al costurilor (preț care să includă: cheltuielile directe unitare propriu-zise; renta pământului, dobândă la capitalul împrumutat sau format din economii proprii; beneficiul care se cuvine agricultorului; impozitele plătite guvernului); distribuirea factorilor de producție la prețuri accesibile; încurajarea investițiilor din acumulări formate la nivel local.

Considerăm că prin instituirea unor programe guvernamentale cu măsuri pentru susținerea ideii de securitate alimentară se vor produce ample modificări în vechile tendințe ale dezvoltării ramurii, cum ar fi: agricultura nu va mai fi strict specializată pe exportul unor produse; se vor putea realiza proiecte descentralizate de dezvoltare a acesteia; va spori volumul acumulărilor locale; se va putea realiza un mai bun echilibru al balanței comerciale de plăți pe termen mediu prin diminuarea importurilor; se vor stimula schimburile sat-oraş; se va asigura creşterea capacității de consum a populației rurale, paralel cu modificarea structurii ei interne.

VENITURILE FAMILIEI - INSTRUMENT AL POLITICII FAMILIALE

Georgeta DUMITRESCU

În realizarea politicii familiale, a obiectivelor sale, un rol hotărâtor îl au selectarea şi utilizarea celor mai eficiente mijloace de acțiune, a instrumentelor de natură economică şi neeconomică cele mai adecvate acestui scop.

În rândul acestor instrumente, veniturile dețin locul principal prin rolul pe care-l au atât în ameliorarea vieții familiei, în realizarea funcțiilor sale, cât şi în asigurarea stabilității şi întăririi coeziunii familiei.

Modul în care acest instrument a acționat, în țara noastră, a fost limitat întrucât nu a existat o politică familială în sensul în care este concepută aceasta în țările dezvoltate şi, în consecință, o politică a veniturilor familiei. Politica veniturilor aplicată în România avea ca subiect populația în general, şi nu familia.

Veniturile disponibile ale familiei, care, de fapt, exprimă capacitatea ei de consum şi economisire, se formează în cadrul unui proces complex al repartiției primare şi al redistribuirii venitului național şi sunt o rezultantă a diverselor fluxuri şi refluxuri monetare înspre şi dinspre familie, cu mecanismele lor specifice de formare. Aceste venituri constituie resursele de care dispune familia în vederea satisfacerii nevoilor sale materiale şi spirituale. De mărimea veniturilor depinde atât starea materială a familiei, patrimoniul şi poziția social-economică, cât şi locul ei în scala resurselor nivelului de trai.

Veniturile şi repartiția lor pot constitui instrumente ale politicii familiale numai în condițiile în care politica veniturilor este subordonată realizării următoarelor obiective sociale: garantarea veniturilor familiale necesare unui trai decent; asigurarea atât a redistribuirii verticale a veniturilor (de la familiile bogate spre cele sărace), cât şi a redistribuirii lor orizontale (în cadrul aceleiaşi categorii de familii, de la cei cu sarcini familiale reduse spre cei cu sarcini familiale sporite sau persoane singure); compensarea pierderii venitului unui părinte care rămâne în familie pentru a se dedica exclusiv creşterii copiilor sau acordarea unor subvenții în natură pentru îngrijirea copiilor în creşe, grădinițe; compensarea pierderii de venit în caz de şomaj, asigurând drepturi la alocații familiale şomerilor; acordarea de asistență

socială în cazul pierderii temporare a capacității de muncă, în caz de bătrânețe, precum și persoanelor handicapate; dezvoltarea serviciilor de învățământ, cultură și ocrotire a sănătății, întrucât întreaga societate este interesată ca toți membrii săi să fie instruiți și sănătoși; asigurarea unei oferte corespunzătoare de bunuri și servicii (bunuri alimentare și nealimentare, servicii de consum) și menținerea capacității de cumpărare a veniturilor disponibile ale familiei.

Politica veniturilor în trecut. Deși oficial se afirma că este subordonată realizării acestor obiective sociale, în realitate exista un decalaj mare între declarații și efectele transpunerii ei în viață. De aceea, considerăm că în viitor este necesar ca aceste obiective să constituie pentru organele de decizie firul conducător în realizarea funcțiilor veniturilor ca instrument al politicii familiale oficiale.

Principala resursă de alimentare cu fonduri necesare înfăptuirii politicii familiale o constituie fondurile sociale. De fapt, acestea constituie un instrument principal prin care statul intervine în realizarea de către familie a funcțiilor sale în societate. Necesitatea intervenției statului în formarea resurselor familiei este imperios cerută de următoarele considerente:

1. evoluția structurii familiei, a modelelor familiale de la familiile multigeneraționale la familia nucleară, concomitent cu creșterea independenței economice a femeii, aceasta fiind tot mai adesea ocupată în activitatea economico-socială, funcția de educare a copiilor și de îngrijire a bătrânilor fiind transferată altor instituții specializate;
2. modificarea funcțiilor familiei, familia devenind, în principal, o unitate de consum care depinde de mărimea veniturilor din activitate, din munca salariată, din prestațiile familiale. Scăzând rolul funcției economice a familiei, membrii săi apți de muncă se angajează în activitatea economico-socială, aceasta atrăgând cu sine riscul pierderii acestui venit din motive de boală, bătrânețe sau șomaj, ceea ce face necesară protecția socială în scopul asigurării unui venit de substituție pentru individ și familia sa; resursele necesare se constituie prin prelevarea unei părți din venitul populației active sub forma cotizațiilor sociale și a impozitelor;
3. modificarea rolului copilului în familie, în sensul că el capătă o valoare în sine, constituind obiectul investiției afective și materiale a părinților. În acest context, politica familială trebuie să-și fixeze ca obiectiv principal asigurarea “egalității de șanse” tuturor copiilor, indiferent de

situația materială a familiilor din care provin, instrumentul principal de realizare a acesteia fiind prestațiile familiale. Intervenția statului în sprijinirea materială a familiei o considerăm cu atât mai necesară cu cât există tendința cuplului familial de a fi interesat tot mai mult de satisfacerea propriilor interese și mai puțin de realizarea funcției sale biologice;

4. complexitatea domeniilor economico-sociale în care își desfășoară activitatea familia și care influențează asupra vieții familiale - învățământul, sănătatea, nutriția, locuitul, ocuparea, mediul - necesită o regândire a politicii sociale în ansamblul său, pentru a reduce la minim eventualele consecințe negative pe care le pot avea măsurile luate în alte domenii asupra veniturilor și securității familiei în funcție de realitățile economico-sociale.

Este un adevăr indubitabil că veniturile și situația familiei nu pot fi rupte de contextul economic propriu fiecărei țări, de nivelul său de dezvoltare economică.

Modul în care veniturile familiei, atât cele din muncă, cât și cele din fondurile sociale, au acționat ca instrumente ale politicii familiale se poate vedea din evoluția atât în ansamblul lor, cât și a raportului dintre veniturile din muncă și cele din fondurile sociale ale diferitelor categorii socioprofesionale în funcție de o serie de parametri determinanți ai familiei.

Analiza veniturilor familiei pe baza datelor din bugetele de familie a relevat influența unor factori în formarea veniturilor, precum și în atenuarea disparităților veniturilor familiei. Cei mai importanți factori la care m-am referit au fost: categoria socioprofesională, mărimea familiei, numărul copiilor sub 16 ani aflați în îngrijirea familiei, ciclul familial, prestațiile familiale.

Din analiză am desprins concluzia extrem de importantă că toate tipurile de familii studiate cu 3 și mai mulți copii au nivelul veniturilor pe o persoană sub cheltuielile minime de consum (tabelul nr. 1).

De aceea, în viitor atenția principală trebuie acordată acestor categorii de familii, mai ales că politica socială a guvernului încurajează creșterea demografică, cel puțin la nivel de principiu.

Dacă ne referim numai la prestațiile familiale care trebuie să completeze veniturile familiilor cu copii și să atenueze disparitățile dintre veniturile familiilor cu copii și ale celor fără copii, prin redistribuirea pe orizontală a veniturilor, observăm că efectul lor redistributiv este foarte mic, din cauza nivelului lor relativ scăzut (tabelul nr. 2). Soldul transferurilor

(prestații-impozite) este pozitiv în cazul tuturor familiilor cu copii şi negativ pentru familiile fără copii; ponderea acestuia în venitul disponibil este însă nesemnificativă. Pentru ca sistemul prestațiilor familiale şi al impozitelor să constituie, cum este firesc, instrumente ale politicii familiale în cadrul instrumentului "venituri", este necesară revizuirea acestora, a cuantumului lor, a modului de acordare sau prelevare, în scopul atenuării disparităților în nivelul de trai al familiilor cu copii şi al celor fără copii.

Tabelul nr. 1

Veniturile disponibile, cheltuielile de consum minim şi cheltuielile medii realizate, pe o persoană în anii 1980 şi 1989

lei/persoană-lunar

Tipul familiei	Total familii cu copii sub 16 ani		Familii cu 1 copil		Familii cu 2 copii		Familii cu 3 copii şi mai mulți		Familii fără copii sub 16 ani	
	1980	1989	1980	1989	1980	1989	1980	1989	1980	1989
Salariați										
- venit disponibil	1138	1587	1336	1811	1127	1569	810	1200	1715	2235
- cheltuieli de consum minim[1)]	…	…								
- cheltuieli de consum realizate[1)]	1073	1456								
Muncitori										
- venit disponibil	1067	1531	1276	1751	1082	1534	801	1190	1633	2148
- cheltuieli de consum minim[1)]	751[2)]	1280								
- cheltuieli de consum realizate[1)]	1015	1392								
Țărani cooperatori										
- venit disponibil	763	1111	807	1262	755	1103	549	823	1073	1616
- cheltuieli de consum minim[1)]	625	1085[3)]								
- cheltuieli de consum realizate[1)]	795	1247								

Note la tabelul nr. 1:

[1)] total familii cu copii sub 16 ani şi fără copii sub 16 ani;

[2)] muncitori urban;

[3)] *țărani total.*

Sursa: Bugetele de familie 1980, Bucureşti, CNS, 1990, şi *Nivelul minim de trai în România,* Bucureşti, IEN, 1984 şi 1990.

Totodată, politica veniturilor familiei trebuie privită în strânsă corelație cu evoluția prețurilor, cu puterea de cumpărare a acestor venituri.

Intervenția statului în politica veniturilor familiei care este de o mare importanță pentru realizarea obiectivelor politicii familiale este restricționată de resursele disponibile ale securității sociale în general şi ale securității familiei în special. De aceea am considerat că este importantă abordarea rolului agenților economici în finanțarea cheltuielilor de protecție socială, precum şi a rolului pe care trebuie să-l aibă statul în mobilizarea agenților economici pentru prelevarea unei părți din veniturile lor în scopul finanțării securității sociale şi în stabilirea priorității nevoilor ce trebuie acoperite din aceste fonduri.

Tabelul nr. 2

Veniturile primare, soldul transferurilor şi nivelul disponibil al unor categorii de familii cu copii sub 16 ani, în anii 1980 şi 1989

medii lunare/persoană - lei

Tipul familiei	Total familii cu copii sub 16 ani		Familii cu: 1 copil		2 copii		3 copii şi mai mulți		Total familii fără copii sub 16 ani	
	1980	1989	1980	1989	1980	1989	1980	1989	1980	1989
Familia de salariați										
1. venituri primare	1080	1495	1308	1795	1067	1479	707	1058	1737	2306
2. prestații familiale	96	170	74	110	98	169	126	289	53	69
3. cotizații, taxe, impozite, contribuții	38	78	46	94	38	79	23	47	75	140
4. venituri disponibile	1138	1587	1336	1811	1127	1569	810	1200	1715	2235
5. soldul transferurilor	58	92	28	16	60	90	103	242	-22	-71
Familia de țărani cooperatori										
1. venituri primare	746	1034	881	1249	735	1052	514	712	1077	1623
2. prestații familiale	35	77	27	47	38	82	46	129	22	35
3. cotizații, taxe, impozite, contribuții	18	29	21	34	18	31	11	18	26	42
4. venituri disponibiile	763	1111	887	1262	755	1103	549	823	1073	1616
5. soldul transferurilor	17	48	6	13	20	51	35	111	-4	-7

Sursa: Bugetele de familie, Bucureşti, CNS, 1980, 1989.

COMPLEMENTARITATEA SURSELOR DE VENIT, MIJLOC DE AUTOPROTECȚIE INDIVIDUALĂ

Ovidiu DÎMBEAN-CREȚA

Economia românească a optat pentru o transformare radicală a principiilor și mecanismelor sale de funcționare, după revoluția din decembrie 1989, de la o economie supercentralizată și planificată, aflată sub amprenta dirijismului politic, la o economie liberă, guvernată de mecanismele pieței și subordonată nevoilor reale ale oamenilor, precum și aspirațiilor și idealurilor de viață ale acestora.

Deci economia de piață nu este un scop în sine, ci un mijloc, o modalitate sistemică mai adecvată bunei funcționări a mecanismului economic în ansamblul său, în folosul celor mulți, modalitate care nu poate fi însă lipsită de unele atribute ale planificării. Este vorba în mod cert de atributele orientative, prospective, care să semnaleze și să cuantifice nevoile și resursele, să imagineze variante și scenarii posibile de urmat, atât la nivel macro, cât și micro, lăsând la latitudinea factorilor de decizie corespunzători posibilitatea opțiunii, atribute care să demonstreze calitatea planificării de pârghie economică complementară mecanismului de piață.

Astfel se pot crea premisele unui tip de economie modernă, corespunzătoare opțiunii majorității și exigențelor crescânde cantitativ, calitativ și structural ale membrilor societății pentru o viață mai bună. Bazele acestui tip de economie trebuie fondate pe principiile unanim acceptate ca natural-funcționale ale unui mecanism solid, bine pus la punct, dar mobil, maleabil, capabil în orice moment de autoreglare și adaptare la cerințele mereu transformatoare și înnoitoare ale pieței, respectiv ale colectivității, atât în ceea ce privește nivelul de trai și calitatea vieții în general, cât și referitor la diversele laturi ale consumului material, spiritual și informațional.

În măsura în care acest cadru economic își va fi pus bazele și va deveni operațional, eforturile vor trebui dirijate spre asigurarea bunei funcționalități, a îmbunătățirii permanente, precum și spre conturarea unui model economic propriu, care să nu se abată de la coordonatele-cadru general valabile, dar care să valorifice cu prioritate resursele și posibilitățile noastre, tradițiile, aptitudinile și particularitățile care ne sunt caracteristice.

Un asemenea sistem economic, cu siguranță că nu este perfect, dar este perfectibil, regăsindu-se sub diferite variante, în majoritatea țărilor dezvoltate şi civilizate, fiind cel mai puțin criticabil. El corespunde unui sistem politic democratic, pluripartit şi unui mod de organizare socială bazat pe garantarea drepturilor şi libertăților cetățeneşti, în cadrul căruia agenții economici - persoane juridice - au libertate deplină de inițiativă şi acțiune, în limitele legalității instituționalizate.

Dar, în funcție de respectarea legităților economice şi a principiilor după care se ghidează sistemul, pot apărea, în diferite momente şi locuri, crize economice (exemplu: cele de supra sau subproducție sau cele structurate prin combinarea lor), deseori sub impulsul unor influențe conjuncturale, care provoacă inflație, şomaj, sărăcie. Nu de puține ori aceste crize se prelungesc şi se amplifică, accentuând diferențele dintre bogați şi săraci şi înmulțind rândurile celor cu venituri insuficiente.

Pentru a contracara aceste neajunsuri, statul vine în sprijinul celor cu venituri mici şi fără venituri, prin măsuri de protecție socială a acestora, concretizate în alocații, burse, pensii, ajutoare, indemnizații şi destinate deci familiilor cu copii în întreținere - preşcolari, elevi, studenți -, familiilor de pensionari de diferite categorii, persoanelor handicapate, militarilor în termen etc.

Populația activă beneficiază mai puțin de aceste măsuri de protecție socială luate de stat, măsuri care vizează, în principal, ajutorul de şomaj, în cazul celor lipsiți temporar de posibilitatea obținerii unor venituri din muncă, iar pentru cei în activitate, indexarea salariilor sau acordarea unor compensații băneşti, în situații cu totul deosebite, de genul celei din prezent la noi - liberalizarea prețurilor. Dar această din urmă măsură are un caracter temporar şi tranzitoriu în perspectiva liberalizării salariilor, ca preț al muncii, şi a aşezării pe baze noi a întregii politici salariale. Or, tocmai acest segment al populației - cea ocupată - este chemată să joace cu adevărat rolul de motor al întregului sistem, de izvor perpetuu al fluxurilor productive şi neproductive de bunuri şi servicii, pe de o parte, şi a celor băneşti echivalente, pe de altă parte, provenind pe calea veniturilor din muncă şi a fondurilor sociale de consum, fonduri constituite în principal prin redistribuirea primelor.

O a treia sursă de venituri posibilă, pentru ambele categorii ale populației menționate (ocupate şi neocupate), apărată în noile condiții şi care se va consolida mult în viitor o reprezintă veniturile din proprietate (chirii, rentă, dobândă, dividende, profit), venituri care vor contribui şi ele la susținerea fondurilor sociale de consum.

Dar, în prezent, acestea au proporții reduse la noi și, chiar într-un viitor când ponderea lor va rivaliza ponderea veniturilor din muncă, acestea nu se vor constitui întro sursă la îndemâna tuturor, ci numai a deținătorilor de proprietăți, însă important va fi volumul lor și ratele de mobilizare la dispoziția fondurilor societății.

În consecință, rezultă că principala sursă de venit deocamdată, pentru toate categoriile de populație ale țării noastre, este munca (direct sau indirect), motiv pentru care populația activă cu precădere nu are altă alternativă decât completarea veniturilor din muncă cu alte venituri din muncă sau, altfel spus, autoprotecția individuală prin muncă, în condițiile creșterii costului vieții și deci ale scăderii nivelului de trai, generate de ampla reformă economică și socială, care abia a demarat cu liberalizarea prețurilor, pe fondul unor lipsuri cantitative și calitative ale produselor și al unor tehnologii depășite ca randament și costuri.

Această alternativă are și calitatea de a sta la îndemâna oricui, în limita posibilităților, inclusiv a acelora din "afara" populației active, dar care pot desfășura o activitate socioutilă.

Efectele benefice ale unei asemenea atitudini la scara întregii colectivități devin din ce în ce mai transparente, multiplicând necesitățile și interesele particulare la nivelul celor general societale, în cadrul ecuației muncă = valoare, cu respectarea parametrilor cantitativi și calitativi de eficiență și oportunitate, într-un spațiu și timp social dat.

Pe de altă parte, ținând cont de raportul dintre salariu și productivitatea muncii, trebuie precizat faptul că, în *schimbul unui venit individual unic,* care să crească arbitrar, fără acoperire, sub impulsul tensiunilor și presiunilor exterioare, creștere care să devanseze creșterea productivității muncii individuale la cote alarmante și care, prin extrapolare la nivel macro, să simuleze un nivel de venituri și implicit de trai ridicat, dar în realitate să genereze fenomene inflaționiste, cu consecințe nefaste (deci în schimbul acestui fel de venit), este mult mai oportună stimularea înmulțirii variantelor pentru o *pluralitate a surselor de venit individual din muncă,* cu respectarea strictă din partea fiecăreia a corelației dintre propria dimensiune și valorile productivității, intensității, randamentului, valori care trebuie să primeze întotdeauna.

Acest aspect are caracter de legitate economică și trebuie cu atât mai mult respectat în condițiile actuale ale economiei românești, în care productivitatea muncii este scăzută în foarte multe sectoare și unități economice, iar creșterea ei lentă nu poate susține o creștere a salariilor necesară, care să țină pasul cu liberalizarea celorlalte forme de preț.

Argumentând afirmațiile anterioare referitoare la rolul populației active şi al factorului "muncă" în relansarea economică şi în "liniştea socială", prin protecția de către stat, trebuie precizat faptul că *autoprotecția individuală va trebui să devină o importantă sursă de finanțare a protecției sociale,* protecție necesar a fi cât mai completă - în ceea ce priveşte variatele categorii ale populației care reclamă aceasta – şi, de asemenea, de un nivel acceptabil pentru cât mai mulți dintre cei vizați.

Funcția cea mai importantă în operaționalizarea acestei strategii revine sistemului de impozite şi taxe practicat, care trebuie să realizeze o redistribuire suplă şi mulțumitoare a veniturilor, în scopul asigurării unei stabilități economice, sociale şi politice atât de necesare. Pentru atingerea acestui obiectiv, aceste pârghii fiscale, bugetare au datoria unei atitudini flexibile față de fluctuațiile unei economii libere, concurențiale, străbătute de multe fenomene conjuncturale, neprevăzute. Însă, în orice condiții, ele trebuie să stimuleze atât inițiativa particulară şi în speță obținerea de venituri din proprietate, cât şi obținerea cu prioritate, prin cumulare, a mai multor venituri din mai multe activități, decât a unuia singur dintr-o activitate.

Pentru a încuraja această practică, se pot practica procente mai scăzute de impozit veniturilor reduse, mergând chiar până la scutirea de la plată a unor venituri complementare, principale sau secundare, în funcție de mărimea şi numărul lor, dar mai ales după tipul de activitate aducătoare de venit, orientând astfel categoriile de oameni ai muncii spre sectoarele cele mai deficitare în anumite perioade (în prezent, cele productiv-lucrative - producția bunurilor de larg consum, energie, ulterior probabil serviciile). Având în vedere considerentele de până acum, în scopul asigurării unei bunăstări personale în primul rând şi a acumulării individuale, remarcăm că ele pleacă de la o relativ largă libertate de acțiune, dar aceasta este circumscrisă nu numai sferei *necesităților,* ci şi celei *a posibilităților.* Fără a fi epuizat latura necesităților, ci doar semnalând-o, vom puncta în continuare câteva *dintre posibilitățile şi condițiile* aplicării practice a acestei formule:

1. Factorul *timp* pare cel mai important, drept principala resursă a omului, limitată - biologic şi fiziologic -, alături de forța sa de muncă, în funcție de care se şi calculează productivitatea muncii - cel mai important indicator de măsurare a rezultatelor muncii.

Gestiunea timpului individual total, presupune stabilirea unui *raport optimal* între timpul de muncă şi timpul liber, iar în cadrul timpului liber, al celui exclusiv de odihnă, activă sau pasivă. În măsura în care acest

segment de timp liber se micşorează în favoarea celui afectat muncii, calitatea vieții individuale scade.

Desigur că această concluzie are caracter de medie, dar numai în cazul în care gradul de ocupare a timpului de către cel afectat muncii nu este o expresie a presiunii necesităților, ci un act de voință generat de dorință, pasiune și satisfacție.

2. *Capacitatea fizică și psihică a individului, starea de sănătate,* concretizate în puterea de muncă, tonus, vitalitate.

Un rol deosebit revine aici nu atât factorilor de ocrotire a sănătății, cât mai ales acelora de menținere, întreținere și refacere, ca efect al acțiunii concertate a mai multor elemente participative: medical, turistic şi balnear, ecologic, sportiv, familial-gospodăresc, cultural-artistic şi a altora, de a căror combinare sau nu, în timp şi spațiu, depinde stilul de viață al fiecăruia.

3. *Meseria, profesiunea de bază, gradul de calificare, competență, specializare* influențează atât unicitatea sau pluralitatea activităților aducătoare de venituri, cât şi rezultatele acestor activități şi, respectiv, dimensiunea venitului individual.

Câteva aspecte se recomandă a fi menționate aici:

a) Este preferabilă desfăşurarea unei singure activități, cu un înalt profesionalism, decât două sau mai multe, în mod necorespunzător, dacă aceasta oferă o anume garanție materială.
b) Orientarea prioritară spre activități înrudite cu cea inițială, principală, corespunzător specializării, în cazul în care nu se poate desfăşura aceeaşi activitate în două sau mai multe locuri.
c) Alegerea şi a altor activități anexe, aducătoare de venit, fără a avea vreo legătură cu meseria/profesiunea de bază sau un prestigiu social remarcabil, dar întrunind condiții de relaxare, deconectare, de genul odihnei active.

4. Problema *locurilor de muncă*, care, în condițiile reformei, ale restrângerii activității productive energofage în limitele celei strict necesare şi rentabile, după resurse şi nevoi, pe de o parte, şi acoperirea lor, pe de altă parte, pare a veni în contradicție cu formula autoprotecției individuale, prin alternativa surselor complementare de venituri din muncă, sub perspectiva amenințătoare a şomajului.

Dar această contradicție este mai mult teoretică, atât timp cât restrângerea activității unor sectoare va fi compensată de extinderea şi dezvoltarea altora - conform inițiativei de restructurare şi retehnologizare a economiei - care să modifice prioritățile dezvoltării, să reconsidere proprietatea particulară, într-un nou cadru legislativ.

În acest context, o parte însemnată din categoriile de oameni ai muncii vor fi interesați în recalificare, reciclare, reprofilare, pentru a ține pasul cu mersul transformator al societății românești spre un alt model decât cel egalitarist, în care piața și regulile ei vor juca un rol deosebit, inclusiv pe piața muncii, unde vor avea câștig de cauză specializarea înaltă, calificarea și competența, profesionalismul dovedit, care vor ființa în fața șomajului necesar ca zonă tampon.

5. Punerea pe *baze noi a relațiilor interumane.* În acest sens, eliminarea spiritului birocratic, a prejudecăților și mentalităților învechite în transpunerea în practică a acestor concepte, schimbarea atitudinii în relația: muncă (i)-salariu (i)- protecție individuală și, implicit, socială - singura garanție a dezmorțirii societății noastre și a stopării inerției relaționale adânc înrădăcinate în conștiința colectivă.

Cu siguranță că acest demers necesită o aprofundare analitică mult mai serioasă și cuprinzătoare, chestiunea fiind extrem de complexă și delicată, cel puțin sub dublu aspect, economic și social.

Acest lucru impune elaborarea unor studii detaliate referitoare la *specificul* fiecărui fel distinct de activitate în parte, *cu particularitățile* sale de efort fizic, intelectual și deseori combinat, *de spațiu* (intern și extern, ca amploare în teritoriu), *de timp,* în speță programul de lucru (ca existență și durată) și, nu în ultimul rând, *al rnodului și surselor de finanțare,* după modul de organizare și statut, cu consecințe directe asupra nivelului veniturilor angajaților.

În concluzie, pornind de la antiteza dintre necesitate și voință/pasiune, care își împart sfera de intenție la nivelul individului, privind pluralitatea surselor de venit, condițiile care trebuie îndeplinite, precum și posibilitățile concrete ale fiecăruia în acest sens țin atât de factori exogeni, obiectivi, de mediu (familial, social), cât și de cei endogeni, subiectivi, de interioritate (temperamentali, psihoeducaționali și motivaționali), care determină caracterul și personalitatea, toți la un loc influențând direct nivelul de școlaritate, profesiunea și statutul social și deci apariția sau nu a necesității sau dorinței, în perspectiva viitoarei opțiuni.

Așadar, pe tărâmul creat de o economie liberă, guvernată de legile pieței, inclusiv ale pieței forței de muncă, fiecare cetățean apt de muncă își poate vinde propria sa forță de muncă, punând în joc inițiativa, inteligența, priceperea, spiritul mercantil, după cerere și ofertă, având șanse de reușită întro măsură mult mai mare decât în sisteme de genul celui abandonat de curând în țara noastră. Dar această trecere de la un sistem la altul, cum

este şi tranziția actuală a economiei româneşti spre un sistem economic deschis, reclamă în planul veniturilor populației o strategie concretizată printr-o ofertă de muncă superioară cererii de venituri, pentru a se putea ca, atunci când sistemul va fi pus la punct, să fie invers.

Acest lucru poate fi aplicat prin intermediul surselor alternative de venit.

ASPECTE TEORETICO-METODOLOGICE PRIVIND MĂSURAREA SĂRĂCIEI

Viorel GHEORGHE

Eradicarea sărăciei reprezintă, în prezent, una dintre problemele cărora guvernele tuturor țărilor, fie ele în curs de dezvoltare sau industrializate, le acordă o atenție din ce în ce mai mare. De asemenea, în cadrul diferitelor organisme internaționale, problematica sărăciei şi a strategiilor de combatere a acesteia este mereu în actualitate.

În acest context, aspectele legate de măsurarea sărăciei capătă o importanță deosebită.

Când se poate afirma despre o familie (sau persoană) că trăiește în sărăcie?

Conform definiției adoptate de ONU, săracii sunt definiți ca fiind "acei oameni care nu se bucură de nivelul minim de trai compatibil cu demnitatea umană".

Definirea sărăciei prin raportarea la un "nivel minim de trai" sau la expresia negativă a acestuia - respectiv "prag al sărăciei" - ridică însă numeroase probleme.

În primul rând, concepția despre sărăcie a evoluat în timp şi diferă în funcție de modul concret de abordare. Criteriile utilizate pentru a distinge între săraci şi nonsăraci reflectă prioritățile şi concepțiile normative ale binelui social propriu fiecărei țări.

Conceptul de *sărăcie absolută,* care pune în lumină o dimensiune socială importantă a problemei (mulți oameni nu îşi pot asigura consumul de bunuri şi servicii la un nivel considerat decent conform standardelor contemporane), este considerat a fi mai relevant în cazul țărilor în curs de dezvoltare, considerându-se că, în lumea civilizată, foametea sau nesatisfacerea unor nevoi de bază, ca îmbrăcămintea, locuința etc., aproape că nu există.

Pentru țările industrializate, mai relevant este considerat a fi conceptul de *sărăcie relativă,* ceea ce, de altfel, pune în discuție o altă dimensiune importantă - poziția unui individ (sau familie) comparativ cu alții.

Revenind însă la problema nivelului minim acceptabil considerat ca "prag al sărăciei", se constată că, pe măsură ce țările devin mai bogate, ele

îl concep în mod diferit. Spre exemplu, în SUA, conceptul de sărăcie încorporat în măsurătoarea oficială nu reprezintă foametea sau mizeria; puțini ar fi săraci în SUA după o astfel de definiție.

În anul 1986, în SUA se considera că o familie compusă din 4 persoane se află în sărăcie dacă venitul acesteia era de până la 11.206 $ (aprox. 2800$/pers.). Spre comparație, un raport al Băncii Mondiale utilizează pentru a defini sărăcia în țările în curs de dezvoltare un prag de 275-350 $ pe o persoană, pe an. Acest prag al sărăciei, exprimat de altfel printr-o foarfecă, a fost evaluat în unele studii recente pentru un anumit număr de țări cu un venit mediu pe locuitor scăzut (Bangladesh, India, Indonezia, Kenya, Maroc şi Tanzania). Limita inferioară a foarfecii corespunde pragului sărăciei folosit pentru India.

Cum poate fi însă stabilit, pentru o țară, un anumit prag al sărăciei, care reprezintă elementul crucial al problemei, prin implicațiile sale atât de natură economică, cât şi socială?

Un prim pas ar fi stabilirea coşului de consum pe care îl implică diferitele niveluri ale cheltuielilor. Aceasta se poate realiza relativ simplu, având la dispoziție datele obținute din cercetarea selectivă a bugetelor de familie sau din alte cercetări de teren referitoare la venituri şi consum.

Mai dificilă este determinarea unui coş minim de consum, găsirea unor criterii acceptabile pentru alegerea acestuia. Aceasta implică o judecată de valoare, un astfel de coş putându-se aproxima pe baza analizei nevoilor umane minime (şi a altor factori relevanți în cadrul societății). Echivalentul valoric al unui astfel de “coş”, (fie pe o familie, fie pe o persoană) ar contura “linia critică” în funcție de care cei care cheltuiesc mai puțin decât această valoare sunt săraci, iar cei care cheltuiesc mai mult sunt nonsăraci.

Deci sărăcia este definită în acest caz prin referire la puterea de cumpărare, “pragul sărăciei” însemnând un nivel minim al puterii de cumpărare.

Aceeaşi linie critică ar putea fi stabilită şi pe baza normelor nutriționale, astfel de norme fiind calculate în funcție de criterii bine stabilite de organisme specializate. Ştiindu-se numărul de calorii minim necesare, în continuare se va stabili echivalentul acestuia în cantitățile necesare de cereale, carne, legume, fructe etc. Odată acestea stabilite, faza următoare este să găsim prețurile de vânzare cu amănuntul reprezentative pentru perioada respectivă, obținând astfel echivalentul valoric al cerințelor de calorii.

Această valoare nu include însă nevoile umane în ceea ce priveşte îmbrăcămintea, locuința şi alte nevoi sociale. Dacă avem la dispoziție

estimări ale acestor nevoi, echivalentul valoric al lor se va adăuga la valoarea obținută pentru cerințele normative în privința alimentației.

O alternativă mai puțin de dorit este multiplicarea valorilor pentru nevoile minime de hrană cu proporția cheltuielilor pentru bunurile nealimentare, care se poate obține din datele cercetării selective a bugetelor de familie.

Această metodă a fost folosită în SUA pentru stabilirea "pragului de sărăcie", multiplicându-se bugetul alimentar de 3 ori, deoarece familia medie americană cheltuia 1/3 din venitul său pentru hrană.

Al doilea pas în demersul privind măsurarea sărăciei presupune o analiză a datelor referitoare la distribuția veniturilor şi/sau a cheltuielilor sau, altfel spus, sunt necesare date privind distribuția populației pe grupe de venituri (pe o familie sau pe o persoană).

Modalitățile amintite de stabilire a "pragului sărăciei" sunt însă criticabile din mai multe puncte de vedere, deşi amândouă ar trebui să conducă, logic vorbind, la acelaşi rezultat.

Însă, în primul rând, o bună parte din cei care nu sunt săraci după criteriul puterii de cumpărare pot fi săraci după criteriul caloriilor, fie din cauza obiceiurilor de consum, fie a ignoranței sau lipsei posibilităților de a se aproviziona corespunzător cu mărfuri alimentare. Aceasta este, de altfel, situația în care s-au aflat categorii largi ale populației din țara noastră, până la revoluția din decembrie 1989; lipsuri încă mai există.

În privința bunurilor nealimentare, stabilirea minimului este mai mult o problemă de judecată, iar pentru cerințele legate de condițiile de locuit, transport etc., sunt posibile doar estimări.

Rezultă că, în aceste condiții, stabilirea unui "prag al sărăciei" este mai mult sau mai puțin arbitrară.

O altă problemă derivă din aceea că, prin simpla determinare a "pragului sărăciei", nu se face deosebire între diferitele grade ale sărăciei, nu este precizată "distanța" care îi separă pe săraci de acest prag. Pentru a se putea exprima această distanță, este necesară utilizarea unui indicator care să exprime mărimea resurselor care ar trebui transferate pentru a aduce venitul tuturor persoanelor sărace peste nivelul pragului de sărăcie, aşa-numitul indicator "volumetric al sărăciei".

Prin urmare, apreciem că răspunsul la întrebarea "când se poate afirma despre o familie sau o persoană că trăieşte în sărăcie?" nu poate fi dat numai prin stabilirea unui "prag al sărăciei" şi raportarea la acesta. Deci sărăcia nu trebuie să fie considerată doar prin termenii nivelului veniturilor

sau ai altor indicatori obiectivi. Pentru a determina adevărata magnitudine a sărăciei trebuie luați în considerație o serie întreagă de alți indicatori, care să acopere atât dimensiunile obiective, cât şi dimensiunile subiective ale sărăciei. Acești indicatori pot fi împărțiți în cinci categorii:

1. indicatori demografici - punându-se accent pe identificarea elementelor care apar în literatură drept cauze, explicații sau caracteristici ale sărăciei (vârsta, statutul marital, numărul de copii, numărul de persoane care trăiesc împreună în aceeaşi gospodărie etc.;
2. indicatori economici - veniturile, cheltuielile, dotarea cu diferite bunuri. Un interes deosebit îl prezintă identificarea veniturilor pe surse şi pe persoane din gospodărie care obțin veniturile respective;
3. indicatori ai statutului de muncă - felul muncii asumate, condițiile de muncă, securitatea în muncă etc.;
4. indicatori ai calității vieții - încercându-se identificarea diferitelor modele ale stilului de viață;
5. indicatori subiectivi - care vizează atitudinile şi sentimentele individului privind unele aspecte specifice.

Pe baza acestor indicatori se poate construi un indicator agregat, care ar îndeplini mult mai bine rolul de “prag al sărăciei”.

PROGRAME DE ELIMINARE A SĂRĂCIEI

Petru IVANOF

Conform acestor programe, societatea ar trebui să fie capabilă să asigure fiecăruia dintre cetățenii săi un venit minim, denumit minimul social. Principiul de bază al asigurării minimului de resurse este denumit justiție socială, care este un concept ce variază continuu, în funcție de timp şi de țară.

Suprimarea sărăciei înseamnă continuarea liniei de acțiune pe baza căreia s-au obținut realizările din domeniul securității sociale, al concediilor plătite, în materie de alocații de stat pentru copii şi celelalte ajutoare posibile. Aceasta constă în a încerca să se remedieze situațiile în care anumiți indivizi plasați în anumite condiții nu reuşesc să aibă resurse suficiente. Contrar a ceea ce se poate crede, nu este afectată deloc economia de piață, deşi în teorie s-ar putea pretinde că, garantând avantaje unui număr de persoane, s-ar elimina entuziasmul lor pentru muncă, s-ar afecta legea cererii şi a ofertei pe piața forței de muncă, creând astfel un şomaj structural; istoria economiilor de piață a arătat că se produce exact contrariul. Într-adevăr, dacă avem în vedere faptul că se ameliorează situația foarte dificilă a unei categorii de cetățeni, se ameliorează prin aceasta chiar condițiile de funcționare a economiei şi se favorizează progresul economic. Făcând comparație cu asigurarea securității sociale sau a concediilor plătite, nu se poate spune că acestea au frânat procesul economic sau au compromis dezvoltarea economică şi economia de piață.

Principiul minimului de resurse constă în garantarea oricărui cetățean a unor venituri la un nivel care să-i permită a avea o libertate de alegere economică şi a-şi asuma condiția sa umană. Conceptul se poate lărgi: minimum de resurse nu este numai un minim de bani, ci este vorba de un minim social cu două componente: un minimum de resurse materiale, adică bani pentru a-şi asigura consumul privat necesar, şi un minimum civil, care este un minim de bunuri colective.

Se pune întrebarea dacă veritabilul respect pentru un individ constă în a-i acorda mijloacele de existență efective şi apoi a-l lăsa să-şi facă liber alegerea sau e mai bine a-l ghida pas cu pas spre un tip de integrare socială care a fost predeterminat de către stat. Se pare că primul răspuns

este cel bun, adică, odată ce un om are resursele materiale şi colective care-i permit să-şi aleagă propria cale, pentru ce să-i impui o anumită alegere dintre altele şi pentru ce să nu-i laşi această responsabilitate fundamentală care este aceea de a putea să se integreze în societate aşa cum vrea, fiind debarasat de nevoile sale imediate?

Ideea minimului social este următoarea: de a neglija complet frontiera aptitudinii pentru muncă, pentru a reține doar nevoia individuală sau colectivă care decurge din condițiile de viață. Aceasta înseamnă o revoluție în gândirea socială care-şi va face drum îm mod progresiv. Pentru moment, suntem departe de aceasta şi constatăm că toate ajutoarele actuale se acordă fie oamenilor care nu sunt capabili de muncă, celor care sunt handicapați, fie persoanelor capabile de a munci, dar împiedicate să o facă din cauză că se găsesc în stare de şomaj (ceea ce nu este vina lor) sau că sunt bolnave sau că au avut un accident de muncă. Nu există un sistem care să prevadă un ajutor în favoarea cuiva care-i capabil să muncească. Pentru a depăşi acest stadiu, trebuie reținută concepția potrivit căreia starea individului să fie luată în considerare fără a se întreba de ce el a ajuns în această stare şi pentru ce nu încearcă să iasă din aceasta. Bineînțeles, prin alegerea unor anumite tehnici, se poate rezolva problema incitării la lene sau a motivării pentru muncă.

Pentru atingerea obiectivului propus, de asigurare a unui minim de resurse materiale şi colective săracilor, există câteva tehnici (căi) principale, dintre care, în prezenta lucrare, prezentăm trei:

a) alocații sociale;
b) impozitul negativ;
c) dividendele sociale.

Sistemul *alocațiilor sociale* se aplică numai în cazul inaptitudinilor de muncă; fiecare caz de inaptitudine de muncă este izolat, specificat şi tratat printr-o alocație specifică (alocația familială, alocație pentru persoane în vârstă, alocație pentru agricultori etc.). Fiecare caz se tratează ca atare şi se încearcă să se uşureze situația categoriei sociale şi a categoriei de nevoi care a fost bine determinată. Acest sistem prezintă unele inconveniente în aplicarea şi generalizarea lui.

În primul rând, el nu poate deveni decât tot mai complex pe măsură ce se perfecționează. Numărul de cazuri creşte pe măsură ce se intră în detalii. Şi numărul de categorii sociale creşte simultan, ceea ce face ca, luându-le împreună, să se obțină ceva ce seamănă cu pătratul numărului de oameni sau de cazuri, ajungându-se la complexități vădite.

Un alt dezavantaj ai acestui sistem este acela că devine tot mai costisitor şi dificil prin limitarea ajutorului numai pentru persoanele supuse unui control ce devine insuportabil. Acest control este dificil atât pentru instituția care îl efectuează, dar şi pentru categoriile sociale avute în vedere.

Un ultim inconvenient pe care-i semnalăm se referă la faptul că sistemul de alocații sociale respinge cazul familiilor normale, în care numai unul dintre părinți lucrează, în timp ce se ştie că în țările dezvoltate (vezi SUA) cazurile de sărăcie cele mai flagrante se găsesc printre familiile normale, cu tata lucrător sau numai mama lucrătoare şi cu mulți copii.

Impozitul negativ este un sistem mai simplu în versiunea sa cea mai pură, pentru că el constă în garantarea unui venit minim pentru fiecare persoană, fără a se modifica sistemul fiscal.

Sistemul este următorul: orice familie începe să plătească un impozit pe venit atunci când venitul său depăşeşte un anumit nivel, denumit "pragul sărăciei" (îl simbolizăm cu S). Pentru oamenii care au un venit mai mare decât S, nimic nu se schimbă, adică acționează impozitul pe venit, conform sistemului fiscal existent.

Oamenilor care au venit (îl simbolizăm cu R) mai mic decât S li se acordă o parte din diferența dintre S şi R. Nu li se dă toată diferența, pentru că, dacă li s-ar da toată diferența, este evident că niciunul dintre ei n-ar căuta să muncească (incitare la lene). Între altele, cei care au ceva mai mult decât pragul S ar putea să gândească astfel: de ce să mă obosesc să am mai mult față de minim, în timp ce, dacă n-aş face nimic, aş avea minim. Se propune să se dea jumătate din S - R, adică (S - R)/2, astfel încât orice persoană care are venituri sub pragul sărăciei primeşte un ajutor şi păstrează, în acelaşi timp, moneda pe care o câştigă prin muncă. De exemplu, la un prag al sărăciei S = 1000 lei, unul care realizează un venit R = 900 lei primeşte un ajutor de 50 lei (1000 - 900)/2, iar unul care realizează un venit R - 100 lei primeşte un ajutor de 450 lei (1000 - 100)/2. Deci primul are un venit total de 950 lei (900 + 50), iar celălalt de 550 lei (100 + 450), chiar dacă primul a primit un ajutor mai mic decât celălalt.

Acest sistem are un mare avantaj prin simplitatea sa, pentru că utilizează impozitul pe venit ca instrument de lucru, care este o categorie universal răspândită, fără a modifica sistemul fiscal. Dar, în cadrul acestui sistem, prin menținerea neschimbată a baremului fiscal (S), există riscul rezolvării parțiale a problemei, întrucât nu se acționează decât sub acest barem, care nu întotdeauna se identifică cu pragul sărăciei (de exemplu, în SUA pragul sărăciei este cu mult superior față de pragul fiscal).

Sistemul dividendelor sociale este diferit prin mai multe aspecte. La acest sistem, independent de orice prag de fiscalitate, se defineşte un nivel de sărăcie care se doreşte a fi suprimat şi se varsă de către stat întregii populații, fără excepție, un cuantum de dividende sociale egal cu acest prag de resurse. Aceasta determină existența unui barem fiscal modificat, care adaugă la baremul normal de impozite pe venit un supliment care este de 10-15-20%, după parametrii aleşi ai modelului. Acest supliment serveşte pentru a recupera dividendele sociale vărsate celor mai bogați şi, pe de altă parte, pentru a finanța ansamblul aparatului care asigură funcționarea sistemului. Deci, conform sistemului, se acordă la început aceeaşi sumă tuturor oamenilor şi apoi se recuperează de la cei bogați, modificând baremul fiscal şi încercând să existe o autofinanțare completă în cadrul baremului fiscal (altfel spus, cei mai bogați plătind pentru cei sărăci).

Fie că este vorba de impozitul negativ, fie că este vorba de sistemul dividendelor sociale, avem doi parametri principali care necesită un calcul corect:

- nivelul de venit minim garantat, adică obiectivul de atins;
- rata de descreştere a alocației care este legată de motivarea pentru muncă, adică proporția în care ajutorul este diminuat atunci când venitul pe care îl câştigă el însuşi creşte.

Pentru a exemplifica, alegem cazul cel mai simplu. O persoană are venit nul, cu sau fără voia ei. Problema motivării pentru muncă pentru această persoană poate fi tratată în moduri complet diferite, după cum vom vedea.

În sistemul englez nu se acordă beneficiul minimului de resurse decât persoanelor care au deja un anumit venit, mai precis persoanelor care au cel puțin 8 lire pe săptămână. Aceasta înseamnă că persoana care are un venit zero nu are drept la nimic şi se situează complet în afara sistemului impozitului negativ englez. Rațiunea constă în faptul că se consideră că cineva care nu este cu adevărat capabil să câştige 8 lire pe săptămână are, în mod sigur, o problemă personală. Deci trebuie să se găsească ajutoare specifice pentru a scoate persoana în cauză din situația în care se află şi nu trebuie plasată în ansamblul măsurilor de redistribuire a veniturilor şi combatere a sărăciei, altfel spus, includerea persoanei în categoria handicapaților. Dacă este capabil să câştige 8 lire pe săptămână, suma nu este suficientă pentru a putea trăi, dar este suficientă pentru a arăta că persoana a făcut efort de încadrare în societate şi este logic să i se permită să aibă acces la beneficiile sistemului impozitului negativ, care-i va permite să

atingă un nivel de resurse net superior. În această concepție, leneşul complet este în afara sistemului şi se consideră că motivarea pentru muncă constă în a-l face să înțeleagă că, atât timp cât nu va câştiga 8 lire pe săptămână, nu va putea beneficia de acest sistem favorabil. El are tot interesul să-şi dea osteneala când poate să câştige măcar aceste 8 lire pe săptămână. Dacă nu poate, va fi ajutat prin metodele specifice.

În general, afirmăm că putem folosi o gamă de sisteme cu care să operăm pentru a stabili nivelul de venit minim garantat şi rata de descreştere a alocației. La o extremă se situează sistemul cu pronunțat caracter "social", în care se stabileşte un înalt nivel de venit minim garantat, combinat cu o rată de descreştere foarte rapidă. La cealaltă extremă se găsesc sistemele de tendință mai "economică", axate pe eficacitate, în care se garantează un venit minim mult mai scăzut, astfel încât rămâne insuficient, dar, din contră, rata de descreştere a alocației acordate este mult mai scăzută pe măsură ce nivelul de venit câştigat creşte astfel încât persoana este îndemnată să se îndrepte spre piața muncii.

CONSIDERAȚII PRIVIND NIVELUL MINIM DE TRAI ÎN ROMÂNIA

Marius BORĂNESCU, Doina CĂLIN

Asigurarea unui trai corespunzător standardului general atins în fiecare perioadă fiecărui membru al societății presupune stabilirea şi acceptarea unui nivel minim de trai, pe baza căruia să se poată determina un salariu sau un venit minim garantat la un nivel care să permită un trai decent, civilizat, corelat în fiecare etapă cu nivelul general realizat.

Subliniind importanța stabilirii unui nivel minim de trai, mai ales în actuala perioadă de restructurare şi însănătoşire economică, trebuie să arătăm că, după revoluția din decembrie 1989, preocupările în această direcție au fost amplificate.

Astfel, recent, Institutul de Economie Națională a realizat un studiu referitor la estimarea minimului de trai în România, în anii 1990 şi 1995.

Recunoscându-le meritul, am vrea să motivăm demersul nostru privind derularea unei cercetări pe aceeaşi temă la ICCV.

Calitatea vieții ar trebui să însemne satisfacție, bunăstare. Din păcate, în contextul actual al trecerii la economia de piață, țara noastră, cu o situație precară, este confruntată cu mari dificultăți ce pot determina tendințe care afectează realizarea unor obiective social-umane, cum ar fi creşterea nivelului de trai şi calitatea vieții, înfăptuirea dreptății sociale.

Oportunitatea raportării la un nivel minim de trai derivă deci, în primul rând, din necesitatea asigurării protecției sociale a populației şi în principal a grupurilor sociale defavorizate. Măsurile de liberalizare a prețurilor arată că, deşi deschiderea spre economia de piață este în sine o măsură benefică, forțele pieței sunt însă dure. Un sistem de securitate corespunzător trebuie să asigure persoanelor aflate în incapacitate de muncă din cauze naturale (boală, vârstă) sau sociale (şomaj) alocații sociale într-un cuantum adecvat, capabil să le ofere acestora un trai decent, demn.

În literatura de specialitate occidentală, multe dezbateri referitoare la nivelul minim de trai se axează asupra noțiunii de sărăcie. În locul abordării conceptului referitor la minimul de trai, se formulează o definire a sărăciei sau mai curând, în termeni operaționali, se fixează un prag al sărăciei.

Indiferent de modalitatea de abordare, semnalăm caracterul relativ al acestor indicatori, datorită atât evoluției lor în timp, în paralel cu creșterea economică generală, cât și condițiilor concrete din fiecare țară (niveluri mai ridicate în statele industrializate decât în celelalte).

În abordarea problemelor referitoare la stabilirea unui minim de trai în țara noastră, am pornit de la următoarele nevoi, pe care le considerăm fundamentale pentru omul acestui sfârșit de secol: hrană, vestimentație, locuință, servicii de instruire, sănătate și cultură.

Vom prezenta doar partea referitoare la stabilirea unui consum minim alimentar.

În ceea ce privește celelalte componente ce stau la baza determinării unui nivel minim de trai, ele se află în lucru, ca urmare a dificultăților legate de modificarea unor prețuri și tarife și de evaluarea serviciilor culturale, de învățământ și sănătate.

Dorim să menționăm că abordarea consumului alimentar diferă de cele anterioare, prin aceea că încearcă să stabilească, în final, la nivelul întregii țări, un nivel minim al consumului caloric, respectiv al consumului la principalele produse alimentare de bază.

Stabilirea acestui minim alimentar, în care se regăsesc, alături de cerințele privind necesarul energetic și de substanțe nutritive al organismului uman (recomandate de FAO și de specialiștii la nutriție români), influențele factorului demografic specific țării noastre și corecțiile ce decurg din tipurile de activități disperate,este mai operant pentru practică, mai ales în condițiile în care dezvoltarea economică și socială reclamă luarea unei decizii rapide.

Respectând deci nivelurile consumului caloric zilnic, recomandate de FAO și de specialiști din țara noastră, precum și aportul specific al proteinelor (12%), lipidelor (43%) și glucidelor (45%) în stabilirea rației nutriționale și aplicându-le la structura populației pe vârstă, sex și activități desfășurate, am obținut o rație nutrițională zilnică de 2500-2700 calorii și 75-90 g proteine, pe care o considerăm absolut necesară și în măsură să ofere fiecărui cetățean o stare bună de sănătate, posibilitatea de a se integra în mod demn în societate, de a duce un trai civilizat.

Pentra anul 1989, acest consum a fost de 2949 calorii/zi, dar cu diferențieri mari între categoriile sociale. Așa, de exemplu, pentru familiile de salariați, consumul zilnic de calorii pe o persoană a fost de 2600. Am putea concluziona că nivelul minim al necesarului energetic s-a depășit în țara noastră, dar este importantă nu numai valoarea totală a caloriilor consumate, ci și structura aportului caloriilor de origine vegetală și animală și a

proteinelor, la care suntem deficitari. În mod special, asigurarea nevoii minime de întreținere de 1 g proteine/kilocorp/zi, chiar a celei optime de 1,2-1,5 g, ceea ce reprezintă între 12 şi 18% din valoarea calorică a rației alimentare, respectiv 70-125 g proteine în 24 ore, din care 50% să fie de origine animală, este absolut necesară ca urmare a rolului esențial pe care acestea îl au ca factor reglator al întregii nutriții, al activității globale a organismului, al cheltuielilor calorice.

Având în vedere aceste norme ştiințifice, precum şi cerințele unei alimentații corecte, am stabilit pentru cele 2500 calorii şi 75 g proteine şi, respectiv, 2700 calorii şi 90 g proteine, rațiile alimentare zilnice care, extinse apoi la nivelul unui an, au condus la conturarea unui consum minim la principalele produse alimentare, după cum urmează:

- carne şi produse din carne	60	70 kg	(50)
- peşte şi produse din peşte	8	10 kg	(7)
- lapte şi produse lactate (exclusiv unt)	90	110 kg	(130)
- ouă	200	220 kg	(229)
- grăsimi total	15	17 kg	(16)
- legume şi produse din legume	160	170kg	(136)
- fructe şi produse din fructe	75	95 kg	(54)
- leguminoase boabe	3	5 kg	(42)
- zahăr şi produse din zahăr	22	23 kg	(24,7)
- cartofi	70	90 kg	(72)
- cereale şi produse din cereale	90	110 kg	(157)

În mod constant, consumul alimentar depăşeşte 50% din totalul cheltuielilor de consum, variind între 51% la familii de salariați şi 76,2% la cele de pensionari CAP, în anul 1989, iar procentul cheltuielilor alimentare în totalul veniturilor medii lunare ale unei familii a reprezentat 41% pentru salariați, aproximativ 60% pentru țărani şi peste 70% pentru pensionarii CAP.

Este sugestiv de subliniat că acest procent al cheltuielilor destinate consumului alimentar este în Franța de 20% şi în SUA de 18%.

Pe exemplul familiei de salariați, al cărui consum zilnic de 2600 calorii pentru fiecare membru, deci apropiat de nivelurile stabilite de noi ca fiind necesare, cheltuiala zilnică pe 1000 calorii a fost în 1989 de 9,70 lei pentru o persoană, ceea ce conduce la un nivel lunar al cheltuielilor alimentare de 800 lei pe o persoană. Acceptând indicatorul de prag al sărăciei, după care

se calculează oficial, în mai multe țări ale lumii, de peste 25 ani, venitul minim, şi anume ca acesta să fie de 3 ori valoarea minimă a cheltuielilor alimentare, ajungem la un venit considerat minim de 2400 lei lunar, sub rezerva considerării prețurilor anului 1989 şi a faptului că, la acest cost/t 1000 calorii, aportul de proteine şi în special al celor cu valoare biologică mare a fost deficitar, neatingând deci valoarea minimă necesară.

Se poate însă considera că acest venit indexat în funcție de indicele evoluției prețurilor va putea garanta un nivel minim de trai, bineînțeles sprijinit, pentru familiile numeroase sau alte grupuri sociale defavorizate, prin măsuri de politică socială specifice.

Analizând bugetele de familie pentru primele 9 luni ale anului 1990, se observă că, deşi s-au înregistrat unele tendințe pozitive de creştere a consumului la principalele produse alimentare, s-a înregistrat un spor relativ mic al consumului zilnic de calorii, pe fondul reducerii doar cu mai puțin de 1% a cuantumului consumului alimentar în totalul cheltuielilor, ceea ce influențează sensibil calculul venitului minim mai înainte prezentat.

Experiența altor țări a demonstrat că o creştere a prețurilor la produsele alimentare, chiar compensată de stat, duce totuşi la o scădere a consumului alimentar. Bunurile alimentare de bază (cartofi, pâine, mălai), consumate în special de cei săraci, nu înregistrează scăderi ale consumului, uneori efectul fiind chiar în sensul creşterii consumului la aceste produse, dar întotdeauna se observă o scădere a consumului produselor cu valoare biologică mare (carne, lapte, ouă), care, de obicei, au şi prețuri mai ridicate. Pe fondul unui deficit proteino-caloric înregistrat în țara noastră la aproape toate categoriile sociale şi având în vedere gravele influențe pe care acest deficit le are asupra stării de sănătate, a creşterii normale a copiilor şi, în final, chiar asupra economiei, nu este de admis o diminuare sau o înrăutățire structurală a consumului alimentar, ci, dimpotrivă, prin intermediul Guvernului, trebuie create toate premisele necesare ca în România să nu se mai pună problema asigurării unui consum minim alimentar.

Dintre categoriile de intervenție alimentare şi nutriționale ale guvernelor, întâlnite pe plan mondial şi care pot fi aplicate şi în țara noastră, ar fi de subliniat: programele de eficientizare a distribuirii fondului de marfă, de alimentație suplimentară pentru femei, copii, gravide, grupuri defavorizate, de subvenționare a prețurilor unor alimente, de remunerare a muncii în produse alimentare, toate acestea conducând, în mod direct, la îmbunătățirea consumului alimentar.

În ceea ce priveşte nutriția, se pot enumera în cadrul mijloacelor de intervenție a statului: educația nutrițională, asigurarea cu vitamine şi săruri minerale suplimentare pentru populația deficitară, măsuri de cercetare a valorii nutritive a alimentelor, intervenții asupra sănătății şi igienei publice (stație de epurare, campanii de control al sănătății populației).

Asigurarea unei stări nutriționale satisfăcătoare pentru întreaga populație, a unei securități alimentare suficiente pentru a face față recoltelor slabe, dezastrelor naturale sau unei aprovizionări sau unor prețuri mondiale aleatoare se află, datorită contribuției pe care o are asupra sănătății şi bunăstării unei națiuni, implicit asupra stabilității politice, în atenția tuturor forțelor politice, atât din țările sărace, cât şi din cele bogate.

PROBLEMATICA INDEXĂRII SALARIILOR ÎN RAPORT CU EVOLUȚIA PREȚURILOR

Traian LAZĂR

Economia de piață - sistem care se implementează în țara noastră - este o economie a interacțiunilor, corelațiilor şi echilibrelor proceselor şi fenomenelor economice ale producției sociale; nu este nicidecum o economie a haosului şi disparităților.

Una dintre relațiile şi corelațiile esențiale ale economiei de piață este aceea dintre *prețuri şi salarii*. În condițiile liberalizării prețurilor şi a salariilor - chiar dacă aceasta se realizează în etape, şi este bine să se realizeze în etape, ținând seama de situația reală din sistemul economiei țării noastre -, urmărirea, cuantificarea şi reflectarea în indicatorii nivelului de trai şi ai calității vieții a evoluției raportului prețuri-salarii este esențialmente necesară şi definitorie.

Condiția care se impune în legătură cu această relație este ca evoluția salariilor să țină seama de evoluția prețurilor, să se realizeze permanent în practică tandemul prețuri-salarii. Această cerință, legitate - s-ar putea spune - a economiei de piață, este reflectată în cadrul ansamblului de măsuri privind liberalizarea prețurilor şi protecția socială care se aplică în țara noastră începând cu data de 1 noiembrie 1990. Concret, este vorba de punerea în practică a prevederilor referitoare la indexarea salariilor şi pensiilor în funcție de evoluția prețurilor, de indicele prețurilor şi tarifelor pentru populație.

Care sunt problemele care, după opinia noastră, necesită să fie aprofundate şi ajustate în legătură cu indexarea salariilor în raport cu evoluția prețurilor, în modul cel mai corect?

A. Cu privire la indicii prețurilor, pe baza cărora urmează a se efectua indexarea salariilor şi pensiilor

Determinarea indicilor de prețuri pentru indexarea salariilor şi pensiilor necesită studierea şi lămurirea, în cât mai bune condiții, a următoarelor aspecte:

1. Stabilirea produselor şi serviciilor la care se calculează indicele prețurilor. În acestă privință, considerăm necesar ca indicele prețurilor şi

tarifelor pentru indexarea salariilor şi pensiilor să cuprindă *toate* produsele - bunuri de consum alimentare şi nealimeatare -, precum şi serviciile pentru populaţie necesare traiului, în cantităţile normale pentru consum. Metoda utilizată în prezent de a selecta numai anumite produse şi servicii pentru urmărirea evoluţiei preţurilor şi tarifelor poate duce la deformarea acestui indice şi, ca atare, a indexării salariilor şi pensiilor. În acest sens, menţionăm, de pildă, că, din lista produselor la care s-au majorat preţurile în funcţie de care să se indexeze salariile şi pensiile, prevăzută în anexă la Hotărîrea Guvernului privind liberalizarea preţurilor şi măsuri de protecţie socială (nr. 1109/1990), lipsesc bunurile de folosinţă îndelungată absolut necesare pentru bunul trai al oricărei familii, cum sunt: aragaze, frigidere, aparate radio, televizoare, mobilă, articole electrice şi de uz casnic etc. Şi de ce să nu enumerăm aici locuinţele, autoturismele şi alte bunuri corespunzătoare civilizaţiei moderne, care fac obiectul proprietăţii personale a cetăţenilor.

Bineînţeles că luarea în calculul indicelui preţurilor a bunurilor de folosinţă îndelungată presupune determinarea ponderii în preţul (valoarea) acestora, care revine, respectiv se consumă în perioada pentru care se calculează indicele preţurilor (lună, trimestru, semestru, an). Cu titlu orientativ, menţionăm că, prin restrângerea listei produselor cuprinse în calculul pentru determinarea indicelui preţurilor şi tarifelor în vederea indexării salariilor şi pensiilor şi prin metodologia utilizată în varianta actuală, indicele general de creştere a preţurilor cu amănuntul şi a tarifelor pentru populaţie, calculat la circa 55-60% prin aplicarea etapei de liberalizare a preţurilor şi tarifelor de la 1 noiembrie 1990, a fost mai mult decât înjumătăţit, ceea ce s-a reflectat şi în calculul de indexare a veniturilor salariaţilor şi pensionarilor. Desigur, este posibil ca, în funcţie de anumiţi factori şi anumite criterii, să se decidă ca salariile să nu crească în aceeaşi măsură cu preţurile, dar aici ne-am referit la necesitatea determinării cât mai reale a indicelui preţurilor şi tarifelor pentru populaţie.

Tot pe linia cerinţelor care se impun în reflectarea cât mai adecvată a raportului preţuri-salarii, considerăm necesar ca, ţinând seama de specificul consumului de anumite produse şi servicii în funcţie de domeniul de activitate al salariaţilor, de zona de amplasare a localităţilor, de categoria de vârstă a cetăţenilor etc., indicele general al preţurilor bunurilor de consum şi al tarifelor pentru serviciile populaţiei să fie diferenţiat, ajustat pe baza unor coeficienţi determinaţi în funcţie de evoluţia preţurilor sau tarifelor unor produse sau servicii specifice. De exemplu, pentru salariaţii şi pensionarii

din agricultură, indicele preţurilor şi tarifelor pentru indexarea salariilor şi pensiilor trebuie să reflecte în special situaţia privind evoluţia preţurilor bunurilor de consum nealimentare şi mai puţin a celor alimentare de bază. Sau pentru pensionari, în general, indicele preţurilor trebuie legat în mai mare măsură de evoluţia preţurilor medicamentelor şi a serviciilor medicale etc.

2. Alegerea perioadei de timp pentru care se determină indicii preţurilor şi tarifelor în vederea indexării salariilor şi pensiilor. Este vorba de utilizarea indicilor previzionaţi sau de indicii realizaţi efectiv. Reglementările actuale din ţara noastră prevăd utilizarea în scopul menţionat a indicilor previzionaţi.

Dată fiind complexitatea factorilor care acţionează asupra evoluţiei preţurilor şi tarifelor, mai cu seamă în etapa implementării măsurilor de liberalizare a preţurilor, considerăm necesar ca indicii de preţuri şi tarife previzionaţi să fie actualizaţi periodic în raport de evoluţia efectivă a acestora.

3. Cuprinderea în indicele preţurilor nu numai a modificărilor (creşterilor) nominale, directe de preţuri, ci şi a schimbărilor structurale, respectiv a mişcării indirecte a acestora. Mişcarea indirectă a preţurilor - deci în condiţiile în care preţurile nominale ca atare nu se schimbă - apare în cazul în care se înlocuiesc de pe piaţă sortimentele de produse cu preţuri mai mici cu sortimente cu preţuri mai mari, precum şi în cazul modificării calităţii produselor, mai direct spus, când aceasta se înrăutăţeşte, iar preţul nu scade în mod corespunzător, în ambele cazuri fiind afectată puterea de cumpărare a veniturilor populaţiei. Ca atare, este necesar ca în activitatea de corelare a preţurilor cu salariile şi pensiile să se ţină seama şi de modificările în structura produselor şi, respectiv, a preţurilor pe piaţă, cuprinzând influenţele unor astfel de modificări în indicii preţurilor şi tarifelor.

B. Cu privire la indexarea salariilor şi pensiilor pe baza indicilor preţurilor şi tarifelor

În legătură cu indexarea salariilor şi pensiilor, dorim să ne oprim asupra următoarelor aspecte:

1. Alegerea nivelului salariilor şi pensiilor care se indexează. În acest sens, este răspândită, de pildă, practica de a se face indexarea la nivelul salariului minim şi al pensiei minime, restul salariilor urmând a fi negociate în legătură cu evoluţia preţurilor şi tarifelor.

Există, de asemenea, practica utilizată şi în calculele de indexare a salariilor şi pensiilor, începând de la 1 noiembrie 1990, de a indexa salariile

şi pensiile medii. Pe baza unor astfel de calcule a rezultat compensația de 750 lei pe salariat şi 400 lei pe pensionar, care se atribuie în baza măsurilor adoptate.

Noi considerăm că, pe baza preocupărilor de îmbunătățire a sistemului de indexare a salariilor şi pensiilor în raport cu evoluția prețurilor, va trebui aplicat un sistem de indexare la toate nivelurile de salarii şi pensii. Este, desigur, posibil şi chiar necesar ca indicele de indexare să fie diferențiat pe niveluri de salarii şi pensii, fiind, în mod corespunzător, mai ridicat la cele mici şi mai redus la cele mai mari.

2. Măsura în care rata de indexare a salariilor şi pensiilor corespunde trebuie să răspundă indicelui de modificare (majorare) a prețurilor şi tarifelor.

Există practica, pe care o considerăm, în general, îndreptățită, ca indexarea salariilor să nu se facă pe măsura creşterii prețurilor, a indicelui care reflectă aceasta. Motivația acestei practici constă în aceea că întotdeauna se pot găsi unele rezerve în economie şi la populație care să suporte o anumită creştere a prețurilor şi tarifelor, precum şi în aceea că uneori este necesară îmbunătățirea circulației băneşti, crearea unui echilibru monetar mai bun. Mai trebuie avut în vedere faptul că practic indexarea salariilor pentru cea mai mare parte a salariaților din economie se face de către societățile comerciale pe baza calculelor efectuate şi a negocierii dintre consiliile de administrație şi sindicate, putându-se acorda, în afara indexării salariilor, unele avantaje suplimentare (cantine, creşe şi grădinițe pentru copii, mijloace de transport etc.), ceea ce poate crea un decalaj între rata de indexare a salariilor şi indicele de creştere a prețurilor şi tarifelor pe piață.

Problema principală în legătură cu aspectul analizat este aceea a determinării pe baze reale, solide a ecartului care ar putea exista între rata de indexare a salariilor şi indicele prețurilor şi tarifelor. Din practica unor țări, rezultă că acest ecart a fost în anii ‘70 de 3-4%, iar în anii ‘80 până la 10%. Fără să am pretenția că dau o măsură cât de cât exactă, cred că se poate aprecia că acest ecart între creşterea prețurilor şi a salariilor şi pensiilor (compensațiile) este la noi în prezent de peste 20%. Sperăm că, printr-o mai bună echilibrare a cererii şi ofertei şi prin măsurile care se fundamentează în continuare pe linia consolidării pe baze cât mai trainice a sistemului de prețuri din țara noastră, să se ajusteze mai bine şi raportul prețuri-salarii.

3. Fără doar şi poate, o condiție esențială în optimizarea raportului prețuri-salarii este *implicarea în acest raport a indicatorului productivitatea*

muncii. Şi aici trebuie să subliniem cu tărie că “fuga” salariilor după preţuri nu rezolvă problema nivelului de trai, atât timp cât salariile mai mari nu au la bază producţii şi productivităţi mai ridicate, cantitativ şi calitativ, natural şi valoric.

Creşterea salariilor odată cu creşterea preţurilor, în condiţiile în care nu se produce mai mult şi mai bun, duce vrând, nevrând la ridicarea costurilor, iar acestea forţează preţurile, pentru ca, la rândul lor, preţurile majorate să ceară indexarea (majorarea) salariilor şi aşa “jocul” o ia de la început, cunoscut sub denumirea de spirala inflaţiei.

Dacă salariile sporesc pe temeiul unei producţii şi productivităţi mai bune, nu se produce presiune asupra costurilor din economie şi, ca atare, nici asupra preţurilor; ba, dimpotrivă, se creează condiţii ca acestea să se stabilizeze relativ şi chiar să scadă, reflectându-se benefic în puterea de cumpărare a populaţiei, în nivelul de trai.

Problematica de fond a raportului preţuri-salarii rezidă, aşadar, în îmbunătăţirea situaţiei economice, în ridicarea nivelului şi calităţii producţiei la toţi agenţii economici.

IMPLICAȚII ALE LIBERALIZĂRII PREȚURILOR ÎN CONSUMUL POPULAȚIEI

Marius LEFTER

A trecut deja o bună perioadă de la declanşarea celei mai controversate măsuri de politică economică de la revoluție încoace, menită să desfacă sistemul centralizat în cele mai mici componente, pentru a reface un ansamblu nou, pe tiparele naturale şi benefice ale concurenței şi dinamismului economic.

Cineva spunea că liberalizarea prețurilor constituie o operație chirurgicală întreprinsă pe viu, întrebându-se ce anestezie va folosi Guvernul? E importantă şi anestezia, dar să nu omitem faptul că orice operație are o finalitate: însănătoşirea organismului bolnav şi îndepărtarea cangrenei care macină şi distruge lent, dar sigur sistemul imunitar. Mai presus de aceste considerații, trebuie să recunoaştem însă că obiectul controversei este justificat din cel puțin un punct de vedere, întrucât liberalizarea prețurilor afectează în prezent nivelul şi structura consumului populației.

Măsura neplăcerilor, a renunțărilor şi a frustrării pe care cumpărătorul le resimte din plin în aceste luni ulterioare deciziei Guvernului este însă cu atât mai greu de apreciat, cu cât diversitatea formelor de activitate umană este mai mare. Astfel, toată lumea se plânge de efectele negative ale liberalizării prețurilor, deşi foarte mulți câştigă de pe urma acestei măsuri. Se spune adesea că producătorii stabilesc prețuri de monopol (ceea ce este adevărat), omițând însă faptul că producătorii suntem chiar noi. Şi, întrucât prețurile bunurilor pe care noi le producem reprezintă oglinda muncii noastre, iată că a sosit momentul să ne privim în această oglindă care, chiar dacă deformează imaginea ce o aveam despre noi, totuşi are calitatea că este copia fidelă a realității.

Analizând consecințele acestei decizii asupra consumului populației, consider că trebuie pornit de la punerea față în față a sistemului vechi cu cel nou, cântărind avantajele şi dezavantajele fiecăruia. Astfel, să vedem ce ne oferea vechiul sistem rigid de prețuri? Prețurile erau mistificate, nu se potriveau nici cu costurile (foarte ridicate), nici ca cererea de pe piață; materii prime prea ieftine nu erau utilizate cu eficiența economică cerută; o parte din recolta agricolă putrezea pe câmp, fiind mai scumpă recoltarea şi

transportul decât valorificarea sa; magazinele cu rafturi goale deveniseră ceva normal, anormal era invers, în timp ce, în urma deschiderii granițelor, românii scoteau din țară tot ce se putea scoate, legal ori ilegal, totul valorificându-se la prețuri de nimic în țările din jur.

Cu toate acestea, după zile întregi de căutări, după ore în şir de stat la coadă, după adăugarea bacşişului la preţul mărfii, se putea totuşi procura bunul dorit la un preț - ziceam noi - acceptabil.

Bine, dar timpul? Timpul pierdut cu procurarea celui mai banal produs era imens. În acest timp, oamenii ar fi putut produce mai multe bunuri, ar fi putut să creeze produse noi, cu indici superiori de calitate, înregistrându-se plusuri la capitolul productivitate a muncii şi contribuind astfel în mod direct la umplerea rafturilor magazinelor.

Având în vedere că la ora actuală câştigul mediu are semnificaţia pe care i-o conferă nivelul productivității medii pe economie (care este poate cea mai scăzută din Europa), relevant pentru acest nivel este faptul că numai 14% din bani aveau acoperire în mărfuri şi servicii la data liberalizării preţurilor.

Dacă adăugăm la “binefacerile” vechiului sistem de preţuri şi înflorirea pieţei negre, cu îmbogăţirea unei mase largi de speculanţi, precum şi un sistem birocratic şi ultracentralizat de stabilire a preţurilor, ne putem da cu uşurinţă seama ce “mare greşeală” a făcut Guvernul că a aruncat în aer sistemul vechi de preţuri.

Dar noul sistem de preţuri este el mai bun, mai eficient, mai stimulativ? Ei bine, el trebuie cu necesitate să fie, întrucât elimină toate necazurile provenite de la preţurile fixate de stat în timp şi are un singur dezavantaj: determină, în majoritatea cazurilor, ridicarea nivelului preţurilor. Aceasta însă, numai în cazul când raportul cerere-ofertă este net înclinat către cerere. Dar miza liberalizării preţurilor o constituie tocmai dirijarea (nedirijată, dacă am putea spune aşa) a resurselor spre acoperirea nevoilor sociale.

Este evident că un producător liber în iniţiativa sa se va orienta să creeze acele bunuri care îi asigură profitul cel mai mare, iar acele bunuri sunt, de regulă, cele mai necesare consumatorului, deci cele mai cerute pe piaţă. Aşadar, preţurile libere trebuie să îi sancţioneze pe cei care produc bunuri inutile şi să îi recompenseze pe cei folositori societăţii.

Pe de altă parte, este adevărat că în unele cazuri cumpărările (deci şi consumul populaţiei) vor scădea, având în vedere preţurile mari la care se vând anumite bunuri pe piaţă. Dar, dacă acest lucru se întâmplă, aceasta

înseamnă că bunurile vor sta în rafturile magazinelor, şi nu sub tejghea, iar timpul destinat procurării lor va fi considerabil mai redus pentru cumpărător şi mai consistent pentru cel care le oferă. În timpul câştigat astfel, consumatorul va putea să presteze o activitate economică utilă, a cărei plată să acopere diferența de preț și astfel să-și poată procura marfa dorită.

În acest fel, cantitatea totală de muncă utilă va spori, antrenând în mod necesar un spor de producție fizică ce contribuie la echilibrarea raportului cerere-ofertă şi, în final, la reducerea prețurilor.

Mai este un aspect în toată această problemă: acela al stimulării concurenței nu doar între producătorii interni, ci şi între aceştia şi producătorii externi şi nu doar pe piața mondială, ci, mai ales, pe cea românească. Doar lupta cu cei puternici îi va întări pe cei care pot şi merită să producă bunuri necesare populației şi îi va elimina (prin faliment) pe cei care risipesc resursele fără finalitate economică şi socială.

O concluzie la aceste considerații o poate constitui afirmația că trebuie să fie rău pentru ca să fie bine sau, cum spune englezul, “everytning is difficult, before it is easy”.

Este adevărat că, legat de liberalizarea prețurilor, pentru asamblarea mai solidă a mecanismului economiei de piață, a fost necesară și intrarea în vigoare a Legii salarizării. Astfel, în noul cadru creat, nu văd ce ar sta în calea producătorilor care au rezultate economice performante să-şi plătească salariații cu sume comparabile celor dintr-o întreprindere occidentală similară; în măsura în care aceste întreprinderi sunt eficiente, şi salariile plătite vor fi de natură să acopere cerințele de consum ale lucrătorilor săi.

Aici pătrundem pe terenul unor considerații care ne atestă că nu se poate vorbi de afectarea consumului populației în general prin creşterea prețurilor, ci de diferențierea mult mai amplă a valorii puterii de cumpărare deținute de diverse categorii socioprofesionale şi chiar la nivel de individ. Astfel, doi ingineri nu vor mai avea acelaşi salariu, chiar dacă lucrează în aceeaşi unitate economică, iar diferențele pot fi şi de 200-300%. Se pune în mod acut problema stabilirii capacității de cumpărare pe diverse trepte ale scării veniturilor şi adoptarea celor mai eficiente mijloace de protecție socială a acelor categorii de cetățeni a căror capacitate de cumpărare se află sub limita unei vieții decente.

Legiferarea unui nivel minim garantat al salariului, care să asigure o existență demnă şi care să fie respectat de către toți agenții economici, fie ei publici sau privați, constituie una dintre pârghiile de protecție socială a salariaților. În legătură cu aceasta, trebuie arătat aici că nivelul minim pre-

văzut în proiectul Legii salarizării de 2000 lei nu este de natură a satisface rigorile obiectivului pentru care a fost stabilit. Nu numai că acest nivel minim garantat al salariului trebuie pus în concordanță cu prețurile actuale, ci el trebuie să fie şi supus indexării periodice în raport cu indicele costului vieții.

Având în vedere iminenta manifestare a şomajului, precum şi nivelul scăzut al pensiilor, pentru păstrarea cel puțin a indicatorilor de consum de la începutul acestui an, este necesar a se întreprinde măsuri de acordare a unor alocații în completarea eventualelor diferențe ce pot apărea între veniturile unei familii şi nivelul necesar al acestora pentru realizarea unui minim de trai acceptabil. Efortul financiar ar putea fi susținut atât prin alocații bugetare, cât şi prin contribuția întreprinderilor sau a organizațiilor obşteşti. Se impune totodată atât actualizarea şi indexarea nivelului actual al pensiilor, cât şi crearea cadrului legal pentru instituirea de ajutoare sociale destinate persoanelor fără venituri, femeilor casnice care cresc copii, în paralel cu lansarea unor programe de combatere a sărăciei, susținute prin efort public şi privat.

Având în vedere volumul mare al resurselor financiare necesare acoperirii programului de protecție socială, socotim oportună aplicarea unui procent diferențiat al impozitării în funcție de rata de creştere a prețurilor la produsele vândute de diverşii agenți economici. S-ar realiza astfel prin pârghii financiare un control suficient de elastic asupra creşterii exagerate a prețurilor.

Aceste măsuri de protecție socială sunt necesare, întrucât, din păcate, o perioadă de timp de acum încolo prețurile vor fi tot distorsionate, dar în sens invers, aceasta datorându-se disproporției mari între nevoia socială şi oferta internă. Perioada respectivă de timp poate fi mai mică sau mai mare, în funcție de rapiditatea cu care vor intra în vigoare celelalte elemente constitutive ale sistemului legislativ economic. Astfel, producătorii care “s-au aruncat”, cum se spune, la prețuri amețitoare vor ține la ele 2-3 luni de zile, după care vor avea de ales între reducerea lor sau falimentul cu depozite pline de mărfuri care se vând prea lent sau nu se vând deloc.

Ce se va întâmpla cu consumul populației, ne vom întreba? Probabil că acesta se va reduce în mod relativ în următoarele câteva luni, însă este neîndoielnic faptul că, după ce vor fi asamblate toate rotițele noului sistem economic, măsura liberalizării trebuie să-şi arate roadele. Unele semne pozitive în acest sens se întrevăd deja, în sensul că întreprinderile producătoare întâmpină tot mai mult rezistența comerțului la acțiunea de promovare a prețurilor ridicate, iar dacă nu vor obține niveluri avantajoase,

unica soluție este îmbunătățirea activității și eficientizarea întregului proces productiv ca mijloc de reducere a costurilor și, implicit, a prețului de vânzare.

Revenind la necesitatea și oportunitatea momentului ales pentru liberalizare, s-au făcut auzite multe voci care susțin că această decizie economică trebuia pregătită din timp, concomitent cu anunțarea populației cu câteva luni înainte pentru a-și putea lua măsuri de protecție împotriva escaladării prețurilor. Înainte de a încheia, voi aduce în atenția dumneavoastră o opinie obiectivă în legătură cu această critică adusă Guvernului: la sfârșitul lunii octombrie, când cetățenii luau cu asalt magazinele în scopul achiziționării ultimelor loturi de produse cu prețuri fixe s-a aflat în București un grup de experți ai Băncii Mondiale care, sesizând agitația, au întrebat gazdele ce se întâmplă de este așa de multă lume pe străzi și în magazine; li s-a răspuns că s-a anunțat măsura de liberalizare a prețurilor începând cu 1 noiembrie. Replica experților străini a fost mai mult decât edificatoare: “Cum așa, la dumneavoastră o măsură ca asta se anunță dinainte?!”

IMPOZITAREA - FACTOR DE STIMULARE A PERFORMANȚELOR ŞI PÂRGHIE REGULATOARE ÎN DISTRIBUȚIA VENITURILOR POPULAȚIEI

Iuliana GHINDĂ

Problema veniturilor populației este studiată în cadrul Institutului de Cercetare a Calității Vieții ca temă distinctă în programul de cercetare privind nivelul de trai şi iată de ce tot ceea ce ține de venituri şi de factorii care acționează asupra lor, implicit şi sistemul de impozitare a lor, reprezintă tot atâtea posibilități de studiu şi de analiză ştiințifică.

Tema aleasă nu se constituie în rezultatul unei cercetări ştiințifice propriu-zise, deci nu are o fundamentare strict ştiințifică, din motive obiective determinate de restructurările masive la care este supus sistemul de impozitare în actualele condiții şi de lipsa implicită a cadrului legislativ şi a unor date certe care să constituie baza de pornire a unor cercetări ştiințifice.

Acest fenomen este explicabil şi îşi are gradul său de obiectivitate şi legitimitate, având în vedere procesul complex de transformare şi restructurare la toate nivelurile a mecanismului economic românesc, în această perioadă de tranziție a lui la economia de piață.

De aceea, ideile pe care le prezintă lucrarea se constituie ca o imagine ce se profilează pe fondul de necesitate a îndeplinirii unor condiții de către acest sistem de impozitare.

Iar una dintre aceste condiții ar fi stimularea prin intermediul sistemului de impozitare a creşterii veniturilor populației, distribuția echitabilă a veniturilor cu ajutorul acestei pârghii economice (este vorba de echitatea la nivelul macroeconomic, şi nu de echitatea prin nivelare, la care am asistat până acum). Prin acestea se poate realiza stimularea performanțelor individuale în domeniul creativității a fiecărui membru al societății noastre, ceea ce poate conferi rolul de scop al activității individuale, scop care în mod necesar trebuie subordonat scopului general al fiecăruia dintre noi de creştere şi îmbunătățire a calității vieții. Se mai impune aici şi precizarea legată de necesitatea parcurgerii unor etape în procesul de tranziție amintit, etape care îşi au fiecare anumite priorități în acțiunea de restructurare. Iată

de ce, în prezent, nu asistăm la o transformare "în bloc" a sistemului de impozitare, ci la o transformare treptată, pe rând, a fiecăruia dintre elementele sale. Astfel, o parte din aceste elemente s-au conturat ca mai multă claritate, datorită necesității și importanței pe care o au în etapa actuală (și s-a creat și cadrul legal de existență și de acțiune a lor), în timp ce altele se află în faza de reconceptualizare, de reconstruire sau de argumentare a necesității transformării lor.

Iar când vorbim de restructurarea sistemului de impozitare, trebuie să avem în vedere complexitatea acestui fenomen începând cu transformările care au loc în ceea ce privește principiile care stau la baza existenței și acțiunii sale, a formelor de existență a obiectivelor urmărite, mergând până la modalitățile de calcul, condițiile și modul de aplicare în practică a acestui sistem.

Deci, în aceste condiții, cum se poate privi rolul de stimulare a creşterii veniturilor populației, rol pe care trebuie să îl aibă impozitele (evident, aplicate acestor venituri ale populației)?

Mai întîi trebuie arătat că vechile forme ale componentelor sistemului de impozitare şi-au dovedit, în aceste condiții, caducitatea, ineficiența și deci oportunitatea transformării lor.

Astfel, toate formele de impozitare existente până acum (pe fondul total de retribuire, pe clădiri, impozitul agricol, taxele asupra mijloacelor de transport etc.) şi care se constituie ca sursă directă de venituri ale statului (impozite directe) sunt în curs de transformare, în stadiu mai mult sau mai puțin înaintat.

Vom avea astfel imaginea nu numai a unui sistem de impozitare bulversat, ci şi a imensului volum de muncă de concepție în acest domeniu.

Îa prezent deci, ca elemente de strictă necesitate și de noutate în peisajul impozitării, se pot remarca, în principal, următoarele:

- apariția Legii impozitului pe profit;
- transformarea impozitului pe fondul total de retribuire în impozit asupra salariilor;
- modificarea impozitului agricol în impozit asupra veniturilor gospodăriilor agricole individuale;
- proiectarea Legii impozitului pe veniturile globale ale populației.

Toate aceste forme și modalități de stabilire a impozitului pe veniturile persoanelor fizice trebuie să asigure nu numai o corelație optimă între mărimea venitului și contribuția individuală la sporirea bunăstării colective, ci şi o modalitate de stimulare a performanțelor individuale și o pârghie regulatoare în distribuția echitabilă a veniturilor.

Astfel, trebuie avută în vedere necesitatea creării, la nivelul economiei naționale, a unor fonduri bănești din care să se suporte cheltuielile de întreținere a persoanelor care nu au posibilitatea să se întrețină din munca proprie (handicapați, șomeri). Apare deci firească existența unei pârghii economice sub forma impozitului pe venit, prin care, datorită redistribuirii veniturilor la nivelul economiei naționale, să fie asigurată și existența unor astfel de persoane. Și nu numai atât. Această redistribuire a veniturilor are și rol de stimulare a performanțelor individuale ale unor astfel de categorii de populație și chiar în cazul persoanelor angajate. Diminuarea veniturilor din muncă datorită aplicării impozitului pe venituri trebuie să conducă la găsirea soluțiilor și modalităților de utilizare întro asemenea măsură a capacității creative a fiecărui individ încât, pe de o parte, acesta să aibă posibilitatea de a-și mări veniturile și de a-și îmbunătăți continuu nivelul de trai și calitatea vieții, iar pe de altă parte, societatea să beneficieze de rezultatele utile ale muncii și creația membrilor săi.

În această direcție se înscriu și impozitele percepute pe avere și moștenire, de exemplu. Aceste categorii de impozite aplicate diferențiat pe categorii de astfel de surse potențiale de venit reprezintă o modalitate de reașezare pe baze echitabile a veniturilor populației, dar și un instrument de impulsionare a deținătorilor lor în activarea și investirea acestora.

Desigur, atunci când vorbim de echitate în stabilirea veniturilor populației, nu se urmărește referirea la o “nivelare” a acestor venituri, ci la o pârghie regulatoare în distribuirea macroeconomică a veniturilor pentru protecția socială a categoriilor de populație defavorizate nu numai din punct de vedere obiectiv, ci și subiectiv, ca urmare a măsurilor de politică economică luate în vederea restructurării activității economice la nivel național la un moment dat.

ASPECTE CRITICE PRIVIND TEORIA ECONOMICĂ A SERVICIILOR

Mariana STANCIU

În prezent, natura, modul de funcționare şi rolul serviciilor, în general, şi ale celor pentru populație, în special, nu sunt conceptualizate la un nivel care să permită o evaluare realistă şi oportună a acestora. În literatura economică de specialitate există numeroase inexactități şi erori teoretice care generează distorsiuni şi tensiuni în planul practicii economice şi sociale. Teoriile tradiționale privind dezvoltarea economică şi socială necesită o reexaminare atât pe ansamblu, cât şi analitic. În acest cadru, teoria economică a serviciilor pentru populație, ca premisă a creşterii economice generale şi a calității vieții, trebuie să ocupe locul cuvenit.

Teoria economică românească, asemenea celor din centrul şi estul Europei, a utilizat până la sfârşitul anului 1989 principii de divizare şi clasificare a serviciilor bazate pe teoria marxistă a plusvalorii, adaptată la cerințele unei economii planificate şi centralizate. Această modalitate de abordare s-a dovedit a fi nu numai falsă, dar şi nocivă pentru practica economică şi socială, ea generând o atitudine inadecvată a specialiştilor față de problema sferei de constituire a venitului național, menținând, o bună perioadă de timp, serviciile şi mai ales serviciile pentru populație întro poziție mereu secundară.

Sistemul de balanțe ale producției materiale s-a ocupat, în principal, cu două mari categorii de servicii:

- servicii materiale, care se luau în calcul la evaluarea venitului național (şi deci erau considerate productive);
- servicii nemateriale, luate în calcul doar parțial şi inconsecvent la evaluarea venitului național (considerate deci parțial neproductive).

Serviciile pentru populație sau de consum erau considerate materiale şi, respectiv, nemateriale în mod adesea arbitrar, fără un criteriu de delimitare ferm.

Definirea celor două categorii de servicii şi delimitarea lor prin calificativul “material” sau “nematerial” prezintă deficiențe atât de formă, cât şi de fond, creând concluzii şi premise de identificare inexactă.

Conceptele “servicii productive” şi “servicii neproductive” s-au constituit prin sugestia oferită de teoria marxistă asupra “muncii productive” şi a

"muncii neproductive". În concepția lui Marx, caracterul productiv al muncii în capitalism nu depinde de natura produsului ei, ci de contribuția forței de muncă la autovalorificarea capitalismului. Marx utilizează frecvent, pentru definirea muncii neproductive în sens capitalist, termenul de "servicii". Pe de altă parte, el însuşi abdică de la convenția pe care a impus-o, analizând categoriile economice "muncă productivă" şi "muncă neproductivă" în afara contextului teoretic inițial, introducând criteriul selectiv al naturii rezultatului muncii (bunuri tangibile sau servicii).

Economia politică a socialismului a preluat necritic aceste noțiuni şi nu a precizat cu exactitate, de la început, conținutul lor. Împărțirea sferei serviciilor în servicii productive şi neproductive este deci rezultatul unei problematizări artificiale ce materializează doar intenția politică de a evidenția caracterul însuşirii de către întreprinzător a plusvalorii. Însuşi faptul că, în timp, tot mai multe servicii au fost incluse în sfera activităților producătoare de venit național (deşi, în fapt, direct sau indirect, toate serviciile contribuie la creearea venitului național) face ca abordarea lor față de această sferă să fie nerelevantă. Cât priveşte calificarea anumitor servicii drept "materiale", iar a altora drept "nemateriale" este, de asemenea, inadecvată scopului urmărit, deoarece, dacă sensul adjectivului "material" ne este clar, nu acelaşi lucru se întâmplă cu cel al adjectivului "nematerial". În general, descrierea unei anumite însuşiri a unui lucru printr-o calitate absentă suferă de imprecizie şi lasă loc pentru interpretări diferite şi chiar contradictorii.

O serie de imprecizii sunt, de asemenea, prezente în nenumăratele încercări de a defini serviciile de consum, datorită, poate, diversității mult prea mari a naturii lor. Spre o mai clară evidență a acestora, propunem utilizarea câtorva criterii de divizare a serviciilor mai simple şi mai operante, astfel:

a. criteriul *util* pe care îl realizează serviciul; astfel, putem avea servicii care oferă consumatorului:

- unul sau mai multe obiecte
- una sau mai multe operațiuni } servicii simple
- una sau mai multe informații
- unul sau mai multe:
  - obiecte şi operațiuni
  - obiecte şi informații } servicii complexe
  - operațiuni şi informații
  - obiecte, operațiuni şi informații

b. criteriul *segmentului de populație* căruia i se adresează serviciul respectiv:

- unui anumit segment al populației, care poate fi constituit după:
  - un criteriu (vârstă, sex etc.)
  - două sau mai multe criterii
- majorității unei populații

c. criteriul *frecvenței de apariție* a serviciului respectiv în economia timpului consumatorului:

- servicii cu frecvență de apariție ridicată;
- servicii cu frecvență de apariție medie;
- servicii cu frecvență de apariție mai redusă.

Asemenea criterii de divizare a serviciilor ar putea dizolva multe din vechile criterii, constituind, în acelaşi timp, o bază mai operativă de grupare, în sensul evidențierii acelor servicii care intervin mai frecvent în viața oamenilor, consumând inevitabil mare parte a timpului şi veniturilor lor. Totodată, această grupare ar facilita orice tentativă de reformă în sfera serviciilor pentru populație.

Menționăm că toate acestea ar putea constitui poate un punct de plecare posibil pentru fundamentarea unei teorii unitare a serviciilor pentru populație. Simultan, se impune necesitatea elaborării unei metodologii ştiințifice de evaluare a dimensiunilor cantitative, dar mai ales calitative a serviciilor pe tipuri şi global.

DIMENSIUNILE CALITĂȚII SERVICIILOR

Dan C. STEGĂROIU

Serviciile privesc activități efectuate organizat, asigurând simultan o reducere a consumului de timp şi o satisfacere a exigențelor individuale.

Serviciile oferă în final: desfacerea unor produse (rețeaua comercială), accesul la informație (mijloacele mass-media, rețeaua învățământului etc.) şi executarea unor operații (prestare de servicii).

Delimitarea conceptului de calitate impune: stabilirea nivelurilor de abordare şi definirea scopurilor vizate.

STABILIREA NIVELURILOR DE ABORDARE: are în vedere variabilele care compun universul serviciilor. Aceste variabile sunt: SERVICIILE ÎN SINE (tip de serviciu, global); POPULAȚIA (individ, grup, colectivitate) şi SFERA DE CUPRINDERE - teritoriu (local – micro; regional – mezo; național – macro; universal - mondo).

SCOPURILE vizate sunt DIAGNOZA CALITĂȚII SERVICIILOR şi/sau PROSPECTIVA CALITĂȚII SERVICIILOR.

Gradul de diferențiere a nivelurilor şi scopurilor fac posibilă înțelegerea complexității inerente a conceptului de CALITATE A SERVICIILOR. Iată deci că notele CALITĂȚII SERVICIILOR vor alterna în raport cu scopurile vizate şi cu nivelurile de abordare considerate pentru fiecare variabilă strurturală a universului serviciilor. DIAGNOZA CALITĂȚII SERVICIILOR se referă la evaluarea unei stări date, realizând o cuantificare/estimare a CALITĂȚII REZULTATIVE A SERVICIILOR. În acest caz, operant va fi conceptul de CALITATE REZULTATIVĂ A SERVICIILOR şi care va reuni conceptele de CALITATE PERCEPUTĂ A SERVICIILOR(CPS), CALITATE EVALUATĂ A SERVICIILOR (CES) şi CALITATE AŞTEPTATĂ A SERVICIILOR (CAS)(fig. 1).

CALITATEA PERCEPUTĂ A SERVICIILOR este o variabilă rezultativă, dependentă de interacțiunea dintre calitatea evaluată a serviciilor şi calitatea aşteptată a serviciilor, înregistrând diferențe care fac posibilă stabilitatea/ instabilitatea socială şi niveluri care sunt de factură normală/patologică (tabelul 1). Mai mult, dacă nivelul este patologic, atunci, în situația probabilității de stabilitate, aceasta se reduce, iar în situația probabilității de instabilitate, aceasta se intensifică şi invers când nivelul înregistrat este normal.

Figura 1. Diagnoza calității serviciilor

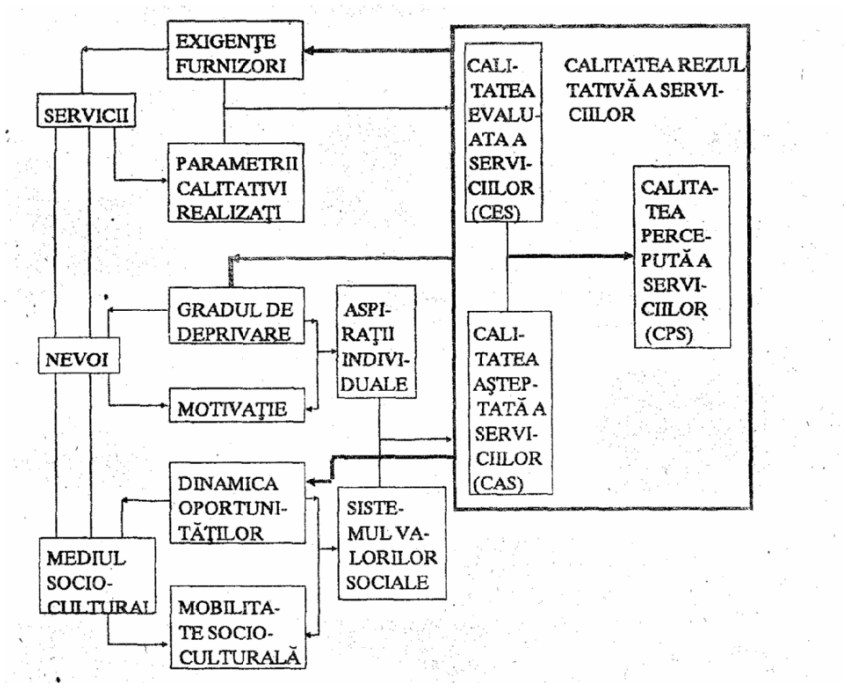

Calitatea percepută a serviciilor

Consecința dominantă	Diferența (abaterea) dintre CAS și CES	Natura diferenței	Mărimea diferenței	Mărimea CPS	Nivelul CPS
probabilă			mică	scăzută	patologic
stabilitatea socială	Δ (CAS, CEF)	pozitivă (+)		ridicată	normal
			mare	scăzută ridicată	normal patologic
probabilă			mică	scăzută	normal
instabilitatea socială	Δ (CAS, CEF)	negativă (-)		ridicată	patologic
			mare	scăzută ridicată	normal patologic

Δ = diferența (abaterea);

CAS = calitatea așteptată a serviciilor;

CES = calitatea evaluată a serviciilor;

CPS = calitatea percepută a serviciilor.

CALITATEA EVALUATĂ A SERVICIILOR este o variabilă dependentă de exigențele furnizorilor şi de parametrii calitativi realizați. Parametrii calitativi realizați reunesc: standardele privind produsul (cantitate, diversitate, ritm asigurare, atribute calitative), economia de timp garantată, pragul critic al costului (preț minim accesibil pentru beneficiar).

CALITATEA AŞTEPTATĂ A SERVICIILOR rezultă din interacțiunea dintre aspirațiile individuale (dimensionate ca urmare a raportului dintre gradul de deprivare şi motivație) şi sistemul valorilor sociale (constituit prin interdependența dintre dinamica oportunităților şi mobilitatea socioculturală). Evaluarea calității aşteptate va prezenta dificultăți majore datorită complexității factorilor/variabilelor care intervin.

Fondul perceptiv individual (capacitate de discriminare, interese active, motivație, sistem de valori individuale operaționale etc.), cât şi flexibilitatea perceptivă social (diversitate, toleranță, sistemul valorilor sociale operaționale, strategiile dezvoltării etc.) condiționează în fapt atât starea CALITĂȚII AŞTEPTATE A SERVICIILOR, cât şi starea CALITĂȚII PERCEPUTE A SERVICIILOR, tocmai prin sensibilizarea față de aceste dimensiuni ale serviciilor sau, din contră, prin prigonirea lor.

CALITATEA REZULTATIVĂ A SERVICIILOR condiționează în mod difuz factori majori precum: exigențele furnizorilor, gradul de deprivare şi dinamica oportunităților. Aceşti factori majori condiționează variabilele independente de bază: servicii, nevoi, mediul sociocultural.

Considerând DIAGNOZA CALITĂȚII SERVICIILOR, se remarcă atât direcțiile de definire a conceptului specific de CALITATE REZULTATIVĂ A SERVICIILOR, cât şi dimensiunile şi alternativele care pot forma proiecte de cercetare specifice. Variantele strategice de cercetare privind CALITATEA REZULTATIVĂ A SERVICIILOR se impun tocmai ca urmare a complexității problemei, dar şi a precarității informațiilor deținute.

PROSPECTIVA CALITĂȚII SERVICIILOR formează un scop diferit de diagnoză şi nu corespunde unei simple reversări a problemei. Prin prospectivă se determină, dependent de o anume variantă de viitor dorită, care ar trebui să fie MODIFICĂRILE operate în prezent pentru a face TOCMAI posibil acel viitor1. Acest scop impune drept concept operant DIMENSIONAREA SERVICIILOR, care include conceptele: CALITATEA PROGRAMATĂ A SERVICIILOR (CPrS); NEVOI ASIGURATE (NA); MOTIVAȚIE ASIGURATĂ (MA) şi SERVICII NECESARE.

---

[1] H. Antony, *Economie et prospective,* Aubier, Paris, Montaigne, 1965, p. 46.

CALITATEA PROGRAMATĂ A SERVICIILOR impune o dimensionare calitativă a nevoilor (volum, structură etc.) şi în interacţiune cu acestea rezultă nivelurile MOTIVAŢIEI ASIGURATE (MA) şi, respectiv, ale SERVICIILOR NECESARE. De asemenea, CALITATEA PROGRAMATĂ A SERVICIILOR este calculată dependent de PRAGUL CRITIC AL BUNĂSTĂRII INDIVIDUALE şi de RESURSELE EXISTENTE. Aceste dependenţe sunt mediate şi complexe. Echilibrând repetat: serviciile necesare cu cele asigurate; motivaţia asigurată cu cea necesară şi resursele existente cu cele necesare, se ajunge la garantarea nivelurilor proiectate pentru variabilele rezultative finale: CALITATEA EVALUATĂ A SERVICIILOR PROIECTATĂ (CESP); CALITATEA AŞTEPTATĂ A SERVICIILOR PROIECTATĂ (CASP) şi CALITATEA PERCEPUTĂ A SERVICIILOR PROIECTATĂ (CPSP)(fig. 2).

Figura 2. Prospectiva calităţii serviciilor

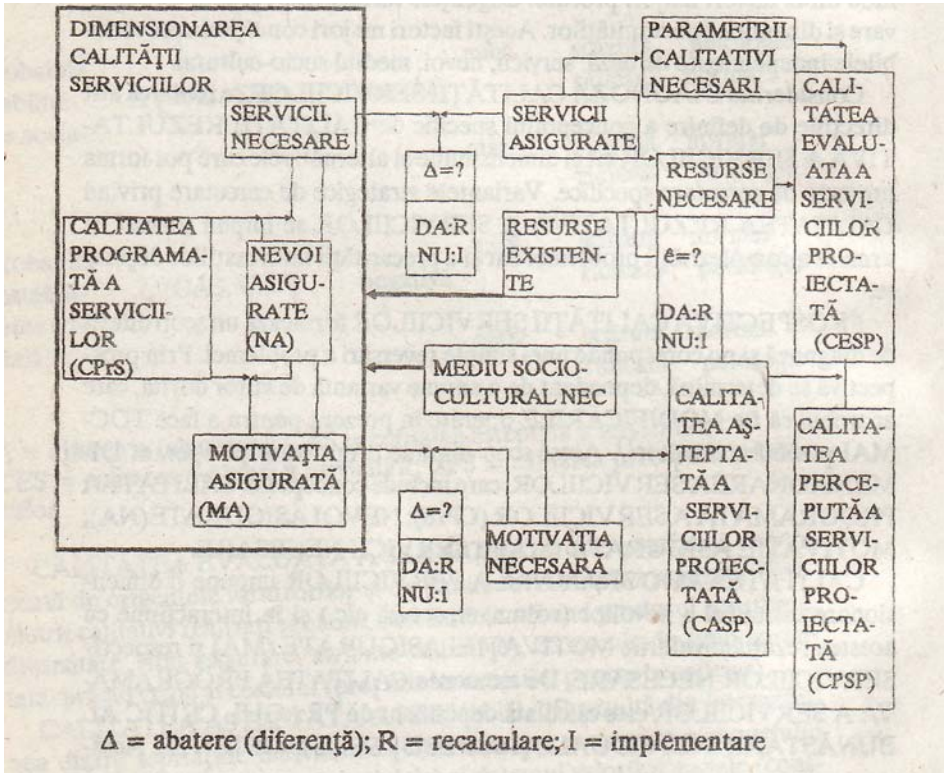

Concluzii:

1. Calitatea serviciilor este un concept complex strict dependent de scopul vizat. Pentru diagnoză este operant conceptul de CALITATE REZULTATIVĂ A SERVICIILOR, iar pentru prospectivă este operant conceptul de DIMENSIONARE A CALITĂȚII SERVICIILOR.

CALITATEA REZULTATIVĂ A SERVICIILOR reuneşte atributele calității evaluate a serviciilor şi pe cele ale calității aşteptate a serviciilor.

DIMENSIONAREA CALITĂȚII SERVICIILOR impune calcularea calității programate a serviciilor care obligă nevoile asigurate şi din interacțiunea cărora se estimează: motivația asigurată şi serviciile necesare.

CEREREA DE EDUCAȚIE ȘI CALITATEA VIEȚII

Andrei NOVAK

Alături de durata medie a vieții și de standardul de viață, instruirea este cel de-al treilea element de cuantificare a dezvoltării umane. Cu o populație de peste 5,5 milioane de elevi și studenți (24% din populația țării), cu aproape un sfert de milion (227 mii) de profesori și cu o "producție" anuală ce se apropie de patru sute de mii de absolvenți (382,5 mii), învățământul trebuie considerat ca fiind cea mai mare industrie a națiunii, o industrie a cunoașterii culturale și tehnice în serviciul dezvoltării capacității și aptitudinii intelectuale și științifice a tinerelor generații.

Cercetările menite să răspundă la întrebările referitoare la ce anume e important pentru calitatea învățământului, să-i stabilească principalele dimensiuni - aspirații, cerere, accesibilitate - sunt absolut necesare pentru a-i servi învățământului pentru ca acesta să cunoască și, mai ales, să prevadă ce, unde, când, cât și cum să producă pentru a satisface cerințele sociale și individuale. Putem afirma că scopul marketingului educațional îl constituie elaborarea și aplicarea strategiilor și programelor, evaluarea continuă, cercetarea și/sau reproiectarea acestora în vederea corelării formării tinerelor generații cu interesele și cerințele generale ale societății și cu dezvoltarea personalității umane. În acest sens, scopul cercetării "Cererea individuală de educație a elevilor de liceu" l-a constituit evaluarea cererii individuale de educație în noile condiții create de schimbările socioeconomice din țara noastră, oferirea unor informații de natură să rafineze procesul de planificare a pregătirii forței de muncă și fundamentarea măsurilor ce se cer înterprinse pentru modelarea și influențarea motivațiilor acestor cereri. Ancheta-pilot efectuată asupra unui eșantion de 600 elevi de liceu din trei județe ale țării a permis (ca urmare a păstrării în mare parte a structurii pe profiluri a populației liceale din întreaga țară) cunoașterea în linii mari a opțiunilor școlare și profesionale și a motivațiilor acestora. Cu rezervele de rigoare, s-au desprins următoarele concluzii:

- cererea de învățămlnt postliceal este de 56%, din care pentru învățământ superior - 413%;

- profesiunile legate de învățământul superior tehnic (12,8%), universitar (12,8%) şi economic (6,2%) sunt cerute de aproape o treime din totalul absolvenților de liceu (31,8%), cele din industrie şi care nu necesită studii superioare sunt dorite de 25% din totalul subiecților, în timp ce aproape 15% se orientează spre profesiuni legate de sfera serviciilor;
- noul context social-economic a determinat schimbarea opțiunilor şcolare şi/sau profesionale pentru 15% din totalul elevilor, în timp ce alți 17% consideră că "nu-şi dau seama";
- intensitatea cererii este reflectată şi, în bună măsură, estimată prin analiza intențiilor subiecților în presupusa situație a unui eşec la concursul de admitere în învățământul superior. Mai mult de trei sferturi din totalul acestora (77,4%) intenționează să candideze din nou la aceeaşi facultate, curs de zi, şi, adăugându-li-se şi cei ce au ales forma serală sau fără frecvență a aceleiaşi facultăți (4,33%), rezultă că peste patru cincimi (81,75%) vor candida din nou la aceeaşi facultate în cazul unui eşec înregistrat la primul concurs;
- gradul de informare privind cerințele concursurilor de admitere este neomogen, un subiect din trei (36%) consideră că este informat în (foarte) mare măsură, în timp ce un subiect din cinci (22%) consideră că acest nivel este insuficient sau lipseşte total;
- gradul de informare privind specificul viitoarei profesiuni şi perspectivele acesteia este şi el neomogen: peste o treime (36%) apreciază că în (foarte) mare măsură au aceste informații, în timp ce aproape fiecare al patrulea elev (22,7%) consideră că nu are deloc informații sau că acestea sunt insuficiente;
- motivarea intențiilor cuprinde două categorii de răspunsuri: cele ale subiecților care sunt atraşi de presupusul conținut al pregătirii din facultate şi sunt în consens cu aptitudinile profesionale de care par a fi conştienți (29%); cele formulate în manieră generală, dar care vizează un nivel de aspirație mai înalt în planul realizării sociale (53%).

Racordarea cererii individuale de educație la cerințele pieței forței de muncă, cunoaşterea şi corectarea permanentă a decalajului existent între ele presupun aplicarea unui ansamblu de măsuri în vederea organizării sistematice a acțiunilor de informare şi orientare a absolvenților de liceu.

Cunoaşterea din timp a dorinței de instruire la un anumit nivel, a dezechilibrului dintre acesta dorință şi necesitățile sociale reale permite

factorului decizional ca, alături de măsuri administrativ-organizatorice (stabilirea planului de şcolarizare), să intervină şi în vederea modificării realiste a planului motivațional care să conducă la o nouă structură a opțiunilor şcolare şi profesionale, apropiată de nevoile sociale.

Considerând că opțiunea şcolară şi profesională este un proces de natură să evidențieze interferența planului individual cu cel social, este necesar ca un întreg ansamblu de măsuri să contribuie la formarea şi influențarea cererii individuale de educație în direcția apropierii acesteia de nevoile reale ale sistemului economic.

Pe de altă parte, educația fiind o condiție necesară a oricărei dezvoltări, creşterea continuă a stocului de învățământ devine o necesitate evidentă cu atât mai mult cu cât ideea potrivit căreia volumul şi mai ales valoarea capitalului uman reprezintă o importantă forță de propulsie socială este unanim acceptată.

Aşadar, *calitatea învățământului,* mai bine spus *calitatea "produselor" sale, gradul de satisfacere a cererii de educație, accesibilitatea la anumite niveluri ale sistemului de învățământ, drepturile/posibilitățile egale acordate tuturor mediilor/ categoriilor sociale sunt dimensiuni ale calității vieții,* dimensiuni ce se cer evaluate, explicate şi, la nevoie, remediate.

În mod special, considerând cererea individuală de educație drept reflexul aspirației la o anumită treaptă de învățământ şi la o anumită profesiune, studiul acesteia constituie una dintre cele mai interesante căi de cunoaştere a raporturilor dintre individ şi societate, deoarece aspirațiile au avut întotdeauna - aşa cum arată P.H. Chombart de Lauwe - o latură personală şi una socială, stabilind şi legătura între cele două domenii.

În acest cadru, considerăm necesară *realizarea unei cercetări bazate pe un eşantion național reprezentativ, care* să surprindă relația învățământ-societate, modul în care acest serviciu răspunde cerințelor societății, altfel spus, *să evalueze raportul dintre calitatea învățământului şi calitatea vieții,* să depisteze disfuncțiile existente şi posibilitățile de depăşire a acestora.

O NOUĂ CONFIGURAȚIE A PIEȚEI BUNURILOR ȘI SERVICIILOR ÎN ROMÂNIA

Aurel VAINER

I. Introducere

• Comunicarea este de fapt o încercare de primă mână de a prezenta unele considerații pe tema anunțată. Evident, nu este vorba de o lucrare foarte riguros structurată, fundamentată și argumentată.

• Comunicarea are intenția de a pune în circulația și a mediului științific de specialitate a unor gânduri pe această temă, izvorâte din activitatea practică a autorului la Camera de Comerț și Industrie a României, dar și din experiențele anterioare ale cercetării științifice în domeniul pieței bunurilor și serviciilor.

• În consecință, cer permisiunea de a vă reține atenția cu o problematică grupată în două părți:

- prima, care constată unele mutații semnificative în tabloul agenților economici de pe piața bunurilor și serviciilor din România de astăzi, la care se adaugă și intenția de a decela și unele trăsături, tendințe ale devenirii ulterioare;
- a doua, care reprezintă încercarea de a identifica și caracteriza destul de general unele aspecte de impact generate de restructurările în configurația agenților economici ai pieței asupra calității vieții.

II. O nouă configurație

• Drumul anevoios, dar atât de necesar, de la economia planificată, hipercentralizată, lipsită de democrație economică și, mai ales, de o autentică finalitate economică concretizată întro adecvată calitate a vieții, la tranziția spre economia de piață - liberă, pluralistă, concurențială, cu o reală acțiune a legii valorii, a legii cererii și ofertei, regăsită direct în mișcarea prețurilor pe baze economice - a determinat și va determina, în continuare, modificări de esență în tabloul agenților economici de pe piața internă a bunurilor și serviciilor.

• Deşi conştient că putem uşor intra în plasa unor scheme abstracte cu tentă de generalizare, dar posibil a fi contrazise de viața reală, consider că, referitor la configurația agenților economici, s-ar putea reține câteva puncte de reper definitorii, și anume:

- o evidentă mişcare spre manifestarea pluralismului economic, ca apartenență la forme de proprietate esențial diferite, dar și ca soluții de organizare, cu principii și trăsături diferențiate. Concret, avem în vedere:
- transformarea de esență a întreprinderilor de stat în regii autonome și mai ales în societăți comerciale, cu un ridicat grad de autonomizare economică, financiară, decizională, acționând pe baza proprietății mixte (de stat și particulare) deocamdată, dar cu reale instrumente ale economiei de piață;
- reintrarea în drepturi a cooperației de consum, meşteşugăreşti, de credit etc., valorificându-se întregul potențial al acestei forme de proprietate, de veche și bogată tradiție în țara noastră;
- constituirea unui detașament tot mai semnificativ de agenți economici particulari (pe baza Decretului-lege nr. 54/1990);
- prezența tot mai remarcabilă a capitalului străin, fie ca agenți economici ca atare, fie în participare la firme și societăți, să le zicem, mixte;
- o certă direcționare spre înlăturarea suprastructurilor, concomitent cu deplasarea actului decizional spre agentul economic însuși;
- un cadru legislativ în plină completare, inovare și evoluție, cu intenții remarcabile, dar nu cu puține imperfecțiuni;
- acțiunea agenților economici se realizează nu întotdeauna într-un mediu economic și social favorabil. Ne referim îndeosebi la numeroasele și puternicele distorsiuni, confruntări, momente de înaintare și de recul, la această foarte evidentă, nedorită și dăunătoare penurie cvasigeneralizată de bunuri și servicii pe piața noastră internă;
- încălcări, nu puține, ale regulilor unei economii de piață, de loc de confundat cu o economie a junglei, a câștigului speculativ etc.;
- o evidentă discordanță între:
  - dorințe și mijloace reale;
  - cadrul legislativ și organizatoric bine definit, pe de o parte, și mentalitatea generală a participanților la procesele economice (a decidenților și a înfăptuitorilor), pe de altă parte;

- ce ar trebui să facă un agent economic de piață (particular, societate comercială, cooperativă), instrumente şi metode de lucru, pregătirea managerială;

În timp, astfel de nerealizări vor fi depăşite, aşa încât vom asista la o puternică revigorare a tuturor agenților economici ce dau profilul economiei de piață, la manifestarea unei concurențe active, cu multiple efecte, cu modificări continue ale configurației.

III. Aspecte de impact asupra calității vieții

• Motivația economică va dobândi un loc tot mai important în structurarea şi restructurarea nevoilor, produselor şi serviciilor care le pot satisface. Avem în vedere, în acest sens, elementele de comportament economic ale individului, în diferitele sale ipostaze, de producător, comerciant, prestator de servicii, utilizator final.

• Apariția agenților economici privați a generat, întro primă fază, o anumită înviorare a ofertei de bunuri şi servicii (mai puțin a calității), ceea ce ar putea fi considerat ca un impact favorabil asupra calității vieții. Dar prețurile practicate, hai să zicem stilul de lucru, şi altele au constituit semne de impact negativ. Desigur, nu trebuie pus semnul egalității între agentul economic privat şi speculant, bişnițar etc. În acest sens, nu se poate omite faptul că el a intrat în arena economică, denumită piață, în condițiile de gravă penurie de mărfuri şi servicii, iar mijloacele avute la dispoziție au fost dintre cele mai modeste.

Starea de aşteptare prelungită a noilor forme, caracteristică climatului din unitățile sectorului de stat, a determinat, printre altele, un recul al producției şi calității produselor, cu impact nefavorabil asupra nivelului şi structurii consumului populației - element important al calității vieții - asupra interesului şi însăşi sensului muncii.

Evoluțiile inflaționiste şi liberalizarea prețurilor generează variate aspecte de impact asupra calității vieții. Aş aminti doar supracumpărarea sau supradotarea cu diferite mărfuri, ca reacție de apărare a economiilor.

Vânzarea în valută a unor mărfuri, fără restricții, la vedere, pe arterele de largă circulație, creează stări de insatisfacție, de incapacitate şi poate chiar sentimente de invidie, mânie etc. În acelaşi timp însă, este, pentru anumite categorii de oameni, o cale de a-şi apropia bunuri necesare, dorite, care ridică calitatea vieții. De asemenea, este o cale de a-şi utiliza economiile; în fine, prin calitatea produselor oferite, prezentare şi prin maniera de

comercializare, poate stârni interesul pentru câştig, muncă şi realizare umană.

• Competiția şi concurența, coroborate cu acțiunea legii cererii şi ofertei, dar şi cu prețuri libere, vor genera plusuri în *calitatea vieții,* îndeosebi prin preocuparea generalizată de ridicare a calității produsului şi a serviciului comercial.

Desigur, în raport cu aceste reflecții şi altele, cercetarea ştiințifică de profil poate aduce constatări, comensurări, tendințe de evoluție şi diverse altele.

POLITICA DEMOGRAFICĂ ŞI SERVICIILE SOCIALE

Constanța MIHĂESCU

Nu există țară civilizată în care guvernanții să nu includă în strategia dezvoltării generale componenta demografică.

Această componentă, devenită politică demografică, vizează un scop precis, şi anume acela de statornicire a unor structuri echilibrate ale populației (atât după vârstă, cât şi după sex) şi pentru realizarea căruia se pun în aplicare măsuri economice, sociale, culturale, sanitare şi legislative.

Suportul material al unor asemenea măsuri este asigurat prin crearea unor fonduri speciale atât în cadrul bugetului de stat, cât şi la nivelurile locale ale administrației de stat.

În România, politica demografică nu a vizat toți factorii de influență ai efectivului şi structurii populației, neglijându-se aproape total importanța deosebită a familiei.

În general, prestările sociale care urmăreau susținerea materială a măsurilor întreprinse într-un sens sau altul aveau în centrul atenției elementele
separate ale familiei: mama sau copilul sau amândoi deodată.

Însă pentru familie, ca entitate globală, n-au existat măsuri stimulative susținute. S-a neglijat total rolul de catalizator al societății, de armonizare, de însănătoşire morală şi adaptabilitate socială pe care îl are familia. Toate acestea au permis instalarea unor fenomene cu consecințe de lungă durată şi deosebit de grave pentru societate (creşterea numărului de familii dezmembrate, a numărului de copii nedoriți, abandonați, a copiilor născuți cu malformații, a handicapaților psihici şi fizici, creşterea fenomenului infracțional la vârste foarte fragede ş.a.). Un număr mare de copii sunt lipsiți de armonia şi educația dată în familie.

Din cauza scăderii îngrijorătoare a ratei natalității în perioada 1956-1966 (în 1966 rata natalității era de 14,3%), cu consecințe grave asupra reproducerii populației şi a forței de muncă, în luna noiembrie 1966, au fost luate o serie de măsuri de influențare a naşterilor şi de asigurare a stabilității familiei. Aceste măsuri priveau, după cum se ştie, regimul juridic al căsătoriei şi divorțului, regimul avorturilor, precum şi o serie de stimulente sau penalizări materiale şi sociale.

Punerea în practică a acestora, neținând seama de opțiunile femeilor, încălcau drepturile lor fundamentale şi ale cuplului conjugal, pentru că erau în esență coercitive şi nici pe departe educative, aşa cum ar fi trebuit.

În realizarea politicii sale pronataliste "cu orice preț", vechiul regim a însoțit măsurile juridice de o serie de măsuri social-economice, cum sunt: alocația de stat pentru copiii personalului muncitor şi indemnizații pentru copiii țăranilor cooperatori; indemnizații de naştere şi ajutoare pentru mamele cu mai mulți copii; concedii plătite pentru maternitate şi îngrijirea copiilor; asigurarea de locuri în creşele şi grădinițele de copii; gratuitatea medicamentelor pentru copii; repartizarea cu prioritate de locuințe construite din fondurile statului familiilor cu mulți copii; asigurarea gratuită a manualelor şcolare şi acordarea de burse pentru elevi şi studenți. După această enumerare se impune o precizare: mai ales în ultimii 3 ani, multe dintre aceste măsuri nu mai erau respectate, nu li se mai alocau resurse suficiente şi, pe fondul înrăutățirii grave a nivelului de trai, ele deveniseră mai mult deziderate, lozinci.

Totuşi o întrebare se impune: au avut toate aceste măsuri juridice, economice şi sociale eficiența scontată?

Cu deosebire, decretul care interzicea întreruperea cursului sarcinii a provocat un val demografic cu vârful în intervalul 1967-1970, când s-au născut de două ori mai mulți copii ca mai înainte de intrarea în vigoare a acestuia.

An de an s-a produs agresionarea corpului demografic, având drept urmare - printre altele - apariția de efective inegale ale generațiilor. Aceste valuri demografice au creat grave probleme structurilor şi rețelelor şcolare şi sociale, sistemului economic în ansamblu.

Generațiile 1967-1970 au astăzi vârste cuprinse între 20 şi 23 de ani, constituie populație activă, formează cupluri familiale şi generează presiuni pe piața forței de muncă şi în domeniul serviciilor sociale.

Totodată, în intervalul 1967-1989, s-a produs o înrăutățire a situației demografice, cu mult mai greu de redresat în comparație cu economia, pentru că intervine fenomenul de inerție demografică ca acțiune cu bătaie lungă în timp. Este vorba de:

a) nivelul ridicat, cu tendință de creştere sistematică, a ratei mortalității generale, determinată în mare măsură de creşterea mortalității infantile.

În perioada 1987-1989, rata mortalității generale a fost de 10,7-11,1%o, iar rata mortalității infantile de 25-29%o, aceasta din urmă fiind de

3-4 ori mai mare ca în țările dezvoltate, plasând România pe locul 46 în lume la acest indicator.

Unele date recalculate vin să îngrijoreze şi mai mult, arătând nivelurile de 30-32%o mortalitate infantilă pentru ultimii doi ani;

b) rata înaltă a mortalității materne a fost una dintre cele mai mari din lume. Interzicerea avortului a contribuit temporar la creşterea fertilității feminine, îndeosebi a acelora cu nivel de instruire mai redus. Dar aceasta nu înseamnă că a produs şi o schimbare de atitudine, de mentalitate față de procreație a majorității femeilor.

Caracterul dictatorial al politicii demografice a costat viața a mii de femei care au recurs la avortul ilegal şi a subminat starea de sănătate a altor zeci de mii de femei care au recurs la această ultimă soluție numai pentru a nu naşte copii nedoriți;

c) după anul 1970, rata natalității, cu mici excepții, care sunt datorate înăspririlor sporadice ale legislației privind întreruperile de sarcină, a intrat pe făgaşul ei normal de scădere de lungă durată. Şi, pe deasupra, din punct de vedere calitativ, sporul natural al populației, realizat în special după 1960, în condițiile deteriorării continue a nivelului de trai şi a calității vieții a întregii populații, este cu totul nesatisfăcător.

Foarte îngrijorătoare pentru societate este proporția ridicată în totalul copiilor distrofici a acelora care aveau la naştere sub 2000 grame, copii cu o probabilitate redusă de supraviețuire sau cu riscuri mari de a deveni handicapați fizic şi psihic, ridicând complexe probleme de asistență socială. O altă consecință tragică a politicii demografice duse este naşterea unui număr foarte mare de copii nedoriți şi abandonați, mai ales de familii dezorganizate sau de cele cu venituri mici, urmând ca de creşterea şi educarea lor să se ocupe instituții specializate finanțate din bugetul statului. Mulți dintre ei îngroaşă fie rândurile handicapaților fizic sau psihic, fie pe cele ale delincvenților minori;

d) accentuarea procesului de îmbătrânire demografică, cu tot cortegiul de implicații sociale şi economice;

e) migrația internă, dar mai ales cea externă au căpătat o amploare fără comparație cu alte țări din Europa (soldul migrației este negativ).

Având în vedere toate aceste aspecte, se poate aprecia că, în perioada 1966-1989, rata medie anuală de creştere a populației României a fost de 0,8%, cu tendințe de încetinire până la 0,3-0,4%, ceea ce ar putea conduce la punerea diagnosticului de populație staționară.

În concluzie, politica natalistă promovată de vechiul regim trebuie condamnată pentru metodele şi mijloacele utilizate în scopul influenţării natalităţii: interzicerea avortului şi utilizării anticoncepţionalelor; insuficienţa (ca nivel şi calitate) mijloacelor care să creeze climatul favorabil unui comportament demografic corespunzător al familiilor (alocaţiile de stat băneşti, indemnizaţiile la naştere, creşterea veniturilor familiilor, îmbunătăţirea condiţiilor de locuit, asigurarea posibilităţilor de creştere şi educare a copiilor în creşe, grădinţe şi şcoli, acordarea unor avantaje materiale mamelor cu copii, asigurarea cu bunuri şi servicii de consum necesare etc.).

După revoluţie s-a procedat la analiza politicii demografice practicate de vechiul regim. Orientările actuale vizează promovarea unei politici demografice active, orientate spre planning-ul familial, asigurarea libertăţii în dimensionarea familiei, în raport cu posibilităţile de realizare a unei educaţii adecvate şi a condiţiilor normale pentru toţi membrii săi, toate acestea armonizate cu ansamblul de interese ale societăţii noastre.

Luarea în considerare a acestor interese impune realizarea tipului optim de familie cu 2-3 copii la scară socială, avându-se în vedere faptul că, pentru reproducerea simplă a populaţiei, numărul mediu de copii în familie trebuie să fie de minim 2 sau 3.

Dintre primele hotărâri adoptate de guvernul provizoriu, de importanţă în acest sens este liberalizarea întreruperii cursului sarcinii şi stimularea natalităţii prin facilităţi acordate mamelor pentru îngrijirea copiilor.

Aceste măsuri atrag în planul fondurilor sociale de consum cheltuieli foarte mari ocazionate de ocrotirea sănătăţii mamei şi copilului, asistenţă medicală cu tarif redus pentru întreruperea cursului sarcinii, asistenţă socială pentru mamă şi copil, efectuarea unor plăţi băneşti suplimentare pentru concediile plătite în scopul îngrijirii copiilor până la împlinirea vârstei de un an, creşterea plafonului de venituri şi a numărului copiilor în raport cu care se stabileşte alocaţia (aceasta conducând atât la o creştere a alocaţiei, dar şi a numărului de beneficiari), eliminarea acelor diferenţe în plata alocaţiei de stat pentru copii pe cele două medii, urban şi rural, mărirea alocaţiilor de hrană, îmbrăcăminte şi asistenţă medicală pentru copiii orfani şi cei handicapaţi. În ciuda măsurilor economico-sociale şi juridice luate până în prezent, se constată o tendinţă accentuată de scădere a natalităţii, asemănătoare cu cea din 1957-1966, tendinţă ce va continua să se manifeste ca urmare a liberalizării întreruperii cursului sarcinii.

Scăderea natalităţii a început chiar din lunile iunie, iulie ale anului 1990, datorându-se în cea mai mare măsură celor 533677 întreruperi de

sarcină numai pe primul semestru al aceluiaşi an. Numărul avorturilor corespunzător întregului an 1990 a ajuns la aproximativ un milion, astfel că, analizând coroborat dramatica situație a sporului natural cu cea a sporului migratoriu (-80000), care este negativ, reiese că populația României cunoaşte în 1990 o scădere de aproximativ 20.000 persoane. Este o situație unică în istoria demografică a României modeme (în timp de pace).

Menținerea pe termen lung în plan demografic şi economic a acestei situații va conduce la instalarea unui accentuat proces de îmbătrânire demografică a populației, cu toate consecințele nefaste ce decurg din el (creşterea raportului de dependență, a presiunii pe care o exercită populația inactivă asupra celei active, înrăutățirea nivelului de trai).

Îmbătrânirea demografică a populației implică orientarea programelor de asistență socială, deoarece creşterea efectivului persoanelor vârstnice atrage după sine: creşterea fondurilor de pensii; restructurarea cheltuielilor bugetului de stat; sporirea fondurilor alocate asistenței sanitare; dezvoltarea bazei materiale a ocrotirii sănătății; orientarea cercetării medicale spre studierea mijloacelor de combatere a aşa-numitelor afecțiuni degenerative specifice vârstelor înaintate.

Scăderea natalității şi fertilității feminine nu se poate pune numai pe seama liberalizării avorturilor.

Într-adevăr, aceasta a influențat mult în sens negativ comportamentul pronatalist al cuplurilor conjugale. Dar, întro măsură importantă, lipsa de eficiență a mijloacelor şi metodelor de stimulare a natalității a fost determinată de insuficiența lor cantitativă şi calitativă, precum şi de modul lor de acordare şi utilizare de către populația beneficiară.

Natalitatea fiind cel mai important obiectiv al oricărei politici demografice, trebuie ca politica socială să vină cu noi mijloace şi metode de stimulare a acesteia.

Procesul de reproducere a populației în țara noastră ar putea fi influențat în acest sens, acționându-se pentru:

a) măsuri care să evite inechitatea şi decalajul prea mare între veniturile familiilor cu copii şi ale celor fără copii;
b) crearea condițiilor ca fiecare familie să aibă câți copii doreşte;
c) măsuri de creştere a sporului natural al populației atât cantitativ, dar mai ales sub aspect calitativ;
d) crearea unai sistem de ajutorare a familiilor tinere şi încurajarea dorinței lor de a avea copii, sistem aplicat cu bune rezultate în alte țări europen, din a căror experiență în acest domeniu ar fi util să împărtăşim.

Astfel, s-ar putea regândi: acordarea alocației de stat pentru copii, dacă s-ar modifica atât cuantumul lor, cât şi plafoanele de venituri şi numărul copiilor pentru care aceasta se stabileşte; acordarea unei alocații de 30-40% din salariul mediu al mamei pentru îngrijirea copilului la domiciliu până la vârsta de 3 ani; sistemul de impozitare pentru familiile cu copii, în sensul acordării unor reduceri avantajoase; rețeaua de instituții pentru creşterea şi îngrijirea copiilor; acordarea de ajutoare pentru construcția sau cumpărarea de locuințe sub formă de credite cu dobândă mică sau reducere din împrumut în funcție de numărul de copii ai unei familii tinere.

De mare importanță sunt şi măsurile de asistență socială şi educațional-formative care vizează, în primul rând, o educație sexuală adecvată, combaterea sterilității, pregătirea cuplurilor în direcția planificării familiei, servicii de consulting în probleme de familie, servicii pentru supravegherea şi educarea copiilor mici etc.

Este necesar ca aceste măsuri complexe să armonizeze, pe cât posibil, interesele cuplului familial cu cele ale societății noastre; numai astfel poate fi aşezat comportamentul demografic al cohortelor feminine în vârstă fertilă pe o linie stabilă şi de lungă durată.

În acelaşi timp, este foarte important ca, în tot ceea ce se întreprinde în acest domeniu, să se aibă în vedere şi bogata experiență a altor țări care au avut sau care au probleme similare. Studiindu-le cazurile, se poate învăța din greşelile lor, se pot evita din start anumite consecințe sau efecte de antrenare neprevăzute, se pot adopta, evident în funcție de resursele disponibile, acele tipuri de politici demografice şi sociale care să conducă la realizarea obiectivelor propuse.

IMPLICAȚIILE MAJORĂRII PREȚURILOR AGRICOLE ASUPRA NIVELULUI PREȚURILOR CU AMĂNUNTUL LA UNELE PRODUSE ALIMENTARE DE BAZĂ

Cili BUGEAN, Mihaela VOICULESCU

Alegerea temei cu titlul de mai sus constituie, după opinia autorilor, un subiect de larg interes în condițiile etapei prezente, de trecere rapidă la liberalizarea prețurilor.

Pentru a stabili nivelul probabil al prețurilor cu amănuntul la principalele produse alimentare, s-a pornit de la calcularea şi analiza raporturilor în care se găsesc prețurile cu amănuntul față de prețurile primite de producătorii agricoli, în țări cu economie de piață liberă cum ar fi Franța, Austria şi Germania. Lipsa informațiilor specifice ne-a impus să ne oprim numai la aceste țări, necuprinzând în calcul producători agricoli importanți, ca Spania, Italia etc.

În analiza efectuată, pentru România, prețurile de contractare şi de achiziție a materiilor prime agricole sunt cele ce se aplică de la 1 ianuarie 1990, până în iunie 1991 nemodificate, iar prețurile cu amănuntul la produsele alimentare sunt prețuri fixe stabilite de organul central de prețuri, şi ele încă aplicabile.

Pentru celelalte țări, urmărind evoluția pe ultimii 3 ani, se constată o tendință de scădere a nivelului prețurilor materiilor prime agricole, singura excepție fiind laptele, la care prețul la producător a marcat o creştere de 4-6,5%. Şi prețurile cu amănuntul ale produselor alimentare oferite s-au diminuat ca nivel, evoluția acestora neurmând întrutotul evoluția prețurilor la producător. De exemplu, deşi prețul grâului s-a redus, prețul pâinii a crescut cu 3-25%. S-a urmărit poate limitarea sau menținerea consumului la un anumit nivel, printr-o politică financiară specifică.

Corelațiile realizate în țările la care am făcut referire pun în evidență raporturile ce s-au format în timp, ca rezultat al acțiunii cererii şi ofertei, între prețurile materiilor prime şi ale produselor agricole şi prețurile cu amănuntul ale produselor alimentare de bază. În situația în care prețurile se formează liber pe piață, fără intervenția statului, acestea sunt rezultatul condițiilor reale de producție în care se realizează un anumit produs. Nivelul prețurilor

produselor alimentare este direct dependent de nivelul preţurilor cu care producătorii agricoli furnizează materiile prime. La rândul lor, preţurile materiilor prime agricole sunt determinate de factorii tehnici şi economici de producţie, de productivitatea muncii. Aceşti factori acţionează în sfera industriei, ca şi în cea a comerţului. Este deci absolut normal şi explicabil ca pentru unele produse alimentare să apară o diferenţă apreciabilă în cadrul corelaţiilor produs final-materie primă existente întro ţară în raport cu alta.

Analizând corelaţiile între preţurile materiilor prime furnizate de agricultură şi preţurile produselor alimentare aferente, se constată că, în ţara noastră, acestea sunt mult mai mici comparativ cu celelalte ţări. Excepţie face zahărul, la care raportul de preţ faţă de sfecla-de-zahăr este în jur de 2000 pentru toate ţările analizate.

S-ar putea trage concluzia că, în ţările cu economie de piaţă, preţurile cu amănuntul ale produselor alimentare sunt de câteva ori mai mari în raport cu preţurile produselor agricole. În realitate, puterea de cumpărare a veniturilor în ceea ce priveşte consumul alimentar permite atingerea unui standard foarte apropiat între Franţa, Austria şi Germania, evidenţiat prin nivelul consumurilor fizice superioare la produse de bază, cum ar fi carnea şi produsele din carne, lapte şi produsele derivate etc., precum şi prin ponderea cheltuielilor alimentare, inclusiv băutură şi tutun, în structura de consum, care în aceste ţări este în jur de 20% (Franţa 19,7%, Austria 20,5%, Germania 23,2%), iar în România este de 52,6%.

Privind problema nivelului pe care ar trebui să-l atingă preţurile produselor alimentare în ţara noastră exclusiv prin prisma corelaţiilor existente în ţările cu economie de piaţă liberă, am păstrat nemodificate preţurile de producţie ale materiilor prime agricole stabilite prin Decretul- lege nr. 75 din 9 februarie 1990 şi la ele am aplicat limitele inferioară şi superioară ale corelaţiilor realizate în ultimul an în cele trei ţări şi astfel am obţinut noi niveluri ale preţurilor cu amănuntul pentru produsele alimentare de bază.

Ele se prezintă astfel:

Produsul	**U/M**	**Preţ actual**	**Limite între care variază noile preţuri**	
		lei	**lei**	**%**
1. Făină albă	kg	5	6-11	20-120
2. Pâine	kg	8	9-20	12,5-150
3. Margarina	kg	25	40-46	60-84
4. Zahăr tos	kg	14	14-17	0-20
5. Cartofi de toamnă	kg	2	11-14	450-600

Produsul	U/M	Preț actual	Limite între care variază noile prețuri	
6. Lapte 3,5% s.g.	l		10-17	-
7. Brânză 45% s.g.	kg	45	104-169	131-276
8. Unt 80% s.g.	kg	65	75-115	15,4-77
9. Ouă mari	buc.	1,62	2-2,50	23-54
10. Mușchi de vită fără os	kg	90	160-260	78-189
11. Carne vită pentru friptură fără os	kg	61	106-136	74-123
12. Came vită pentru gătit cu os	kg	50	70-129	40-158
13. Mușchi porc fără os	kg	70	127-135	81-93
14. Carne porc pentru friptură fără os	kg	45	92-113	104-151
15. Pui cal. I.	kg	30	68	127

După părerea noastră, limita superioară care reprezintă ecartul cel mai mare între prețul de producție și prețul cu amănuntul pentru un anumit produs trebuie să constituie nivelul maxim admisibil al prețului cu amănuntul la produsul respectiv.

Noile prețuri cu amănuntul ce decurg din aplicarea calculului enunțat se distanțează substanțial de cele actuale, cu precădere la sortimentele de carne, implicând majorări de 40-189%, în special la calitățile superioare. În această situație se găsesc și sortimentele superioare obținute prin prelucrarea laptelui, în speță brânză telemea cu 45% s.g. la care prețul cu amănuntul rezultat din calcul reprezintă, o creștere de 36-176% în raport cu prețul actual.

S-au calculat apoi mutațiile ce au loc în cadrul cheltuielilor de consum ca urmare a introducerii noilor prețuri. Calculele s-au făcut pe baza consumului mediu lunar pe o persoană estimat pentru familiile de salariați în anul 1990, prezentat în cercetarea selectivă a bugetelor de familie pentru un număr de 12 produse (făină albă, pâine, margarina, zahăr tos, cartofi de toamnă, lapte, brânză, unt, ouă, carne de bovine, porcine și de pasăre), ce reprezintă doar 40,1% din consumul alimentar realizat în 1990, adică 315 lei. Cheltuielile suplimentare antrenate în condițiile noilor prețuri cu amănuntul la aceste produse se vor situa între 216 și 493 lei pe o persoană, deci, adăugând și celelalte cheltuieli alimentare pe care le considerăm nemodificate, ponderea acestora în total cheltuieli de consum va crește de la 52,6% la 56,3%-62,2%. Aceasta înseamnă ca volumul cheltuielilor alocate pentru alimente în România va fi cel puțin de 3 ori mai mare comparativ cu țările occidentale, în timp ce consumul fizic la alimentele de bază, precum carne, lapte, zahăr, rămâne mult redus.

Noi nu susținem că aceste raporturi de prețuri între industria alimentară și agricultură din țările cu economie de piață analizate ar trebui în mod obligatoriu să fie transpuse în situația prețurilor din țara noastră. Ele pot oferi însă un cadru de orientare în care decizia trebuie să fie rezultatul analizei prețului de la produs la produs, corelate cu mărimea veniturilor realizate de populație.

MODELE DE CONSUM ALE UNOR CATEGORII SOCIOPROFESIONALE

Camelia GHEORGHE

Unele teme de cercetare ale Institutului de Cercetare a Calității Vieții impun folosirea frecventă a rezultatelor Comisiei Naționale de Statistică în ce privește cercetarea selectivă a bugetelor de familie. Dar în actualele condiții economico-sociale de evoluție a nivelului de trai, activitatea de cercetare necesită identificarea unor tipuri noi de bugete, a unor modele specifice de consum.

Cercetarea a debutat cu efectuarea, în luna august 1990, a unei anchete-pilot pe un eșantion de 225 de familii din București, urmând ca rezultatele acesteia să justifice desfășurarea în anul 1991 a unei anchete ample în țară. Eșantionul a cuprins familii de muncitori și intelectuali din toate sferele de activitate, studenți și familii studențești, familii de pensionari de toate categoriile. De asemenea, s-a urmărit ca aceste familii să prezinte diverse componențe. Cercetarea a avut ca scop și identificarea bugetului familiilor tinere[1], a familiilor mixte și omogene[2].

Ancheta-pilot s-a desfășurat pe baza unui chestionar ce a cuprins un tabel cu datele de identificare a familiei, sursele posibile de venit pe lună ale acesteia (venitul lunar din munca efectuată la stat, venitul din activitatea particulară, alocațiile pentru copii, pensiile de asigurări sociale, sumele primite de la părinți etc.) și cheltuielile sale lunare (diminuările lunare de venit, cheltuielile de consum, cheltuielile cu activitatea particulară, depunerile de sume băneşti la CEC), numerarul la începutul lunii și cel disponibil la încheierea acesteia. Înregistrările au fost făcute pe baza estimării veniturilor și cheltuielilor lunare ale familiei de către cei doi soți, și nu pe baza înregistrărilor zilnice, ceea ce face ca rezultatele obținute să nu fie statistic riguroase. De aceea, am considerat necesară compararea acestora

---

[1] Cei doi soți îndeplinesc simultan două condiții: au vârsta de până la 30 de ani și cel mult 5 ani de căsătorie.

[2] O familie e considerată mixtă dacă pregătirea profesională a celor doi soți e diferită, unul având studii superioare, celălalt studii medii. O familie e omogenă când cei doi soți au aceeași pregătire profesională.

cu cele rezultate din chestionarea eşantionului național de către Comisia Națională de Statistică. Am constatat că abaterile ce apar nu sunt îngrijorătoare, putând fi lesne explicate prin modalitatea de alegere a familiilor din eşantion, ce nu a inclus chestionarea familiilor de țărani, dar a cuprins în schimb studenți şi familii studențeşti, precum şi toate tipurile de familii de pensionari. De asemenea, abaterea e explicată şi de locul de efectuare a anchetei - doar în raza municipiului Bucureşti.

Ca atare, considerăm că rezultatele anchetei-pilot sunt interesante şi pertinente, utile în determinarea a diferite modele de consum.

Dar, cum un model de consum nu poate fi analizat în afara luării în considerare a veniturilor din bugetul unei familii, vom prezenta în continuare câteva dintre concluziile la care am ajuns în urma anchetei-pilot, referitoare la acest aspect.

Pentru familiile de muncitori şi intelectuali, sursa principală a veniturilor lor o constituie salariul obținut pentru munca efectuată la stat. Veniturile studenților sunt asigurate în proporția cea mai importantă de sumele primite de la părinți, iar pensionarii îşi asigură sursa principală de venit din pensia de asigurări sociale. 50% din familiile cercetate plătesc rate la CAR şi alte 20% fac împrumuturi de la populație.

Procentele se modifică, devenind 55% şi, respectiv, 22% în cazul familiilor tinere, care mai primesc lunar şi de la părinți anumite sume de bani. Din 225 de familii, doar 72 de familii dispun de numerar la începutul lunii (fără sumele de la CEC).

Dacă adăugăm la această situație veniturile reduse obținute pentru munca efectuată la stat, precum şi soldul negativ de la sfârşitul lunii în cazul multor familii, se explică procentul ridicat al familiilor ce trăiesc din împrumuturi de la o lună la alta, transferurile intergenerationale de venituri în cazul familiilor tinere, obligația efectuării unei activități extrastudențeşti în dauna pregătirii profesionale în cazul familiilor de studenți neajutate de părinți (de exemplu, vânzători de ziare, hamali în Gara de Nord, menajeră în alte gospodării etc., după declarațiile celor anchetați).

Totuşi formulăm anumite rezerve legate de veniturile familiilor de ospătari, medici, coafeze, mecanici auto etc., care nu au declarat sau au amintit simbolic sumele de la rubrica “alte venituri” (cadouri, recompense, bacşişuri, “atenții”), pe care e cert că le obțin în fiecare lună, aceastea reprezentând, după spusele acestora, doar 3% din veniturile lunare ale familiilor respective.

Venitul mediu lunar pe familie la nivelul întregului eşantion este de 6382 lei, cu 45 lei mai redus decât cel al eşantionului național. Veniturile familiilor de intelectuali şi muncitori depăşesc venitul mediu lunar al eşantionului nostru, în timp ce familiile de pensionari şi mai ales cele studențești se situează cu mult sub nivelul mediu.

Aceeaşi situație se menține şi în cazul efectuării calculului pe persoană.

Familiile tinere au un venit mediu lunar de 6091 lei, cu 291 lei mai mic decât nivelul mediu al eşantionului anchetat şi cu 336 lei mai mic decât al eşantionului național. Analizând veniturile pe persoană, niciuna dintre familiile tinere nu depăşesc nivelul mediu de 2357 lei.

Familiile mixte realizează venituri mai mari cu 20% decât familiile omogene şi cu 15% mai mari decât eşantionul cercetat.

În cazul continuării analizei veniturilor pe tipuri de componență a familiilor, remarcăm că doar veniturile familiilor de muncitori şi intelectuali se situează deasupra nivelului mediu, cu excepția familiei cu doi copii, care beneficiază lunar de sume de bani cu 646 lei mai reduse. Critică e situația familiilor de muncitori şi pensionari cu mai mult de trei copii în întreținere, veniturile pe persoană ajungând doar la 1257 lei la muncitori şi 1179 lei la pensionari. Şi la studenți, familiile cu un copil beneficiază de un venit declarat de 1200 lei, deținând ultimul loc în cadrul familiilor tinere.

Analizând fiecare categorie socioprofesională în parte, constatăm următoarele:

1. Muncitorii: veniturile cele mai reduse (pe familie şi persoană) revin muncitorilor din industria uşoară şi grea, cu 1994 lei şi, respectiv, 2001 lei pe persoană; de o situație mai bună beneficiază muncitorii din comerț, turism şi alimentație publică;
2. Intelectualii: de cele mai ridicate venituri se bucură familiile de ingineri şi medici, cu 3233 lei şi 3200 lei pe persoană, urmate de cele de arhitecți; mult sub nivelul mediu se situează familiile de economişti şi cercetători;
3. Pensionarii: familiile de pensionari de urmaş şi de pensionari de invaliditate de gradul I dispun de cele mai reduse resurse; la cealaltă extremă se situează familiile de pensionari cu vechime completă în muncă;
4. Studenții: veniturile studenților depăşesc 2400 lei/lună, dar familiile studențești cu un copil dispun doar de 1200 lei pe persoană lunar.

În ce priveşte cheltuielile, nivelul mediu lunar al unei familii este de 6156 lei, cu 688 lei mai ridicat decât cel al eşantionului național. Ambele niveluri sunt depăşite de cheltuielile înregistrate de familiile de intelectuali şi muncitori, respectiv cu 42% şi 23% mai mult decât nivelul eşantionului cercetat. Cheltuielile familiilor tinere depăşesc cheltuielile medii cu aproape 200 de lei, datorită, printre altele, necesității primei dotări a locuinței, precum şi chiriilor mari percepute de chiriaşii particulari, cunoscută fiind problema grea a obținerii unei locuințe de la stat.

Cheltuielile lunare de consum reprezintă pentru toate tipurile de familii analizate ponderea cea mai mare în volumul cheltuielilor totale - 84,5% (90,1% pentru eşantionul național), fiind urmate la mare distanță de diminuările lunare de venituri - 12,7% - şi de depunerile la CEC -1,7% - care sunt mai mult simbolice. Cheltuielile de consum ale familiilor tinere depăşesc cu circa 3% nivelul mediu, depunerile la CEC practic neexistând. Economiile din anii trecuți se diminuează de la un an la altul, iar posibilitatea familiilor tinere de a depune sume de bani la CEC sau de a investi întro activitate particulară e inexistentă. Iar dacă reuşesc să o facă, aceasta este rezultatul - în mare măsură - al transferului economiilor părinților, făcute şi ele întro altă perioadă.

În cadrul cheltuielilor de consum, ponderea cea mai mare o dețin cheltuielile alimentare (44,9%) la toate tipurile de familii, urmate de cele legate de servicii (30,6%) şi de cheltuielile nealimentare (24,5%). În Europa, situația este total diferită: cheltuielile cu serviciile dețin 46% din cheltuielile de consum, cheltuielile nealimentare 38%, iar cele alimentare doar 16%, cu 29 de procente mai puțin decât la noi. Acestă configurație a cheltuielilor de consum se datorează mai multor aspecte: cheltuielile alimentare se fac pentru achiziționarea selectiv-calitativă a unor bunuri cu un conținut nutritiv ridicat, şi nu pentru acumulări cantitative sau stocuri; în ansamblul serviciilor, cheltuielile legate de chirie, întreținerea locuinței şi îngrijirea sănătății sunt foarte mari, reprezentând 23% din cheltuielile de consum; activitatea intensă de publicitate şi reclamă duce la demolarea sau uzura morală a unor bunuri nealimentare, determinând rapida lor înlocuire de către consumator, utilizarea unei game largi de servicii etc.

La noi, cheltuielile alimentare dețin ponderi apropiate (între 43 şi 47% din cheltuielile de consum) la toate categoriile de familii, neexistând diferențieri însemnate în consumul alimentar al acestora, toate familiile alimentându-se necorespunzător din punct de vedere structural-calitativ.

În cadrul cheltuielilor nealimentare, cheltuielile cele mai mari se fac pentru achiziționarea îmbrăcămintei și încălțămintei, precum și pentru cumpărarea de benzină, lemne sau cărbuni. Cele mai ridicate cheltuieli pentru cumpărarea de cărți și periodice sunt făcute de familiile de studenți (38,25% din cheltuielile nealimentare).

În cadrul serviciilor, cheltuielile în proporție de circa 30% se datorează celor legate de locuință (chirie, întreținere, energie electrică), sub medie situându-se studenții (26,3%), fiind urmate de cheltuielile pentru serviciile de odihnă și recreere cu 23,1%, devansând cheltuielile de transport, îngrijirea sănătății sau educația copilului. Aceasta demonstrează că petrecerea unui concediu de odihnă în afara localităților de reședință, în actualele condiții, creează o adevărată "breșă financiară" în bugetul familiei, care va fi resimțită în tot cursul anului viitor.

Familiile mixte cheltuiesc cel mai mult pentru serviciile de odihnă și recreere, urmate de cele de transport și îngrijire a copilului, în timp ce familiile tinere și omogene prezintă aceeași distribuție a cheltuielilor de consum ca și eșantionul cercetat.

Situația este asemănătoare și în cazul analizării cheltuielilor de consum în raport cu veniturile.

Cheltuielile nu sunt "acoperite" de venituri în cazul familiilor de muncitori fără copii sau cu trei copii, al familiilor de intelectuali fără copii, al familiilor de pensionari cu trei copii în întreținere, al familiilor de studenți cu un copil. Ca atare, apar frecvent solduri negative la sfârșitul lunii, datorate fie nedeclarării numerarului de la începutul lunii, a altor venituri, exagerării cheltuielilor, fie scumpirii costului vieții de la o lună la alta, recurgerii de către numeroase familii la împrumuturi bănești.

Cercetarea conduce practic la evidențierea a diferite bugete de familie și modele de consum, unele dintre ele încă neanalizate la noi: modelul de consum al familiei unui pensionar handicapat, al familiei unui medic sau avocat, al familiei studențești sau de pensionari pentru limită de vârstă cu vechime incompletă, al tuturor categoriilor socioprofesionale din țara noastră, cu excepția familiilor de țărani și liber-profesioniști, ce vor face obiectul unei cercetări viitoare.

CALITATEA VIEȚII ŞI INOCUITATEA PRODUSELOR ALIMENTARE

Dumitru DIMA, Dorina STĂNESCU, Rodica PAMFILIE

Conceptul de calitate a vieții include necesarmente alimentația şi inocuitatea alimentelor ca o componentă esențială indispensabilă, fapt reflectat permanent în legislația şi politicile naționale din toate statele dezvoltate ale lumii.

Această problemă şi-a găsit un larg ecou şi în activitatea Organizației Națiunilor Unite şi a multor organisme naționale şi internaționale afiliate acesteia, în primul rând, în activitatea Organizației Mondiale a Sănătății şi a Organizației pentru Alimentație şi Agricultură.

Produsele alimentare constituie legătura biologică fundamentală a omului cu mediul înconjurător şi condiția esențială a existenței sale.

Este adevărat că produsele alimentare, în calitate de mărfuri, se realizează pe piața economică, dar ca suport material pentru existența biologică, prin componentele lor chimice utile, se realizează pe piața metabolică, contribuind la întreținerea metabolismului material şi energetic.

Este explicabil faptul că valoarea de întrebuințare a produselor alimentare se manifestă prin valoarea nutritivă, cu cele patru laturi inseparabile ale sale: valoarea psihosenzorială (determinantă pentru apetență), valoarea energetică (aportul în substanțele care furnizează energia necesară organismului omenesc), valoarea biologică (prin conținutul de substanțe active care determină asigurarea creşterii şi funcționării ansamblului de procese biofîziologice ale organismului) şi valoarea igienică (care asigură minimizarea riscului față de orice agent perturbator sau distractor al metabolismului).

Tocmai această a patra latură inseparabilă a valorii nutritive sensibilizează interesul public față de producția şi comercializarea de bunuri alimentare şi, în consecință, sistemul de protecție a consumatorului se regăseşte puternic în toate componentele puterii publice în statul de drept.

Identificarea şi poziționarea corectă a tuturor substanțelor de agresiune şi a implicațiilor acestora în procesul foarte complicat al metabolismului impune lărgirea orizontului valorii igienice a alimentelor. Acest lucru este generat de faptul că o lungă perioadă de timp valoarea

igienică a fost similară cu inocuitatea clasică (absența germenilor patogeni, a toxinelor bacteriene și fungice a unor otrăvuri și contaminanți chimici).

În prezent însă, ea trebuie să aibă un conținut complex care să vizeze absența sau limitarea foarte strictă a celor mai diverşi poluanți (unii generați chiar de către progresul ştiințific şi tehnologic, ca de exemplu pesticidele şi numeroşii aditivi), precum şi a unor substanțe antinutriționale sau perturbatoare ale metabolismului corpului uman preexistente chiar în diferite materii prime agroalimentare clasice. Mai mult, poziția unor trofine energetice (considerate multă vreme inofensive) trebuie în present reanalizată pe plan cantitativ şi corelativ din punct de vedere igienic. Este posibil ca în perspectivă exigențele privind calitatea mărfurilor alimentare să fie ridicate la nivelul sau foarte apropiate de nivelul, produselor farmaceutice ingerabile pentru că problema dozei şi a modului de administrare este oarecum identică în ambele cazuri. Dar în timp ce medicamentele, evident cele de uz intern, au un rol reparatoriu pentru organismul omenesc, alimentele au un rol fundamental în asigurarea şi menținerea sănătății populației, cu funcții de autoreglare şi autorefacere mult mai importante decât ni le imaginăm în present.

Se poate constata că pe plan mondial problema inocuității produselor alimentare a căpătat o dimensiune nouă, de largă anvergură, care excede cu mult modul clasic de protecție a sănătății publice.

Acest lucru este impus de multitudinea factorilor de agresiune asupra alimentelor care acționează în societatea modernă dar ale căror efecte societatea este obligată să le limiteze sub orice marjă de risc.

Cercetările în domeniul toxicologiei produselor alimentare au evidențiat numeroşi agenți poluanți cu grade diferite de nocivitate, a căror penetrație în alimente este extrem de aleatorie. Chiar în cazul aditivilor alimentari, nu numai de sinteză dar şi naturali, frecvența şi dozele maxim admise sunt controversate atunci când se au în vedere efectele pe care le generează, pe termen scurt şi lung, utilizarea acestora.

Principalii agenți care reduce sau chiar anihilează inocuitatea produselor alimentare pot fi în esență caracterizați prin următoarele grupe:

a) substanțele cu caracter antinutritiv, ce se găsesc în mod natural în alimente;
b) substanțe cu caracter toxic ce se găsesc în alimente;
c) produşi toxici care contaminează sau se formează în produsele alimentare în timpul proceselor de conservare şi prelucrare;
d) micotoxinele, otrăvurile vegetale şi animale;

e) pesticidele;
f) aditivi chimici utilizați în industria alimentară;
g) emulsii de produse chimice industriale organice și anorganice sub formă de gaze și aerosoli toxici, dejecții și reziduuri lichide și solide cu diferite grade de nocivitate;
h) contaminarea cu metale grele a apei și a solului;
i) radionuclizi provenind din accidente nucleare (apă, sol) și din manipulări riscante ale deșeurilor nucleare;
j) nocivizări prin falsificări, fraude și manopere frauduloase.

Contraofensiva pentru asigurarea inocuității produselor alimentare se desfășoară pe plan mondial pe un front tot mai larg și din ce în ce mai coordonat, prin mijloace și instrumente diversificate, cu eficacitate crescândă.

În primul rand remarcăm eforturile susținute ale Comisiei Codex Alimentarius aflată sub egida FAO/OMS de a elabora standarde internaționale (evident cu caracter de recomandare) prin conlucrarea experților și specialiștilor guvernamentali și neguvernamentali din multe țări ale lumii. Aceste standarde CCA sunt surse de inspirație sau cu care acordă standardele și normele naționale pentru produsele alimentare, în care diferitele aspecte ale inocuității sunt prescrise și limitante. Fără îndoială, cele mai ample și mai eficace sunt actele legislative și normative elaborate de state sau grupări de state în vederea protejării sănătății publice, care constituie un cadru complex și foarte riguros de interdicții, constrângeri și responsabilități menite să evite orice nocivitate a alimentelor, de la material primă agroalimentară, în toate verigile de prelucrare și de logistică a distribuției până la consumator.

Pentru aplicarea cadrului normativ național sunt create diferite instrumente legislative în scopul de supraveghere, control și sancționarea a abaterilor de la normativele asigurării inocuității. Aceste instrumente administrative au particularități atât ca număr, cât și ca amploare, conform activității specifice fiecărei țări, o amploare mai mare având-o în statele de drept cu mecanisme democratice bine puse la punct.

Un alt canal de contracarare a factorilor de agresiune, în măsura în care manifestarea lor depinde de activitatea diverșilor agenți economici, îl constituie conștientizarea interesului public prin crearea și funcționarea asociațiilor de protecția consumatorului, guvernamentale și neguvernamentale, activitatea acestor asociații este, bineînțeles mult mai largă. Totuși, problemele inocuității, în sensul protecției fizice și biologice

ocupă un loc proeminent şi se bucură de un interes permanent. Existența acestor asociații de protecție a consumatorului nu numai că sensibilizează şi orientează opinia publică dar au şi o influență determinată asupra agenților economici implicați, influențează politicile naționale.

Acest aspect devine şi mai evident atunci când se elaborează şi perfecționează legislațiile naționale privind asigurarea calității produselor.

În acest concert al mijloacelor de contracarare a factorilor de agresiune şi de nocivitatea a produselor alimentare, o poziție primordială, din punct de vedere al interesului pentru identificarea, comensurarea efectelor şi cercetarea metodelor de prevenire a nocivizării alimentelor se observă nu numai în cadrul diferitelor ramuri ale ştiinței, dar şi prin conjugarea eforturilor pe plan intern şi multidisciplinar, sporind difuzarea şi implementarea achizițiilor ştiințifice în practica social-economică.

Calitatea vieții depinde într-o mare măsură de masa bunurilor puse la dispoziția populației. Este firesc ca agenții economici implicați în producția, distribuția şi în general în comercializarea produselor alimentare să fie deosebit de receptivi la tot ceea ce presupune asigurarea inocuității acestor mărfuri, deoarece legile economiei de piața sunt necruțătoare cu cei care se abat de la regulile ei.

Se ştie că încă din antichitate problemele inocuității alimentelor, nu numai că n-au fost ignorate, dar au fost în permanență sever sancționate orice atentate la sănătatea publică, prin reguli şi instrumente administrative riguros puse la punct de către cetate.

În sfârşit, se cuvine evidențiat rolul crescând al mass media în informarea, popularizarea şi chiar educarea maselor largi de consumatori, nu numai asupra amplitudinii factorilor potențiali de nocivizare sau de reluare a unor practici necorespunzătoare sau dăunătoare ale unor agenți economici, ci şi asupra modalităților prin care se reduce riscul efectelor negative ale nocivității alimentelor în rândul consumatorilor.

Alimentele parcurg până la consumatorul individual sau colectiv un circuit logistic complex, atât ca posibilități de prevenire a insalubrizării, cât şi ca modalității de prelucrare tehnologică corectă şi de conservare pe toată durata circuitului. Din această cauză, ambalajului de protecție mecanică şi fizico-chimică a produsului îi revine un rol deosebit în asigurarea inocuității, în prevenirea insalubrizării cu elemente nocive din mediul înconjurător, iar prin modul corect de etichetare, prin conținutul mesajului informațional pe care-l poartă ambalajul, consumatorul poate fi avertizat nu numai asupra componentelor nutritive utile, ci şi a aditivilor sau a altor ingrediente utilizate

de agenții economici pentru corectarea unor proprietăți și a valorii psihosenzoriale a unor produse.

Economia de piață implică nu numai o mare diversitate sortimentală, ci și o gamă variată de produse mai mult sau mai puțin asemănătoare, specifice diverșilor agenți economici, ceea ce presupune nu numai o diversitate de materii prime dar și tehnologii sau simple operații manufacturiere tot mai variate, unele putând determina, din lipsă de materii prime și de cunoștințe științifice, substituiri, falsificări, manopere frauduloase neadmise de legislația națională, cu efecte nocive din cele mai periculoase. În această direcție, eforturile trebuie îndreptate spre găsirea celor mai adecvate tehnologii de prelucrare și conservare care să reducă la minim nu numai pierderile de elemente nutritive utile, ci și riscul formării în aliment sau introducerii unor compuși nocivi sau antinutritivi.

Alimentul, ca factor permanent de acțiune a mediului asupra organismului uman cu efecte profunde asupra manifestărilor acestuia, trebuie să stea în atenția tuturor celor răspunzători.

În perioada trecerii la economia de piață apar o serie de agenți economici mai mult sau mai puțin abilitați pentru producția și comerțul cu alimente și în consecință, sub dublul impact al luptei concurențiale loiale, al competitivității precum și al activității din ce în ce mai laborioase a organismelor pentru respectarea reglementărilor vizând asigurarea calității și protecția consumatorilor. Ca urmare a acțiunii acestor factori, vor rămâne în viața economică numai acei care vor fi în măsură să dobândească performanțe economice și vor servi interesului public.

În concluzie, putem afirma că relația calitatea vieții – inocuitatea produselor alimentare într-o formă de maximă concentrare se poate exprima astfel: *Sanitas leges supremae sunt* !

PROBLEME DE MERCEOLOGIE ÎN TRECEREA LA ECONOMIA DE PIAȚĂ

Dumitru DIMA, Ion DIACONESCU

Trecerea României de la o economie hipercentralizată, planificată rigid şi subiectiv la economia de piață, repune în drepturi depline comerțul bazat pe cerere şi ofertă.

Practicarea adevăratului comerț s-a bazat şi se bazează pe patru axiome:

1. Nu există comerț fără marfă. Diversitatea sortimentală şi calitatea mărfurilor oferite asigurând transformarea lor în bani.

2. Nu există comerț fără câştig. Riscurile şi eventualele pierderi sunt astfel calculate încât să se asigure un profit net stimulativ.

3. *Nu există comerț fără încredere*. Fluența curenților de mărfuri, complexitatea actelor de comerț pot fi asigurate numai într-un climat de încredere reciprocă pe tot fluxul de la furnizor la cumpărător.

4. *Nu există comerț fără calificare*. Exercitarea comerțului, ce element nodal al ciclului bani-marfă-bani, necesită o pregătire profesională de înaltă competență, probitate şi abilitate, aşa cum de secole demonstrează performanțele acelor comunități umane care au făcut din comerț o vocație.

Pe fondul acestor axiome observăm că primatul consumului reprezintă fundamentul comerțului, iar comerțul este forța motrice a economiei de piață care conduce la dezvoltare. De aceea cunoştințele despre mărfuri au fost necesare totdeauna pentru un comerț prosper cu implicații directe pentru calitatea vieții.

Preocuparea pentru studierea şi cunoaşterea mărfurilor, a proprietăților utile ale acestora, pentru preîntâmpinarea falsurilor, precum şi pentru asigurarea celor mai bune condiții de comercializare a mărfurilor de consum se relevă încă din antichitate.

Aristofan semnalează prezența unor inspectori de piață – agoranomi – care vegheau ca negustorii să respecte dispozițiile legale. Începând cu secolul al X-lea î.e.n. au început să se construiască hale pentru mărfuri la Atena şi în alte oraşe greceşti, iar pe vremea lui Pericle exista la Pireu chiar o clădire pentru expunerea mostrelor de mărfuri.

Necesitățile practice ale comerțului au generat apariția unor lucrări în care își fac prezența noțiuni din ce în ce mai clare și mai ample de merceologie începând cu *Pliniu* cel Bătrân (Caius Plinius Secundus, 23-79 e.n.) în "Istoria naturală", cu tratatul persanului Gahiza (767-868) sau cu lucrarea inspectorului chinez de comerț exterior Chan-Ju-Kua (circa 1200). În Europa medievală (sec. XIV-XVIII) au apărut numeroase lucrări despre mărfuri ca cele ale lui Giovani di Antonio de Uzzano, Francesco Balducci Pegolotti, Jacques Savary des Bruslons, Johann Beckmann și alții.

Operațiunile casei Hagi Constantin Pop (1768-1836) furnizează informații valoroase asupra produselor care constituiau obiectul comerțului nostru exterior, asupra metodelor de achiziționare și asupra destinației lor, asupra articolelor importate și provenienței lor etc. Interesant de semnalat și faptul că marele nostru istoric N. Iorga a văzut imediat după primul război mondial probe de stofe ale acestui mare negustor în muzeul Camerei de Comerț din București.

Rigorile economiei de piață au obligat din totdeauna pe producători să acorde maximum de atenție calității mărfurilor pe care le ofereau spre vânzare. Două exemple desprinse din statutele reînnoite ale celor 19 bresle din Sibiu, Sighișoara, Sebeș și Orăștie, aprobate la 9 noiembrie 1376, sunt elocvente:

a) "De câte ori se va găsi vreo lipsă la făinile albe, tot de atâtea ori trebuie să se ia brutarului, la care vina aceasta va fi dovedită, un florin. Orice brutar care nu va face pâine îndeajuns de albă, să fie globit cu un florin și oprit timp de 8 săptămâni de a mai scoate pâine".
b) "Orice postăvar care va face postav fals, să fie pedepsit cu luarea tuturor bunurilor sale mișcătoare. Celui care va vinde, drept stofă bună, valuri de postav ce n-au lungimea și lățimea cuvenită, să i se ia în întregime asemenea valuri și asemenea stofă".

Evident, problemele merceologiei în trecerea la economia de piață decurg din însuși obiectul ei – studiul valorii de întrebuințare a bunurilor materiale, create de societate și puse la dispoziția cumpărătorilor, din însăși istoria formării acestei științe pe baza problemelor teoretice și practice ale mărfii.

În economia supercentralizată, așa numita orientare comercială "înapoi din laborator în comerț, de la etuvă și refractometru la depozitul mărfii" a fost o încercare derutantă pentru merceologie, de reînviere a metodelor intuitive de studiere a mărfii.

Merceologia a fost pusă în mod artificial în fața dilemei “marfa din comerț trebuie oare să fie obiectul unor cercetări analitice (fizico-chimice, senzoriale, microbiologice) sau trebuie să se țină seama exclusiv de ceea ce declară producătorul la fiecare lot în parte, în perioadele de bilanț sau în rapoartele anuale ?”.

Din punctul de vedere al merceologiei, datele obiective – cele analizate de laborator, omologate și datele reale ale mărfii nu trebuie să fie opuse unele altora ci trebuie să corespundă, să coincidă chiar. Acest deziderat trebuie să constituie o constantă ce caracterizează marfa în economia de piață. În acest context, merceologia este chemată să studieze marfa așa cum aceasta se manifestă în condițiile societății noastre – aflată în perioada de tranziție către economia de piață. În dezvoltarea ei, merceologia românească trebuie să-și croiască un drum propriu. Ceea ce îi lipsește în momentul de față sunt cercetările fundamentale și continuitatea lor. Or, studiul “fenomenului marfă”, al tendințelor și mutațiilor sale presupune permanenta lui observare, descriere și explicare.

Materialul de față – rod al unor observații și cercetări mai îndelungate și-a propus nu numai prezentarea unor probleme cu care se confruntă merceologia românească, ci să dea și un impuls cercetării merceologice fundamentale.

În fața celor ce s-au dedicat merceologiei se pune inevitabil problema de a opta între elaborarea unor lucrări de arie îngustă, segmentate, supuse perimării sau a unor lucrări de amploare, studii fundamentale, trainice, cu o solidă bază științifică și metodologică. Astfel de lucrări indispensabile nu numai că îmbogățesc conținutul teoretic și științific al merceologiei, dar vor elimina confuziile și arbitrariul, precizând noțiunile și categoriile noi cu care operează merceologia contemporană, cărora li se conferă uneori sensuri nu tocmai exacte.

Profesorul și cercetătorul din domeniul merceologiei sunt confruntați permanent cu mutațiile ce au loc în producția și circulația tehnică a mărfurilor, în planul standardizării naționale și internaționale (condiții tehnice, proprietăți, ambalare, transport, depozitare) și puși în situația de a încerca o corelare a acestor modificări.

Clasificarea mărfurilor, inițial problemă tipică de merceologie, este în prezent un instrument eficace în viața economică. Criteriile și modelele operaționale de clasificare a mărfurilor sunt utilizate de la nivel microeconomic până la organismele internaționale implicate în schimburile economice. Implicarea lor directă în practica producției, a comerțului, în

politicile vamale, în statistică erc., constituie în prezent un fapt curent. Existența a numeroase clasificări pe plan național și internațional a dus și duce în continuare în mod necesar la armonizarea lor, la perfecționarea tehnicilor de corelare și corespondență, care să permită prelucrarea pe calculator.

În același timp clasificarea mărfurilor se află în raporturi directe cu sortimentologia, domeniu nou al merceologiei, care se ocupă de legitățile formării, structurării și echilibrării eficiente a sortimentelor.

Logistica merceologică. În perioada trecerii la economia de piață sporesc valențele și crește însemnătatea operațională a problemelor de logistică merceologică în procesul distribuției tehnice a mărfurilor pe piața internă și pe piața externă, în scopul evitării și limitării la maximum a eventualelor pierderi și pagube. Logistica merceologică are în prezent un arsenal de achiziții științifice privind defectologia și defectoscopia mărfurilor, tipologia vicierilor și degradărilor care pot surveni pe diferite canale de translație a loturilor de mărfuri, modelarea și prevenirea acestor vicieri și degradări, optimizarea depozitării și păstrării mărfurilor.

Un loc special în logistica merceologică îl ocupă conținutul, metodologia și modelele operaționale de recepționare calitativă a loturilor de mărfuri la trecerea dintr-un patrimoniu în altul.

Resurse naturale și biotehnologia. Știința merceologiei s-a îmbogățit în ultimii ani cu un mare număr de cercetări valoroase în domeniul resurselor naturale și neconvenționale, din punct de vedere al potențialului lor tehnologic și merceologic, efectuate în țări dezvoltate ca Italia, Germania, Japonia, Austria și altele.

Aceste cercetări prezintă o importanță specială pentru țara noastră în perioada de trecere la economia de piață, având în vedere resursele limitate de care dispunem și costul variabil al dobândirii lor.

În acest cadru este util de subliniat și rolul pe care îl joacă în prezent biotehnologia atât în procurarea de materii prime, cât și în fabricația unor produse, inclusiv produse principial noi.

Studiul produsului și marfa ca sistem biocomponent. Adecvarea produsului pentru piață, pentru confruntarea concurențială se poate realiza prin tehnici de marketing mai mult sau mai puțin reușite în funcție de modul în care sunt soluționate problemele merceologice legate de produs. Unele din problemele merceologice de esență sunt:

- produsul ca marfă trebuie conceput ca un corespondent material cât mai acoperitor pentru necesitatea de consum în scopul căreia a fost creat;
- produsul ca marfă trebuie tratat ca un sistem bicomponent: produsul plus ambalajul individual. Pentru ambele componente calitatea trebuie soluționată în mod egal spre a-i asigura funcțiile necesare;
- în condițiile de piață produsele lipsite de ambalajul individual, preambalate necorespunzător și lipsite de o anumită amplitudine a mesajului informațional util nu au succes relativ. În prezent există nu numai exigențe multiple și specifice, ci și metode și tehnici de etichetare modernă a produselor.

Expertiza merceologică. Economia de piață conduce inevitabil la o explozie sortimentală a mărfurilor ca rezultat al liberei inițiative și concurenței. O multitudine de produse apar sau dispar din acest univers al mărfurilor, fapt ce impune tot mai accentuat o expertizare a lor specifică și complexă.

Expertiza merceologică este domeniul științei merceologice care privind metodologia proprie dă un diagnostic precis pentru multe fenomene și procese legate de marfă (ca entitate sau ca lot), inclusiv din punctul de vedere al tipologiei tehnicilor de decelare și de prevenire a falsificărilor și denaturării mărfurilor.

Câmpul de afirmare a practicării expertizei merceologice este însă mult mai larg și mai complex, deoarece el cuprinde performanțele calitative reale și comparative, cauzele și împrejurările instalării abaterilor de la calitate în timpul distribuției și altele, faze necesare în activitatea curentă a diferiților agenți economici.

Sensibilă la introducerea noului dar și generatoare de noutăți științifice privitoare la studiul complex al valorilor de întrebuințare, merceologia zilelor noastre a reușit să-și mențină un nivel de competitivitate prin activitatea desfășurată pe plan național și în ultimul timp și pe plan internațional.

Angrenată direct în procesul modernizării economiei românești, merceologia trece și ea printr-un marcant proces de dezvoltare științifică a obiectului ei, de adaptare a cercetării științifice la noile condiții social-economice și tehnice survenite în țara noastră și în lumea mondială, urmând vocația ei de știință implicată în economia de piață.

MODELAREA PROCESULUI DE RĂSPÂNDIRE A INFORMAȚIEI CA FACTOR DETERMINANT ASUPRA NIVELULUI DE NEVOI ŞI ASPIRAȚII ALE OAMENILOR

Teodor CZOBOR, Mihaela CZOBOR, Gabriel SEBE

Îndeplinind nu numai o funcție biologică, de satisfacere a nevoilor naturale, dar şi una socială, de integrare şi diferențiere socio-culturală, consumul a devenit în lumea contemporană un factor de comunicare, dar şi unul de creare a unor dependențe culturale, generatoare de dezechilibre socio-pshice în țările în curs de dezvoltare. Componentă determinantă a satisfacției cu viața, consumului acționează de-a lungul unei coordonate psiho-socio-valorice şi culturale, aproximată de dinamica aspirațiilor, nevoilor, reprezentărilor şi valorilor şi nu în ultimul rând a obiectelor, deschise unei duble determinări: obiectul-imagine, obiectul-dorință, capabil să proiecteze visul unei realități absente atât în spațiu cât şi în timp.

Aspirațiile individuale sunt în legătură directă cu ansamblul structurilor sociale şi economice, orice modificare a structurilor sistemului de relații şi condiții de viață, a raporturilor de producție eliberând sau frînând aspirațiile indivizilor şi ale grupurilor într-o societate. O asemenea eliberare a aspirațiilor s-a produs în societatea românească la începutul anilor '90, o eliberare explozivă injectată şi de dorința integrării în modelul de consum occidental. Asemenea aspirații de asimilare a unui alt model de consum se justifică prin dorința şi nevoia de evaziune a indivizilor, în măsura în care evaziunea reprezintă una dintre funcțiile sociale ale consumului. Comportamentele de evaziune întruchipând o reacție la frustrațiile născute din performanțele insuficiente ale celorlalte funcții ale consumului (utilitară, de relație cu celălalt, poetica), disfuncțiuni ale consumului născute la rândul lor din performanțele absente sau insuficiente ale funcționării unei societăți în ansamblul său.

Conform legii lui Nurkse funcția consumului indivizilor nu depinde de venitul lor real, ci de raportul între venitul real şi nivelul mai ridicat al veniturilor din mediul lor înconjurător şi, adăugăm noi, de nivelul şi structura aspirațiilor şi comportamentelor de consum din acest mediu înconjurător,

care acționează ca factori de informare şi modelare socială. Respectivele modele de consum, definite ca procese de difuzare culturală şi informațională se răspândesc în interiorul țărilor în curs de dezvoltare de la clasele sociale cele mai favorizate până la clasele sociale mai puțin favorizate, acest traseu descriind un prim canal de răspândire a respectivelor modele. Alte canale prin care se pot răspândi mesajele despre un model de consum sau altul sunt: călătoriile în străinătate (al căror număr a crescut în România anilor '90, mai ales în rândul păturilor mijlocii), lecturile, filmele, publicitatea mai mult sau mai puțin ilustrată şi un fenomen larg răspândit în realitatea românească, caracterizată de o puternică diasporă, obiceiurile socio-economice ale menajelor expatriate, care solicită imitația. Factor perturbator, creator de decalaje, răspândirea modelului de consum occidental este alimentată într-o țară ca România de o multitudine de surse informaționale şi de imitație, care acționând asupra aspirațiilor măresc distanța dintre alternativa socio-economică realizabilă şi proiectele indivizilor. Deoarece cunoaşterea aspirațiilor şi a nevoilor populației joacă un rol important în planificarea socială considerăm ca importantă determinarea rapidității de răspândire în spațiul social al acestui model, ca şi profunzimea impactului său asupra aspirațiilor şi nevoilor oamenilor.

Se prezintă în continuare un model matematic al difuzării informației în rândul populației.

Fie "N" numărul total de indivizi şi "a" numărul de indivizi care la momentul t=0 cunosc informația; atunci

$p(0) = a/N = po;\ q(0) = (N-a)/N = 1- a/N = 1-p_o$

Reprezintă probabilitatea că alegând un individ din cei "N" să putem da peste un cunoscător/necunoscător.

Evoluția în timp a lui "p" ne indică propagarea informației în activitatea respectivă; aici presupunem că "N" este constant în raport cu timpul, deci colectivitatea este izolată din punct de vedere al propagării informației.

Rata de variație în timp a lui "p" (p(t)) vom admite că este proporțională cu probabilitatea ca un cunoscător să întâlnească un necunoscător, care conform schemei Bernoulli este (condiția de comunicare):

$C_N^1 - 1p(t) * q(t)^{N-1}$

Cu acestea obținem ecuația procesului (problema Cauchy):

$p'(t) = \nu(N-1) * p(t) * (1-p(t))^{N-1}$, $p(0) = p_0$

unde “v” este intensitatea de comunicare (numărul de vorbitori/N, ce transmit informația, în unitate de timp). Avem deci ecuația cu variabile separabile:

$$p'/p(1-p)^{N-1} = v(N-1)$$

de unde:

$$\int_0^t ă(dp / p(1-p)^{N-1} = vt(N-1)$$

Rezolvând, obținem:

$$\int_0^t \frac{dp}{p(1-p)^{N-1}} = ln\frac{p(t)}{1-p(t)} - ln\frac{p_0}{1-p_0} + \sum_{k=0}^{N-3}\frac{1}{(N-k-1)*(1-p_0)^{N-k-1}}$$

$$+\sum_{k=0}^{N-3}\frac{1}{(N-k-1)*(1-p_0)^{N-k-1}}$$

Și deci obținem pe t ca funcție de p, adică:

$$t = \frac{1}{v(N-1)} * (ln\, p/(1-p) - ln\, p_0/(1-p_0) +$$

$$+\sum_{k=0}^{N-3}\frac{1}{N-k-1} * (\frac{1}{(1-p)^{N-k-1}} - \frac{1}{(1-p_0)^{N-k-1}}))$$

Pentru a trasa această dependență dăm valori lui “p” în intervalul (0,1), evident pentru “v” fixat, și obținem o curbă în sistemul de axe pot. Pe noi ne interesează, însă, dependența p p(t), nu t t(p). Cum se poate arăta că t t(p) este bijectivă și știm că o funcție bijectivă și inversă ei au graficele simetrice față de prima bisectoare, obținem graficul funcției pp(t). Rezolvarea acestei probleme s-a făcut utilizând calculatorul electronic.

Alt caz, dar mai simplu poate fi:

$$p'(t) = vp(1-p)$$

Aici p(1-p) reprezintă probabilitatea ca selectând doi indivizi (într-o manieră independentă) să putem da peste un cunoscător și un necunoscător, ipoteză ce se poate numi condiție de neredundanță a comunicării.

Avem:

$$\int_0^t dp / p(1-p) = v * sau * ln\, p(t)/(1-p(t) - ln\, p_0/(1-p_0) = vt$$

Și se remarcă faptul că termenul cu logaritmi se regăsește în cazul precedent. Simplitatea cazului constă în aceea că putem scrie succesiv:

$$\ln\frac{p(t)(1-p_0)}{p_0(1-p(t))} = vt * sau * e^{vt} = \frac{p(1-p_0)}{p_0(1-p)}$$

sau

$$\frac{p_0}{1-p_0}e^{vt} = \frac{p}{1-p} * sau * p(t) = \frac{p_0/(1-p)e^{vt}}{1+p_0/(1-p_0)e^{vt}}$$

În final:

$$p(t) = \frac{1}{1+\frac{1-p_0}{p_0}e^{-vt}}$$

Trasând graficele acestor funcții se observă că pentru valori mai mici ale lui v curbele sunt mai lente, ceea ce se putea intui. Se remarcă faptul că axa timpului nu este scalată. Mărimea unității de timp (ora, zi, săptămână, luna, an…) se poate determina prin cercetare empirică, dar se poate rezolva şi matematic, chestiune ce va fi abordată într-o dezvoltare ulterioară a acestei cercetări.

CONSTANT ŞI VARIABIL ÎN POLITICA SOCIALĂ DIN ŢĂRILE EST-EUROPENE

Emilian POPESCU

În fostele țări socialiste total s-a schimbat şi nimic nu se mai regăseşte din politica socială anterioară - ar putea susține unii analişti. Dimpotrivă, nici una din ele nu a realizat încă efectiv economia de piață, aşa că totul e ca mai înainte - ar replica alții. Iată două aprecieri extreme, fiecare în-depărtmdu-şe de realitate într-o anumită măsură; de aici - interesul operațiunii de a desprinde ce anume este constant şi ce este variabil în politica socială din aceste țări.

Sub incidența politicii sociale au intrat şi țările est-europene o serie de domenii şi probleme comune tuturor țărilor: asigurări sociale, asistență socială, învătămînt, sănătate, ştiință, cultură, apărare militară, ordine p J-blică, protecția mediului ş.a. Trebuie adăugate acestora, politica în domeniul forței de muncă, al veniturilor şi consumului populației, al prețurilor şi fiscalității, opțiunile în privința marilor proporții economice (acumulare-consum), grupa A-grupa B în cadrul producției şi substructurile acestora etc.

În fond individul (ca subiect al unor drepturi şi obligații) poate fi privit, pe de o parte în calitatea de consumator, pe de alta în raport cu ipostaza de producător - efectiv, potențial sau fost, necesitînd, în aceste ipostaze, protecție socială şi protecție economică. Ne rezumăm la prima.

• Canalele pe care el beneficiază de aşa numitele “cheltuieli sociale” oferă imaginea *părții constante* a politicii sociale, pentru că destinațiile practicate de sistemul politic anterior peatra “fondurile sociale de consum” sînî în linii mari şi în prezent aceleaşi. Le enumerăm: pensii de muncă, de invaliditate, de accideat, de urmaş şi pentru victime de război; alocații de familie, de maternitate, de primire şi acordare de îngrijirea copilului, de boală şi deces, pensie alimentară, de reabilitare şi alocație compensatorie, burse, ajutoare şi gratificații pentru elevi şi studenți - toate în. formă bănească; la eîe se adaugi cele în formă naturală (adică, de servicii şi bunuri), ocazionate de învățământ.

- modele imperative, de la care individul nu se poate sustrage fără sancțiuni severe din partea sodetății (interdicția de a ucide sau răni, obligația de a respecta proprietatea altuia etc);

- modele puternic recomandate, a căror nerespectare atrage, de asemenea, după sine sancțiuni, dar care admit totuşi un anume grad de toleranță (de exemplu, fidelitatea conjugală);
- modele preferențiale care sunt acceptate sau nu de către indivizi, rămânând la libera lor alegere (de exemplu, anumite reguli de politețe sau moda vestimentară).

Într-o primă aproximare se poate afirma că modul de viață este rezultatul asimilării de către individ a modelelor imperative şi a unei părți din modelele puternic recomandate, abaterea de la aceste modele fiind sancționată fie juridic, fie moral, scoțând persoana respectivă din viața socială normală. Aşadar, modul de viață este calea prin care omul îşi organizează viața conformându-se unor determinisme de neevitat ale vieții sodale. Celelalte modele oferite de sodetate vor alcătui stilul de viață al indivizilor sau grupurilor.

Acest nivel de analiză, prea general şi abstract se poate depăşi, plasând modul de viață şi stilul deviată într-un context sodal dat Durkheim oferă o cale extrem de fertilă de a stabili noi determinări ale celor două concepte. Este binecunoscută comparația pe care sociologul francez o face între societatea primitivă, unde datorită nediferențierii părților componente, principiul funcționalității societății se bazează pe solidaritatea mecanică şi societatea modernă a cărei diversitate provocată de diviziunea socială a muncii impune ca principiu al organizării sodale solidaritatea organică. În primul tip de societate conştiința colectivă domină aproape în totalitate conştiința individuală, în timp ce în societatea modernă, tocmai, datorită diversificării părților componente, conştiința individuală capătă o anumită autonomie.

Apare astfel ideea că un anumit tip de organizare sodală, determinat de o adâncire a diviziunii muncii, permite o autonomie crescândă a indivizilor şi grupurilor, autonomie cerută tocmai de optimizarea funcționării sodetății. În societatea primitivă, caracterizată prin uniformitate nu puteau exista decât câteva modele de conduită, toate obligatorii şi riguros controlate de conştiința colectivă omniprezentă. Se impune deci un singur mod de viață, în timp ce de stiluri de viață aid nu putea fi vorba. În societățile moderne, diversificate, “oferta” de modele preferențiale creşte, apărând tot atâtea oportunități de manifestare a unor stiluri de viață diferite.

Dar şi acest nivel de analiză are încă lacune întrucât nu se ține cont de sistemul cultural şi de structura socială, fără de care realmente modul de viață şi stilul de viață nu pot fi înțelese.

Şi de data aceasta facem apel la teoriile sociologice existente. T. Parsons reia comparaţia societăţilor primitive şi moderne făcută de Durkheim, subliniind ideea că în societăţile simple valorile pot fi mai direct explicite pentru fiecare situaţie sau eveniment întro societate complexă şi diferenţiată, valorile trebuie să se exprime întro manieră mai generală, pentru a putea fi aplicabile la o pluritate de evenimente şi situaţii. Deci între realitate socială şi sistemul cultural (valori, simboluri, ideologii, cunoştinţe) apare o distanţă tot mai mare, pe măsură ce societatea se dezvoltă. Conceptul cheie care face legătura între cele două sisteme este instituţionalizarea.

Instituţionalizarea este traducerea elementelor culturale în norme de acţiune, roluri, grupuri care exercită un control acţiunii sociale. Status-urile şi rolurile sunt deci elemente ale structurii sociale care conţin normele de conduită ale oamenilor determinate de un anumit sistem cultural specific. Aşadar, prin individul care are un anumit status se întâlnesc şi se confruntă, pe de o parte valorile cristalizate în roluri, iar pe de altă parte propriul sistem de valori constituit prin istoria personală a individului respectv.

Din confruntarea celor două sisteme de valori (social şi individual) se desprind două situaţii limită. La un pol se plasează coincidenţa totală între cele două sisteme de valori, iar la celălalt imposibilitatea concilierii lor. În realitatea socială aceste situaţii sunt foarte rare şi deci atipice. De cele mai multe ori, există o oarecare flexibilitate atât la nivelul normelor de conduită impuse de rol, cât şi la nivelul individului, prin racordarea propriului sistem de valori la cerinţele impuse de rolul jucat în societate.

Datorită nevoii lui de socializare, individul îşi va plia propria sa conduită în faţa unor aşteptări obligatorii, care nu pot fi evitate tocmai datorită rolului ce îi revine. În felul acesta, el îşi construieşte un anumit mod de viaţă care este în concordanţă cu poziţia sa în societate. Pe de altă parte, nu toate aşteptările au un caracter de obligativitate, ceea ce permite individului să se manifeste cu o anumită libertate, comportându-se într-un mod specific, evident în limitele rolului său din societate. Această flexibilitate a normelor de conduită reprezintă baza socială şi culturală a alcătuirii, de către indivizi sau grupuri, a unor stiluri de viaţă diferite.

Mai trebuie remarcat faptul că sistemele de valori şi implicit modelele de conduită nu se impun toate, cu aceeaşi necesitate, în toate straturile sociale. Unele valori fundamentale, definitorii pentru o întreagă civilizaţie sau pentru o naţiune sunt internalizate de toţi membrii societăţii şi constituie acele elemente ale modului de viaţă care permit distincţia de alte moduri de

viață, aparținând altor civilizații sau altor popoare. Dar peste aceste valori generale, unele categorii sociale, datorită status-ului dobândit au obligația de a răspunde la aşteptări care nu pot fi evitate. Deci peste valorile deja internalizate, apar altele noi care duc la un mod de viață ca o arie de răspândire mai redusă, ca de exemplu, modul de viață țărănesc, modul de viață urban, modul de viață intelectual etc.

Pentru o mai mare apropiere de realitatea socială este necesară o analiză a modurilor de viață şi a stilurilor de viață în raport cu instituțiile sociale fundamentale (familia, educația, biserica, sistemul politic, structura economică). Exercitarea rolurilor în cadrul acestor instituții aduce determinări în plus, îmbogățind conținutul conceptelor de mod de viață şi stil de viață. De exemplu, obligațiile ce revin unui muncitor în structura economică, aşteptările la care trebuie să răspundă prin rolul jucat În structura respectivă, vor constitui tot atâtea elemente definitorii ale modului de viață muncitoresc. În cadrul unei familii, unele obligații ale soțului nu vor putea fi încălcate fără pericolul de a se pierde însuşi status-ul de soț, prin sancțiuni care vin din interiorul instituției sau din afara ei. Aceste obligații sunt elemente componente ale modului de viață al unei persoane adulte, de sex masculin, care se căsătoreşte şi îşi întemeiază un cămin. Dar în afară de obligațiile stricte, există o anumită toleranță a aşteptărilor referitoare la rolul de soț care conduc la alcătuirea componentei familiale a unui stil de viață; soțul poate fi mai atent sau mai puțin atent cu soția, poate participa mai mult sau mai puțin la treburile din gospodărie, are un anumit mod de a concepe educația copiilor etc.

Aşadar, stabilirea unui anumit stil de viață nu înseamnă altceva decât preluarea unor modele deja existente în societate sau care există în stare nativă, urmare a unei potențialități generate de structurile sociale şi modelele culturale distr-o societate dată. Reluând exemplul de mai sus, devine evident că libertatea stilistică a soțului se bazează pe înseşi modelele internalizate de soție, modele oferite de sistemul cultural în care trăieşte. Ceea ce acceptă o soție din societatea indiană tradițională este inacceptabil pentru soția europeană de azi, tocmai pentru că cele două femei trăiesc în universuri culturale totalmente diferite. Stilul de viață al soțului este deci limitat de însuşi status-ul pe care îl are la cadrul instituției familiei şi de sistemul de valori care stabileşte modelele de comportament pentru fiecare rol în parte.

Situații asemănătoare se întâlnesc şi în celelalte instituții fundamentale. De exemplu, în cadrul instituției economice, un conducător,

în afară de conduita obligatorie determinată de aşteptările impuse de status-ul dobîndit, se poate manifesta cu o oarecare libertate pe baza unor modele deja existente, care s-au materializat în cele trei stiluri de conducere devenite clasice: autoritar, democratic şi “laissez-faire”.

Alegerea unui model sau a altuia este rezultatul elaborării proprii, depinde de acel “principiu organizator intern” amintit la început, care stă la baza fasonării unui anumit stil de viață. Mobilurile pentru alegerea unui stil de viață sunt multiple și uneori destul de neaşteptate, dar mai presus de orice rămâne dorința ca viața să capete un aspect *cât* mai confortant în raport cu mediul social, cu forma de organizare socială. În felul acesta, prin optimizarea propriei existențe, stilul de viață contribuie în mod substanțial la creşterea calității vieții.

DIMENSIUNI ALE STILULUI DE VIAȚĂ

Mihaela CZOBOR

Realitate psihosocială complexă, de sinteză, dar în același timp unică și unitară, ce ia naștere la nivelul microculturilor, ca intermediar între cultura obiectivă (toate creațiile omului care dobândesc substanțialitate și autonomie față cu creatorul lor și care au astfel o existență relativ separată) și cultura trăită (viața pe care omul o trăiește în mijlocul obiectelor pe care le-a creat), stilul de viață se constituie la confluența ariei de determinare (variabile situaționale) cu aria opțiunilor personale (variabile opționale). Aria de determinare include: situațiile obiective impuse de condiționarea socio-economică, anume variabilele socioeconomice și demografice: sexul, vârsta, venitul, profesia, habitatul; setul de modele culturale caracteristice unei culturi sau unei subculturi, precum și ansamblul trebuințelor impuse de o anume situare în structura socială. Aria opțiunilor personale cuprinde: tipul de personalitate, sistemul de valori la care au aderat, pe care îl cultivă indivizii și/sau grupurile, atitudinile, aspirațiile și așteptările centrate axiologic și exprimate în tipuri de comportamente, obiectele pe care le vehiculează indivizii și/sau grupurile și semnificația acordată relațiilor cu acestea, istoria și experiența indivizilor și/sau grupurilor (trăirea subiectivă a timpului, raportarea, accentul temporal plasat opțional pe -prezent, trecut sau viitor), modul de percepere a spațiului social, mărimea, structura și specificul spațiului social perceput. Aria opțiunilor personale se exprimă prin: varabile de opinii și atitudini, judecăți raționale și stereotipuri de gândire, variabile comportamentale, fapte și gesturi cotidiene, variabile proiective (dorințe de viitor), variabile retroactive (selectivitatea în ceea ce privește trecutul, interpretarea acestuia). Acțiunea de filtra a ariei opțiunilor personale se structurează pluridimensional prin: acțiunea sistemului rol-așteptări, rol-concepție, roi-acceptare sau respringere, rol-performanță (G.W. Allport), prin operarea unei selecții în totalitatea modelelor culturale existente, selecție imanentă eneulturațiet (principiul en-culturației - Herskovits), prin orientările de valoare, precum și prin plasarea opțională în raport cu scopurile cultural definite și cu mijloacele instituționalizate de atingere a acestora (Merton).

Considerând posibila geneză de mai sus a stilurilor de viață se pot imagina mai multe perspective pentru definirea stilului de viață:

- stilul de viață ca modalitate de inserție a indivizilor și/sau grupurilor în societate; felul în care se interpretează modelele culturale în procesul de adaptare la trebuințe;
- stilul de viață ca o modalitate de prezentare și trăire unitară a experienței și actiunii sociale.

Stilul de viață ca modalitate a indivMor și/sau grupurilor de a se prezenta și reprezenta în relațiile sociale (ca inter-relaționare socială stilul de viață poate lua în seamă: interesele și scopurile actorului, aşteptările pe care le are de la comportamentele celorlați, scopurile celorlați și cunoaşterea pe care actorul o are despre acestea, normele pe care actorul ştie că ceilați le acceptă, dorința altora de a cuceri și păstra aprobarea actorului), fiind și un instrument al comunicării socio-culturale cu funcție de simbol;

- stilul de viață ca modalitate de a alege, propune și impune alternative, ca formă de reacție, răspuns și protest la un anume mod de viață dominant;
- stilul de viață ca acordare de sens acțiunilor sociale, existenței sociale;
- stilul de viață ca o supapă ce permite manifestarea creativității social prin traascederea unor anume condiționări socioeconomice și culturale;
- stilul de viață ca mijloc de introducere a unor teme axiologic comportamentale dominante în sfera vieții individuale și/sau de grup;
- stilul de viață ca exprimare nu numai a ceea ce sunt și pot fi indivizii și/sau grupurile, dar și a ceea ce ar vrea să fie;
- stilul de viață ca modalitate de participare a indivizilor și/sau grupurilor la crearea și recrearea culturii și societății, ca un ferment al creației de cultură și viață socială, considerând stilurile de viață ca loc și moment în care se constituie societatea și cultura și se reconstituie fără încetare.

Contextul definițional și cel de geneză al stilurilor de viață impun următoarea dimensionare a acestora:

1. *dimensiunea situațională* prin care devine posibilă determinarea mărimii și specificului spațiului social pe care îi cuprind indivizii și/sau grupurile, la care se raportează, în care există și coexistă, poziția socială, acțiunile sociale pe care le întreprind. Acest spațiu, dar și

timp social al coexistenței și raportării indivizilor și/sau grupurilor fiind locui de geneză și originare a trebuințelor și ierarhizării acestora;

2. *dimensiunea normativă* descrisă de instituții ca podele normative care definesc modurile de acțiune și relaționare așteptate, dimensiune în care situarea opțională se face față de tradițiile, moravurile, obiceiurile și legile;
3. *dimensiunea valorică,* care cuprinde sistemul valorilor cultivate, ierarhia acestora. Această dimensiune îngăduie stilul de viață ca proiect de viață (ceea ce sunt indivizii și/sau grupurile și mai ales ceea ce doresc și preferă să fie, să facă, să posede), proiect mai mult sau mai puțin conștientizat, dar neîndoielnic bazat pe o concepție de viață exprimată în opinii ca justificări ale comportamentului. În acest sens devine manifestă și posibilă o conștiință axiologică a scopului și a valorii și o conștiință teleologică ce presupune întotdeauna raportarea la o valoare supremă, idealul cultural, totalitatea valorilor realizate sau în curs de realizare. În interiorul acestei dimensiuni stilul de viață poate funcționa ca:
   - selector axiologic, ca instrument și etalon pentru alegerea între alternative, pentru orientarea preferențială întro situație dată ca urmare valorilor pe care le cultivă,
   - proiector de scopuri ce stabilește o ierarhie a componentelor individuale și/sau de grup pornind de la trebuințe, dar în raport cu un ideal scop,
   - protecție de posibili noi, opunînd idealul realului, oferind motive și proiecte de acțiune, dând substanță, conținut unei raportări specifice ia axa timpului.
   - imperativ, întrucât aderarea la anumite valori devine o orientare normativă ce tinde să controleze “intrările” și “ieșirile” comportamentului.
   - sursă de inventivitate, în măsura în care orientările de valoare ce-1 structurează denotă aceea că reacțiile deziderative ale omului nu pot fi pe deplin saturate și chiar realizate.
4. *dimensiunea comportamentală* ca exprimare a punctului de incidență între sistemul personalitate și sistemul social, ca situare opțională în raport cu scopurile cultural definite și cu mijloacele instituționalizate de realizare a acestora. Această dimensiune cuprinde modelele de conduită, de adaptare propuse social, precum și raportare la acestea,

cum se comportă actorii sociali, dar şi cum ar dori să se poarte, ce comportamente resping;

5. *dimensiunea simbolică* ce dă socoteală de semnificația acordată relațiilor interumane din perspectiva imaginii de sine sau imaginii despre ceilalți, de semnificația acordată obiectivelor vehiculate, de semnificația simbolică a dezirabilului sau non-dezirabilului. Din această perspectivă stilul de viață își denotă capacitatea de a vorbi în numele actorilor sociali. Perspectiva propusă mai sus cu privire la geneza stilurilor de viață, cu privire la situarea diferențională a acestora, precum şi la dimensiunile stilului de viață ni se pare a fi operantă în vederea introducerii unei perspective unitare şi unificatoare asupra modului şi stilului de viață, considerând că cele două tipuri de variabile avansante întru început (variabilele situaționale şi variabilele opționale) pot fi identificate în interiorul fiecărei dimensiuni în funcție de unghiul de abordare, modul de viață sau stilul de viață.

MECANISME DE GENERARE A MODURILOR DE VIAȚĂ

Mariana STANCIU

Modul de viață este un concept cu o perspectivă nolistă, integratoare a existenței omului, p referire sugestivă la acest concept şi la mecanismele care îl generează, nu se poate face în absența poziționării vieții în raport cu sensul, cu tendințele generale ale devenirii. Evoluția vieții se subordonează megatendinței existențiale a universului de a se organiza complex..

Omul şi societatea, în general, pot avea la un moment dat tendințe particulare divergente, rezultând din enorma disponibilitate opțională proprie colectivităților moderne. Totuşi, dezvoltarea armonioasă a grupurilor umane şi chiar a indivizilor, nu se va putea sustrage în mod esențial unei anumite perspective prefigurate de convergența sistemelor sociale spre o societate globală a cunoaşterii, creației şi civilizației.

Deoarece la nivel de individuman, modul de viață devine transparent, el nefiind distinct de stilul de viață personal, relevarea mecanismelor de generare a modurilor de viață va fi elocventă prin folosirea grupurilor sociale ca sistem de referință.

Seturile de factori de ordân politic, economic, social etc. prezente, în diverse momente istorice, în sfera vieții unui anumit grup social, se constituie în mecanisme de natură să producă schimbarea modului de viață al grupului respectiv. În acest sens, mecanismele de generare a modurilor de viață sunt de două categorii:

- mecanisme permanente, în cadrul tuturor societăților umane, încă de la apariția omului pe Pământ, rezultând din interacțiunea comportamentului uman (sinteză a aptitudinilor înnăscute şi dobândite) cu mediul natural din aria locuită. Acestea țin de tendința generală a societăților umane de a evolua de la simplu la complex;
- mecanisme de conjunctură, ce țin atât de cauze interne cât şi externe grupului de referință. Odată structurate, aceste mecanisme funcționează temporar (ex.: dominația imperiilor coloniale), dar influențele lor vor persista îndelung, evoluând independent de

suspendarea, la un moment dat, a sursei inițiale. Uneori, acestea se înscriu printre elementele esențiale ale modurilor de viață receptoare.

Setul de factori care acționează asupra vieții unui grup social la un moment dat declanşează o succesiune de cauze strictă şi multidimensională.

Modul de viață este corolarul consecințelor ce decurg din acest proces. El are două coordonate esențiale:

- condițiile de viață, care îmbină datele mai multor medii (natural, cultural, politic, economic şi social) şi afectează decisiv ființa omului şi activitățile sale şi
- ansamblul comportamentului uman, condiționat de trei tipuri de determinări: înzestrarea biologică, mediul în care trăieşte (aceasta structurându-i sarcinile de supraviețuire) şi trăsăturile psihosociale ale omului. Toate acestea implică apariția unor seturi de trebuințe care angajează voința umană în efortul de organizare a vieții, ca urmare a lipsei ori rarității circumstanțelor autoconservării.

Datorită separării geografice îndelungate şi însuşirii de a stoca şi transmite urmaşilor experiența valoroasă dobândită, grupurile umane au căpătat identități culturale extrem de diverse. În spațiul determinat de dimensiunile normative ale fiecărei culturi s-au structurat moduri de viață specifice.

Istoria a înregistrat însă şi numeroase situații de contact al unor grupuri sociale, ținând de culturi diferite.

Acestea au avut loc fie ea urmare a războaielor de cucerire sau a migrației anumitor popoare, fie ca urmare a creşterii generale a mobilității şi a dezvoltării sistemului informațional mondial. Rezultatele acestor contacte au fost dependente de condițiile concrete de mediu exitente la momentele respective şi de nivelurile de dezvoltare socio-culturală atinse de grupurile în cauză. Influențele apărute în mediul socio-cultural rezultant, au fost însă, de fiecare dată reciproce, deşi inegale.

Chiar şi situațiile când contactele au fost de scurtă durată, dar de mare amploare, mediile socio-culturale rezultante au înregistrat un efect de rezonanță, de poziționare reciprocă a modurilor deviată inițiale față de factorii schimbării. La momentele respective, acest efect a fost perceput de membri grupurilor în cauză ca o schimbare a modului de viață şi chiar dacă, în timp forța impactului s-a disipat, el a rămas, cu siguranță, în memoria şi chiar în culturile grupurilor contactante.

Un rol important, în constituirea mecanismelor de generare a modurilor de viață, îi au factorii politici.

Aceştia se manifestă în corelație strânsă cu factorii de ordân economic (instabilitatea şi insecuritate economică a membrilor unui grup social generează inevitabil instabilitate politică), demografic, ecologic, socio-cultural.

Din punct de vedere al relației directe cu politicul, modurile de viață au, o evoluție mai mult sau mai puțin imprevizibilă. Schimbările de regim politic implică propagarea unor valuri înnoitoare în direcțiile principale de afirmare a vieții sociale. Regimurile politice dictatoriale duc ia acumularea tensiunilor şi contradicțiilor sociale, ce nu se vor putea dizolva decât prin declanşarea unor revoluții sociale. Spre deosebire de acestea, regimurile democratice favorizează dezvoltarea unor moduri de viață relativ stabile, proprii naturii umane, permițând şi chiar încurajând afirmarea personalității fiecărei membru al grupului.

În plan economic, politicul decide asupra modelului de dezvoltare ce urmează a fi adoptat şi dispune asupra strategiilor de distribuire şi redistribuire a veniturilor în segmentele societății. Domeniul economic este, deci, subordonat, în multe din elementele sale esențiale, politicului.

Determinările de ordân economic asupra structurării şi restructurării modurilor de viață sunt considerabile, dar acest lucru este mai evident la nivelul departajării extremelor. Desigur, mărimea resurselor economice are un impact direct asupra mecanismelor formării relațiilor sociale, dar ea nu este întotdeauna decisivă pentru evoluția grupurilor sociale.

Societățile care dispun de resurse economice suficiente pentru a-şi asigura o viață decentă (în condițiile unui regim politic democratic) vor realiza moduri de viață echilibrate, dinamice, performante şi imprevizibile.

Societățile mai puțin norocoase, în majoritate primitive sau tradiționale, practică moduri de viață guvernate de principii restrictive, conservative, austere. Ele vor dezvolta mai curînd moduri de supraviețuire decât moduri de viață.

Factorii economici se află adesea întro subordonare multiplă față de celelalte domenii ale vieții, ei închizând, simultan, cercul consecințelor între politic - social - cultural - demografic - ecologic - economic. Ei se află întro corelație atât de strânsă cu ceilalți factori ai schimbării, încât uneori sunt greu de separat şi irelevanți sub aspectul cunoaşterii.

Dovadă, făptui că societăți cu resurse economice relativ apropiate ca nivel şi structură au dezvoltat moduri de viață incomparabile. Un rol

important în explicația acestui fenomen îl au, probabil, resursele noneconomice de dezvoltare, concentrarea atenției factorilor de decizie pe materializarea unor politici sociale care să asigure îmbunătățirea continuă a mediului social, creșterea motivațiilor pozitive și a aspirațiilor membrilor grupurilor sociale.

Modurile de viață sunt, prin urmare, sisteme integratoare de valori îndelung verificate în practica vieții. Cele două categorii de mecanisme generatoare ale acestora funcționează simultan, conferind o notă de înaltă complexitate organizării vieții oamenilor.

Un loc aparte în cadrul mecanismelor de generare a modurilor de viață l-a avut și îl are diviziunea socială a muncii.

Adâncirea specializării domeniilor muncii a deschis drumul unor schimbări fundamentale și accelerate în sfera modurilor de viață, ridicând însă numeroase probleme adiacente (amenințarea echilibrului ecologic, neadaptarea la viteza schimbării etc)

În acest context, realizarea unor tehnologii înalte în sectoarele decisive ale dezvoltării, prefigurează la orizont noi moduri de viață pe măsura erei noi ce va veni.

IDEALURI ŞI TIMP LIBER

Laureana URSE

Pe fondul transformării conținutului conceptului de timp liber, de-a lungul vremurilor, acesta e folosit, atât în sociologie cât şi în limbajul comun, de multe ori, în sensuri incompatibile. În cele din urmă, atât în sociologie cât şi în modul concret în care cei mai mulți oameni receptează semnificația timpului liber, s-a ajuns la ideea comună că acesta este complementar muncii. În jurul acestei idei se înscriu cele mai multe din definițiile date timpului liber, precum şi funcțiile acestuia, respectiv de odihnă, de distracție şi chiar aceea de dezvoltare a personalității. Dacă acceptăm că "timpul liber este un ansamblu de ocupații cărora individul i se poate consacra benevol, fie pentru a se odihni, fie pentru a se distra, fie pentru a-şi îmbogăți informația sau a lărgi formația sa, în mod dezinteresat", "după ce s-a eliberat de obligațiile sale profesionale, familiale şi sociale" (Joffre Dumazedier), atunci timpul liber este ceea ce rămâne sau ceea ce "obținem", mai greu sau mai uşor, după ce ne-am achitat de "obligații". Dar, complexitatea vieții omului contemporan a generat situația timpului liber de a fi o componentă a existenței, cu o oarecare independență față de celelalte componente, având şi o dimensiune culturală a cărei intensitate variază de la individ la individ, de la o categorie la alta, iar modalitățile de petrecere a lui - o expresie a personalității fiecăruia, a concepțiilor şi valorilor fiecăreia; dar contextul economic şi cadrul socio-cultural contribuie atât la mărimea timpului liber cât şi la structurarea unor modalități de valorificare a acestuia, aceste modalități fiind expresia atât a ofertei societății cât şi a strategiei individuale, a opțiunilor personale mai mult sau mai puțin dependente de condiții şi rezultat al libertății fiecăruia, libertate care ni se dă şi libertate pe care o cucerim. De la aceste premise teoretice porneşte cercetarea consacrată timpului liber, efectuată de Institutul de Cercetare a Calității Vieții. Contrar, poate, unor aşteptări, debutul acestor cercetări s-a făcut pe un segment al tinerilor, respectiv elevi din clasele a IX-a şi a XI-a, din licee situate în mediul urban, De ce această opțiune? La sfârşit de drum şi la început de alt drum trebuie să ştim bine cine sunt tinerii; cum şi ce se creează pentru ei corespunzând aspirațiilor lor, cum şi ce creăm pentra a corecta, dacă este nevoie şi deci putem, ceea ce nu pare a fi benefic nici

pentru ei, nici pentru societate, în structura lor de obiceiuri, idealuri, valori; pentru a putea desluşi modele de viaţă ce se vor contura deja în viitorul apropiat.

Pentru elevi, timpul liber se pune în termeni specifici: ei au obligaţii "profesionale'' şi anume " învăţătura" (prezenţa la şcoală şi pregătirea lecţiilor) şi aceasta reprezintă munca lor, bazată pe efort-intelectual, generator de oboseală nervoasă. Refacerea capacităţii de muncă necesită activităţi de timp liber corespunzătoare. Dar ei, se află în faza când personalitatea, constituită în mure parte, capată ultimele retuşuri şi începe să devină puternic manifestă. Timpul liber, concomitent, exprimă personalitatea acestor tineri şi contribuie la finisarea acesteia, la îmbogăţirea ei; acum se cristalizează mentalităţi, obiceiuri de valorificare a timpului liber, care, în mare, îl vor însoţi pe elevul matur de mâine.

În determinarea timpului liber al elevilor s-a avut în vedere că obligaţia fundamentală pe care aceştia o au o anumită perioadă din an, respectiv "anul şcolar", este frecventarea şcolii şi pregătirea "profesională"; deşi nu constituie chiar o obligaţie, cu caracter imperativ, unii dintre ei ajută deseori (circa 62%) sau mai rar (circa 37%) părinţii la efectuarea cumpărăturilor sau la diverse activităţi gospodăreşti, numai pentru 20% din ei aceste activităţi fiind făcute benevol, din plăcere. Trebuie să mai precizăm că cercetarea nua urmărit comensurarea diverselor activităţi din timpul liber, ci numai cunoaşterea modalităţilor de petrecere a acestuia, ca expresie a unor interese, procupări, aspiraţii, valori, idealuri. Tocmai de aceea apar explicit, desprinse din cercetare, o parte din aspiraţiile, idealurile acestor tineri. Pe termen scurt, acestea ar fi, pentru cei mai mulţi dintre ei, (69%), intrarea la facultate. Din perspectiva vieţii care le stă în faţă, ei consideră că cele mai importante lucruri în viaţă sunt o familie fericită (90,4%), condiţiile bune de locuit (75%), să practice o profesie interesantă (62,4%) şi să poată face călătorii (59,8); încă nu îi preocupă prestigiul profesiei, decât foarte puţini dintre ei; în schimb circa 42-43% consideră importante hrana îndestulătoare fi îmbrăcămintea modernă. Probabil, aceste ultime "idealuri" sunt expresia lipsurilor din societatea noastră, de ieri şi de azi.

Revenind la timpul liber al elevilor, putem să apreciem că elevii care se preocupă de învăţătură, foarte mult sau suficient, timpul liber cotidian este redus sau chiar inexistent Pentru elevii mediu conştiincioşi - care ar reprezenta circa 52% din totalul lor - respectiv cei care învaţă 1-3 ore – prezenţa la şcoală, drumul domiciliu - şcoală şi invers, precum şi pregătirea lecţiilor reprezintă 6-9 ore zilinic; pentru elevii foarte conştiincioşi - care

reprezintă 37% sint şi cei care învaţă zilnic 4-5 ore sau mai mult - activităţile amintite ocupă 9-11 ore pe zi sau chiar mai mult. Dacă adăugăm timpul consumat pentru igienă, hrană, iar pentru unii - şi pe cel consacrat meditaţiilor - atunci afirmaţia că aceşti elevi au, pe parcursul săptămânii de lucru, puţin timp liber, iar unii nu au de loc, nu mai are nevoie de alte argumente. Ceea ce rămâne, pe parcursul săptămânii (când într-adevăr ei consumă mai mult timp cu plimbări, excursii, activităţi sportive şi audiţii/vizionări ale programelor de radio şi/sau de televiziune) reprezentând timpul în care ei trebuie să se odihnească şi să îşi completeze universul cultural. Dar oare, cum se odihnesc şi mai ales, cum şi cu ce îşi completează universul cultural? Dacă asupra activităţilor de odihnă şi divertisment nu pot fi puncte de vedere contradictorii, nici referitor la necesitatea acestor activităţi, nici în ceea ce priveşte conţinutul lor, asupra activităţilor prin care se lărgeşte universul cultural, pot să apară discuţii şi semne de întrebare. Pentru unii şi nu sunt puţini, a fi un bun specialist şi a avea un salariu mulţumitor sunt idealuri care nu mai necesită, lingă ele, nimic altceva. Pe de altă parte, însăşi natura culturii este aceea că nu se mai poate face o raportare la un principiu unificator - aşa cum s-a întâmplat de-a lungul secolelor - ci asistăm la o varietate a experienţelor culturale, iar aceste modificări creează nelinişte şi o alterare a valorilor la nivelul individului, acesta devenind un rătăcitor pe domeniile întinse ale culturii, care nu mai are graniţe. În această lume zbuciumată, cultura este necesară pentru că numai cu ajutorul ei putem să înţelegem semnificaţia valorilor materiale, putem să ne angajăm pentru crearea lor, aşezându-le la locul cuvenit în constelaţia valorilor, putem să avem discernământ valoric. Cu atât mai mult, în societatea noastră, puternic afectată de o degringoladă valorică, se simte nevoia unei reaşezări, mai ales pentru cei tineri. Cultura este forma cea mai înaltă a acumulării de experienţe socio-umane, factor de unificare şi de continuitate socială intergeneraţională. Receptarea valorilor culturii nu este, însă, un proces mimetic, de "îndopare" mecanică cu informaţii sau cunoştinţe, ci o acţiune formativă, critică, selectivă.

Modul în care viaţa concretă, activităţile *din* timpul liber concordă sau nu cu aceste deziderate reprezintă un alt moment dificil al oricărei analize a timpului liber. Din cercetarea efectuată pe eşantionul de elevi liceeni, din mediul urban, a rezultat că principala preocupare în timpul liber, în cursul anului şcolar, o constituie audierea programelor radio, cei mai mulţi zilnic (63,7%) sau de câteva ori pe săptămână (20,8%), precum vizionarea televiziunii, cei mai mulţi (73,4%) făcând-o zilnic. Radioul este ascultat în primul

rând pentru programele muzicale, în timp ce televiziunea atrage, în ordâne, pentru: filme, emisiuni muzicale, umor şi varietăţi, emisiuni de informare cultura - ştiinţifică, desene animate, emisiuni sportive şi pentru informaţii din actualitatea internă şi internaţională. Preferinţele muzicale se concentrează spre muzica uşoară (78,5%); preferinţele pentru film explică, parţial, şi faptul că cinematograful reprezintă o altă atracţie majoră, fiind frecventat de cea mai mare parte dintre ei destul de des; atrag, în mod deosebit, următoarele genuri de film: comedii (90,9%), poliţiste, aventuri sau western (83,4%) şi cu subiect de dragoste (66,9%).

Prin urmare, radioul, televiziunea şi cinematografele sunt puncte nodale în jurul cărora gravitează mare parte din preferinţele şi preocupărilor acestor tineri, în timpul liber. La acestea se adaugă unele activităţi sportive (mai ales fotbal şi tenis), participarea la seri de dans şi excursii, acestea însă cu o altă frecvenţă, respectiv la sfârşit de săptămână, de câteva ori pe lună.

În cercetare, am acordat un loc important lecturii datorită rolului pe care continuă să o joace progresul cunoaşterii, progresul omului şi în formarea personalităţii, chiar dacă există opinii că locul lecturii a fost subminat de unele componente ale culturii de masă şi mai ales de televiziune. Cercetarea efectuată nu şi-a propus să verifice ipoteze din acest punct de vedere, deşi putem face abstracţie de relaţia lecturii cu alte modalităţi de petrecere a timpului liber, inclusiv cu vizionarea programelor de televiziune. Considerăm că relaţia lectură - televiziune trebuie privită ocolind modalităţile simpliste şi tranşante. În mod sigur, efectele televiziunii nu sunt numai sugestive ci şi pozitive, datorită “trimiterii” la lectură pe care o face prin teatru, film, informaţii cultural-ştiinţifice, determinând o lectură selectivă, chiar dacă cantitativ diminuată, ceea ce constituie, fără îndoială, principalul efect negativ al televiziunii în relaţia ei cu lectura. Şi acest efect a rezultat şi din cercetarea efectuată, în sensul că cei ce ascultă radioul sau vizionează programele televiziunii mai rar, pe parcursul săptămânii, câtesc - în aceeaşi perioadă - mai mult decâtcei ce îşi dedică radioului şi televiziunii o parte din timpul lor zilnic. În cazul elevilor, lectura, respectiv a citi cărţi în afara celor legate direct de programa şcolară, este marcată de specificul muncii lor a cărei principală unealtă este tocmai cartea; aceasta poate să determine fie o continuitate de la muncă (învăţătură) către timpul liber consumat prin lectură sau, în alte cazuri, datorită unui efect de saturare şi oboseală determinat de învăţătură, în timpul liber să se ocupe cu activităţi de alt ordân. Relaţia muncă (învăţătură) - lectură şi alţi factori cum ar fi mărimea

timpului liber, raportul dintre diverse activități din timpul liber, trăsăturile individuale ale fiecăruia pe linia intereselor, idealurilor, valorilor precum şi propria personalitate, contribuie la o anumită atitudine față de lectură, exprimată prin obiceiul propriu-zis al lecturii, frecvența şi preferințele concrete care orientează actul de lectură spre anumite cărți. La nivelul eşantionului cercetat, din punctul de vedere al obiceiului de a se dedica lecturii, 23% o fac foarte rar şi 77% "ori de Câte ori am timp liber"; 45% dintre ei sunt "cititori de vacanță", deşi cei care consacră învățăturii mai puțin timp, câtesc mai mult pe parcursul anului şcolar. Preferințele se îndreaptă către beletristica în proză (romane, nuvele, schițe), respectiv 75% din cei intervievați şi către literatura ştiințifico-fantastică (circa 59%). Orientarea către anumite cărți şi anumiți autori se face în urma comunicării cu colegi, prieteni (66,8%) sau prin opțiune personală, mai mult sau mai puțin întâmplătoare (49%), părinții şi profesorii având un rol modest pe acest plan.

În ansamblu, aprecierea modalităților de petrecere a timpului liber se poate face atât din interior, de către cei în cauză, cât şi din exterior, prin prisma semnificației acestor modalități.

Din interior, aprecierea este exprimată atât prin satisfacția față de modalitatea de a consuma timpul liber Cât şi prin opinia asupra dotărilor din localitățile de domiciliu menite să le faciliteze acest consum într-un mod cât mai plăcut. Faptul că 49,3% din elevii intervievați au declarat că îşi petrec timpul liber "în foarte mare măsură" şi "în mare măsură" conform dorințelor, 39% "în oarecare măsură", iar 11,7% - "în mică măsură" şi "în foarte mică măsură" trebuie privit cu unele rezerve, datorită raportului care există între dorințe, posibilități şi satisfacții. Dorințele mici pot da satisfacții mari. Aprecierea nivelului dorințelor, aspirațiilor se face, însă, din afară şi se referă la opțiuni personale; concomitent, nivelul dorințelor are şi cauze exterioare. Aprecierea asupra suficienței unor dotări destinate timpului liber trimite către unele din aceste cauze exterioare; concret, din cercetare au rezultat următoarele aprecieri cu privire la suficiența următoarelor dotări: cinematografe - 80,2%; teatre - 69,5%; muzee, săli de expoziții - 63,5%; cofetării - 62,9%; discoteci - 61%; cafenele, baruri -60,6%; biblioteci, săli de lectură - 55,8%; dotări sportive - 43,5%; la acestea se adaugă dorința explicită de a exista şi parcuri de distracții Datele prezentate vorbesc de la sine despre lipsurile pe care le resimt cei în cauză în legătură cu timpul liber.

Îîn aprecierea din exterior a semnificației modalităților de consum al timpului liber, a preferințelor propriu-zise, se poate face vizând două direcții şi anume: pe de o parte latura reereere - divertisment, pe de altă parte latura cultural-informativă-formativă. Aprecierea raportului dintre aceste laturi are o puternică amprentă subiectivă, venită din partea celui care o face, nefiind un reper obiectiv la care să raportăm o situație, Pe linia acestui raport, din cercetarea efectuată rezultă o preponderență a activităților de timp liber destinate recreerii şi divertismentului. Necesitatea acestora nu poate fi tăgăduită de nimeni dacă se ține seama atlt de vârsta elevilor cât şi de specificul muncii lor care presupune o oboseală intelectuală care cere, la rândul ei, odinnă şi destindere.

Din perspectiva cultural-informativă-formativă, ne situăm în plin comportament cultural, în care şi prin care se realizează o comunicare culturală. Prin formația şcolară aceşti elevi se situau deja aproape de pragul autonomiei educaționale care, apoi, prin eforturi proprii, să permită ajungerea la un prag de autonomie culturală şi competență axiologică, cu ajutorul căreia se realizează, de fapt, comunicare culturală. Autonomia culturală şi competența axiologică se realizează însă, pas cu pas, prin eforturi proprii, de cunoaştere. În caz contrar, se ajunge la pauperizarea gradului de autonomie culturală, exprimat prin obişnuințe culturale orientate spre facil, prin comportamente unilateralizate, spre emoții primare şi intuitivitate. Şi de aici semnalul de alarmă la adresa preponderenței divertismentului, a muncii uşoare şi a filmelor uşoare. Din nou, însă, intervin nu numai factori endogeni, ci şi determinanți exogeni. Ne gâdim la ceea ce s-a oferit (şi se oferă încă) acestor tineri prin programele unor instituții culturale, care au contribuit la conturarea unor dorințe, aspirații, gusturi, preferințe. În mod cert, în țara noastră se resimt nişte lipsuri mari pe direcția unor oferte ale societății destinate timpului ober, atât din punctul de vedere al insuficienței unora dintre ele cât şi pe linia necesității diversificării acestora, conform cerințelor omului modern şi al unei vieții civilizate.

SCHIMBARE SOCIALĂ - DIFERENȚIERE SOCIALĂ, STILURI DE VIAȚĂ ALTERNATIVE

Florica VASILIU

În sociologie, şi nu numai, termenul de schimbare socială are accepțiuni diferite, dar vizează în ultima instanță variațiile istorice din cadrul societăților umane. Considerat de obicei ca un termen neutru în raport cu alte concepte înrudite, cum ar fi: dezvoltare, progres etc., şi-a început "cariera" sociologică plecând de la ideea evoluției sociale şi a mers până la teoriile revoluției sociale, încetățenindu-se la im moment dat mai ales sub această ultimă accepție.

În orice analiză asupra schimbării sociale se făceau referiri mai de adâncime sau de suprafață la teoria marxistă, socotită printre teoriile clasice ale schimbării sociale.

Ideologie dominantă în această parte de lume, a făcut să i se acorde, după cum bine ştim, importanța decisivă şi să. fie considerată ca unica. modalitate de interpretare a devenirii societăților umane cu puternice accente finaliste.

Însă, atât teoriile şi curentele sociologiei funcționaliste, cât şi cele acționaliste au acordat un rol major schimbării sociale, ambele orientări aducând elemente utile în interpretarea fenomenelor şi proceselor sociale specifice tranziției în România postrevoluționară.

Utilizăm concomitent conceptul de schimbare şi de tranziție din două considerente, unul pragmatic şi altui teoretic:

1. Deoarece în viața socială şi politică românească se afirmă că nu a avut loc, momentan, propriu-zis o schimbare socială.
2. Deoarece mulți sociologi consideră că se poate vorbi cu adevărat de schimbare socială doar atunci când ea devine fapt de viață cotidiană, face parte din această realitate.

Însă, împărtăşesc ideea că în aprecierea schimbărilor sociale din momentul de față, trebuie pornit de la acea accepțiune potrivit căreia prin această noțiune se înțeleg "toate transformările observabile în timp, care afectează structura sau funcționarea organizării sociale a unei colectivități date şi modifică cursul istoriei sale"[1].

---

[1] R. Guy, *Introduction ŕ la sociologe générale,* vol. III: *Le Changement social,* Montréal, Edition H.M.H., p. 326.

Or, fără îndoială anumite structuri sociale, la special instituționale, dar nu numai, au suferit modificări incontestabile, chiar dacă nu de esență. Deci suntem în situația în care multe lucruri s-au modificat întro asemenea manieră încât putem vorbi de schimbare pentru aceste elemente, dar toleranța variabilelor esențiale ale sistemului n-a putut fi încă depășită. Și dacă admitem că orice sistem social este dinamic, atunci când acesta suportă schimbări în câteva elemente, ele afectează raporturile lor cu alte elemente. Schimbarea întro instituție, practic socială antrenează o schimbare în altele, conducând la recrearea unui nou echilibru. În același timp trebuie ținut cont, că, alături de factorii interni de schimbare a sistemului, cei exteriori pot fi surse de schimbare în aceeași măsură ca și primii. Chiar și întro societate închisă, care ignoră schimbările, acestea se produc.

Pentru a înțelege cum și în ce sens se produc schimbările sociale trebuie pornit totdeauna de la cadrele structurale ale societății "care definesc un câmp cultural sau raporturi de clasă pentru a înțelege funcționarea unităților sociale concrete"[1]. Și trebuie răspuns la câteva întrebări esențiale: ce este schimbarea?; cum se face?; care sunt direcțiile ei?; care este ritmul?; pentru ce au loc schimbările?; ce le-a făcut posibile?; care sunt principalii factori ai schimbării?

Oprindu-ne în acest caz ia prima întrebare, răspunsul este că schimbarea socială vizează, în primul rând, modificările ce afectează structura socială. Ca atare, una din consecințele imediate o constituie o altă stratificare socială, crearea unor noi raporturi sociale. Deci, din primul moment ajungem la necesitatea elucidării acestor aspecte, cu atât mai mult cu cât se face și trecerea de la ideologia "omogenizării'' fie chiar și prin eterogenitate, la aceea a stratificării, a diferențierii și a inegalității sociale, deci la o nouă ordâne sau suprapunere ierarhică a grupurilor umanejn societate.

Conținutul și dimensiunile stratificării sociale suportă discuții foarte ample ce nu pot fi nicicum subiectul acestei comunicări, însă socotim necesar să facem câteva referiri la câteva criterii ce pot avea valoare operațională în studierea realității românești în lucrările autohtone s-a pornit fie de la trei indicatori, de la ceea ce Honorma Cazacu denumea "nucleul status-ului" (ocupație-instrucție-venit), fie de la 10 indicatori, la Cătălin Zamfir, pentru definirea poziției sociale (vârstă; nivel de școlarizare; mediu social de proveniență; venitul familiei; numărul de copii; poziția ierarhică; apropierea

[1] A. Touraine, *Pour la sociologie,* Paris, Edition du Seul, 1974.

de sfera serviciilor; categoria socio-profesională; situația familială; sexul), multiplicându-se în cercetările mai noi. Mai mult sau mai puțin, toate cercetările de acest tip au în vedere şi concepția lui Max Weber asupra grupurilor de status, teorie ce operează cu o multitudine de alți factori din care unii pot explicita şi multe din realitățile noastre actuale.

Comunicarea de față se doreşte doar o semnalare a unei probleme sociale, menită să ofere eventual o posibilă explicație a ceea ce se mtîmplă în societatea românească, o încercare de a reveni şi la explicația sociologică a tranziției, a societății în schimbare. Momentan, predomină încă explicația, diagnoza şi prognoza politică mai mult sau mai puțin elaborată, dar să nu uităm că şi politicul, ca şi economicul are o explicație sociologică, care poate ar putea dezamorsa multe conflicte reale şi potențiale. Sociologia ca şi alte domenii ale aşa-numitelor ştiințe sociale, ca şi întreaga societate civilă românească, este încă complexată de "viciile" ideologiei marxiste, dar şi de limitele obiective în care lucrează, de blocajele instituționale şi individuale.

Revenind la schimbările din structura socială, trebuie menționat că în lucrările de profil mai noi se porneşte de la ideea diferențierii sociale, ca inegalitate socială ce prezintă mai multe dimensiuni gândite în funcție de: modul de gândire şi comportamentul populației analizate; modelele teoretice din care este dedusă; diferențierile sesizabile empiric[1].

Interesul pentru o asemenea abordare rezidă din prima condiție enun țată cât şi din sublinierea că resursele, ca izvoare ale posibilităților materia le, nu trebuie confundate cu cauzele inegalității sociale şi, în prezent, nu este relevant pentru o anume poziție socială, mărimea, volumul venitului sau al averii, ci modul în care se folosesc posibilitățile materiale[2]. Deci operând cu o asemenea concepție se poate face legătură cu calitatea vieții şi cu stilurile de viață.

În această relație intervine un concept nou utilizat de K.M. Bolte şi L. Hradil, cel de *onoare a poziției* sociale[3], concept întâlnit şi în alte lucrări recente de acest gen) şi care *reflectă poziția socială* (grupuri de oameni care pe baza unor trăsături comune şi comunități de gândire şi acțiune cunosc o evaluare specifică) obiectivată într-un anume *stil de viață.* Acesta din urmă porneşte de la tradițiile proprii, relațiile sociale individualizate,

---

[1] K.M. Botta, L. Hradil, *Soziale Ungleichheit în der Bundesrepublik Deutschland,* Opladen, Leske-Budrich, 1988.
[2] *Idern,* p. 28.
[3] *Idem,* p. 30.

preferințe/refuz, educație, origine, poziție de decizie şi/sau conducere. Stil de viață care determină la riadul lui *identitatea personală* (Cătălin Zamfir). În acest punct se întâlnesc cele trei elemente ale raportului luat în discuție, cu referire directă la tranziție.

În condițiile tranziției, aşa cum arată Alain Touraine, utopia cea mai răspindiîă este dorința de a-ți păstra identitatea socială în cadrul procesului de schimbare, întro manieră, în care fiecare doreşte să devină altceva fără a înceta să fie el însuşi[1]. Dar, răsturnările din societate prin ele însele conduc la o altă stratificare socială şi nu sunt posibile fără aceasta. Acest blocaj în fața schimbării se reflectă cei mai direct în stilurile de viață actuale, care încearcă să grefeze aspirații mai vechi sau mai noi pe valori, pe modele culturale, inadecvate noilor structuri sociale în formare, ceea ce denotă o puternică incongruență a status-urilor de poziție. Strategiile individuale ale schimbării, reflectate în stilurile de viață neconsolidate, incongruente, contradictorii, sugerează tendințele de stratificare socială şi sunt de fapt acele "cutii de rezonanță" (Cătălin Zamfir) ale oscilațiilor sociale.

Între multiplii indicatori ai inegalității sociale: proprietate, status, poziție socială, stare socială, condiții de viață, repartizarea veniturilor, repartizarea averii, educație, prestigiu, siguranță/securitate socială, dezvoltarea infrastructurii, condiții de muncă, de timp liber, familie, căsătorie, relații sociale, contacte personale, un loc important revine factorilor de putere, instituțiilor politice, orientărilor politice, acțiunii şi participării politice, inclusiv violenței politice. Dacă pentru o societate stabilă şi prosperă, aceşti din urmă indicatori pot fi mai mult sau mai puțin semnificativi, pentru una săracă, nestructurată, bulversată de schimbări de tip revoluționar, pusă în fața unui nou mare experiment social netrăit încă de nimeni, factorii de putere, politici, dețin un rol major. Diferențele de putere, considerată în termeni foarte generali ca influență asupra onor grupuri mari de oameni, sunt şi o formă de inegalitate socială şi pot deveni cauze determinante ale acesteia. În situația actuală din România, se adevereşte acea axiomă aparent de domeniul simțului comun, enunțată ca o legitate de către Mauriee Duverger: cu cât nevoile şi aspirațiile unei colectivități sunt mai slab satisfăcute, cu atât creşte interesul pentru politică şi în special pentru acțiunea politică a membrilor colectivității respective[2]. Şi aici este cea mai

[1] Alain Touraine, *op. cit.,* p. 114.
[2] M. Duverger, *Introduction à la politique,* Paris, Gailimard, p. 29.

radicală schimbare, la nivelul structurării stilurilor de viață - de ia apatie şi dezinteres - la interes, angajare, militantism şi chiar violență politică, fiecare în parte putând fi nucleul unui stil de viață alternativ şi specific tocmai schimbării sociale, perioadei de tranziție. De aici rezultă un tip aparte de inegalitate sau de stratificare socială, ca un rezultai al unei con lucrări specifice dintre satisfacerea trebuințelor şi putere (G. Lenski).

Pornind de la relația strânsă dintre economic şi putere, puterea poate şi în alt mod produce diferențiere socială. Ea tratează în mod inegal diferitele structuri sociale, fie ca instituții, fie ca grupuri, categorii sociale (Teoria disparitățiior domeniilor vieții sociale), pentru a dobândi stabilitate economică, pentru a evita crizele politice şi a-şi asigura loialitatea maselor față de putere. De aici încă o formă de inegalitate foarte pregnantă pentru' momentul actual: se-ajunge ca acele sfere ale societății care nu "amenință" puterea, să aibă şanse puține de afirmare.

Puterea şi formele ei instituționalizate de exprimare sunt şi cauză şi efect ai diferențierii sociale şi generează, printre altele, stiluri de viață alternative, dintre care capătă importanța şi sub raport social pentru această perioadă cele grupate în jurul activităților militante de un fel sau altul. Importanța e dată de puterea ce o înmagazinează grupurile respective şi de consecințele ce le pot avea asupra societății româneşti în schimbare. Aici se încadrează, în raport cu diferențierea socială, congruența de status, consistența modelelor culturale, implicit a valorilor adoptate şi multe alte raporturi ce aşteaptă o diagnoză sociologică.

ARMONIZAREA RELAȚIILOR SOCIALE - COMPONENTĂ IMPORTANTĂ A CALITĂȚII VIEȚII

Ioan BOGDAN

Comunicarea îşi propune să abordeze doar exemplificativ, unele probleme reale din peisajul relațiilor sociale, mai cu seamă al celor civice, din societatea noastră, pentru a sublinia convingerea pe care o am, că dacă se acordă mai multă atenție acestor relații, de către toți factorii implicați, soluțiile vor avea efecte pozitive profunde, imediate şi certe în pianul calității vieții acestui popor vitregit, chinuit.

Sunt conştient că abordarea acestor probleme este dificilă, îmbrăcând atât de des haină politică, dar nu mă îndoiesc că este importantă în special acum când societatea românească se află în plin proces de aşezare pe noi temelii a relațiilor sociale, structurate şi aşezate în ultima jumătate de secol, după cum ştim, pe cu totul alte criterii. .

Abordarea acestor probleme de către factorii avizați, este de asemenea o necesitate reală şi actuală, întrucât, prin legile pe care le adoptă trebuie creat cadrul normativ care nu numai să permită, dar şi să stimuleze aşezarea, raporturilor sociale pe bazele unei democrații şi libertăți autentice. Cerințele enunțate, cu referire specială la Parlament, devin evidente dacă ne reamintim că până în decembrie 1989 nu au existat preocupări sistematice, organizate, în domeniul armonizării relațiilor sociale. Aşa stînd lucrurile, ne-am întrebat, firesc, încotro să ne-îndreptăm solicitările pentru o . documentare,' o informare minimă, atât de necesare în restructurarea legislației moştenite.

În concluzie, nu ne propunem să abordăm concepte, metode, modalități de cercetare, sau alte aspecte de strictă specialitate, ci doar să punem nişte probleme pe care considerăm că le întâlnim nesoluționate, la tot pasul, aşteptând să fie abordate ştiințific, cu profesionalitate şi responsabilitate.

Iată cele câteva exemple alese pentru susținerea ideilor prezentate.

Restructurarea şi aşezarea relațiilor de proprietate în România, în perioada de tranziție spre economia de piață, insuficient studiate şi uneori târziu reglementate legislativ, au creat şi creează tensiuni sociale de o duritate deosebită. Țărani paşnici, au ajuns să se lovească reciproc cu

securi şi sape, au intrat unul cu plugul în terenul altuia, şi-au demolat reciproc gardurile, bat sălile tribunalelor. Nu sunt necesare, cred, argumente pentru a evalua pierderile materiale ocazionate de aceste stări de lucrări, fără a mai vorbi de implicațiile tensiunilor, toate cu impact sever asupra calității vieții.

La locurile de muncă, democrația şi libertatea, prost înțelese, pe lângă pierderile de substanță, de producție, antrenează pierderi mari în câştiguî oamenilor, fără a mai menționa şi aici implicațiile tensiunilor. Unii vin la lucru, dar nu pot lucra pentru că alții, care trebuie să le asigure asistența tehnică, materiale şi celelalte condiții lipsesc, alergând după satisfacerea intereselor personale în altă parte, chiar în străinătate, de parcă noi românii am fi într-un concediu permanent.

Deşi toți recunoaştem birocrația ca pe un flagel care biciuieşte societatea noastră, întro măsură greu de comparat, cu toate măsurile legislative luate, bietul om aşteaptă neputincios, încă atât de des în spatele ghişeelor închise bunăvoința unor funcționari publici, care nici în ceasul al doisprezecelea nu au înțeles că posturile lor s-au creat pentru oameni şi că ei sunt la dispoziția oamenilor şi nu oamenii la bunul lor plac.

Strada a devenit o arenă a busculadei, a lipsei bunului simț şi impolitețe, culmea de multe ori făcându-se aceste lucruri în numele democrației şi libertății. Parcă ar fi atât de greu să se înțeleagă că limitele democrației şi libertății unuia sunt acolo unde începe să se tulbure drepturile democratice şi libertatea celuilalt. Am convingerea că o reflexie superficială chiar asupra acestor aspecte pune în evidență faptul că prin degenerările amintite nu se creează doar stări de stres, ci efecte economice negative care se propagă direct în nivelul nostru de trai, în calitatea vieții noastre.

Acum mă refer la circulația rutieră, din sistemul nostru de transporturi.

Redau un aspect care pare banal. L-am ales intenționat pentru a sublinia complexitatea relațiilor sociale ce se cer investigate. Cred că vi se pare şi dumneavoastră curios cum oameni, chiar dintre cei cu un anumit nivel de instrucție, de cultură, iau o poziție libertină la volan, scot coatele pe portieră şi discută la stop fără grijă, fără să țină seama că distracția lor se face pe benzina şi uzura motoarelor celor care se găsesc în spate şi pierd culoarea verde.

În unitățile de cultură, de sănătate, sport se găsesc inşi care degradează bunurile acestora, deşi cu ale lor proprii sunt foarte zgârciți şi atenți. Sunt scaune, vitrine, mobilier, alte bunuri degradate din lipsa simțului civic, care au efecte economice negative nemijlocite şi imediate asupra

calității vieții noastre Tot în aceste instituții, mai cu seamă în cele de sănătate, se mențin mentalități inumane, chiar și la personalul cu pregătire superioară. S-a ajuns până acolo încât unora li s-a atrofiat simțul milei și al respectului față de suferințele oamenilor.

Nu mă voi mai referi la relațiile civice degradate pe care le rntilnim în comerț, în unitățile de servicii etc, convins că ele vor fi abordate de specialiștii care au comunicări referitoare la aceste domenii,

Închei șirul exemplelor pe care am vrut să le prezint, nu pentru că am epuizat problematica enunțată, ci din convingerea că timpul, ca resursa, vizează cel mai pregnant calitatea vieții.

Îngăduiți-mi să mai aduc în atenție doar faptul că și în relațiile de familie și-au găsit loc în această perioadă stări de lucruri care degradează calitatea, vieții, unele accentuând fenomenele negative care se manifestau în regimul înlăturat.

Iată de ce am îndrăznit, nespecialist fiind, să mă ocup de aceste câteva probleme, cu speranța că se va degaja concluzia că presa, televiziunea, cinematografia și alți factori implicați își vor regândi programele de activitate și că vor acorda o cu totul altă atenție problemelor care m mod justificat și profund preocupă orice cetățean cinstit al României.

De asemenea, sunt convins că specialiștii vor așeza mai bine aceste probleme în plaja cercetării științifice și că vor avansa Guvernului și Parlamentului acele inițiative legislative care să ducă la așezarea relațiilor sociale în societatea românească pe făgașul pe care îl dorim și la nivelul calitativ pe care îl merităm cei mai mulți dintre noi.

Cineva, mi-a atras atenția că în România a existat cândva Institutul Social Român “Dimitrie Gusti”.

În fața problemelor pe care le-am prezentat și nu numai a lor, am convingerea intimă că se impune necesitatea regândirii și întăririi organismelor care să preia studiul competent în domeniile de larg interes cetățenesc care formează obiectul comunicării mele și în general al sesiunii științifice de astăzi.

Sub aspect economic, preocupările ia care m-am referit se înscriu între domeniile cele mai rentabile, întrucât nu reclamă resurse materiale, energetice sau financiare deosebite, în raport cu efectele lor pozitive pe planul calității vieții.

Cât privește satisfacția pe care o dăm oamenilor, cred că este evidentă, orice argumente fiind de prisos.

INFLUENȚE ALE DEZVOLTĂRII TURISMULUI ASUPRA CALITĂȚII VIEȚII

Valentin LAZEA

Procesul restructurării economiei româneşti presupune o reorientare a priorităților acordate diverselor ramuri, conform unor criterii, precum:

- existența avantajelor comparative față de alte ramuri în ceea ce priveşte dotarea cu resurse naturale, energetice, umane, tehnologice, informaționale etc;
- existența unor rezerve intrinseci de dezvoltare extensivă şi intensivă;
- posibilitatea ca ramura respectivă să contribuie, pe termen scurt, la creşterea sau, cel puțin, la menținerea calității vieții.

Conform tuturor acestor criterii, turismul trebuie să constituie o preocupare prioritară a factorilor de decizie economică, răspunzând imperativelor de moment ale procesului de restructurare.

În acest studiu focalizarea atenției se va face asupra raportului dintre turism şi calitatea vieții. Acest raport poate fi conceput sub două aspecte: o relație de cauzalitate directă, de creştere pe termen scurt a calității vieții datorată turismului şi o relație mediată, în care turismul induce anumite modificări în alte ramuri ale economiei naționale, care la rândul lor influențează nivelul calității vieții.

1. *Relația directă dintre turism şi calitatea vieții*

În țările dezvoltate, ramura turismului urmăreşte obiective de natură economică, socială şi ecologică. Fiecare din aceste obiective se răsfrânge direct asupra nivelului calității vieții.

1.1. Printre obiectivele economice pe care le urmăreşte dezvoltarea turismului se numără combaterea şomajului, prin crearea unui mare număr de locuri de muncă, ceea ce are un impact pozitiv asupra menținerii nivelului calității vieții. Totodată, turismul contribuie la dezvoltarea economică a acelor zone ale țării care sunt rămase în urmă, fapt de natură a atenua decalajele existente.

Totuşi, unele din obiectivele economice ale turismului pot veni în contradicție, pe termen scurt, cu cerințele de creştere a calității vieții. Dintre

aceste obiective amintim: practicarea unor preţuri şi tarife mai apropiate de valoarea mondială precum şi necesitatea de a atrage un număr cât mai mare de turişti străini întro capacitate de cazare şi aşa insuficientă.

Asupra acestui din urmă aspect vom stărui puţin, arătând că, pentru moment, necesităţile valutare ale ţării impun primatul obiectivelor economice asupra celor sociale. Cu alte cuvinte, opinia publică românească trebuie conştientizată de faptul că unul din cele mai eficiente exporturi pe care la poate efectua economia noastră este exportul turistic, ceea ce în termeni reali corespunde la o creştere a numărului vizitatorilor străini şi, prin urmare, la o reducere a posibilităţilor de cazare pentru populaţia autohtonă. Conflictul latent se poate rezolva printr-o creştere accentuată a capacităţii de cazare instalată, de la 420 mii locuri în prezent (sau 18 focuri de cazare la 1000 de cetăţeni rezidenţi, faţă de 72 locuri la mia de cetăţeni în Franţa, 156 locuri în Austria sau 181 locuri în Elveţia), la o cifră cel puţin dublă în următorii 10 ani. Nu trebuie să existe teama că-noile locuri de cazare vor reduce gradul de ocupare ai capacităţii de cazare (care, oricum, este printre cele mai ridicate din Europa) şi nici că noile capacităţi vor rămâne neutilizate, în ipoteza neatragerii turiştilor străini, întrucât cererea autohtonă e foarte mare. Pentru a ilustra acest aspect, vom arăta că între 1972 şi 1989, numărul total al turiştilor cazaţi în unităţile turistice a crescut de la 6,5 milioane la 12,9 milioane, cu toate impedimentele ridicate de conjunctura economică mondială şi naţională nefavorabile. întregul spor se datorează turiştilor autohtoni, ceea ce demonstrează amploarea cererii de servicii turistice.

1.2. Dintre obiectivele sociale ale turismului, de mare importanţă sunt: menţinerea unui interes pentru viaţă din partea bătrânilor, posibilitatea de a se descurca independent oferită tinerilor, refacerea fizică şi psihică a forţei de muncă după un an de activitate, posibilitatea oferită categoriilor celor mai dezavantajate de a beneficia de aşa-numitul “turism social”, precum şi tendinţele de a concilia diferitele culturi şi mentalităţi etno-geogra-fice. O politică socială viabilă nu poate să nu ţină seama de imensul rol pe care îl are turismul în aplanarea conflictelor generate de vârstă, ocupaţie, statutul social. De aceea, este imperios necesar ca toate categoriile populaţiei să poată beneficia şi în continuare de posibilităţi de călătorie şi de agrement. Experienţa unor alte ţări est-europene (Polonia, Ungaria) demonstrează că, odată cu liberalizarea preţurilor şi în domeniul turistic, păturilor largi ale populaţiei din ţările respective sunt puse în imposibilitatea de a beneficia de servicii turistice. Pentru ca fenomenul liberalizării preţurilor să nu afecteze

posibilitatea de agrement a populației noastre, trebuie prevăzută dezvoltarea unor forme de turism alternativ (parahotelier), care să permită vacanțele unor segmente extinse ale populației, în condițiile unor tarife accesibile. Aceste măsuri trebuie însoțite de alte prevederi, cum ar fi; suportarea de către sindicate, casele de pensii, organizațiile de tineret a unei părți a costurilor turistice, practicarea de prețuri diferențiate în extrasezon și pe zone geografice etc.

În nici un caz preeminența obiectivelor economice asupra celor sociale, de care aminteam mai înainte, nu trebuie să ducă la eliminarea unor potențiali consumatori din circuitele turistice. De altfel, urmând exemplul țărilor dezvoltate, turismul a încetat să mai fie considerat un lux, devenind pentru tot mai mulți o necesitate vitală. Sondajele de opinie au arătat că omul modern este mai degrabă predispus să facă economii în bugetul său zilnic, decât să renunțe la efectuarea activității turistice. Este adevărat că această tendință de considerare a turismului ca o componentă indispensabilă vieții civilizate a fost favorizată în țara noastră, în ultimii ani ai dictaturii, de cvasi-dispariția turiștilor străini, ceea ce a oferit posibilitatea unor cercuri tot mai largi de turişti autohtoni să se bucure de serviciile acestei ramuri. La fel de adevărat este însă şi faptul că, odată formată această obişnuință, ea va fi menținută chiar şi în condițiile întoarcerii turiștilor străini și a scăderii oportunităților de cazare.

O mare importanță o prezintă educarea în scop turistic a populației, îndeosebi a particularilor care doresc să-şi închirieze locuințele în acest scop. Pentru ca relația gazdă-turist - să nu fie una pur economică, de spoliere, care să lase un gust amar vizitatorului şi să-l împiedice de a mai reveni, este necesară o acțiune concertată, dusă prin unitățile de învățământ şi prin canalele mass-media, în scopul creeării interesului pentru cultură şi felul de a fi al “celuilalt”. Printr-o asemenea abordare, relația gazda-turist trece în sfera relațiilor cu adevărat umane, contribuind la îmbogățirea ambilor cu o experiență de viață memorabilă şi prefigurând o viitoare legătură pe termen lung. Totodată, particularul care oferă găzduire trebuie să se dezhare de deceniile de prejudecăți şi de xenofobie, înțelegând că, cel mai adesea, luxul pe care îl afişează turistul este, de fapt, un lux “de vacanță” pentru care poate că persoana în cauza a muncit un an întreg. Revenirea la tradiționala ospitalitate românească, la toleranța față de diversitatea altuia şi la acceptarea bunăstării acestuia ca fiind un fapt normal, constituie premisele morale pentru revigorarea unui turism orientat spre calitatea vieții.

În fine, dar nu în cele din urmă, obiectivele sociale ale turismului nu pot fi considerate complete dacă au ținem seama și de posibilitatea călătoriilor peste hotare, de lărgirea spirituală pe care o oferă acestea. Fără îndoială că întro primă etapă această deschidere a granițelor se concretizează, pentru majoritatea concetățenilor noștri, în satisfacerea unor interese de ordân material, a unor nevoi primare, care ne pot aduce, pe termen scurt oprobiul Europei. Trebuie însă înțeles că acesta este unul din prețurile care trebuie plătite pentru 45 de ani de închistare și că nu există alternativă, exceptând o nouă închistare. De aceea, fenomenul trebuie judecat în perspectivă, cu speranța că odată satisfăcute nevoile materiale (in fond, ținând și ele de calitatea vieții), interesul turistului român călătorind peste hotare se va deplasa spre domeniul spiritual, de cunoaștere și de asimilare a unor culturi diverse. De abia acest gen de turism, dezbărat de mercantilism, poate asigura o" creștere reală a calității vieții. Desigur, disponibilitățile valutare aîe țării pentru activitatea de turism extern sunt extrem de limitate, atâta timp cât încasările valutare ale acestei ramuri se cifrau la numai 35 milioane dolari în 1989.

Dar conștientizarea legăturii organice între încasări și resurse pentru turism se constituie ea însăși într-un impuls pentru stimularea primirii de mai mulți turiști străini, pentru dezvoltarea unor forme de turism la schimb ("au-pair"). În acest context, poate că merită reținută următoarea idee: având în vedere că o serie de state sunt debitoare nete față de România (îndeosebi unele țări arabe) și că rambursarea acestor datorii riscă să se prelungească sine die, poate ar fi oportun că o parte din datoriile respective să fie convertite în acțiuni turistice, țările debitoare obligându-se să cazeze și să deservească grupuri de turiști români fără perceperea plății.

1.3. Dintre obiectivele ecologice ale turismului se desprind cele legate de prezervarea anumitor colțuri ale naturii și menținerii lor în afara exploatării de către om (Delta Dunării, rezervațiile naturale din Retezat etc.) Propriu-zis, în aceste parcuri naturale nu trebuie să aibă loc nici chiar exploatarea turistică, pentru a se păstra caracterul lor intact, în folosul generațiilor viitoare.

În ce privește păstrarea unui mediu natural nealterat. cadrele de răspundere din domeniul turismului trebuie să ia în considerare adoptarea normelor vest-europene privind unele aspecte precum: prohibirea benzinelor cu un conținut ridicat de plumb, interzicerea deversării în mare a unor deșeuri și a pungilor de plastic, publicarea zilnică și informarea operativă a turiștilor în ce privește nivelul poluării și radioactivității etc.

Toate aspectele analizate mai sus reprezintă modalități directe de impact ale turismului asupra nivelului calității *vieții,* în cele ce urmează ne vom ocupa, pe scurt, de influența indirectă pe care turismul o induce asupra calității vieții prin intermediul altor ramuri.

2. *Relația indirectă dintre turism și calitatea vieții*

Atunci când ramurile economice se dezvoltă firesc, conform teoriei avanîajelor comparative, din aceasta nu are decât de dștigat calitatea vieții populației în cauză, deoarece raportul Efect/Efort rezultă întro Eficiență economică superioară. În acest sens, o reorienîare a ramurilor economice în aşa fel încât ele să deservească mai mult ca înainte agricultura, turismul, sfera serviciilor, reprezintă, pe termen lung, un câştig în privința calității vieții. Pentru exemplificare, vom analiza raporturile dintre turism şi agricultură, dintre turism şi industrie, dintre turism şi construcții, dintre turism şi comerț.

2.1. În cadrul procesului de potențare reciprocă ce are loc, turismul poate contribui la dezvoltarea agriculturii prin următoarele căi: oferirea unui debuşeu pentru surplusul relativ de forță de muncă ce există actualmente în agricultură; valorificarea superioară a materiilor prime şi a produselor agricole, prin vânzarea acestora aproape de locul unde se produc (crearea în fiecare localitate a unei întreprinderi de preparat şi ambalat alimente); exploatarea, în comun cu agricultura, a noilor surse de energie neconvențională; utilizarea, împreună cu agricultura, a unei baze informatice comune ce urmează a fi creată.

La rândul său, agricultura poate contribui la dezvoltarea turismului prin: valorificarea tradițiilor etno-culturale ale satului românesc; oferirea de materii prime ieftine şi accesibile; activitatea de zonare şi de păstrare în afara exploatării agricole a unor terenuri etc.

2.2. Relația dintre turism şi industrie prezintă anumite particularități, în sensul că activitatea turistică stimulează, cu precădere, dezvoltarea ramurilor industriale producătoare de bunuri de consum, adică exact a acelor ramuri care au un rol major în asigurarea calității vieții.

În acest context, turismul stimulează producția industrială nu numai prin cererea directă pe care i-o adresează (şi care este foarte mare, îndeosebi în domeniul bunurilor de folosință îndelungată - mobilier, aparatură electrotehnică, faianță - care prezintă un grad ridicat de uzură), ci şi, indirect, prin stimularea importului de completare ia astfel de bunuri. Acest import de mobilier, aparatură, faianță, este, el însuşi, un factor catalizator al eficienței industriei autohtone, întrucât introduce un element

concu-. renţial care face industria românească să fie vital interesată în îmbunătăţirea standardelor calitative. Or, turismul, dacă i s-ar oferi posibilitatea să plătească în valută pentru importurile pe care le consideră necesare, ar grăbi tocmai această aliniere a industriei româneşti la standardele de exigenţă internaţionale, fapt cu consecinţe notabile asupra nivelului calităţii vieţii.

De asemenea, turismul românesc este vital interesat în depistarea şi exploatarea unor noi surse de energie care să-i permită prestarea de servicii în extrasezon şi reducerea gradului de sezonalitate. În acest sens, poate că n-ar fi lipsită de interes implicarea cu fonduri băneşti a Departamentului Turismului în activitatea de prospectare şi valorificare a energiei geotermale din Câmpia Română şi din câmpia de Vest, sursă care se pretează perfect la întrebuinţări menajere şi turistice.

În ceea ce priveşte industriile grele, mari consumatoare de materiale şi energointensive, care în mod inevitabil vor trebui să-şi restrîngă şi să-şi efîcientizeze activitatea, turismul oferă şansa angajării personalului disponibilizat, având posibilitatea de a crea 200.000 de noi locuri de muncă în intervalul următor de 5-8 ani, în paralel cu creşterea corespunzătoare a capacităţii de cazare.

2.3. Relaţia dintre turism şi construcţii este, de asemeni, benefică pentru ambele ramuri şi, în final, pentru întreaga economie. Astfel, prin necesarul său de noi capacităţi de cazare, turismul oferă de lucru forţei de muncă disponibilizată de pe marile şantiere “faraonice” care nu aduceau nici un fel de eficienţă economică; totodată, prin viitoarea dispersie relativ omogenă în spaţiul ţării, turismul creează oportunitatea utilizării unor resurse ieftine şi abundente precum materialele de construcţii şi asigură apropierea de zonele natale ale unor constructori care s-au dezrădăcinat devenind adevăraţi “nomazi”, cu toate consecinţele sociale nefaste ce decurg de aici.

2.4. Nu putem încheia fără a arăta relaţia nouă care trebuie să se instituie între turism şi comerţ. Naşterea acestei noi relaţii este dictată nu atât de reunirea celor două domenii de activitate sub egida aceluiaşi minister (Ministerul Comerţului şi Turismului), cât de necesitatea imperioasă de a asigura cetăţeanului aflat la odihnă întreaga gamă de produse de care are nevoie. Nu este exagerat a spune că o mare parte a deficienţelor de care suferă turismul nostru este indusă de deficienţele de care suferă comerţul. O previziune lucidă arată că situaţia în comerţ nu se va reglementa mai repede de 2-3 ani, termen necesar pentru ca o concurenţă

reală să poată umple rafturile magazinelor. Cum în tot acest interval de timp, turismul nu-şi poate permite să stagneze, sugerăm următoarea soluție de compromis (întâmpinată foarte contradictoriu de specialiştii cărora le-a fost prezentată).

Pe o perioadă limitată de timp, până când producția şi desfacerea mărfurilor vor asigura bunurile necesare turismului, propunem înființarea unor circuite comerciale închise, limitate la unitățile turistice. Cumpărarea de bunuri din aceste circuite comerciale ar urma să se facă numai de către persoanele care dovedesc prin acte că reprezintă, în acel moment, consumatori turistici (începând cu o noapte de cazare în sus). În ciuda inerentelor "scăpări" de marfă la care ar fi supus sistemul de către o piață macroeconomică nesatisfăcută, considerăm că modelul merita să fie experimentat, cel puțin la câteva unități turistice, întrucât conferă clientului turistic certitudinea că, măcar cele 3 săptămâni cât va fi în concediu, nu va duce lipsă de nimic.

Încheiem aici aceste sumare considerații privind relația dintre ramura turismului şi calitatea vieții. Pentru cei interesați de amănunte suplimentare, recomandăm consultarea capitolului II din lucrarea "Restructurări în economie în condițiile creşterii eficienței economice şi a calității vieții", editată de ICRISI.

CALITATEA VIEȚII DE MUNCĂ

Tema de mai sus, deşi prezentată în dezbaterile sociologice şi economice de foarte mult timp, nu s-a bucurat de o tratare sistematică şi pe termen lung în instituțiile din țara noastră. Calitatea vieții de muncă este o realitate în continuă devenire, un dat real cu o mare varietate de stări. Ea se diferențiază nu numai în sens vertical, ca nivel înalt sau slab, dar şi ca specific pe relativ acelaşi profil de dezvoltare. Pentru a cunoaşte şi eventual influența această realitate prin elaborarea unor programe şi politici sociale adecvate sunt anterior necesare operațiile de conceptualizare, măsurare şi diagnoză a calității vieții de muncă.

Conceptul de calitate a vieții de muncă rezultă dintr-un proces complex de analiză a realității sociale circumscrisă în perimetrul muncii Ea se relevă ca o construcție teoretică multidimensională ce poate fi redatăprintr-un ansamblu de informații, descrieri şi indicatori specifici Pentru a o schița se iau în calcul conținutul muncii, condițiile de muncă şi organizarea muncii, cu elementele lor caracteristice pornind de la locul de muncă până la piața muncii şi influențele stării societății şi ale tendințelor manifestate pe plan mondial Abordarea acestei teme are un scop fundamental - sporirea cunoaşterii şti-inţfice asupra unei laturi importante a vieții sociale, individuale şi colective, dezvoltarea şi aplicarea cu folos a politicii sociale în problemele legate de muncă.

Trecere la economia de piață, reforma economică şi socială pe care le cunoaşte societatea românească în prezent au implicați profunde şi multilaterale asupra întregului domeniu al muncă. Schimbarea se anunță atât de amplă încât se poate vorbi de o nouă calitatea a muncii, spre deosebire de cum se prezenta munca strict etatizată şi planificată centralizat în anii trecut. Dacă specificul muncii nu este atât efortul, consumul fizic şi nervos, ci conştiința scopului, a obiectivului muncii, organizarea mijloacelor şi utilizarea rațională a resurselor, atunci noile condiții tehnologice şi sociale oferă posibilitatea unui nou nivel al răspunderii şi inițiativei în muncă.

Pe de altă parte, calitatea muncii este cheia calități vieții umane. Abordarea calități vieții fără precizarea surselor de asigurare a ei este nu numai superfluă, dar şi aducătoare de iluzionări dureroase. Competiția economică devine tot mai acerbă Ea apare ca un factor extern, dar intrarea în concurență şi rezultatul final depind de deciziile interne ale unei anumite

societăți. Încercând să le înscriem întro ordâne de priorități, în lumina experienței internaționale, organizarea pieței muncii ar ocupa locul întâi Actorii acestei piețe sunt, pe de o parte, antreprenorii, patronatul, parțial statul, ca deținător de patrimoniu și comenzi al căror rol este de a formula cererea și, pe de altă parte, forța de muncă propriu-zisă, activă și ocupată, cu instituțiile specifice, care împreună compun oferta, sindicatele și din nou instituțiile de stat cu rol de negociere, deplasare și de asigurare a protecției sociale.

Performanța profesională și economică este indispensabilă, și din ce în ce mai mult, legată de gradul de mobilizare a resurselor umane. Remunerarea muncii, salarizarea constituie elementul de bază pe care economia de piață l-a operationalizat pentru angajarea și stimularea unei munci eficiente, rentabile, de calitate. O particularitate a societăților ce se autointitulau "societate" a fost ce un economist american denumea recent "jaful salariilor scăzute". Era inevitabil cum de altfel se înămplă, ca în condițiile unei treceri rapide la economia de piață, sistemul vechi de retribuire, să exploateze în trepte și să fie instituite noi forme, adecvate de salarizare a muncii Acest proces se prezintă ca generator al celor mai mari consecințe pe plan social Cum piața nu este un mecanism care să funcționeze ideal și după mai multe sisteme valorice se impune studierea influențelor noilor forme de plată a muncii, de obținere a veniturilor pentru a corectadiscrepanțele și injustițiile dăunătoare progresului economico-social, inumane și socialmente intolerabile. în acest context, cercetarea științifică a mecanismului de avantajare/dezavantajare social-economică se impune pentru a elimina tendințele intervenționiste în sensul omogenizării, egalitarismului sau al creării unor injustiții, prin avantajări nejustificabile.

Formarea și calificarea forței de muncă, promovarea în muncă, mobilitatea profesională orizontală, verticală și geografică, evaluarea potențialelor individuale și valorificarea lor în viața social-economică, exprimă nu numai o gamă de trăsături ale calității vieții de muncă, dar și izvoare de îmbogățire, de umanizare a muncii E necesar ca toate acestea să fie organic sudate prin crearea unei noi coeziuni sociale, sub forma unității și solidarității microgrupului, a echipei de lucru, a loialității față de întreprindere sau instituție și a demnității naționale.

Un element cheie al politicii sociale în condițiile economiei de piață îl constituie sistemul de asistență și securitate socială. Articularea lui în societatea noastră actuală presupune introducerea unor elemente care nu au avut drept de existență în economia de stat, cum ar fi ajutorul de șomaj,

case de pensii particulare, noi criterii de acordare a concediilor, pensiilor sau diferitelor forme de ajutoare materiale.

Ca domeniu predilect pentru cercetarea socială s-au instalat de mai mulți ani analiza și anticiparea revoluției științifico-tehnice, a mutațiilor pe care le produce asupra muncii progresul tehnic și științific. Astăzi cunoaște o audiență tot mai mare un curent de gândire care încearcă să acrediteze ideea că societățile cele mai dezvoltate din lume se găsesc ele însele întro fază de tranziție, de la societatea industrială la cea informațională. Studierea și cunoașterea noilor tehnologii și a impactului lor asupra vieții de muncă ar fi deosebit de utile României, care se află la ora unor decizii majore în domeniul retehnologizării.

Condițiile de muncă sunt dependente de nivelul de dezvoltare, de tehnologiile utilizate, de modelele de organizare și de managementul practicat, de cultura societății și sistemul său de protecție, acesta din urmă mai ales pentru domeniile cu riscuri profesionale deosebite. În economia și societatea românească cerințele pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă, începând cu cele mai elementare exigențe de igienăși pînăla cele mai performante modele de organizare a muncii au un caracter acut, urgent și se pun aproape pentru fiecare loc de muncă. De aceea problema nu poate fi soluționată prin jumătăți de măsură, ci numai ca o parte integrantă a ansamblului reformei social-economice care se desfășoară în prezent în țara noastră. Este cunoscut deja cade la un anumit nivel de salarizare în sus, formele de recompensare prin plata în bănia condițiilor proaste, dăunătoare de lucru sau a muncilor penibile nu mai au nici efect pozitiv de ameliorare a muncii și calității vieții de muncă. Progresul social presupune și îmbunătățirea condițiilor de muncă sub toate aspectele. Aceasta reclamă însă în prealabil evaluarea celor mai periculoase condiții de muncă pentru viața omului, a măsurii în care acestea pot fi schimbate și a costurilor acestei ameliorări.

Un însoțitor mai mult sau mai puțin așteptat și dorit al reformei economico-sociale este activizarea mișcării revendicative, a conflictelor de mundă și a mișcării sindicale. Amplele procese ca privatizarea, împroprietărirea, noile forme de salarizare, asigurarea unor condiții decente de muncă au în personalul muncitor un interlocutor redutabil, care nu mai poate fi desconsiderat. Problema mai largă care se pune în contextul actual este asigurarea premiselor unui autentic dialog social, exersarea lui prin formarea relațiilor - de partenariat între organismele de stat, patronat, conducerea unităților, sindicate și masa de salariați Este de dorit ca

cercetarea ştiinţifică a mişcării revendicative, sindicale, a conflictelor de muncă să compenseze cât mai repede lipsa de exprienţă în privinţa receptivităţi reciproce, a organizării şi negocierii dintre toţi partenerii sociali.

Deviza "printr-o nouă calitate a muncii o nouă calitate a vieţii", stă, chiar dacă nu este totdeauna formulată răspicat, la baza performanţelor tuturor societăţilor dezvoltate. Cerinţele de umanizare a muncii se prezintă ca o acţiune continuă Profesionalismul şi competenţa sunt condiţii ale succesului economic, şi criterii de credibilitate, rezonabilitate şi permisivitate în circuitul mondial de valori Calitatea umană a muncii trebuie să-şi ocupe locul pe care-l merită în ierarhia valorilor individuale şi sociale.

PIAȚA MUNCII - NIVELUL DE TRAI ȘI PROTECȚIA SOCIALĂ

Gheorghe RĂBOACĂ

Trecerea la economia de piață în fara noastră a marcat crearea.şi a unei noi piețe a muncii, adoptarea unor mecanisme noi, corespunzătoare, de realizare a corelațiilor dintre dezvoltarea economică şi nivelul de trai, calitatea muncii şi a vieții.

Mecanismul nou al pieței muncii poartă în ei, sau mai bine zis, va trebui să poarte, în cele din urmă, ca o caracteristică definitorie, fundamentală, pecetea recunoaşterii corespunzătoare a valorii umane, a ierarhiei acestei valori, pecetea performanței de care este în stare fiecare persoană aptă de muncă.

Recunoscând şi protejând valoarea în general şi valoarea umană în special, noua piață a muncii introduce de fapt un profund stimulent în sfera celei mai importante forțe de producție a societății umane - omul. Prin această recunoaştere a valorii umane, a inovației şi creației, noua piață a muncii este stimulativă şi echitabilă, pentru că recunoaşte nu numai nevoia protecției valorilor înalte, dar asigură o protecție socială pentru toate valorile de la baza ierarhiei, precum şi a valorilor în formare. Din păcate, acum, în acest stadiu de edificare a pieței muncii, nici unii nici alții nu pot fi cum se cuvine protejați social fie datorită presiunii puternice către egalitarism şi "omogenizare" moştenite, fie datorită scăderii producției şi degradării multor premise ale acesteia în anul 1990. Fără a încerca să epuizăm caracteristicile formative ale noii piețe a muncii, credem că cele arătate sunt suficiente totuşi pentru a înțelege corelațiile noi care se creează, odată cu noua piață a muncii, între dezvoltarea economică şi bunăstarea poporului, ca şi între acestea şi protecția socială.

Multe din aceste corelații, decurgând din noul mecanism al pieței muncii, datorită unui ansamblu de măsuri de stimulare şi protecție socială luate de guvernul României, sunt astăzi destui de relevante, chiar dacă unele premise obiective au lipsit sau abia sunt în formare. Avem în vedere, de pildă, faptul că structurile economice sunt practic aceleaşi, iar cele de conducere sunt fie în formare, fie în faza de rodaj. De aceea şi credem că în loc să ne lansăm în analize şi considerații critice, apreciem că este mult mai

constructiv să aducem în atenție noi elemente de judecată din experiența internațională care pot să se dovedească de real folos atât în proiectarea structurilor, în redimensionarea lor, în realizarea procesului de privatizare, cât şi în continua corectare şi perfecționare a mecanismului actual al pieței muncii.

Aşadar, din această perspectivă a experienței internaționale, ne propunem ca, în comunicarea de față, să aducem în atenție o serie de tendințe, concluzii şi soluții care se pot dovedi prețioase în demersul consecvent al Guvernului român de realizare, întro perioadă cât mai scurtă, a tranziției la economia de piață.

Ar fi greşit să se creadă că organizarea pe baze eficiente a pieței muncii este o preocupare specifică României sau fostelor țări socialiste. Ea este o preocupare de seamă a tuturor țărilor, inclusiv a celor industrializate, puternic dezvoltate.

Dincolo de cauzele particulare-specifice, căutările de organizare eficientă şi de perfecționare a pieței muncii sunt legate de o trăsătură comună, de ascuțire a competiției economice internaționale.

Direcția principală de eficientizare a pieței muncii este flexibilitatea - devenită temă majoră în literatura şi practica internațională, în toate țările.

Problema nu e nouă. Economiştii francezi neoclasici, Rueff şi Pigou au atras atenția asupra rigidității salariilor, indemnizației de şomaj, în general asupra compartimentării şi rigidității pieței muncii. Economistul american, R. Solow, întro alocuțiune rostită la Asociația, economiştilor americani în 1979, afirmă că piața muncii este un eşec.

De două decenii problema eliminării rigidității şi a flexibilității pieței muncii a devenit, la ordânea zilei, o temă centrală. În perioada de expansiune economică care a precedat actuala criză prelungită, s-au afirmat şi acumulat contradicții serioase în sfera instituțiilor, politicile sociale, în sistemul de negociere, în organizarea producției şi muncii.

Datorită prelungirii crizei, astăzi sunt foarte insistente şi vizibile eforturile de flexibilizare şi eficientizare a pieței muncii în toate țările. Remarcăm că flexibilizarea este observată pe toate fronturile, în accepțiunea ei cea mai largă, sub aspectele tehnic, organizatoric, al pregătirii forței de muncă, instituțional, legislativ etc.

În acelaşi timp, discuțiile în jurul flexibilității pieței muncii au devenit mai aprinse ca oricând. Unii susțin că flexibilitatea este un remediu miraculos, o veritabilă formulă magică, capabilă să rezolve problemele contemporane. Alții pun la îndoială asemenea virtuți ale flexibilității,

formulând critici severe la adresa studiilor şi analizelor care exagerează unele fapte, dar trec cu vederea unele realități.

Care sunt consecințele flexibilizării până acum? Pe de o parte, au apărut, s-au dezvoltat şi tind să ia proporții o serie de munci precare, atipice, cum sunt: munca cu timp parțial, cumulul de 2-4 locuri de muncă, munca sezonieră, munca la domiciliu, munca independentă, munca în subantrepriză pentru lucrări contractate de alții etc. În timp ce aceste munci non standard s-au dezvoltat, volumul general al ocupării a scăzut; structura ocupării s-a înrăutățit din punct de vedere calitativ sub toate aspectele; venitul din muncă a scăzut, mulți preferind şi salarii mai mici ca înainte; în fine, datorită dezvoltării muncilor atipice, forța de negociere a sindicatelor este în scădere.

Punctele de vedere ale diferiților agenți sociali față de aceste probleme şi față de flexibilitatea pieței muncii sunt diferite, dacă ținem seama de cele arătate mai sus. Astfel:

- sindicatele manifestă neîncredere în obiectivele flexibilității şi mijloacele prin care se realizează;
- patronii sunt în întregime de acord cu flexibilitatea pieței muncii în demersul lor permanent de a căpăta o marjă de manevră mai confortabilă pe piața muncii;
- guvernul este şi ei favorabil flexibilității.

Trecând şi peste variatele şi numeroasele propuneri de implantare a flexibilității credem necesar să relevăm că flexibilitatea este considerată, în general, ca având locul său distinct în procesul de căutare generală a formelor de organizare moderne, corespunzătoare progresului tehnic, evoluției economice şi sociale. Flexibilitatea este considerată ca un factor cheie al mutațiilor şi dialogului social contemporan. Deschizând căi noi, originale către alte stiluri de trai şi de muncă, flexibilitatea ne apare ca o premisă a unei noi societăți industriale.

Cât de seducătoare este ideea unui muncitor multivalent, mobil între posturi de muncă, între meserii, profesii, între întreprinderi şi regiuni. Şi, cu toate acestea, flexibilitatea în ansamblul ei nu poate fi adoptată necondiționat. Pentru ca în viitor flexibilitatea să fie promovată este imperios necesar să se asigure mediul social al mobilității (locuința, transportul, securitatea ocupării, formarea profesională etc), iar pe de altă parte, adaptarea cadrului legislativ (proteguitor) la exigențele economiei şi ale noilor forme de ocupare.

Or, în prezent, există o tendință de trecere sub tăcere, sub aspectul dreptului la protecția socială, a tuturor formelor de muncă precară. Din această cauză, evident, are loc un proces de compromitere (deteriorare) a sănătății, a veniturilor, a ocupării și, în genere, a condițiilor de viață ale lucrătorilor. Se crede că reflecțiile ar trebui să se îndrepte asupra creării unui drept al muncii flexiblile, care să protejeze salariații în oricare formă de muncă realizată astăzi.

Fără îndeplinirea acestor condiții flexibilitatea pieței muncii, generatoare de munci precare, este lipsită de eficiența socială, situându-se în afara eficienței economice.

Absența protecției sociale pentru cei care efectuează muncile atipice creează în cadrul pieței muncii o stare de incompatibilitate între două din funcțiile acesteia - între funcțiile de echilibru și eficiența economică, pe de o parte, și funcția de protecție socială, pe de altă parte. Această incompatibilitate se măsoară în creșterea sărăciei. Dacă ținem seama că piața muncii, prin valorile pe care le promovează, implică un grad de sărăcie, creșterea economică, echilibrele economice și sociale nu se pot împăca totuși, în lumea de astăzi, cu o creștere apreciabilă a sărăciei, dincolo mult de limitele șomajului, care și așa este considerat amenințător și al cărui pericol poate crește și mai mult în perspectiva impactului noilor tehnologii cu forța de munca.

Se înțelege aproape de la sine că problema - corelația piață-nivel de trai-protecție socială - este deosebit de actuală și în România, deoarece:

- și în țara noastră au apărut și au șanse să crească rapid o serie de munci atipice, îndeosebi în perspectiva dezvoltării întreprinderilor mijlocii și mici, precum și a creșterii gradului de privatizare;
- dezetatizarea pieței muncii este un proces ce urmează și în țara noastră același curs, ca și în țările dezvoltate. Acest proces nu poate să conducă, așa cum se afirmă deseori și la noi, din necunoaștere, la eliminarea completă a statului din sfera pieței muncii în general, și a protecției sociale, în special.

După părerea noastră, orice încercare de *eliminare* completă a statului de pe piața muncii în vederea realizării nestingherite a mecanismelor cererii și ofertei, ca și de diminuare a forței sindicale pot fi asociate nu numai cu o creștere a puterii patronale, cu dezechilibre între principalii agenți ai pieței, dar și cu negarea caracterului nou al pieței muncii, cu negarea particularităților acesteia de a realiza Vânzarea-cumpărarea unei mărfi speciale, deosebită de întreaga lume a mărfurilor și serviciilor.

În fine, o completă eliminare a statului, a organismelor sale de pe piața muncii și, în primul rând, din sfera protecției sociale nu numai că ar fi neconformă cu realitățile lumii contemporane, dar n-ar contribui cu nimic la asigurarea caracterului extrem de organizat pe care-l are piața muncii în toate țările dezvoltate din punct de vedere economic.

MANAGEMENTUL ŞI CALITATEA VIEŢII LA NIVELUL REGIILOR AUTONOME ŞI SOCIETĂŢILOR COMERCIALE

Mihail DUMITRESCU

Atenția acordată în țara noastră, după revoluția din decembrie 1989 managementului are în vedere şi faptul că alături de tehnologie şi resurse umane acesta constituie unul din pilonii redresării şi dinamizării economiei naționale, vector autentic de progres.

Ştiința de a conduce eficient, de a optimiza valorificarea totalității resurselor, de a organiza procesele productive şi nu numai - managementul este o coordonată a economiilor moderne, dezvoltate ale lumii.

Definit întro multitudine de modalități, managementul îşi relevă însă o serie de caracteristici esențiale, şi anume: este *ştiință* pentru că are domeniu de referință, principii, metode şi tehnici specifice cu care operează în vederea atingerii obiectivelor unor organisme social-economice; este *artă* deoarece pune în valoare cea mai importantă resursă, singura cu efect creator care este omul îngrijindu-se de calitatea vieții acestuia; este *ştiință şi* artă deopotrivă pentru că în completarea elementelor menționate caută să cultive acceptarea unor responsabilități economice, sociale şi morale la cei care aplică managementul, responsabilități care antrenează selecție în valori, generează competențe care susțin competițiile pe toate planurile şi obținerea succesului.

Revoluția managerială evocată adesea trebuie să fie înainte de toate antientropică, centrată pe profesionalism în conducere şi pe performanță, elemente care rămân încă la nivelul desirabilului.

Dintr-o posibilă ecuație a calității vieții, datorată acad. Mihai Drăgănescu, aceasta ar urma să aibă în componență printre altele - nivelul de trai material, varietatea vieții, calitatea relațiilor umane şi nivelul de trai ecologic.

În acest context, managerul îndeplinind misiunile de a obține rezultate, de a-şi organiza colectivitatea de muncă, de a introduce noul şi de a armoniza relațiile cu mediu este necesar să exercite în mod profesional şi misiunea de a conduce oameni.

Conducătorii de regii autonome şi societăţi comerciale, pe care-i cunoaştem din cercetările efectuate până acum, au optica de cantonare mai ales în tehnic şi parţial în economie, negîijând o implicare ce ar trebui să fie mult mai amplă în social. Ca o reflecţie a trecutului, aceştia atribuie factorilor de nivel macroeconomic rezolvarea problemelor sociale.

Tratarea superficială a problemelor de calitate a vieţii explică întro anume măsură şi criza de autoritate înregistrată astăzi la nivelul multor întreprinderi. Accentul exagerat pus pe autoritatea oficială, pe ideea că ierarhia presupune automat şi superioritatea profesională de tip enciclopedic, operarea cu elemente subiective în selecţia personalului, mai ales a celui de conducere, au fost şi sunt din păcate factori de continuitate a crizei de autoritate.

Credem că reflecţia de mai multă vreme făcută de un mare specialist în domeniu - l-am numit pe Peter F. Druker după care: “Societatea contemporană este formată din organizaţii care vor trebui să fie răspunzătoare pentru *calitatea vieţii* din care sunt datoare să facă un prilej pentru îndeplinirea sarcinilor proprii. întreprinderea este astăzi mediul nostru social cei mai “evident”, este de foarte mare actualitate.

Rezolvarea pozitivă a *binomului management - calitatea vieţii* este un proces care se cere parcurs cu repeziciune dinspre profesionalizarea managementului spre preocuparea de creştere a calităţii vieţii.

Managementul presupune ştiinţă de carte şi contrar unor afirmaţii, o experienţă dublată de acumulări înnoitoare, o moralitate comportamentală, dar şi o moralitate a succesului.

Că managementul se învaţă după note, cum ar spune un muzician şi nu altfel, ne-o probează multe exemple dintre care unul luat la întâmpinare ai Colegiului St. John din Cambridge unde *se desfăşoară programul de performanţă în management.*

Competenţa şi performanţa managerială se demonstrează în rezultate, în calitatea deciziilor luate, în evaluarea atentă a consecinţelor probabile ale acestora şi în conceperea procedurilor de utilizat pentru compensarea unor influenţe sau evoluţii nefavorabile şi nedorite.

Câţi conducători de societăţi comerciale, regii autonome sau de alte organisme se pot lăuda că procedează aşa?

În procesul de transformare a întreprinderilor în societăţi comerciale şi regii autonome, transformare de esenţă, considerăm că este necesar să se aibă în vedere şi pachetul de măsuri care să vizeze creşterea calităţii vieţii în corelaţie cu problematica tehnic-tehnologică şi economică, acordându-i-

se o anume prioritate. Impactul negativ ai perturbărilor de toate tipurile, exterioare de regulă întreprinderilor, se cere studiat pentru ca intervenția managerială să conducă la creşterea motivațiilor diverse, la realizarea sau proiectarea întro viziune pe termen mediu a unor măsuri care țin de ameliorarea calității vieții, concept înțeles în sensul său cel mai cuprinzător.

Managerul are deci de soluționat problematica apărută între următoarele perechi de valori raportate la tema pe care am abordat-o până acum:

Factor determinant	**Consecințe**	
- nivel de trai material	- producții de calitate, în cantitatea programată şi la termen	- motivația materială (diferențiată în funcție de contribuțiile efective)
- varietatea vieții	- amplificarea investițiilor sociale proprii SC şi RA	- condiții de muncă superioare, adecvate profilului de activitate
- calitatea relațiilor umane	- creşterea proporției autorității autentice şi a profesionalismului managerial	- climat corespunzător şi performant de muncă
- nivel de trai ecologic	- intensificarea elaborării şi realizarea de intervenții (de tip proiectiv şi corectiv pentru protejarea mediului ambiant	- reducerea drastică a poluării; eliminarea îmbolnăvirilor profesionale etc.

Aceste probleme şi altele pot fi rezolvate cu succes în SC şi RA cu sprijinul unor organisme de specialitate prin elaborarea de analize-diagnostic şi proiecte precum şi prin organizarea unor programe de perfecționare managerială.

Institutul de cercetare ştiințifică în domeniul muncii şi protecției sociale pe care-l reprezint, prin laboratorul său de management ca şi prin celelalte laboratoare realizează asemenea intervenții şi îşi propune să le dezvolte în continuare.

CALITATEA FORȚEI DE MUNCĂ - PREMISĂ A CALITĂȚII VIEȚII

Marta-Christina SUCIU

Tranziția la economia de piață se poate face, din perspectiva principalelor obiective urmărite, în conformitate cu dona categorii mai reprezentative de alternative care, simplificat se pot exprima astfel: maximizarea profitului individual - generând, în mod indirect, o societate prosperă (modelul liberalist economic) sau maximizarea bunăstării sociale. Cele două alternative prezintă lucrurile în extremis; sistemele economice pendulează, în fapt, între aceste două modele apropiindu-se, mai mult sau mai puțin, de unul sau altul[1].

Realizarea acestor obiective trebuie însă privită nuanțat prin promovarea, în timp, a unui set de priorități și prin fixarea, pentru fiecare etapa, a unor subobiective realizabile care să evite perpetuarea promisiunilor de factură demagogică cu care, din păcate, poporul român a fost atât de mult amăgit.

Vechiul regim a demonetizat practic orice strategie care ar încerca să convingă despre "sacrificiul de azi pentru un mâine abundent". Majoritatea populației dorește să vadă încă de pe acum că se fac eforturi pentru atingerea, în cât mai scurt timp, a unui standard demn și decent de viață.

Orientarea spre o societate centrată pe dezvoltarea, umană și pe creșterea calității vieții poate conduce, în anumite condiții, și la o serie de efecte negative. Astfel, acordarea unor ajutoare de șomaj și asigurarea unui venit minim garantat, dacă nu sunt bine gândite, pot afecta negativ

---

[1] Analiștii relevă că, de cele mai multe ori, opțiunile diferă nu numai în particularitățile socio-culturale ale unei națiuni, ci, chiar de la o etapă la alta în evoluția aceleiași țări. Un exemplu semnificativ este SUA care, deși are mai multe afinități cu primul model, în anii '60 a manifestat o vădită tendință de penetrare spre cei de-al doilea model - specific, în general, țărilor scandinave - după care, spre sfârșitul anilor '70 și în anii '80 - în mod deosebit în timpul administrației Nixon - a avut o marcantă orientare spre primul model. A se vedea, în acest sens, *Spre o societate centrată pe creșterea calității vieții,* în *Caiet de lucru,* nr. 3, București, Institutul Național de Cercetări Economice, p. 24-33, 1990; Mihaela Gradu ș.a. *Calitatea vieții profesionale - un indicator în managementul modern,* în *"Tribuna economică",* nr. 41, 1990.

motivația căutării active a unor locuri de muncă şi, respectiv, dorința de atingere a performanțelor în muncă.

În acelaşi timp însă sărăcia perpetuează sărăcia. Este un cerc vicios: sărăcia generează resemnarea, aspirații mărunte, nu motivează efortul şi, în fapt, conservă sărăcia. Pentru a încerca străpungerea acestui cerc vicios considerăm că, pentru început, este necesară concentrarea eforturilor pentru asigurarea unui nivel cât mai decent de viață populației. Este cunoscut, de altfel, că satisfacerea nevoilor primare este o condiție esențială pentru ca oamenii să manifeste şi aspirații de nivel superior, deci şi o puternică motivație pentru performanță. Numai persoanele cu un anumit standard de viață - care practic să nu mai aibă obsedanta "grijă a zilei de rnîine"... la modul ei dramatic existențial, legat de nevoi elementare (hrană, căldură, îmbrăcăminte etc.) - pot dezvolta şi alte tipuri de motivare pentru atingerea performanțelor decât câştigul economic (satisfacția lucrului bine făcut sau conceput, profesionalism, sentimentul responsabilității pentru munca prestată ş.a.).

În acest context, în timp, se manifestă o tendință de mutare a accentului politicii sociale de pe obiectivele defensive de protecție, contracarare şi atenuare a "şocului" produs de unele efecte negatiye care pot surveni (de exemplu şomajul) pe cele constructive care să aibă în vedere îmbunătățirea standardului de viață şi a calității vieții în ansamblu.

Cum însă potențialul economic al țării este destui de limitat pentru a asigura mijloacele necesare susținerii unei politici sociale active considerăm că este absolut necesară identificarea şi utilizarea prin complementaritate şi a unor resurse noneconomice de creştere a calității vieții. De altfel mediul concurențial generat de tranziția la economia de piață induce şi modificarea sistemului de valori al societății prin promovarea competenței şi a profesionalismului. Inducerea unui climat favorabil dezvoltării umane şi manifestării active a inepuizabilului potențial creativ face necesară acordarea importanței cuvenite unor factori dinamizatori de genul: motivație, comunicare, relații interpersonale ş.a. Acest fapt reclamă redescoperirea valențelor propulsatoare ale instruirii şi autoinstruirii care, într-un context mai larg,devin componente semnificative ale asigurării unei dezvoltări umane cât mai flexibile, adaptate noilor cerințe. Considerăm că - oricât de presante ar fi problemele care pot tensiona, uneori în mod dramatic, piața muncii - în domeniul resurselor umane, poate mai mult decât în orice alt domeniu, au avem dreptul de a rămâne tributari abordărilor pe termen scurt. Viziunea strategică pe termen lung presupune regândirea formării

profesionale în ansamblu din perspectiva realizării, în timp, a unei anticipări a schimbării. Căci, așa cum pentru virușii biologici este de preferat găsirea unor vaccinuri care să prevină dezvoltarea lor, prin sporirea gradului de imunitate al organismului, decât prescrierea a diverse medicamente (uneori destui de costisitoare) care să trateze doar efectele contaminării, tot astfel este de dorit ca societatea să găsească, în timp, cele mai adecvate modalități de adaptare dinamică și flexibilă a forței de muncă care să diminueze, pe cât posibil, efectele nedorite ale extinderii acestui flagel care, indiscutabil, ca și virușii, de altfel, există și se manifestă independent de dorințele și aspirațiile noastre. Această analogie relevă diferența dintre așa-aumita protecție socială care coastă, printre altele, în acordarea ajutorului de șomaj - care, în fapt, este, în opinia noastră, nu protecție ci doar tratament de ameliorare a unei stări nedorite care deja s-a produs în organismul social și reala protecție care să prevină, întro cât mai mare'măsură, agravarea stării generale prin adoptarea unor programe anticipativ-prospective de fiexibilizare funcțională a forței de muncă.

Instruirea și autoinstruirea rămân, în acest context, așa cum subtil remarca Adam Schaft, "...o formă de ocupare universală..." a cărei amplificare va trebui să aibă un cuvânt hotărâtor de spus "... în timpul dintre paranteze..." care, deși atât de nesigur, este un timp măreț și agitat, plin de posibilități... Căci, dacă vom învăța să transformăm incertitudinea în prietenul nostru, putem realiza mai multe lucruri decât în epocile stabile...[1]".

Considerăm deci că, pentru a reuși să străpungem multiplele bariere care se ridică în fața tranziției la economia de piață, va trebui să învățăm treptat că, pentru societate, calitatea forței de muncă este vitală în procesul de dezvoltare, prin aceasta fiind o premisă a însăși calității vieții.

[1] J. Naisbitt, *Megatendințe. Zece noi direcții care ne transformă viața,* București, Editura politică, p. 353-354, 1989.

INCIDENȚE ALE PROGRESULUI TEHNIC ASUPRA CONȚINUTULUI MUNCII ȘI STRUCTURII FORȚEI DE MUNCĂ

Ovidiu Ioan NANEȘ

Aplicarea noilor tehnologii, bazate pe microelectronică, în speță robotizarea şi automatizarea, generează o multitudine de procese şi fenomene, de efecte contradictorii în evoluția conținutului, diviziunii şi organizării muncii, în structura profesională şi de calificare a forței de muncă: îmbogățire şi sărăcire a conținutului muncii unor profesii (meserii); specializare şi integrare profesională; polarizare a profesiilor şi (sau) specialităților etc.[1]

Impactul noilor tehnologii asupra structurii profesionale şi de calificare a forței de muncă, în raport cu cel al treptelor tehnice anterioare, se diferențiază prin:

- sfera sa, considerabil mai largă de cuprindere, sub aspectul categoriilor de forță de muncă şi ai diferitelor tipuri de activități;
- viteza şi intensitatea cu care acționează.

Dintre mutațiile care au loc, rețin atenția specialiştilor următoarele:

1. *Eliminarea muncii fizice, a muncii necalificate, repetitive, monotone, grele şi periculoase.*

Ca urmare, se diminuează - relativ şi absolut, numărul meseriilor şi profesiilor manuale semicalifîcate şi specializate. Astfel, potrivit unor estimări, în industria automobilelor din S.UA-, până în anul 1990,15-20% din numărul de sudori şi vopsitori manuali (27-30%) pot fi înlocuiți de roboți.

Se reduce, de asemenea, însă în proporții mai mici decât în cazul meseriilor menționate, numărul muncitorilor operatori care lucrează la maşini de prelucrare a metalelor şi la operațiuni de asamblare-montaj[2].

---

[1] M. Comb, H. Sariati, *Vnedrenie novîh tehnotologi: soțialne problemî,* în E.K.O. (B.I.T.), nr. 8, 1988; *Microelectronica şi societatea la bine şi la rău,* Bucureşti, Editura Politică, p. 218-219, 1985; H.A. Hunt, T.L. Hunt, *Implicațiile robotizării asupra resurselor umane,* în *Economic Impact, n*r. 49, 1985.

[2] H.A. Hunt, T.L. Hunt, *op. cit.*

Potrivit prevederilor evoluției forței de muncă în industria prelucrătoare *a Angliei,* pentru perioada 1980-1990, numărul muncitorilor manuali calificați, senticalificați și specializați va scădea, în conjunctura generală a restrângerii ocupării[1].

Sporirea gradului de standardizare a proceselor de muncă la 'consecință, meseriile și profesiile operative au, în condițiile automatizării flexibile și robotizării, un conținut de supraveghere, control și pază a funcționării și integrității utilajelor, funcții mult diferite de cele ale muncitorului calificat și cu experiență ridicată în utilizarea mașinilor universale clasice din industria prelucrătoare. Mașinile și instalațiile robotizate și automatizate execută practic întreaga paletă de operații și lucrări care necesitau înainte intervenția omului, într-un ritm și cu o frecvență imposibil de realizat pe calea proceselor manual-mecanizate. Apare un nou tip de muncitor calificat, cu profil de pregătire sensibil diferit de cel al muncitorului calificat de tip artizanal sau a celui specializat.

2. *Polarizarea unor meserii și specialități.* Pe măsură ce mașinile automatizate elimină anumite tipuri de activități manuale, standardizează altele, preiau și o parte din sarcinile muncii intelectuale (coordonare, supraveghere, control), are loc un proces de *descalificare, de sărăcire a conținutului acesteia în raport cu accepția tradițională, convențională a noțiunii.*

"Denumirea unor meserii rămâne aceeași, cu toate că inovațiile care se aplică solicită, în timp, mai puțin efort, se reduc cerințele privind dexteriatea manuală, forța fizică pentru manipularea manuală și pentru artizanatul tradițional"[2].

În industria *tipografică,* metodele de compoziție electronică a textelor au luat locul culegerii manuale, meseriile de culegător și zețar fiind "depreciate". Implementarea *sistemelor de proiectare asistată de calculator* conduce la o tendință de reducerea importanței relative a desenatorilor tehnici și proiectanților.

Sistemele flexibile de fabricație și *roboții* reduc cererea de muncitori calificați în meseriile tradiționale prelucrării mecanice, sudării, vopsirii industriale, montajului și asamblării. Automatizarea operațiilor de *transport*

---

[1] Incidences des mutations tehnologiques sur la formation et le recyclage, Génève, B.I.T., 1987.

[2] *Technological change and employmeyment: sorne results for B.LS. research,* în *Mantly Labour Review,* april, 1987.

diminuează importanța unor meserii ca docher, încărcător-descărcător, macaragiu etc[1].

Într-un studiu al Universității Stanford se prezintă, în cazul S.U.A, ca real "riscul ca noile tehnologii să reducă în loc să crească nivelul calificărilor cerate - informatizarea impune lucrătorilor mai ales o formare strict necesară utilizării calculatorului şi, pe măsură ce echipamentele se perfecționează, cunoştințele cerute se împuținează"[2].

În acelaşi timp, se lărgeşte rapid *sfera funcțiilor intelectuale, complexe;* se îmbogățeşte conținutul pregătirii întro serie de profesii şi meserii, atât din sfera fabricației propriu-zise, cât şi din celelalte domenii. Sporeşte cererea față de profesiile care implică o *"înaltă componentă tehnică".*

În cazul *SUA,* se apreciază că "cel mai mare grup ocupațional determinat de locurile de muncă create prin robotizare va fi format din tehnicienii în robotică - persoane care dispun de pregătirea profesională sau experiența necesară pentru a testa, a programa, a instala, a depana sau a menține roboții în stare de funcționare"[3].

În *Anglia,* o anchetă a Institutului Battelle arată că "este mai puțin nevoie de posturi manuale şi mai multă de posturi care fac apel la reflecțiile novatoare, la capacitatea de proiectare şi la aptitudinile mai mari pentru munca în echipă. Redistribuirea posturilor în avantajul cadrelor superioare administrative şi tehnice se va menține în anii următori"[4].

În *R.F. Germania,* o anchetă a Institutului vest-german de economie relevă faptul că, dacă ponderea specialiştilor cu pregătire profesională în totalul forței de muncă era, în 1982, de 54%, în 1990 va fi de 59,9%, iar în anul 2000 de 65,9%. Comparativ, ponderea muncitorilor fără pregătire profesională se va reduce de la 38,1 % în 1982, la 31,3% şi respectiv 24,4%.

În *Franța,* se apreciază că, până la sfârşitul secolului, în întreprinderile industriale nu va rămâne, practic, nici un loc de muncă pentru muncitorii cu calificare redusă; 15% din. totalul lucrătorilor vor participa nemijlocit în procesul de producție la locuri de muncă pentru care se cere

---

[1] *Microelectronica şi societatea la bine şi la rău,* Bucureşti, Editura Politică, p. 219-233, 1985.

[2] *Tehnologia de vârf şi crearea de posturi: un studiu al Universității Stanford*, în *Bulletin d'information sociales*, nr. 1, 1985.

[3] H.A. Hunt, T.L. Hunt, *op. cit.*

[4] *Incidențele mutațiilor tehnologice asupra formării şi reciclării*, Geneva, B.I.T., 1987.

calificare înaltă; 85% din personal se va ocupa cu cercetarea, crearea de noi produse şi tehnologii, realizarea de servicii pentru nevoile interne ale întreprinderii, îndeplinirea funqiilor administrative şi de conducere[1].

Pentru *URSS.* se consideră că realizarea programelor de introducere a sistemelor flexibile de producţie impune majorarea ponderii lucrătorilor ca pregătire superioară din această activitate, până în 1990, la 25-30% din total, iar a celor cu pregătire medie de specialitate la 40-50%[2].

Introducerea, dezvoltarea şi utilizarea sistemelor automatizate şi robotizate de producţie - potrivit opiniilor din literatura de specialitate - necesită trei mari categorii de personal:

a) ingineri şi tehnicieni, în special în domeniul electronicii, al sistemelor de control, de producţie şi a celor mecanice;
b) ingineri, tehnicieni şi analişti de sistem, calificaţi în domeniul logicii sistemelor şi al software-ului;
c) muncitori calificaţi, de tip contemporan, în domeniul prelucrării datelor, reglării, reparării şi întreţinerii sistemelor automatizate[3].

4. *Accentuarea şi accelerarea proceselor de integrare a specialităţilor şi profesiilor.* Noua tehnologie modifică nu numai diviziunea tehnică a muncii, ci şi cea profesională şi socială.

După unii autori, va conduce la dispariţia diviziunii muncii create de-a lungul istoriei; după alţii, dimpotrivă, va amplifica diviziunea muncii existente[4].

Se apreciază că noile tehnologii afectează liniile de demarcaţie între meserii, astfel că distincţiile tradiţionale între specialităţi sunt pe cale de dispariţie.

Apare un nou tip de organizare a muncii, echipele de lucrători care execută, întro manieră suplă, întreaga varietate de sarcini; sporeşte caracterul inter şi multidisciplinar al profesiilor în condiţiile producţiei

---

[1] H. Guillaume (coord.), *Faire gagner la France,* Paris, 1986.

[2] V. Alexeev, *Gibkie proizvodstveníe sistemîi podgotovka tadrov,* în *Soţialisticeski Trud,* nr. 7, 1986.

[3] Computer manufacturing enteres a new era of growth, în Monthly Labour review, sept. 1986; K.H. Ebel, E. Ukich, *La conception et la fabrication assistées par l'ordinateur: leurs effets dans l'entreprise*, în *Revue internaţionale du travail*, nr. 3, 1987; L'enseignement dans la sociţté moderne, Paris, OCDE, 1985.

[4] A. Galking, T. Timofeev, *Aspecte socio-economice ale revoluţiei tehnologice,* în *Revista L'nternationale di Scienze Economiche eCommerciali,* nr. 10, 1987.

automatizate[1]. Organizarea colectivă, în echipă a muncii răspunde cel mai bine conținutului muncii și caracterului integrat al producției automatizate, susține trecerea de la specializarea profesională de tip taylorist la muncitorul polivalent din producția robotizată și/sau automatizată.

Integrarea funcțiilor de muscă, pe de o parte, lărgirea, descentralizarea sistemelor de conducere a acestora, pe de altă parte, delegarea ia nivelele de bază a drepturilor de adoptare a deciziilor, sunt caracteristici ale noilor forme de organizare colectivă a muncii menite să combată unele fenomene de monotonie a muncii, de izolare a muncitorilor, să sporească motivația în muncă ș.a. Noua formulă de organizare a muncii impune o serie de cerințe noi față de pregătirea forței de muncă și modul de participare la activitatea de producție: inițiativă, atitudine creatoare, capacitate de orientare, de a adopta soluții și de a acționa independent, însușirea unor cunoștințe profesionale, științifice, tehnice, economice noi. Trecerea de la "specializarea" specifică proceselor de producție mecanizate organizate pe bandă la "polivalența" muncitorului, posesorul unor diversități de aptitudini și cunoștințe, mărește flexibilitatea resurselor umane ale întreprinderii.

În împrejurările menționate, se apreciază că robotizarea și automatizarea impun și o abordare nouă a complexității muncii. Alături de cunoașterea și stăpânirea operațiilor ce trebuie executate, aceasta include în mod necesar semnificative elemente de *creativitate.*

"Nicio altfel de muncă, chiar dacă este legată de deservirea celor mai dezvoltate și costisitoare dotări tehnice, nu poate fi considerată complexă în sensul actual al cuvântului"[2].

În mod corespunzător, se schimbă semnificația indicatorilor cu ajutorul căruia se aprecia până nu demult nivelul de calificare: nivelul de școlarizare - numărul mediu de ani de școală - devine o componentă absolut necesară a profilului profesional și de calificare; semnificația experienței profesionale se reduce considerabil.

Crearea, difuzarea și utilizarea noilor tehnologii sunt dependente de calitatea factorului uman, de capacitatea lui de a mânui și stăpâni aceste mijloace.

"Adaptabilitatea" și "flexibilitatea" devin componente ale profilului profesional și de calificare a forței de muncă.

---

[1] *Recent trends în flexible manufacturins*, în E.C.E. - UNIDO, 1985; *Incidences de mutations technologiques sur la formation et la recyclable*, Génève, B.I.T., 1987.

[2] *A.* Galking, T. Timofeev, *op. cit.*

"Eficiența și ritmul modernizării se arată a fi legate, în primul rând, de felul în care factorul uman din conducere, din producție și instituțiile economico-sociale va putea să se adapteze la condițiile în schimbare ale dezvoltării. Lucrurile sunt complicate pentru că restructurarea se face în mod continuu și presupune o serie de salturi față de practica din trecut - apreciază experții Comisariatului Planului din Franța[1].

Difîcultățle întâmpînate în difuzarea mai rapidă a noilor tehnici și tehnologii întro serie de țări (Anglia, Franța, Canada, SUA) sunt generate, în opinia unor specialiști, de *numărul insuficient* al cadrelor cu pregătirea și calificarea tehnică necesară.

"Chiar în perioada de șomaj ridicat continuă să lipsească anumite categorii de personal calificat în special în domeniul electrotehnicii, al concepției materialului logic și al analizei sistemelor" - se remarcă într-un studiu al O.C.D.E.[2].-

Decalajul dintre evoluția tehnicii și nivelul de calificare a forței de muncă este - după unele studii - *în continuă creștere:* "dacă nu vor fi luate măsuri rapide pentru schimbarea educației, a orientării și pregătirii profesionale, structura profesională în anul 1990 va fi corespunzătoare tehnologiilor utilizate în anul 1975"[3].

"Cu cât ne vom adapta mai repede la aceste competențe cerute de schimbările tehnologiei și la posibilitățile pe care le oferă, cu atât mai mari vor fi șansele noastre de a vedea scăzând-șomajul și o îmbunătățire a nivelului de trai", se arată într-un studiu realizat de W.Leontief și o echipă de cercetători de la Institutul de analiză economică al Universității din New York[4].

Sporirea "acumulării nemateriale", a "capitalului uman" a devenit o preocupare majoră a firmelor interesate în implementarea și folosirea eficientă a tehnologiilor noi.

Nivelul calificării forței de muncă, organizarea și motivația muncii sunt privite ca un important factor al ridicării capacității concurențiale a firmei: "Cel mai important factor care condiționează diferențele în următoarele decenii va fi nu tehnologia, ci oamenii"[5]. Rolul cheie în activizarea factorului

---

[1] H. Guillaume (coord.), *op. cit.*

[2] *L 'enseignement dans la société moderne*, Paris, OCDE, 1985.

[3] M. Comb, H. Sanfati, *op. cit.*

[4] *Technologies nouvelles et emploi à l'orizon 2000: les conclusions inattendues du W. Leontief*, în *Problèmes économiques*, nr. 1918, 1985.

[5] *Management Today,* october, p. 50, 1985.

uman, se menționează în raportul Comisiei britanice pentru dezvoltarea economică, îl joacă creşterea motivației, formele flexibile de organizre a muncii şi nivelul de calificare a cadrelor.

Unul din conducătorii firmei vest-germane B.M.W. a relevat într-un interviu, că experiența proprie a demonstrat că investițiile în noile utilaje, spre uimirea generală, nu au condus la o creştere a productivității şi calității producției. Acestea rămân puțin eficiente dacă, *concomitent,* nu se realizează investiții mari în pregătirea tuturor categoriilor de personal[1]. După părerea sa, necesitatea unei astfel de coordonări este determinată de o serie de factori, între care:

a) existența centrelor flexibile de prelucrare impune un număr important de lucrători calificați care să ştie să regleze şi să întrețină utilajele;
b) creşterea automatizării şi robotizării sporeşte importanța lucrătorilor de tip nou capabili să ia inițiativă şi să ia asupra lor răspunderea deciziilor;
c) sunt necesari şi manageri "superiori, capabili să creeze condițiile pentru trecerea la noul nivel de "cultură productivă" a întreprinderii.

Pentru "activizarea factorului uman" este necesar un sistem complex de măsuri care să cuprindă atât personalul productiv, cât şi personalul de conducere. Pentru prima categorie importanța hotărâtoare o capătă introducerea unor principii noi de organizare a muncii, în timp ce pentru cea de-a doua categorie - crearea unei "noi culturi productive" a întreprinderii.

Pregătirea forței de muncă dobândeşte caracteristici care o diferențiază net de educația şi formarea de tip tradițional[2]:

a) capătă un *caracter tot mai "intelectualizat".* Producția automatizată complexă impune lucrătorului un nivel ridicat de cultură tehnică, respectarea riguroasă a disciplinei tehnologice, reacții rapide şi răspundere deosebită pentru calitatea lucrărilor, atitudine de grijă şi responsabilitate față de mijloacele tehnice scumpe, un ansamblu de calități sociale şi morale necesare pentru o activitate eficientă;
b) pregătirea profesională tinde să devină *polivalentă.* Nu numai în învățământul general, ci însăşi formarea profesională se realizează pe bază de "trunchi comun", *pe familii* de profesii Perfecționarea continuă a conținutului şi formelor de pregătire, a "trunchiului

[1] *Industriemagazin,* april, p. 164-166, 1987.
[2] *Les priorités du système de formation pour demain*, în *Problèmes économiques*, nr. 2020, 1987.

comun", cu menținerea elementelor perene, îmbogățirea cu noi cunoștințe și discipline care să "asigure o educație modernă, economică, socială, culturală și morală care să reflecte tradițiile fiecărei țări și să garanteze dezvoltarea și valorificarea omului, participarea sa la viața întregii societăți"[1], sunt imperative ale formării științifice, tehnice și profesionale a forței de muncă;

c) *educația permanentă devine o parte inseparabilă a procesului de producție.* După opiniile unor specialiști francezi și vest-germani, formarea profesională a forței de muncă este un proces neîntrerupt care trebuie să ocupe 10-15% din timpul de muncă al lucrătorului.

În condițiile în care, pe parcursul vieții de muncă lucrătorul va trebui să-și schimbe de cel puțin două sau trei ori meseria, pregătirea permanență devine o condiție a ocupării sale. "Este indispensabilă o revizuire a posibilităților de formare și de reciclare pentru a reduce penuria actuală de personal calificat și a evita însușirea de către tineri a unor profesii depășite, precum și pentru a se asigura o reciclare a lucrătorilor ale căror locuri de muncă au fost suprimate prin investiții destinate economisirii forței de muncă", se arată într-unul din studiile OCDE.[2]

În fine, în opinia altor specialiști, din perspectiva extinderii noilor tehnologii în întreaga societate, educația permanentă se va transforma întro alternativă a ocupării forței de muncă.

---

[1] *International Conferance on Education,* 40-th Session, Geneva, 2-11 decembrie, 1986.
[2] *L'enseignement dans la société moderne*, Paris, OCDE, 1985.

EFECTUL MODIFICĂRILOR DIN SISTEMUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT ASUPRA OFERTEI DE FORȚĂ DE MUNCĂ

Florin PAVELESCU

Unul dintre aspectele importante ale calității vieții îl constituie, fără îndoială, măsura în care se reușește ocuparea înaltă a forței de muncă atât din punct de vedere cantitativ global, cât și în ceea ce privește posibilitatea asigurării unor locuri de muncă în concordanță cu pregătirea și aspirațiile de împlinire profesională ale diferitelor segmente ale forței de muncă, îndeplinirea acestei cerințe a îmbunătățirii calității vieții implică o cercetare atentă a caracteristicilor ofertei de forță de muncă, a transformărilor previzibile care se vor produce în cadrul acesteia.

Între factorii care exercită o influență determinantă asupra ofertei de forță de muncă, atât sub aspect cantitativ, cât și sub aspect calitativ-structural, sistemul de învățământ ocupă un loc aparte.

Sub aspect cantitativ se poate arăta că populația în vârstă de muncă aflată în diferite forme de pregătire în învățământul de zi diminuează din punct de vedere numeric oferta potențială de forță de muncă. În fapt, populația aflată în pregătire reprezintă o diminuare a ofertei cantitative de forță de muncă în prezent în schimbul sporirii calitative a acesteia în viitor. În perioada următoare sistemul de învățământ din țara noastră va fi supus unor sensibile transformări și reorientări în determinarea obiectivelor proprii ca urmare a modificărilor profunde din viața socială. Astfel, pentru a se corecta o serie de erori care au marcat o lungă perioadă de timp învățământul românesc, începând cu anul școlar și universitar 1990/1993 au fost adoptate o serie de măsuri cum ar fi:

a) stabilirea învățământului de 8 ani obligatoriu;
b) multiplicarea formelor de realizare a învățământului profesional prin școli complementare (de ucenici), școli profesionale, licee și școli postliceale;
c) sporirea substanțială a numărului de locuri din învățământul superior cursuri de zi;
d) apariția unor noi specializări.

Efectul acestor măsuri 1-a constituit sporirea numărului persoanelor în vârstă de muncă aflate în pregătire la cursurile de zi. Creşterea este rezultatul sporirii numărului de locuri în învățământul superior, la care se adaugă reintroducerea în sistemul de învățământ a formelor de pregătire prin şcolile postliceale. Totodată, a avut ioc o sporire a elevilor cuprinşi în licee, ceea ce a compensat parțial scăderea numărului elevilor de la şcolile profesionale. Prin cifrele de şcolarizare nu s-a asigurat cuprinderea în totalitate în învățământul liceal sau profesional a absolvenților clasei a VIII-a. Desigur că pentru o necuprindere în învățâmântul liceal şi profesional a tuturor absolvenților clasei a VIII-a exista argumente pro şi contra. Astfel, simplul fapt că nu se mai asigură automat continuarea studiilor postgimnaziale ar putea duce la o sporire a interesului elevilor pentru calitatea pregătirii şcolare, ceea ce ar putea duce la creşterea eficienței procesului de învățământ, la obținerea unor câştiguri importante ale ofertei calitative de forță de muncă în următorii ani.

Pe de altă parte, este necesar să se țină cont că absolvenții de gimnaziu, datorită vârstei fragede, nu sunt, cel puțin în momentul terminării acestei trepte de învățământ, apți de muncă şi nici nu au o pregătire care să le permită exercitarea imediată a unei munci calificate. Din această cauză necuprinderea absolvenților în proporții relativ însemnate întro formă de pregătire profesională poate conduce la apariția unor fenomene negative datorită existenței pe piața forței de muncă a unor noi solicitanți de locuri de muncă, dar care acționează ca o ofertă mult restricționată atât din punct de vedere al capacității de a munci, cât şi al pregătirii profesionale. În condițiile economiei de piață, existența unor activități mai mult sau mai puțin licite care nu cer un nivel de calificare şi de cunoştințe ridicat, dar care la un moment dat în special datorită unor distorsiuni ale mecanismului economic pot fi bine remunerate, se poate constitui ca un factor de relaxare a cererii de învățământ. Pe termen lung acest fenomen este păgubitor. Cauza o constituie feptul că m momentul revenirii la o situație economică stabilă obținerea unei performanțe înalte necesită o ofertă de forță de muncă bine instruită şi calificată. Dar în acel moment acest segment al forței de muncă nedispunând de calificare adecvată se transformă întro ofertă reziduală puternic restricționată în ceea ce priveşte activitățile pe care le va efectua.

În al doilea rind, schimbarea tendinței evoluției numărului persoanelor în vârstă de muncă aflate în pregătire este un fenomen care va avea un *impact pe* termen lung asupra ofertei de forță de muncă. Pentru stabilirea acestui impact din punct de vedere cantitativ am efectuat o proiecție a

sporurilor anuale ale resurselor de muncă disponibile în perioada 1991-2005 (tabelul nr. 1) în două variante şi anume:

a) se mențin actualele cifre de şcolarizare (1990/1991) din învățământul superior, liceal, postliceal, de maiştri, şcoli profesionale. Cifra de şcolarizare din invățământul complementar rămâne constantă până în 1997. În această perioadă nu se asigură cuprinderea tuturor absolvenților de gimnaziu întro formă de pregătire ulterioară. După 1997, datorită unor contingente mai mici, numărul absolvenților este mai mic decât al numărului de locuri fixate în 1990. Diferența am considerat că diminuează numărul de locuri din şcolile complementare;
b) se asigură cuprinderea tuturor absolvenților de gimnaziu întro formă de pregătire; numărul de locuri în licee rămâne pentru 1990/1991, iar numărul de locuri pentru şcolile complementare se modifică an de an; numărul de studenți în anul I cursuri de zi creşte cu 2000 de locuri pe an din 1990 până în 2000, iar în perioada 2000-2005 rămâne constant.

Tabelul nr. 1

Modificarea ofertei potențiale de forță de muncă în perioada 1991 -2000

- mii persoane -

Anii	a)	b)
1991	90	71
1992	-94	-102
1993	104	101
1994	61	55
1995	68	61
1996	63	61
1997	65	53
1998	58	25
1999	-20	-31
2000	38	28
2001	35	28
2002	61	54
2003	64	60
2004	28	26
2005	17	17

În ipoteza că numărul de locuri prevăzute pentru anul şcolar 1990/1991 la diferitele forme de învăţământ se va menţine şi în anii următori aceasta va avea consecinţe deloc neglijabile asupra ofertei de forţă de muncă.

Cantitativ, oferta de forţă de muncă se va reduce nu numai datorită creşterii numărului de locuri, ci şi tendinţei de prelungire a duratei studiilor în învăţământul superior şi liceal.

Evoluţia sinuoasă a resurselor de muncă disponibile între 1991-1993 este în principal consecinţa modificărilor structurale care se vor petrece în învăţământul postgimnazial. Astfel, deoarece reducerea numărului de locuri din şcolile profesionale este mai mare decât sporirea numărului de locuri în licee, se va asista la creşterea mai rapidă a ofertei de forţă de muncă în raport cu creşterea populaţiei în vârstă de muncă. Scăderea din 1992 a resurselor de muncă disponibile este, în principal, rezultatul măririi* duratei studiilor la unele tipuri de licee. Aceste modificări bruşte de la un an la altul a resurselor de muncă disponibile vor fi de natură să tensioneze situaţia de pe piaţa forţei de muncă. În 1991, an în care procesul de restructurare a economiei ar putea duce la reduceri importante ale locurilor de muncă, oferta de forţă de muncă sporeşte cu circa 90.000 de persoane, pentru ca în anul următor volumul acestei oferte potenţiale să revină la un nivel apropiat de cel realizat în 1990, ceea ce va fi de natură să limiteze tensiunile în direcţia creării de noi locuri de muncă.

În 1993, oferta potenţială de forţă de muncă ar urma să sporească cu mai mult de 100.000 de persoane, ceea ce se constituie ca un argument în favoarea realizării în bune condiţii a reformei economice, astfel încât din acel an pulsul activităţii economice să revină la normal, ceea ce va conduce la crearea de noi locuri de muncă. După 1993-1994, în ipoteza menţinerii constante a numărului de locuri în învăţământul de zi sporul anual al ofertei de forţă de muncă potenţiale va fi, cu unele excepţii, apropiat de sporul populaţiei în vârstă de muncă.

În cea de-a doua variantă, sporirea constantă a numărului de studenţi conduce la sporuri moderate ale ofertei cantitative de forţă de muncă. În cadrul acestei variante se pot distinge patru subperioade:

1) 1990-1993. Datorită creşterii substanţiale a populaţiei în vârstă de muncă cuprinsă în formele de învăţământ de zi, resursele de muncă au o evoluţie sinuoasă, oscffîad înjurai nivelului înregistrat la sfârşitul anului 1991;

2) 1994-1998. Numărul celor care se află în sistemul de învățământ de zi este relativ stabil, astfel că sporul resurselor de muncă (oferta potențială) este apropiat de sporul populației în vârstă de muncă;
3) 1999-2002. Are loc o sporire a resurselor de muncă în pregătire, ceea ce sporeşte neregularitatea sporurilor anuale ale resurselor de muncă;
4) 2003-2005. Sporul anual al resurselor de muncă descreşte în special datorită încetinirii creşterii populației în vârstă de muncă.

Varianta a doua presupune pentru realizarea ei în practică nu numai alocarea unor mijloace financiare considerabile, dar în acelaşi timp şi o remodelare a structurilor economice şi ocupaționale, astfel încât să se *evite* deficitul cantitativ de forță de muncă, dar şi risipa de personal posedând un nivel de pregătire superior.

Concluzionând, se poate arăta că efectul de diminuare cantitativă a ofertei de forță de muncă realizat prin creşterea numărului celor care se află în diferite forme de pregătire este doar unul *temporar, ce se întinde numai pe intervalul de timp în care are loc creşterea cifrei de şcolarizare sau a prelungirii studiilor. În* momentul în care se trece la un regim staționar al numărului de locuri sau a duratei studiilor are loc o creştere relativ bruscă a ofertei de forță de muncă, după care sporul resurselor disponibile se apropie de cel al populației în vârstă de muncă. Din această cauză în luarea deciziilor privind determinarea numărului persoanelor în vârstă de muncă aflate în diferite forme de învățămînî este necesar să se ia în considerare atât disponibilitățile financiare, cât şi perspectivele pe termen scurt şi mediu ale raporturilor cerere-ofertă de pe piața forței de muncă.

Influența pe care sistemul de învățământ o exercită asupra ofertei de forță de muncă nu se reduce doar la latura cantitativă a acestuia, ci se constituie ca unei dintre factorii de cea mai mare importanță în modelarea ofertei de forță de muncă din punct de vedere *calitativ şi structural*

Conferind cunoştințe de un anumit tip distr-un domeniu de activitate mai mult sau mai puțin specializat, învățământul determină multe dintre caracteristicile prin care oferta de forță de muncă acționează ca unul dintre factorii înaltei performanțe economice: competență, spirit de anticipație, inventivitate etc Totodată, învățământul prin cunoştințele specializate pe care le transmite viitorilor ofertanți de pe piața muncii, contribuie la structurarea acestei oferte, dar şi la menținerea unei inerții, prea mari a tipurilor de cunoştințe şi a domeniilor de activitate în care pregătirea poate deveni «nul dintre elementele favorizante ale rigidizării ofertei de forță de

muncă şi implicit al unui grad scăzut de adaptabilitate la modificările pe care progresul tehnologic le induce pe piața forței de muncă.

În acelaşi timp, trebuie pornit de la faptul că învățământul nu este doar un modelator al ofertei de forță de muncă pentru a spori gradul de adaptabilitate la cerințețe aparatului productiv, ci şi locul unde se manifestă opțiunea tinerelor generații pentru un anumit tip de activitate. Cererea de înnvățământ este supusă unor multiple determinații, iar implementarea mecanismelor economiei de piață nu face decât să multiplice gama opțiunilor de a se înscrie sau nu la o treaptă ulterioară învățământului postobligatoriu[1]. Decizia de a se pregăti pentru o anumită meserie reprezintă o primă fază a structurării viitoarei oferte de forță de muncă şi se ia în funcție de criterii care se modifică de la o generație la alta. Din experiența de plnă acum a rezultat că forța de muncă tânără este atrasă mai mult de meseriile noi, care permit o mobilitate profesională mai mare sau cu condiții de lucru mai bune, aceasta fiind certificată de faptul că pe ansamblul ramurilor economice media de vârstă descreşte pe măsură ce nivelul tehnologic este mai ridicat sau caracterul meseriei este relativ mai netradiționaî.

Transformările care se vor produce în sistemul de învățământ vor duce, cel puțin parțial, la eliminarea unora dintre dezechilibrele existente actualmente în structura profesională. Se poate estima că sporuri sensibile vor înregistra unele meserii care au fost marginalizate în trecut, cum sunt cele din domeniul social-cultural. Extinderea sectorului privat în economie va contribui la sporirea numărului celor care practică profesii legate de management sau ştiințe juridice.

Dacă se ține cont că şi în formularea cererii de învățământ şi deci implicit în structurarea ofertei de forță de muncă există o anumită inerție, s-ar putea ca în viitor să apară dezechilibre de alt tip între forța de muncă şi cerințele aparatului productiv.

Din această cauză şi în viitor se impune găsirea unor mijloace de modelare a ofertei de forță de muncă specifice economiei de piață prin care să poată fi eliminate la timp disfuncționalitățile de pe piața forței de muncă. Învățământul poate juca un rol important în prevenirea apariției unor nepotriviri însemnate între cererea şi oferta de forță de muncă atât prin imprimarea unui comportament promobilitate noilor contingente ce vor intra

[1] Un exemplu în acest sens îl pot constitui fenomenele din vara anului 1990 când au fost exercitate presiuni mai mult sau mai puțin îndreptățite pentru sporirea numărului de locuri din învățământului superior, concomitent cu neocuparea unor locuri atribuite, conform cifrei de şcolarizare, învățământului liceal sau profesoral.

pe piața forței de muncă, dar şi prin sesizarea schimbărilor din sistemul de valori ale tinerelor generații în consecință, se pot opera în timp cuvenitele modificări ale cadrului instituțional, care să vină în întâmpinarea aspirațiilor noilor intrați pe piața forței de muncă, aşa încât integrarea acestora în sistemul productiv să se realizeze iară dificultăți majore.

SURSE ALE CONFLICTELOR INDUSTRIALE

Ana BĂLAŞA

Legitimitatea şi oportunitatea cercetării sociologice concrete a conflictelor colective de muncă derivă, în primul rând, din dinamica alertă a schimbărilor socio-economice din societatea românească care exercită presiuni asupra sistemului relațiilor de muncă, determind şi aici o serie de modificări, unele virulent reclamate după Revoluție şi adesea concretizate în greve care au amplificat şi mai mult dificultățile economice şi sociale ale acestei perioade. Se poate estima că amploarea şi ritmul schimbărilor vor determina şi în viitor un volum apreciabil de revendicări şi conflicte de muncă, ceea ce justifică abordarea lor atât la nivel teoretic-explicativ, cât şi la nivel practic aplicativ.

În al doilea rând, studierea acestui fenomen presupune frecvente "trimiteri" şi la alte probleme sociale, semnificative pentru orice colectivitate de muncă: calitatea umană a muncii, protecția socială, relațiile profesionale, participarea şi conducerea personalului etc.. Implicând dimensiuni sociale, economice, organizaționale, culturale, politice, conflictul industrial are toate datele a ceea ce se *numeşte fapt social total.*

Trebuie precizat că, dincolo de concluzia la care ne-ar putea conduce situația concretă de la noi din țară, conflictele de muncă nu semnifică doar un fenomen social negativ. Ele pot fi socotite, când exprimă revendicări şi reclamă schimbări legitime, un fenomen funcțional atât la nivel local (întreprinderi, ramuri), cât şi la nivel social global.

În cercetarea pe care am realizat-o în cadrul întreprinderii de Maşini Electrice Bucureşti, sursele potențiale ale conflictelor colective de muncă, factorii favorizanți ai acestora le-am căutat, în primul rând, la nivelul sistemului social al întreprinderii, la cel al climatului organizațional în special.

Demersul metodologic de identificare a unor stări potențial conflictuale şi a surselor acestora a constat, în principal, în realizarea a două tipuri de diagnoză: de sistem şi de problemă.

Diagnoza sistemului social al întreprinderii permite identificarea *problemelor* acesteia, *a punctelor tari şi slabe* şi, din perspectiva temei noastre, ne permite posibilitatea de a afla dacă, şi în ce măsură, la

întreprinderea studiată există, ca problemă, printre cele diagnosticate ca atare şi cea a unor stări tensionale, conflictuale.

Care sunt principalele rezultate?

Diagnoza climatului organizațional (care desemnează caracteristici generale, sociale şi umane ale întreprinderii: condiții tehnico-materiale, calitatea organizării, practicile de luare a deciziilor, distribuirea controlului în organizație, realizarea funcțiilor sociale ale întreprinderii etc.) *indică faptul că întreprinderea studiată se află în stare de criză: 75% din caracteristicile climatului organizațional sunt situate în zona "stare gravă",* în intervalul de valori 1-3, deci pe panta negativă a scalei[1] utilizate (scală'tip Lickert). Din cele 24 caracteristici măsurate, 18 se constituie la *probleme grave* ale întreprinderii şi ele vizează: condițiile tehnico-materiale (1), organizarea muncii (1), eficiența economică percepută a întreprinderii (1), centrarea pe producție (3), centrarea pe om (4), motivarea personalului (2), practici democratice de conducere (4), atmosfera în întreprindere (2).

Precizând că marea majoritate a caracteristicilor desemnate ca probleme grave reprezintă, totodată, indicatori ai calității vieții şi că între aceştia şi starea confnctuală/nonconflictuală exjstă, în general interrelații puternice, apare şi mai evidentă necesitatea rezolvării sau a ameliorării lor, ceea ce ar însemna, nu numai detensionarea climatului social al întreprinderii, ci şi ameliorarea calității vieții de muncă. Pe total eşantion, primele şase probleme (în ordinea descrescândă a gravității) sunt:

	Media
1. Condițiile tehnico-materiale	1,48
2. Preocuparea pentru introducerea de noi tehnologii	1,90
3. Condițiile sociale oferite de întreprindere	2,01
4. Preocuparea pentru condiții de muncă	2,02
5. Informarea salariaților cu problemele mari ale întreprinderii	2,08
6. Consultarea oamenilor în deciziile care îi privesc direct	2,09

Diagnoza climatului organizațional oglindeşte şi *în opinia muncitorilor,* starea de criză a întreprinderii. De această dată, în ordânea descrescândă a gravității, pe primele şase locuri se situează:

1. consultarea oamenilor în deciziile care îi privesc direct

[1] Pentru interpretarea datelor am recurs la schema de evaluare a datelor absolute (SEDA); vezi descrierea şi fundamentarea metodei în: Cătălin Zamfir, *Schema de evaluare a datelor absolute (SEDA),* a *Viitorului social,* nr. 1,1980.

2. condițiile tehnico-materiale ale întreprinderii
3. informarea salariaților cu probleme mari ale întreprinderii
4. preocuparea pentru introducerea unor tehnologii noi
5. preocuparea pentru condițiile de muncă
6. condițiile sociale oferite de întreprindere.

Se poate constata că cele mai grave probleme sunt aceleaşi, diferă ordinea de importanță a gravității. Dintre acestea şase, două se referă la practici democratice de conducere, două vizează centrarea pe problemele oamenilor, una - condițiile tehnico-materiale ale muncii şi cealaltă - centrarea pe producție.

Dacă rezolvarea sau ameliorarea condițiilor tehnico-materiale ale întreprinderii şi introducerea de noi tehnologii presupun costuri deosebite, nu acelaşi lucru se poate spune despre preocuparea pentru condițiile de muncă şi condițiile sociale ce le poate oferi întreprinderea şi, mai ales, nu acelaşi lucru se poate spune despre ameliorarea practicilor democratice de conducere, în speță a fluxului informațional descendent şi consultarea oamenilor în deciziile care îi privesc direct. Intervenția în acest din urmă caz. *nu presupune apel la resursele materiale.* De altfel, dacă analizăm cele 18 caracteristici ale climatului organizațional situate în "stare gravă", observăm că *o intervenție fără nici un fel de costuri se poate realiza în 39% din cazuri.* Pentru rezolvarea celor mai multe dificultăți, angajarea de resurse materiale este după părerea noastră, *invers proporțională cu calitatea activităților manageriale, cu potențialul de flexibilitate şi creativitate a întreprinderii.*

Având posibilitatea comparației cu rezultatele unor cercetări mai vechi în aceeaşi-întreprindere (1973,1979), constatăm că, atunci, ponderea caracteristicilor posibil de desemnat ca probleme grave sau critice era substanțial mai mică. Ne putem întreba dacă este vorba realmente de o deteriorare flagrantă a calității vieții în întreprinderea studiată sau este vorba, după Revoluție, de un nivel mult mai ridicat al aspirațiilor şi aşteptărilor, din perspectiva cărora se evaluează, acum, diferitele componente ale calității vieții de muncă (componente ale climatului organizațional). Opinia noastră este că *s-au schimbat standardele în raport cu care oamenii estimează,* în prezent, caracteristicile sistemului, criteriile a ceea ce este socotit normal şi dedrabil, orientările valorice. O explicație complementară ne-o furnizează, credem, ceea ce se poate numi o deblocare a intereselor şi aspirațiilor autoreprimate înainte de Revoluție.

Printre caracteristicile desemnate ca “problemă” se află şi *starea de nemulţumire* a personalului (media 2, 1) şi o stare confiictuaiă iminentă, concretizată întro declarată *predispoziţie spre conflicte colective de muncă.*

Pentru a detecta sursele acestei stări de nemulţumire am analizat, în primul rând, relaţiile care se stabilesc între această stare şi caracteristicile sistemului desemnate a se afla în stare gravă sau critică. Se constată că cei care declară că în întreprindere există o stare foarte mare de nemulţumire, apreciază cel mai defavorabil următoarele caracteristici: condiţiile tehnico-materiale(64,4%), consultarea oamenilor în deciziile care îi privesc (57,2%), informarea salariaţilor cu problemele mari ale întreprinderii (563%), condiţiile sociale oferite de întreprindere (52,7%), calitatea organizării muncii (50,9%), preocuparea pentru condiţiile de muncă (49%). Observăm că este vorba tocmai de caracteristicile diagnosticate ca probleme. Concluzia este validată şi de faptul că, la o întrebare directă (deschisă), vizând cauzele nemulţumirii, subiecţii indică, în ordinea importanţei: aprovizionarea tennico-materială, probleme de organizare şi conducere a întreprinderii, probleme salariale, condiţii de muncă şi alte probleme sociale.

Sursele nemulţumirii pot fi detectate şi în afara întreprinderii, în influenţele exercitate de sistemul social global. Astfel, 63% din această populaţie sunt foarte îngrijoraţi de problema locurilor de muncă şi 80% sunt foarte îngrijoraţi de instabilitatea preţurilor. În opinia a 50% din cei care declară că există o foarte mare stare de nemulţumire, această stare va evolua sigur spre conflicte deschise de muncă *şi probabil,* în opinia a 32%. Deci 82% din subiecţi dau ca sigură sau probabilă apariţia unor conflicte de muncă. Dintre aceştia, cei mai mulţi apreciază cu calificativul “foarte slab” şi “slab” tocmai caracteristicile desemnate prin diagnoză ca probleme ale climatului organizaţional.

Din cercetare au reieşit şi principalele surse ale unor stări eonflictuaie dintre care, în funcţie de gradul de influenţă, pot fi stabilite cele a căror evoluţie spre conflict trebuie stopată prioritar. Se pot imagina strategii diferite dar un criteriu sigur ai ordinii de priorităţi poate fi cel al costurilor materiale minime. Întro astfel de ordine de priorităţi se înscriu: respectarea drepturilor sindicale, o mai bună reprezentativitate a liderilor sindicali (foarte contestaţi), organizarea mai bună a muncii, ameliorarea aspectelor care vizează conducerea personalului şi ameliorarea condiţiilor de muncă, în legătură cu acest ultim aspect, menţionăm un fapt interesant: dacă muncitorii reclamă îmbunătăţirea condiţiilor de muncă, liderii sindicali stat mai înclinaţi să ceară compensaţii băneşti ale unor condiţii proaste de

muncă, ceea ce, pe termen lung, este şi mai costisitor şi nici nu conduce la ameliorarea calității vieții de muncă, scopul major al oriecărei intervenții sociale.

Identificând sursele potențiale ale conflictelor de muncă, se pot întreprinde măsuri care să împiedice producerea propriu-zisă a fenomenului sau, cel puțin, să-1 limiteze şi să-1 controleze. Caracterul evolutiv al procesului latent de constituire a unor situații conflictuaîe, care pot debuta chiar cu cristalizarea aspirațiilor subiecților spre altceva decât le oferă, situația concretă de întreprindere, face posbiiă şi utilă intervenția întro fază cât mai apropiată de cea de debut, deci face posibilă reversibilitatea acestui proces sau, oricum, trecerea lui în faza manifestă poate fi stopată, spre avantajul tuturor partenerilor sociali.

SISTEME DE PROTECȚIE SOCIALĂ A FENSIONARILOR - STUDIU COMPARATIV PE ȚĂRI -

Camelia GHEORGHE

Trecerea atât de necesară şi de dorită a României la economia de piață va antrena, alături de efectele binefăcătoare scontate, o serie de alte efecte nedorite, dar imposibil de eliminat: şomaj, inflație, scăderea puterii de cumpărare etc. Acestea vor afecta mai ales anumite categorii sociale de populație, printre care şi aceea a pensionarilor. Un sistem adecvat de protecție socială a acestora apare mai necesar poate ca oricând.

Aceasta trebuie să pornească, în mod logic, de la analiza stării de fapt existente în momentul de față în România, dar şi de la cunoaşterea cât mai exactă a experiențelor şi a sistemelor de protecție socială din lume.

"Portretul-robot" al unui sistem ideal de protecție socială a pensionarilor poate că e greu de conturat, dar cercetarea are menirea de a-1 schița şi de a asigura o orientare oportună a acestei protecții.

Realizarea unui studiu-comparativ pe țări referitor la sistemele de pensionare experimentate în străinătate presupune descrierea elementelor caracteristice care compun aceste sisteme, de oriunde ar fi acestea: tipurile de categorii socio-profesionale ale populației ce intră sub incidența schemelor de pensionare, categoriile de prestații acordate pensionarilor, condițiile de obținere a dreptului la pensie, modul de calcul al acesteia, căile de finanțare, unele probleme de eficiență a protecției sociale realizate.

Sistemele internaționale de pensii "acoperă" trei tipuri principale de *categorii socioprofesionale ale populatei:*

- personalul salariat, ce beneficiază de pensii calculate în raport cu veniturile din muncă, pensii ce apar în literatura de specialitate sub diferite denumiri: pensii ocupaționate, pensii-suplimentare, pensii adiționale etc;
- rezidența țării;respective, în cazul țărilor în care există sisteme de pensii naționale sau universale, stabilite într-un cuantum fix pentru toți cetățenii în: Canada, Elveția, Danemarca, Marea Britanie, Finlanda etc.;

– liber-profesioniştii, a căror asigurare este obligatorie sau voluntară, în funcție de jurisdicția existentă în fiecare țară.

Există însă şi sisteme concurențiale de protecție socială, ce stipulează reglementări specifice pentru diverse categorii de profesiuni sau ocupații De pildă, în Belgia, Franța şi Luxemburg, ca şi în Polonia întâlnim sisteme proprii de pensionare pentru mineri. O situație asemănătoare există şi în Belgia, Canada sau Franța pentru marinari; în Brazilia, Bulgaria şi Italia, pentru fermieri; în Franța, Italia, Luxemburg, Polonia, pentru feroviari; în Polonia; pentru polițişti şi avocați; în Portugalia, pentru membrii clericali şi fotbalişti. O situație interesantă o întâlnim în Israel, țară în care există o lege ce stipulează acordarea dreptului la pensie pentru prizonieri, în cazul unui accident de muncă săvârşit în închisoare. Remarcăm, de asemenea, cazul Elveției în care există sisteme de pensionare, prin afiliere şi contribuție voluntară, a cetățenilor elvețieni ce rezidează în străinătate, ca şi cel al Franței ce asigură pensionarea - tot prin afiliere şi contribuție voluntară - a femeilor inactive sau a persoanelor inactive ce îngrijesc un handicapat.

Categoriile de prestații pentru pensionari includ, în cazul tuturor țărilor, cele trei tipuri principale de pensii care se acordă în țara noastră: pensia de bătrânețe, pensia de invaliditate şi pensia de urmaş. De asemenea, cu puține excepții, se adaugă pensiei de invaliditate un supliment pentru îngrijirea permanentă a pensionarilor. Astfel, în Italia, la nivelul anului 1987, se acorda, pentru invaliditatea produsă ca urmare a unui accident de muncă, un supliment de minimum 315.000 lire/lună, ce reprezenta circa 70% din pensie. În unele țări, ca Belgia, Bulgaria, Canada, Franța, Italia sau Portugalia se acordă şi alocații care se adaugă pensiilor de orice tip ar fi acestea în urma aşa-numitului “means-test” (dovada pauperității) pentru pensionarii care se dovedesc a trăi sub un minim de trai acceptat. Astfel, în Belgia, în 1987, pentru o pensie minimă de 20.835 franci/lună se acorda o alocație “means-test” de 13.898 franci, considerându-se că minimul de resurse al celui căruia i se făcuse dovada pauperității trebuie să fie de 34.751 franci lunar. În Canada, Italia, Franța şi Luxemburg, pensionarul beneficiază de anumite suplimente adăugate pensiei de bătrânețe sau de invaliditate pentru fiecare dintre copiii aflați în întreținere, iar în Israel şi Finlanda se acordă sume de bani pensionarilor de urmaş (văduv, văduvă) pentru reabilitarea şi instruirea vocațională a acestora. Ajunşi în situația de a nu se mai putea întreține doar cu pensia de urmaş, ei pot solicita acest ajutor pentru a urma cursuri de pregătire profesională şi pentru a se califica întro meserie. Pensionarii de urmaş

trebuie să facă dovada urmării acestor cursuri de pregătire vocațională şi dovada că sunt angajați (sau au încercat să se angajeze) şi obțin venituri din practicarea meseriei respective. Altfel, ajutorul se suspendă, iar persoana în cauză e obligată să-1 returneze integral.

Din analiza comparativă condițiilor de *obținere a dreptului la pensie* se desprind următoarele concluzii:

- pentru obținerea pensiei de bătrânețe, în toate țările se prevede condiția de vârstă, ce variază de la 55 ani în Belgia, Italia, Iugoslavia la 65 ani în Israel pentru femei şi de la 60 de ani în Franța, Belgia, Italia la 70 ani în Israel pentru bărbați, media fiind de *60* ani, respectiv 65 ani; de asemenea, în majoritatea țărilor se prevede o perioadă minimă de contribuție şi afiliere la fondul de asigurări sociale: 5 ani în Belgia, 25 ani în Bulgaria, 37,5 ani în Franța etc; într-un număr redus de țări apare şi - condiția vechimii fnmuacă;
- pentru obținerea pensiei de invaliditate se pune condiția perioadei de contribuție în toate țările şi a încadrării într-un anumit grad de invaliditate calculat exact (la Marea Britanie: pierderea capacității de muncă în proporție de 100%, 50%, 20%), aproximativ (în Elveția: 2/3,1/2,1/4) sau estimat întro manieră cu totul generală (în Brazilia: totală, permanentă, temporară); doar în Franța şi Polonia apare condiția vechimii în muncă, iar în Danemarca e necesară îndeplinirea unei condiții minime de rezidență de 1 an după împlinirea vârstei de 15 ani; ~
- pentru obținerea pensiei de urmaş, condiția esențială e legată de perioada şi cuantumul contribuției defunctului; în cazul văduvelor, se adaugă condiția împlinirii unei anumite vârste şi, sporadic, condiția referitoare la numărul anilor de căsătorie; în toate legislațiile se menționează expres vârsta până la care orfanii beneficiază de pensie, aceasta fiind situată în general între 18 ani şi 25 ani (în cazul continuării studiilor după 18 ani); excepție fac Marocul (12 ani), Burkina Faso (14 ani), Burundi, Togo, Congo, Guinea, România, Franța (16 ani).

Modalitățile de calcul al pensiilor variază de la țară la țară, cea mai frecventă practică de calcul al pensiei de bătrânețe constind în aplicarea unui anumit procent la salariul mediu calculat pe anumite perioade de timp. În Italia şi Portugalia, însă, acest tip de pensie se calculează ca 2% din salariul mediu ai ultimilor 5 ani multiplicat cu numărul anilor de cotizație.

Pensia de invaliditate se calculează asemănător cu pensia de bătrânețe sau ca o sumă fixă la care se adaugă anumite procente din pensia de bătrânețe (cazul Canadei).

Pensia de văduvă e reprezentată de suma rezultată din aplicarea unui anumit procent la pensia de bătrânețe a asiguratului decedat (de exemplu, în Belgia), la cea de invaliditate (de exemplu, în Brazilia) ori la salariul mediu (în cazul decesului survenit în urma unui accident de muncă sau unei boli profesionale). Pentru orfani, pensia de urmaş se calculează aplicând un anumit procent la pensia de bătrânețe sau de invaliditate a asiguratului, stabilit în funcție de numărul părinților decedați şi de cauza care a provocat decesul.

Fondul de pensii din cadul schemelor internaționale de pensionare e finanțat din trei surse principale:

a) Contribuția asiguraților, care se situează în general între 13-30% din veniturile asigurărilor sociale:
b) Contribuția întreprinderilor sau a patronilor, între 41-61% în general în SUA, Belgia, Franța;
c) Contribuția statului, ce are o pondere ridicată de 28-58% în Marea Britanie, Danemarca şi Japonia.

În multe țări ale Europei s-au stabilit în ultimii ani, însă, procente egale de contribuție pentru asigurați, ca şi pentru patroni.

În vederea cuantificării *eficienței protecției sociale* realizate de diferitele sisteme de pensionare din lume, practica a statuat calcularea indicatorului “gradul de cuprindere”, ce reprezintă raportul procentual între numărul pensionarilor de bătrânețe şi populația în vârstă de 60 de ani şi peste. Nivelul mondial al acestui indicator este de 67%, ceea ce înseamnă că la 100 de persoane de 60 de ani şi peste, 67 de persoane sîht cuprinse în schemele de pensionare. De asemenea, se obişnuieşte şi calcularea ratei de înlocuire a salariului/venitului de către pensie. De fapt, în ultimele decenii, a fost stabilit drept criteriu pentru calcularea pensiei nivelul de trai anterior pensionării, renunțîndu-se la cel ce evidenția pragul de subzistență a acestei categorii de populație. Specialiştii consideră că pentru menținerea nivelului de trai de dinaintea pensionării, pensia ar trebui să reprezinte circa 70-80% din câştigul anterior. Rata de înlocuire însă cea mai frecventă se situează între 40-60%, sub acest nivel fiind Marea Britanie, Japonia etc şi peste acest nivel situându-se Brazilia, URSS, Suedia, Belgia, Spania etc.

În vederea protejării veniturilor pensionarilor de efectele negative ale inflației, majoritatea țărilor practică indexarea pensiilor, care se poate face la:

- indicele preţului cu amănuntul al bunurilor de consum: Belgia, Brazilia, Canada;
- variaţiile salariului mediu naţional: Franţa;
- fadele costului vieţi: Italia, Luxemburg, Portugalia;
- rata inflaţiei: Polonia;
- indicele preţului de consum şi indicele salariilor: Elveţia;
- indicele costului vieţii şi'nivelul salariilor: Iugoslavia.

Fără să ne propunem o analiză a problemei în România, ne permitem să avansăm câteva concluzii ale unui studiu efectuat în acest domeniu în cadrul Institutului de Cercetare a Calităţii Vieţii în anul 1990:

- calitatea serviciilor de asigurări socialea fost afectată negativ atât de sistemul organizatoric şi legislativ din acest domeniu, cât şi de unele aspecte de ordin economic;
- bugetul asigurărilor sociale (ce include şi veniturile/cheltuielfle legate de pensii) este cuprins în bugetul republican, astfel că veniturile sale se adaugă la veniturile bugetului de stat, cheltuielile destinate asigurărilor sociale, apar ca acoperite tot de acestea, iar execedentul din execuţie e utilizat în finanţarea altor nevoi ale economiei naţionale; în vederea unei mai bune gospodăriri a fondurilor şf restabilirii echilibrului bugetar e necesară desprinderea bugetului asigurărilor sociale de stat (şi în cadrul acestuia, a bugetului pensiilor) de bugetul republican şi înfiinţarea unei Case generale autonome de stat pentru pensii şi asigurări sociale;
- deşi sistemul legislativ din domeniul asigurărilor sociale are o serie întreagă de neajunsuri, în părţile lui bune nu a fost respectat (de exemplu, vărsarea integrală a pensiei pentru întreţinerea bătrânilor pensionari în cămine, în loc de 50% cam prevede legea; neacordarea procentului de 30% din veniturile obţinute ca urmare a prestării diferitelor activităţi lucrative de către pensionarii bătrâni ce locuiesc în cămine etc.);
- legislaţia stipulează o serie de condiţii pentru obţinerea dreptului la pensie, care le condiţiile actuale de trecere la economia de piaţă, de liberalizarea salariilor nu-şi mai găsesc oportunitatea, cazul cel mai elocvent constituindu-l condiţia vechimii în muncă; e necesară înlocuirea acestui criteriu cu cel al perioadei de afiliere şi contribuţie la sistemul de pensionare respectiv;

- modul de calcul al pensiilor e perimat, trebuind a fi înlocuit cu unul nou, adaptat condițiilor actuale;
- sistemul legislativ discriminatoriu ce reglementează problema pensiilor pentru țărănime dezavantajează la continuare această categorie de populație, atât prin condițiile pe care trebuie să le îndeplinească pentru obținerea unu anumit tip de pensie, cât şi prin modul în care are loc decontarea contribuției la pensii şi alte fonduri de asigurări sociale; se impune crearea unui sistem unitar de pensii pentru țărani la nivelul şi în condițiile existente pentru ceilalți lucrători din economia țării;
- anii 1989 şi 1990 s-au încheiat cu deficite bugetare mari, în condițiile în care fondul de pensii a fost inadecvat asigurării unui minim de trai şi în care rata de înlocuire a salariului/venitului anterior pensionării de către pensie a fost critică la multe categorii de pensionari; ca atare, e necesară fundamentarea riguroasă a fondului de pensii, multiplicarea resurselor de finanțare a acesteia, crearea unui sistem concurențial de pensii private etc.

UNELE PROBLEME ALE PROTECȚIEI SOCIALE A FORȚEI DE MUNCĂ FEMININE

Gabriela PREDOȘANU

Încă de la început consideram necesar a afirma că principala formă a protecției sociale - în sens extins, desigur - ar trebui să fie asigurarea obținerii unor venituri, deci a ocupării unui loc de muncă. Problema ocupării este a întregii categorii de forță de muncă, dar în cazul femeilor ea are accente specifice, dintre care unele sunt deja sau vor deveni în scurt timp acute. Importanța problemei în acest caz poate fi susținută prin mai multe *argumente;*

1. forța de muncă feminină constituie o parte însemnată a forței de muncă, atât datorită faptului că ponderea femeilor în totalul populației depășește 50%, cât și fenomenului de pătrundere și rămânere pe piața muncii a femeilor, în special în ultimele două decenii; acest fapt s-a manifestat în întreaga lume și la noi în țară de asemenea, prin promovarea politicii de atragere a femeilor în activitatea productivă; ratele de activitate ale bărbaților și femeilor sunt diferite de la țară la țară, după modelele lor tradiționale, dar se apropie între ele în mod evident;
2. în perspectivă sunt semnale suficiente că la noi oferta de muncă a femeilor va crește; aceasta deoarece: populația casnică actuală reprezintă o rezervă însemnată și ea e formată preponderent din femei (70-80%); un singur salariu de familie reprezintă cam puțin pentru acoperirea cheltuielilor absolut necesare; nivelul de instruire tot mai înalt la care s-a ajuns în cazul întregii populații și al femeilor, fără discriminare, conduce inevitabil la sporirea cererii de locuri de muncă atât direct, din dorința de realizare profesională, cât și indirect, prin reducerea natalității;
3. un efect al tranziției la economia de piață va fi și acela că o categorie puternic afectată de șomaj va fi cea a forței de muncă feminine, deoarece ea e ocupată acum cu preponderență la ramuri ce vor avea șomaj ridicat și, în plus, o pondere însemnată din ea are nivel de instruire și calificare scăzut, cu discrepanțe puternice între cunoștințele acumulate și nevoile viitoare ale producției modernizate.

De aceea femeile eliberate din locurile de muncă actuale vor trebui reorientate profesional, recalificate pentru meserii şi activităţi noi, ce vor apare sau se vor înmulţi şi în care calităţile lor specifice vor putea fi mai bine folosite.

Considerăm deosebit de necesar ca protecţia socială vizând asigurarea ocupării femeilor să răspundă nevoii acestora de a obţine venituri din muncă dar şi folosindu-le în activităţi apropiate lor, în care pot da maximum de randament şi în care-şi pot valorifica mai bine *calităţile* specifice, recunoscute: răbdare, finețe, migală în execuţie, concentrarea atenţiei, spirit gospodăresc alături de rezistenţă la solicitări nervoase şi fizice, adaptare mai uşoară la schimbarea mediului şi a profesiei, pasiune în muncă etc.

Pentru exploatarea cât mai eficientă a acestor calităţi este deci nevoie de orientarea forţei de muncă feminine spre anumite locuri de muncă (cum ar fi cele din servicii, ramurile noi ale industriei, cercetarea ştiinţifică etc.). Dar în acelaşi timp protecţia socială va trebui să acţioneze pentru evitarea folosirii femeilor în munci cu condiţii dificile sau chiar vătămătoare (noxe, temperaturi foarte înalte sau foarte joase, zgomot, trepidaţii, poziţii periculoase, radiaţii etc.), în care ele pot rezista la fel de bine ca bărbaţii, dar sunt în pericol de a nu-şi mai putea îndeplini fără dificultăţi funcţia biologică reproductivă.

Societatea noastră de până acum parcă a exagerat în folosirea femeii în absolut toate muncile (Conferinţa Naţională a Femeilor, martie 1985), “pretutindeni, în toate domeniile”. Structura populaţiei ocupate pe ramuri în diferite ţări demonstrează concentrarea lor spre anumite domenii (de exemplu, serviciile; în România, ponderea femeilor în industrie şi construcţii este cam prea mare în comparaţie cu celelalte ţări).

O caracteristică a ultimului deceniu este faptul că s-au extins tot mai mult activităţile şi locurile de muncă cu timp parţial. Acestea sunt foarte solicitate de femei, în special de cele cu familie şi cu copii. De exemplu, în CEE, 50% din lucrătorii cu timp parţial sunt femei între 24 şi 49 de ani; 13 milioane de lucrători din Europa sunt cu timp parţial; 2/3 din personalul cu timp parţial este de sex feminin şi acesta lucrează în mod special în sfera serviciilor (35-40%). În perioada actuală în întreaga lume există tot mai multe condiţii de protejare a femeii, care conduc la sporirea posibilităţilor de ocupare a ei: progresul tehnic, automatizarea proceselor conduc la scăderea efortului fizic şi deci la extinderea muncii feminine în cât mai multe ramuri, iar pe de altă parte dezvoltarea serviciilor a condus la sporirea

numărului de locuri de muncă specifice femeilor, ca şi la eliberarea femeilor din muncile casnice.

Ponderea femeilor în populația civilă ocupată în 1988

- în % -

Țara	Ramuri		
	Agricultură, vânătoare, silvicultură, pescuit	**Industrie, construcții, lucrări publice**	**Servicii**
Canada	27,0	233	52,4
SUA	21,3	26,2	53,1
Japonia	47,5	32,0	43,7
Belgia	23,5	19,4	49,2
Italia	34,6	24,1	40,1
Spania	26,5	16,1	41,6
Suedia	25,6	23,5	60,1
Regatul Unit	19,8	243	52,7
România	22,1[x]	38,3[xx]	55,0[xxx]

x) Agricultură şi silvicultură, total personal muncitor, 1989.

xx) Industrie şi construcții, total personal muncitor, 1989.

xxx) Telecomunicații, administrație, știință, circulația mărfurilor, total personal muncitor, 1989.

Cel mai important scop al protecției sociale la cazul forței de muncă feminine este acela de a înlesni îndeplinirea ce mai completă a funcțiilor femeii: biologică, reproductivă, maternă, educativă, casnică, dar şi economic-productivă. Aceasta presupune ajutarea familiei cu copii, dar şi a femeii privită separat. Sistemul securității sociale cuprinde aproximativ aceleaşi tipuri de prestații principale în toate țările dezvoltate (respectiv pensii de bătrânețe, de invaliditate, de urmaşi, indemnizația pentru incapacitate temporară de muncă datorate bolii sau maternității). Diferențe între țări există în cazul prestațiilor familiale. Astfel, de exemplu, în Franța şi Belgia există foarte multe asemenea forme (circa 20 în Franța), iar în SUA ele lipsesc complet. Putem afirma că în domeniul securității sociale în general şi în cel ce priveşte familia cu mai mulți copii în special, poziția guvernului francez a fost complet diferită de cea a administrației Reagan, mai ales în perioada de după 1979, când s-a manifestat “criza securității sociale”.

Astfel, după 1981, în Franța au fost prelungite concediile de maternitate, au crescut alocațiile pentru copii, a fost facilitat accesul la creşe, grădinițe şi cantine, s-au făcut înlesniri fiscale şi s-a garantat un venit minim familiilor cu mai mult de 3 copii în întreținere, în acest timp, S.U.A. nu a cunoscut indemnizațiile în caz de boală şi nici alocațiile familiale, iar pensiile s-au acordat în condiții şi cu restricții noi, care au dus, e drept, la economii importante (în perioada 1982-1987 s-au planificat economii în urma acestor măsuri de 46-75 miliarde dolari). Suedia este o altă țară care şi-a diversificat prestațiile familiale, în timp ce Canada şi le-a restrâns. Țările foste socialiste au fost consecvente cu preocuparea, cel puțin aparentă, de îmbunătățire a asigurărilor în cazul familiilor cu copii, dar şi între ele s-au menținut diferențe.

Principala prestație familială este alocația pentru copii. Este diferențiată de la țară la țară după anumite caracteristici: salariul părinților, numărul de copii, rangul copilului şi numărul considerat optim pentru o familie (în Franța numărul optim este 3), situația familiei (dacă există alte persoane în întreținere, dacă părintele este singur, şomer sau pensionar), vârsta limită în funcție de gradul de instruire al copilului, majorarea proporțională a alocației în funcție de vârsta copilului etc. În unele țări (de exemplu Franța) există şi alte forme de asigurări familiale: complement familial, alocația pentru începutul de an şcolar, alocația specială pentru copii handicapați, alocația pentru locuință şi mâncare etc. Un element de noutate este şi acela că au fost permise concedii de maternitate şi educație şi altor membri ai familiei, nu doar mamelor.

Țara noastră, deşi cu politică declarat pronatalistă, s-a aflat şi față de țările vecine mult timp în inferioritate în privința asigurărilor familiale. Decretul nr. 31/1990 a adus unele îmbunătățiri, astfel: nu mai există diferențierea alocațiilor pentru copii după mediul de reşedință şi nici plafonul de salarizare al părinților (4450 lei) peste care nu se mai primea alocație; se mențin însă tranşe de salarii pentru alocații diferite, majorate doar cu 10 iei. Alocația minimă a devenit 230 lei şi nu 80 lei ca în 1977. Cu toate acestea este încă foarte puțin.

Funcția maternă se încearcă a fi protejată şi chiar stimulată prin diverse prestații acordate mamei. Ele pot fi în natură (spitalizare, medicamente gratuite) sau în bani (indemnizații de niveluri diferite pentru perioada de concediu). Durata concediilor este variabilă, de exemplu în Suedia sunt 360 de zile (iar în România, conform Decretului 31/1990, concediul s-a prelungit până la un an), iar în R.F.G. şi Belgia doar 14

săptămâni (anexa). De asemenea, nivelul indemnizațiilor de maternitate este diferențiat: în Italia se acordă 80% din salariu pentru 5 luni de concediu obligatoriu şi 30% pentru 6 luni de concediu facultativ; în Marea Britanie alocația de maternitate -14,7 lire/săptămână, suplimentul este de 1/3 din câştigul mediu pe săptămână şi prima de maternitate de 25 de lire; în Danemarca - 90% din câştigul săptămânal timp de 14 săptămâni; în Franța - indemnizația reprezintă 90% din salariu (16 săptămâni), prima de alăptare 42,5 FF/lună (5 luni), bonuri de lapte 5 FF/lună (4 luni), prime pentru supraveghere medicală a copilului până la 6 ani, alocația prenatală 187 FF/lună, alocația de naştere 2210 FF la fiecare naştere, alocația pentru părintele singur este de 1275 plus 425 FF pentru fiecare copil. Se poate semnala un fenomen social nou, acela de creştere a numărului familiilor monoparentale şi în special al mamelor izolate.

În țara noastră, până în acest an, concediile de maternitate (de 16 săptămâni), indemnizațiile de naştere (48% din salariul mediu), ajutoarele mamelor cu mai mulți copii (de 400 sau 500 lei, pentru 3-4 sau mai mulți copii) erau sub nivelul mediu european şi chiar al țărilor vecine (De exemplu, în Bulgaria se acordau 10 luni de concediu medical pentru primul copil, 12 luni pentru al doilea, 14 luni pentru al treilea, iar indemnizația era egală cu salariul integral al mamei; în Cehoslovacia concediul medical era de 26 săptămâni, indemnizația reprezenta 90% din salariul mediu şi se acorda un ajutor de 47% din salariu pentru mamele cu mai mult de 3 copii; în Ungaria, concediul medical era de 20 de săptămâni, cu plata integrală a salariului mediu; indemnizația la naştere era diferențiată în Cehoslovacia - 77,5% din salariul mediu; în Ungaria - 68%, iar în România 48%.).

Decretul nr. 31/1990 păstrează unele din prevederile legale anterioare, iar în plus statuează dreptul la 65% din salariul tarifar al mamei după cele 16 săptămâni de concediu medical şi până la împlinirea vârstei de un an a copilului; în primele 112 zile indemnizația de sarcină şi lehuzie rămâne diferențiată după vechimea în muncă a mamei, respectiv de 85%, 65% şi 50% din retribuție; până la 3 ani se pot obține certificate medicale pentru îngrijirea copilului bolnav, iar până la 7 ani se poate întrerupe serviciul, cu păstrarea locului de muncă şi considerarea vechimii neîntrerupte; mamele primesc indemnizații la naştere de 1500 de lei şi ajutoare de 400 lei pentru cele care au 3 copii şi 500 de lei pentru mai mult de 4 copii.

Este nevoie să fim conştienți că mai stat încă multe de făcut în domeniul protecției sociale a femeii ca mamă pentru a fi comparabil la nivel

european, mai ales în privința altor servicii specifice folosite de femeia activă din familia restrânsă, în special. Este vorba de creșe, grădinițe, cantine etc. Chiar dacă numărul creşelor şi a paturilor din ele a crescut din 1950 de la 292 la 8617 şi de la 5217 la 83437, iar al paturilor din maternități şi case de naştere de la 10405 la 24236 şi pentru copiii bolnavi de la 10500 la 38540, ele sunt încă insuficiente.

În domeniul ajutorării mamelor active trebuie susținută crearea cât mai multor asemenea unități, ca şi a şcolilor cu semi-internat, a restaurantelor-cantină pentru elevi sau a întreprinderilor comerciale cu semipreparate "gospodina", dar toate acestea la un nivel calitativ ireproşabil. O altă idee ar putea fi şi aceea de folosire a experienței şi dragostei pentru copii a generațiilor vârstnice, dar încă în putere, care s-ar putea organiza în mici comitete de stradă sau cartier care să se ocupe de ducerea şi aducerea de la şcoală a elevilor mici, chiar supravegherea lor câteva ore, pentru sume simbolice suportate de părinți, în schimbul siguranței că cel mai mic membru al familiei este ocrotit.

Asemenea măsuri de protecție şi desigur multe altele sunt în măsură să asigure femeilor mai multă linişte pentru a putea desfăşura o activitate utilă societății şi conformă capacităților şi calităților lor specifice.

Deşi acum țara noastră se află într-o perioadă de slabă creştere economică, de criză chiar, ar trebui să nu uităm spusele lui Alain Euzeby[1] că: "protecția socială trebuie privită nu doar ca o cheltuială apăsând asupra economiei, ci ca un ansamblu de mecanisme de redistribuire a veniturilor[2], ce contribuie eficace la susținerea activității economice, mai ales în perioade de criză."

Merită să încercăm o redresare şi în acest mod, care de altfel ne este teribil de util şi necesar nouă, tuturor!

---

[1] Alan Euzeby, *Crise économique et crise de la protection sociale*, în *Futuribles*, aug., 1985.

[2] Redistribuire de la sănătoşi la bolnavi, de la activi la pensionari, de la persoane cu loc de muncă la şomeri, de la familii fără copii la cele cu mai mulți copii.

Anexa

Durata legală a concediului de maternitate în câteva țări europene, în anul 1982

Țara	Durata normală a concediului	Înainte de naştere	După naştere	Prelungiri autorizate
RFG	14 săpt.	6 săpt.	8 săpt.	4 săpt. În caz de naştere prematură sau multiplă, 4 luni la cerere.
Belgia	14 săpt.	6 săpt.		--
Danemarca[1)]	18 săpt.	4 săpt.	14 săpt.	--
Franța	a) 16 s. la I şi II copii b) 26 s.de la al III-lea copil[2)]	a) 6 săpt. b) 8-10 s.	a) 16-18 s. b) 16-18 s.	6 s. în cazuri patologice; 4 s. pentru naşteri multiple
Italia	5 luni	2 luni	3 luni	1 lună înainte de naştere pt. munci grele
Marea Britanie[3)]	18 săpt.	11 săpt.	7 săpt.	--
Suedia[4)]	Până la 360 de zile[5)]	până la 60 zile	6 săpt. minim	--
Bulgaria	a) 120 zile I copil b) 50 zile II copii c)180 zile III copii d)120 zile IV copii	--	--	Concediu de îngrijire facultativ a) 6 luni b) 7 luni c) 8 luni d) 6 luni
URSS	112 zile	56 zile	56 zile	naşteri dificile sau multiple 70 zile; un an concediu fără plată.
Cehoslovacia	26 săpt	--	--	naşteri multiple şi mame singure 35 s; mame cu peste 2 copii concediu plătit până la 2 ani.
România	112 zile	52 zile	60 zile	întrerupere serviciu până la 6 ani (Decret nr. 31/1990 - prelungirea concediului până la 1 an).

1) Salariatele din comerț, birouri, servicii tehnice sau clinice au un concediu plătit de 5 luni.

2) La naşteri multiple, dacă este a doua naştere, se cumulează de două ori 4 săptămâni.

3) Concediu plătit; angajata poate lipsi însă 40 de săptămâni.

4) O parte din acest concediu poate fi utilizat şi de către tată.

5) Din care, 180 de zile trebuie folosite înainte de împlinirea a 18 luni; restul de 180 de zile pot fi amânate până ce copilul are 8 ani şi pot fi folosite ca zile complete sau program redus.

LOCUL ŞI ROLUL SISTEMULUI DE PENSII ŞI ASISTENȚĂ SOCIALĂ ÎN DETERMINAREA CALITĂȚII VIEȚII

Liviu POTLOGEA

Importantele mutații calitative prin care se configurează astăzi noul tablou economic, politic şi social al României, dau în mod evident, cercetării calității vieții sub toate aspectele ei, dimensiunea unui obiectiv de prim ordin.

În acelaşi timp, acceptarea unanimă a faptului că, în procesul transformării societății româneşti, factorul uman trebuie să se afle în centrul atenției, aduce în prim plan şi problema minimalizării sacrificiului social, în contextul preocupărilor pentru satisfacerea cât mai deplină a cerințelor de ordin material şi spiritual, al unei populații care a suportat timp de patru decenii privațiunile impuse de un regim politic totalitar.

Pe de altă parte, specificul economiei de piață, spre care se îndreaptă şi România, pune în fața cercetări calității vieții sarcina elaborării unor modele teoretice şi practice de optimizare a formelor şi mijloacelor prin care să se asigure în condiții cât mai avantajoase, un standard de viață acceptabil pentru toți membrii societății. Cercetarea calității vieții trebuie deci să se bazeze pe studierea locului şi rolului unui ansamblu de factori implicați direct sau indirect în asigurarea unei protecții sociale reale şi eficiente.

Între aceşti factori, se înscrie prin sfera sa de preocupări şi sistemul de asigurări sociale a cărei implicare directă în determinarea calității vieții o considerăm evidentă şi deci nu mai necesită o argumentare suplimentară.

Ar fi suficient de subliniat în acest sens numai faptul că, prin mijloacele sale specifice, sistemul de asigurări sociale acționează asupra tuturor membrilor societății, indiferent de vârstă, sex, profesie, contribuție la activitatea productivă etc.

Incluzând în sfera preocupărilor sale, interesele de ordin social ale întregii populații ocupate sau neocupate a țării, acest sistem se regăseşte sub diverse forme şi grade de participare, în majoritatea domeniilor de determinare a calității vieții.

Aşa de exemplu, asigurările sociale se înscriu organic în realizarea vieții profesionale, contribuind în modul cel mai direct la crearea, menținerea şi dezvoltarea capacității de muncă.

Implicându-se sub diverse forme, chiar în faza de pregătire pentru muncă şi contribuind apoi printr-o serie de mijloace specifice la realizarea întreținerii acelei părți a populației devenită temporar sau definitiv inactivă, din cauza stării de sănătate sau a vârstei, asigurările sociale acționează practic asupra vieții omului, pe toată durata acesteia.

În orice stat modern, eficiența sistemului de asigurări sociale este apreciată şi în raport de capacitatea acestuia de a prelua asupra sa problemele privind mijloacele de existență ale persoanelor înaintate în vârstă, ale celor aflate în incapacitate temporară sau permanentă de muncă, ale persoanelor handicapate, ale celor rămase fără susținători legali etc.

Dat fiind faptul că asigurările sociale au o sferă foarte largă de preocupări, ne propunem să aducem în atenție numai unele dintre aspectele de ordin practic, care privesc în primul rând sistemul de pensii şi problemele cu care acesta se confruntă în determinarea calității vieții, cele peste 2.800.000 de pensionari existenți în prezent în societatea românească.

O diagnoză a sistemului de pensii din România ar scoate în evidență o serie de factori care i-au diminuat acestuia capacitatea de protecție socială şi au contribuit la apariția şi proliferarea în rândul populației, a unor grupuri defavorizate.

Se poate afirma astăzi cu certitudine, că factorii de reducere a eficienței sistemului de pensii din România se regăsesc în chiar cadrul său legislativ şi instituțional rigid şi neadecvat

Acest cadru se bazează sub aspect structural, pe existența şi funcționarea separată a unui mare număr de case de pensii şi asigurări sociale distincte care au fost create de vechiul regim sub pretextul reprezentării mai fidele a intereselor unora sau altora dintre ramurile şi sectoarele de activitate (ex. sectorul de stat, sectorul cooperației meşteşugăreşti, sectorul Ministerului de Interne, sectorul Ministerului Apărării Naționale, sectorul CAP., sectorul de Culte etc.)

Pentru fiecare dintre aceste case de pensii şi asigurări sociale, au fost elaborate şi reglementări specifice, diferențiate de la un sector la altul şi cu aplicabilitate numai în cadrul sectoarelor respective.

Această diversificare legislativă şi instituţională menţinută şi astăzi, complică activitatea pe linia stabilirii pensiilor, în sensul că, impune efectuarea obligatorie a unor operaţiuni financiare suplimentare, de decontare între diferite case, a drepturilor acordate persoanelor care au lucrat succesiv în mai multe sectoare cu sisteme proprii de asigurări sociale.

În acelaşi timp, fracţionarea fondului general de asigurări sociale în bugete parţiale, ridică în faţa caselor de pensii probleme legate de constituirea disponibilităţilor băneşti, pentru plata drepturilor cuvenite asiguraţilor.

Prin fragmentarea sistemului de pensii, statul şi-a creat de fapt posibilitatea de a interveni şi de a favoriza sau defavoriza în orice moment, pe linia protecţiei sociale, unele sau altele dintre sectoarele de activitate.

Forma de organizare a actualului cadru legislativ şi instituţional al sistemului de pensii din România, exprimă caracterul rigid şi restrictiv al politicii de asigurări sociale dusă timp de patru decenii de un regim totalitar.

Preocuparea obsedantă a fostului regim, de a reduce în mod sistematic toate cheltuielile cu caracter social, inclusiv cele cu plata pensiilor, s-a manifestat însă, în modul cel mai evident, după data de 1 iulie 1977, prin elaborarea unui pachet de legi şi decrete, care au impus caselor de pensii să-şi modifice radical reglementările proprii, în sensul restrângerii şi limitării la maximum a drepturilor pe care acestea le puteau acorda asiguraţilor.

Restrângerea şi limitarea preconizată de vechiul regim a îmbrăcat în fapt două aspecte distincte şi anume:

1. Aspectul juridic, vizând condiţionarea deschiderii dreptului la pensie.
2. Aspectul material, vizând redimensionarea şi încadrarea în anumite limite maximale, pentru cea mai mare parte a populaţiei, a veniturilor din pensie;

În prima categorie se înscriu o serie de măsuri care se pot exemplifica prin:

- Majorarea cu 5 ani a condiţiei de vechime în muncă necesari în vederea pensionării pentru limită de vârstă;
- Recunoaşterea numai în cazul anumitor categorii de salariaţi a stagiului militar ca vechime utilă la pensie;
- Desfiinţarea ajutorului social ca formă de pensionare a salariaţilor cu o vechime de cel puţin 5 ani şi stabilirea la minimum 10 ani a

tradiției de vechime în muncă în vederea pensionării pentru limită de vârstă;

- Stabilirea la minim 5 ani a condiției de vechime în muncă în vederea pensionării pentru invaliditate cauzată de accidentele în sfera procesului muncii;
- Condiționarea acordării pensiei pentru limită de vârstă, în cazul persoanelor care au lucrat în sectoare cu sisteme proprii de asigurări sociale, de realizarea în fiecare din aceste sectoare a unei vechimi în muncă de minimum 5 ani;
- Condiționarea plății pensiei pentru invaliditate gradul III, numai de reîncadrarea în muncă a pensionarilor respectivi;
- Limitarea posibilităților de înscriere la pensie de urmaş, a soțiilor şi copiilor unor categorii de salariați sau pensionari decedați etc.

O consecință directă şi imediată a acestor măsuri a fost creşterea vârstelor de pensionare, mai ales în acele sectoare ale economiei, în care vechimea se determină după criterii specifice, în raport de realizările din producție, sau de îndeplinirea unor norme anuale obligatorii de muncă (ex. cooperația de consum, cooperația meşteşugărească şi agricultură), unde pensionarea a devenit astfel posibilă numai la vârste foarte înaintate, de peste 65, 70 sau chiar 80 de ani, precum şi la sectoarele cu specific de lucru în condiții nocive sau vătămătoare, în care, prin reducerea la maximum a numărului de locuri încadrate în grupa I-a sau a-II-a de muncă, salariații şi-au pierdut avantajele sporului la vechime şi a reducerii vârstei de pensionare.

Cel de-al doilea aspect, de ordin material al măsurilor restrictive impuse de vechiul regim pe linia acordării pensiei s-a manifestat, de asemenea, pe mai multe căi, dintre care exemplificăm:

- Diminuarea substanțială a procentelor de calcul a tuturor categoriilor de pensii, în raport de retribuția tarifară medie şi a vechimii în muncă;
- Plafonarea maximală a nivelului unor pensii pentru limită de vârstă (ex. la 350 - 450 lei lunar în cazul salariaților cu o vechime de 10 - 14 ani, şi la 1.000 lei lunar la cazul membrilor CAP cu o vechime în muncă de 30 de ani); Limitarea dreptului de cumul al unor categorii de pensii cu alte pensii sau venituri;
- Corelarea necorespunzătoare a nivelului pensiilor în raport de creşterile din anumite perioade ale costului vieții, stabilindu-se în

acest sens criterii preferențiale de acordare a unor majorări şi compensații etc.

Ambele aspecte prezentate au avut un profund efect socio-moral asupra populației, care a fost pusă în situația de a nu-şi putea valorifica în timp util dreptul la pensie şi au determinat apariția unor disproporții flagrante între veniturile diferitelor categorii de pensionari.

Datele statistice care prezintă numai nivelul mediu al pensiei din România, estompează de fapt decalajul impresionant care există astăzi între pensia minimă de 500 lei lunar şi nivelul la care s-au stabilit pensiile unor categorii favorizate, alcătuite din foştii demnitari de partid şi de stat şi din salarlații fostelor organe de represiune.

Forma cea mai brutală şi lipsită de orice rațiune, prin care s-a manifestat în ultimii ani imixtiunea regimului dictatorial în problemele de asigurări sociale, o constituie însă, preluarea la bugetul național a fondurilor de asigurări sociale la totalitatea lor şi impunerea din considerente exclusiv economice a unor limite arbitrare în efectuarea din aceste fonduri a cheltuielilor specifice (cu plata pensiilor, cu plata concediilor medicale, cu asistență socială etc.).

Această măsură a condus printre altele, la:

- Planificarea pentru fiecare an a unui număr maximal de înscrieri la pensie şi a unor plafoane valorice a cheltuielilor cu plata pensiilor, motiv pentru care mulți salariați au fost obligați să-şi continue activitatea cu mult peste vârstele de la care se puteau pensiona;
- Stabilirea de plafoane valorice maximale la cheltuielile cu plata indemnizației pentru incapacitate temporară de muncă, din care cauză multor salariați nu li s-au achitat drepturile cuvenite pentru concediile medicale legale;
- Reducerea sub minimum necesar a sumelor destinate indexării pensiilor etc.

Argumentul că, statul socialist reprezenta interesele întregului popor şi prin urmare era investit de acesta cu dreptul de a decide după bunul său plac în orice domeniu al vieții economice şi sociale a țării, nu ne satisface, printre altele, din următorul motiv: dacă până în anul 1948 contribuția la constituirea fondului de asigurări sociale şi pensii pentru personalul încadrat în muncă era suportată în cea mai mare parte de patronat, din profitul obținut, odată cu reaşezarea economiei pe baze socialiste, această contribuție, incluzându-se în prețul de cost. Sub forma C.A.S.-ului, a afectat în mod direct beneficiul unităților.

Întrucât însă, conform principiului socialist de repartiție, beneficiul li se cuvenea într-o formă sau alta tot salariaților care l-au produs, rezultă că în fapt, aceştia şi-au suportat singuri, din propriile venituri contribuția la constituirea fondurilor de asigurări sociale şi, prin urmare, statul nu avea dreptul să dispună de aceste fonduri schimbîndu-le destinația şi stabilind criterii arbitrare de redistribuire a lor, în detrimentul celor care le-au constitui.

Cu atât mai mult, statul nu avea dreptul să dispună în mod arbitrar asupra modului de administrare a fondului pentru plata pensiei suplimentare, la constituirea căruia, toți salariații au participat direct cu o contribuție procentuală din veniturile proprii, începând cu data de 1 Ianuarie 1967.

Evident că cele prezentate nu au adus în atenție decât unele dintre multiplele probleme de ordin practic cu care se confruntă sistemul de pensii din România.

Măsurile elaborate în perioada postrevoluționară, în acest important sector al protecției sociale reprezintă numai un început.

Considerăm, de aceea, că soluția radicală pentru lichidarea aspectelor anacronice prezentate constă în reaşezarea cadrului legislativ şi instituțional al sistemului de pensii pe principii noi, democratice şi umanitare, ştiințific elaborate, care să reprezinte în egală măsură interesele individului şi ale societății, dar să răspundă în acelaşi timp cerințelor specifice economiei de piață.

În acest sens, un nou cadru legislativ ar trebui să instituie o autonomie reală pe linia administrării fondurilor de asigurări sociale, stabilind contribuții echitabile la constituirea acestora şi eliminând în acelaşi timp orice discriminări în acordarea drepturilor cuvenite asiguraților.

Se impune deci elaborarea neîntârziată a unor noi criterii care să stea la baza stabilirii drepturilor de pensie şi redimensionarea acestor drepturi în raport direct cu schimbările intervenite în nivelul costului vieții.

O legislație de pensii, cu un caracter unitar şl flexibil ar elimina neajunsurile provocate astăzi de diversitatea de reglementări existente şi ar putea răspunde în acelaşi timp în mod operativ transformărilor profunde pe care le presupune procesul de reorganizare şi restracturare a *vieții* economice şi sociale din România. De aceea propunem:

- Introducerea unui sistem de reciprocitate deplină, în sensul recunoaşterii necondiționate de către fiecare sector de pensii, a

vechimii în muncă realizate de către asiguraţii proprii, în cadrul celorlalte sectoare;

- Garantarea prin lege, pentru salariaţii din sectorul particular a aceloraşi drepturi pe linie de asigurări sociale şi pensii acordate persoanelor care lucrează în cadrul regiilor autonome de stat şi a societăţilor comerciale;
- Admiterea fără condiţii a cumulului unor categorii de pensii (ex. pensia din sector C.A.P.) cu pensia cuvenită pentru vechimea realizată în alte sectoare, precum şi a cumulului pensiei cu alte venituri.

În legislaţia de pensii şi-ar putea găsi reflectarea şi unele trăsături specifice economiei de piaţă. Aşa de exemplu, în cazul persoanelor care au realiza vechimea în muncă prevăzută de lege pentru acordarea unei pensii, data înscrierii în drepturi ar putea să nu mai fie condiţionată de împlinirea unei anumite vârste ci să constituie obiectul negocierii între salariat şi instituţia în care lucrează.

În această situaţie, avantajele ar putea fi multiple, în sensul că, populaţia ar fi stimulată în mod firesc să se încadreze cât mai de timpuriu în muncă, ar fi interesată în eliminarea perioadelor de inactivitate, şi-ar păstra după data pensionării o mai mare parte din capacitatea fizică şi intelectuală şi ar contribui în mod direct, la rezolvarea unei importante probleme sociale şi anume, disponibilizarea mai rapidă a noi locuri de muncă.

Pe de altă parte, reîmprospătarea în acest mod a forţei de muncă ar avea un efect benefic şi asupra activităţii economice, prin valorificarea capacităţii creatoare şi productive a factorului uman, în perioadele sale de randament maxim.

În completarea legislaţiei propriu-zise de pensii, ar putea fi elaborate acte normative care să reglementeze unele facilităţi, cu caracter social acordate pensionarilor cu venituri mici (de exemplu, reducerea în anumite limite a taxelor şi impozitelor, a dobânzilor la credite, a tarifelor pentru serviciile de transport, priorităţi la acordarea asistenţei mediale, gratuităţi la manifestaţiile culturale etc.).

În ce priveşte cadrul instituţional al sistemului de pensii din România, considerăm că el este de asemenea perfectibil, în sensul că, prin reunificarea unora dintre casele de pensii existente, s-ar putea realiza mari societăţi de asigurări, al căror patrimoniu s-ar administra în mod eficient.

În acelaşi timp, pentru a veni în întâmpinarea dorinţei fireşti a populaţiei de a dispune de venituri suplimentare, s-ar putea crea

posibilitatea ca, pe lângă asigurarea socială obligatorie, prin lege, la locul de muncă, salariații să poată apela în mod facultativ și la serviciile unor case de asigurări sociale particulare, care în raport de cotizația depusă le-ar putea acorda contribuabililor pensii, ajutoare materiale, asistență medicală prin unități proprii etc.

Aceleași case particulare ar putea ca, tot prin sistemul cotizării facultative, să rezolve și problema asigurării sociale a persoanelor neîncadrate în muncă.

În încheiere din cele prezentate, considerăm că se poate desprinde o singură concluzie, și anume că, în forma actuală de organizare, sistemul de pensii din România este pe de-a-ntregul său perfectibil și că rezolvarea urgentă și responsabilă a problemelor cu care el se confruntă reprezintă în fapt soluționarea unei probleme majore a calității vieții în societatea românească.

NOI POSIBILITĂȚI DE ACȚIUNE PENTRU AMELIORAREA CONDIȚIILOR DE VIAȚĂ ŞI DE MUNCĂ

Emilian M. DOBRESCU

Încă din anul 1975, Consiliul european a creat o FUNDAȚIE PENTRU AMELIORAREA CONDIȚIILOR DE VIAȚĂ ŞI DE MUNCĂ, având scopul de a contribui la realizarea unei concepții, unitare şi la stabilirea celor mai bune condiții de viață şi de muncă ale populației din țările membre CEE printr-o acțiune care să dezvolte cunoştințele necesare acestei evoluții. În elaborarea programelor sale de lucru, fundația a ținut permanent seama de schimbările majore produse în cadrul societății europene în anii ’80, cu implicații majore asupra calității vieții şi care se referă la:

- tendințele demografice şi stratificarea socială (îmbătrânirea populației europene, diferențele existente în ceea ce priveşte speranța de viață, creşterea duratei medii a vieții şi a duratei studiilor, marginalizarea socială);
- schimbarea tehnologică; impactul din ce în ce mai important al noilor tehnologii asupra condițiilor de viață şi de muncă, dezvoltarea tehnologiilor de “vârf” (biotehnologie, telecomunicații etc.);
- importanța creşterii sectorului serviciilor (publice şi private);
- piața muncii (şomaj, noi forme de întrebuințare a mâinii de lucru);
- conştientizarea problemelor ecologice (strategii şi măsuri preventire, educarea publicului);
- cererea sporită pentru comunicare, dialog şi implicare efectivă.

Astfel, lucrările elaborate sub auspiciile Fundației europene pentru ameliorarea condițiilor de viață şi de muncă au contribuit pozitiv la realizarea dialogului social în Europa şi implicarea mai hotărâtă a unor factori în procesul de schimbare. Mijloacele utilizate pentru a realiza aceste două obiective au constat în: punerea la punct a unor ghiduri metodologice, urmărirea schimbărilor novatoare, transferul unor experiențe pozitive pentru *dezvoltarea dialogului şi a relațiilor profesionale.* Fundația a întreprins încă din anul 1981 lucrări de cercetare în domeniul participării la inovația tehnologică. Aceasta facilitează procesul de schimbare, ameliorează calita-

tea muncii şi relaţiile profesionale în întreprindere. Rezultatele obţinute au subliniat potenţialul dialogului social în procesul de schimbare, existent unui consens general şi a posibilităţii de a sprijini iniţiativele şi opţiunile. Evoluţia relaţiilor profesionale se manifestă prin formele actuale, de utilizare a legislaţiei şi a convenţiilor colective care oferă noi opţiuni cu caracter normativ.

Mutaţiile intervenite în condiţiile de muncă provin din schimbarea diverşilor factori de muncă. *Restructurarea calităţii vieţii în procesul muncii* este o tendinţă care facilitează o evoluţie echilibrată în domeniile social şi economic. În cursul ultimilor ani, Fundaţia europeană pentru ameliorarea condiţiilor de viaţă şi muncă a alcătuit inventare ale legislaţiei comunitare asupra: timpului de muncă, dreptului de muncă şi securităţii muncii, a contribuit la cunoaşterea formelor atipice de muncă, precum şi a condiţiilor de viaţă şi de muncă; a studiat fenomenul navetismului şi a participat la crearea unei bănci de date asupra utilizării timpului, cunoscută sub numele de “Arhiva internaţională de date asupra bugetului de timp”.

La baza studierii noilor forme de muncă şi a noilor moduri de viaţă, precum şi a ameliorării permanente a acestora s-au aflat: interpretarea datelor din anchetele întreprinse asupra formelor de muncă atipice şi asupra evoluţiei modalităţilor de utilizare a timpului.

O altă direcţie de acţiune pentru ameliorarea calităţii vieţii o constituie *promovarea sănătăţii şi securităţii umane, în general.* Aceste probleme trebuie să fie abordate întro manieră integrată pluridisciplinară, globală şi participativă. Conceptul de sănătate trebuie să fie înţeles ca “bunăstare” şi nu limitat la o definiţie biomedicală, îngustă şi negativă (“absenţa bolii”). De regulă, studiile care vizau sănătatea şi securitatea o făceau până acum în strânsă legătură cu locul de muncă. Ori se pune problema să promovăm sănătatea şi securitatea nu doar în muncă, ci, în toate activităţile noastre, în prezent, datele cantitative culese cu prilejul diferitelor cercetări, sunt lipsite de omogenitate, nefiind comparabile. Se impune deci ameliorarea promovării sănătăţii şi securităţii încă din stadiul conceperii acestora, ca modalităţi ale existenţei. Astfel, recurgerea la ergonomie este o soluţie ca .şi îmbunătăţirea pe parcurs a fiecărui proiect adoptat în această direcţie.

Noi programe trebuie structurate pentru a descoperi la nivelul fiecărui cetăţean munca recomandată pentru sănătatea sa şi a utiliza locul de muncă drept posibilitate de ameliorare a acesteia. sunt necesare acţiuni antifumat, schimbări în organizare, pentru a reduce stresul (rotaţia sarcinilor), cursuri de relaxare, gimnastică. Aceste iniţiative implică schimbări la nivelul

mediului de muncă, în organizarea muncii, în formarea şi educarea unor opinii proprii fiecărui lucrător. În viitor trebuie să ne interesăm mai mult de lucrătorii mai în vârstă - sau mai tineri, ca şi de cei handicapaţi.

În în ceea ce priveşte adoptarea unor măsuri *vizând protecţia mediului, a lucrătorului şi a publicului,* obiectivele Fundaţiei europene pentru ameliorarea condiţiilor de viaţă şi muncă contribuie la definirea următoarelor politici: amplificarea cercetărilor legate de cunoaşterea mediului urban; ameliorarea în comun a aspectelor social-economice, de muncă, securitate a publicului şi mediului.

Activităţile Fundaţiei în acest domeniu intră în cadrul politicii privitoare la mediul înconjurător, controlul şi analiza dezvoltării protecţiei mediului; aspecte de securitate a deşeurilor periculoase; protecţia şi ameliorarea mediului în zonele şi regiunile defavorizate. întreprinderea economică şi mediul său reprezintă o temă importantă de analiză în ceea ce priveşte ameliorarea obiectivelor şi practicilor vizând sănătatea şi securitatea muncii, protecţia sănătăţii publicului şi conservarea mediului. Trebuie avute în vedere legăturile şi interacţiunea între mediul de muncă al întreprinderii şi mediul înconjurător propriu-zis, reglementările diferite şi, uneori, contradictorii care se aplică în cele două cazuri; educarea şi formarea categoriilor de personal în problematica păstrării mediului înconjurător, precum şi îmbunătăţirea legăturilor între comunităţile locale, organizaţiile neguvernamentale şi întreprinderi, conţinând cele mai bune proceduri de informare referitoare la toate aceste aspecte.

După 1984 s-a înregistrat o preocupare sporită pentru ameliorarea normelor şi practicilor în materie de mediu înconjurător, în special cele privitoare la deşeuri periculoase şi spaţii urbane. În ceea ce priveşte protecţia şi ameliorarea mediului urban şi a implicaţiilor sale asupra calităţii vieţii cetăţeanului, studiile întreprinse s-as concentrat asupra creşterii populaţiei şi a “declinului urban”, conceput ca finalitate a concentrării în marile oraşe a problemelor sociale fi economice specifice (nivel ridicat al şomajului, sărăcia de la periferii, poluare industrială şi morală, suprapopularea).

Condiţiile de viaţă ale populaţiei formează un ansamblu complex caracterizat de *ridicarea nivelului calităţii vieţii pentru toţi.* Aceasta s-ar putea realiza prin reducerea inegalităţii dintre diferitele categorii socio-profesionale, ameliorarea implicării actorilor (parteneri sociali şi comunităţi locale) şi coordonarea răspunsurilor la schimbare între diferitele sectoare

strategtice (piața muncii, protecției sociale, sănătate, mediu etc.). Grupuri avute în vedere:

a) zonele defavorizate, aflate în regiuni economice în declin;
b) problemele ridicate de efectuarea propriu-zisă a muncii, mobilitate profesională, egalitate a şanselor, servicii publice, sănătate, locuire;
c) diferitele grupuri de persoane: şomeri, tineri, femei, pensionari, emigranți etc. Aceste grupuri sunt mai vulnerabile şi riscă adesea marginalizarea economică şi socială.

Optimizarea utilizării tehnologiilor noi în vederea ameliorării condițiilor de viață şi de muncă reprezintă o cale importantă pentru integrarea europeană. De aici rezultă un alt domeniu de acțiune: *evaluarea tehnologiilor viitorului* pentru a putea cunoaşte posibilitatea inovației tehnologice, a evalua opțiunile care se manifestă în procesul de schimbare şi a ameliora implicarea agenților economici încă din stadiul de concepție. Dintre direcțiile tehnologice care pot fi evaluate enumerăm: biotehnologia, telecomunicațiile, superconductorii, laserii, electronizarea locuinței etc. Acestea au un impact deosebit asupra condițiilor de muncă (calitatea muncii şi moduri de muncă; noi meserii, sănătate şi securitate sporite, productivitate şi salarii crescute etc.) şi de viață (noi moduri de viață, protecția socială a individului, protejarea mediului).

În final, subliniem că este deosebit de important ca toate aceste posibilități de acțiune pentru ameliorarea condițiilor de viață şi de muncă ale populației să fie reunite într-un program unitar adecvat acestui scop.

SINTEZA DISCUȚIILOR

Comunicările, prin tematică şi modalitățile de abordare a aspectelor studiate au stat la baza unui amplu dialog între participanți, evidențiindu-se atât realizările cât şi neîmplinirile pe planul cercetării calității vieții în scurtul răstimp scurs de la înființarea institutului. S-au putut desprinde din discuții, direcții noi de studiu şi acțiune, propuneri pentru lărgirea ariei de cercetare cu aspecte neabordate încă, pe plan teoretic şi practic în acest domeniu.

În cele ce urmează, prezentăm, sintetic, principalele aspecte reieşite din discuțiile pe marginea comunicărilor.

- Cu privire la nevoile populației în actuala etapă de tranziție spre economia de piață, care constituie punctul de plecare în regândirea într-o concepție nouă a politicii economice şi sociale, s-au subliniat cauzele care au determinat gradul foarte scăzut de satisfacere a acestora. S-a insistat asupra necesității ca cercetarea nevoilor populației să fie ancorată în realitate, iar soluțiile propuse pentru acoperirea în măsură crescândă, a acestora să fie susținute la nivel guvernamental, în primul rând prin instituirea unor remedii pentru îmbunătățirea situației economice, în contextul schimbărilor ce au loc în țara noastră, nevoile se modifică din punct de vedere cantitativ şi structural - calitativ. Astfel, spre exemplu, în mediul rural, punîndu-se accentul pe latura productivă s-a apreciat că vor apare noi probleme legate de înzestrarea gospodăriilor individuale pentru susținerea activității proprii, iar în plan social sunt demne de luat în considerare modificările în comportamentul demografic şi economic al familiilor.
- În legătură cu sursele de formare a veniturilor populației s-a abordat problema complementarității acestora ca mijloc de autoprotecție individuală. Astfel, vorbitorii au menționat faptul că, deşi la prima vedere, într-o societate ca a noastră, amenințată din motive obiective de spectrul şomajului nu ar apare ca necesară legiferarea şi aplicarea de măsuri cu privire la cumulul de funcții, practica demonstrează că lucrul acesta este totuşi oportun, făcând însă necesară adoptarea de către sistemul financiar actual a unor măsuri speciale pentru anumite situații şi sectoare de activitate De altfel, aceste probleme ca şi multe altele induc efecte de o importanță covârşitoare în viitorul imediat şi cel îndepărtat asupra atitudinii fiecărui individ față de muncă, ca principală sursă a componentei economice de determinare a calității vieții, veniturile.

- Tema privind implicațiile liberalizării prețurilor asupra consumului populației a suscitat vii discuții. S-a evidențiat oportunitatea unei liberalizări treptate a prețurilor fie numai și în virtutea unei minime educații a obiceiurilor noastre de consum. În legătură cu liberalizarea prețurilor s-a arătat că apariția bursei de valori la noi în țară, chiar dacă pentru început, datorită prețurilor mai mult sau mai puțin distorsionate, practicate încă în prezent, va înregistra o cotare cu malformații pronunțate a monedei naționale, crearea acestei burse de valori va fi într-un viitor ce se vrea cât mai apropiat o modalitate de însănătoșire și redresare a politicii monetare aflate în plin proces de transformare. În ceea ce privește pe consumatori, s-a arătat că desigur, cunoașterea modelelor de "salarizare occidentală" reprezintă un câștig nu prin copierea mecanică a lor ci prin găsirea acelor metode și pârghii de cointeresare a fiecăruia la bunul mers al economiei naționale.

Pe aceleași coordonate s-au înscris și problemele ridicate privind indicațiile prețurilor primite de producătorii agricoli asupra nivelului prețurilor cu amănuntul la unele produse alimentare. S-a evidențiat aici că metoda folosită de autori a pus în lumină câteva aspecte ale problemei menționate în diferite ipoteze în condițiile în care a interesat, în principal, menținerea consumurilor actuale ce apar în statistica bugetelor de familie.

- S-au purtat discuții pe marginea existenței și legitimității unor instrumente ale politicii sociale prin care se exercită controlul social asupra familiei. S-a evidențiat ideea că în afara unor indicatori cantitativi, cei calitativi, deși foarte necesari în investigarea aspectelor legate de familie sunt nu numai greu de interpretat, avându-se în vedere subiectivitatea lor, dar și greu de obținut având în vedere specificul problemei, gradul ridicat de intimitate invocat de toți intervievații în cazurile de referire la viața de familie. Liberalizarea prețurilor va avea urmări dintre cele mai grave asupra vieții de familie, îndeosebi în cazul celor cu mai mulți copii, dacă măsurile întreprinse la nivel național nu vor urmări protecția acestor tipuri de familii. Legat de aceste probleme, discuțiile pe marginea temei privind sistemul de impozitare practicat au adus în atenție necesitatea unei distribuții cu adevărat echitabile a veniturilor populației pentru asigurarea unor surse de acces egale copiilor, recurgându-se la forme de impozitare cu caracter familial sau care să ia în considerare o nuanțare, o gamă flexibilă de forme de impunere pe tipuri de familii. S-a adus, de asemenea în discuție oportunitatea eliminării sau nu a formei de impunere a persoanelor fără copii.

- “Ce este sărăcia?”, “care este pragul ei?” şi “cum poate fi ea combătută?” au fost doar câteva din întrebările de la care s-a pornit în dezbaterea acestei probleme care este pusă în prezent cu stăruință în România. Din acest punct de vedere, discuțiile au insistat asupra modului practic de determinare a pragului sărăciei, a statutului de sărac şi a modificărilor pe care această situație le poate aduce în comportamentul de consum, a impozitului negativ şi a efectelor secundare pe care le poate avea o politică de subvenționare a categoriei sociale a săracilor (tendința de a se declara sărac pentru a primi un astfel de ajutor, poate fi contracarată printr-o politică fiscală a domeniului corespunzătoare).
- Legat de asigurarea resurselor materiale ale unei grupe eterogene de populație din punct de vedere al modului de formare şi sursei de finanțare a veniturilor, sistemul de pensii a constituit prilej de ample discuții, mai ales în ceea ce priveşte pensiile țăranilor cooperatori, raportul existent între cuantumul acestora şi cel al pensiilor de asigurări sociale de stat fiind apreciat ca inechitabil.
- Pentru că, în ultima instanță, calitatea vieții unui popor depinde în mod direct de nivelul său de dezvoltare, iar căile de îmbunătățire a diferitelor sale componente sunt strâns legate de ceea ce poate oferi economia la un moment dat, un interes şi o apreciere deosebite au fost acordate în discuție acestui subiect Pornind de la două strategii diferite, propuse în cadrul a două Rapoarte către clubul de la Roma, respectiv “creşterea zero” şi “creşterea organică”, problemele adâncirii şi a modului de rezolvare a contradicțiilor şi decalajelor existente între Nord şi Sud au făcut obiectul unei interesante dezbateri, evidențiindu-se şi locul României în acest context.
- Problemele de merceologie puse în discuție în cadrul sesiunii au adus în atenția participanților aspecte teoretice şi practice cu care se confruntă specialiştii români din domeniu în condițiile trecerii la economia de piață: o nouă calitate a produselor şi serviciilor şi perspectiva claselor de calitate, protecția consumatorilor şi, mai ales, a anumitor categorii cum sunt copiii şi vârstnici, codificarea produselor, controlul calității acestora.
- Tranziția spre o economie de piață implică nu numai eforturi, dar şi regândirea importanței şi locului cuvenit anumitor sectoare, cum este şi cel al serviciilor, problemă care vine să adauge noi necunoscute în ecuația dezvoltării economice şi umane. Care va fi raportul dintre eficiența economică şi cea socială a serviciilor în noile condiții; un cost al vieții foarte ridicat nu va determina renunțarea, cel puțin din partea unor categorii ale

populației, la anumite servicii? - iată doar două dintre întrebările puse în acest context.

Din dezbaterile care s-au purtat a reieşit că o practică utilă şi rentabilă privind serviciile sociale nu se va putea niciodată sprijini pe o teorie deficitară, anacronică. S-au evidențiat astfel multiple aspecte, începând cu teoria serviciilor care necesită o grabnică revizuire fundamentală şi sfârşind cu legislația în vigoare, referitoare la reglementarea înființării de noi unități prestatoare de servicii şi reorganizarea celor deja existente.

Un accent deosebit s-a pus pe necesitatea abordării sistemice a sferei serviciilor la nivelul instituțiilor care pot influența dezvoltarea acestui important sector al economiei naționale, în scopul evitării dezvoltării spontane a unităților prestatoare care nu ar face decât să accentueze distribuția lor inegală, atât teritorial cât şi pe profile de servicii. S-a relevat în acelaşi timp, necesitatea instituirii unui mecanism de antrenare a răspunderii lucrătorilor din servicii pentru nivelul calitativ şi cantitativ al nerealizării serviciului specific, ceea ce presupune stabilirea unor criterii ştiințifice de apreciere şi măsurare a prestației pe tipuri de servicii. A fost de asemenea exprimată părerea că eliberarea şi stimularea inițiativei particulare concomitent cu direcționarea acesteia în sectoarele deficitare ale serviciilor pentru populație, vor contribui substanțial la echilibrarea şi dezvoltarea armonioasă a activității în acest domeniu.

Un loc aparte în discuțiile privind serviciile l-au ocupat aspectele legate de activitatea turistică. A fost pus în evidență rolul turismului în cadrul ansamblului social, ca modalitate de petrecere a timpului liber, făcându-se totodată corelații între acesta şi accesul pe care îl au diferite categorii socio-profesionale la serviciile pe care el le oferă. Participanții au arătat că turismul poate deveni ramură de bază a economiei şi suport de creştere a calității vieții, exprimîndu-şi părerea că reforma economică trebuie să fie adâncită în acest domeniu.

- În discuțiile purtate pe marginea comunicărilor care au avut ca subiect calitatea *vieții* de muncă, un loc important l-au ocupat aspectele legate de legislația muncii pe plan național şi internațional. În acest sens s-au făcut o serie de comparații între reglementările legale în acest domeniu din țara noastră şi din țări dezvoltate, desprinzându-se o serie de avantaje şi dezavantaje ale preluării şi aplicării unor modele străine.
- Referitor la indicatorii folosiți pentru evaluarea diferitelor aspecte ale vieții sociale au fost exprimate opinii asupra actualității, valabilității, corectitudinii şi cuprinderii anumitor indicatori, oferindu-se totodată variante

la indicatorii propuşi. De asemenea, au fost sugerate noi metodologii de calcul, făcându-se referire şi la indicatorii folosiți pe plan mondial în evaluarea unor laturi ale vieții sociale, utilizați atât de țări cu experiență în domeniu, cât şi de organisme internaționale specializate.

O parte din participanții la discuții au arătat că problema cuantificării calității vieții, oricât de departe va ajunge pe drumul soluționării ei, va reprezenta întotdeauna un domeniu de studiu pasionant pentru cei ce activează pe tărâmul cercetării economico-sociale.

- O ultimă grupă de probleme abordate s-a referit la modul şi stilul de viață, arătându-se că în prezent societatea cunoaşte un proces de transformare a acestora, în funcție de modificarea condițiilor concrete în care ea evoluează. Discuții s-au purtat pe marginea noțiunilor de mod şi stil de viață, care au accentuat faptul că cei doi termeni nu au beneficiat până în prezent de o conceptualizare corespunzătoare şi de aceea nu au pătruns decât cu un sens ambiguu în conştiința oamenilor. Încercarea de a se face o delimitare riguroasă între aceste noțiuni a fost considerată utilă, deoarece ea ar aduce un plus de înțelegere în abordarea ştiințifică a vieții din perspectiva cercetării S-a afirmat şi necesitatea unei cercetări care să surprindă în ce măsură aceste două noțiuni au corespondent în viața oamenilor din țara noastră, dacă există un mod de viață sau stiluri de viață specifice perioadelor de tranziție de la o etapă istorică la alta şi cum acționează prestigiul apartenenței la un grup în sensul micşorării, menținerii sau măririi grupului respectiv.
- În încheiere, a fost apreciată utilitatea discuțiilor, exprimându-se speranța că cercetarea ştiințifică a perioadei următoare va clarifica multe din întrebările puse de participanții la sesiune şi care nu au găsit un răspuns corespunzător până în prezent. Totodată, a fost afirmată convingerea că întreaga sesiune organizată de Institutul de Cercetare a Calității Vieții şi-a atins scopul, făcând cunoscută lumii ştiințifice activitatea şi contribuția sa la clarificarea categoriilor principale cu care se operează în studierea calității vieții.

INDEX DE AUTORI

BARA, Simona 64; 208 ***(XVI)***
BARBU, Gheorghe 64; 191 ***(XVI)***
BĂLAȘA, Ana 66; 358 ***(XVI)***
BECA, Elena 63; 99 ***(XVI)***
BOGDAN, Ioan 66; 318 ***(XVI)***
BORĂNESCU, Marius 64; 156; 232 ***(XVI)***
BUGEAN, Cili 65; 271 ***(XVI)***
CĂLIN, Doina 64; 232 ***(XVI)***
CIOLACU, Ștefan 27 ***(XVI)***
CONSTANTINESCU, N.N. 63; 70 ***(XVI)***
COSTIN, Cornelia 64; 160 ***(XVI)***
CZOBOR, Mihaela 65; 290; 299 ***(XVI)***
CZOBOR, Teodor 65; 290 ***(XVI)***
DIACONESCU, Ion 65; 285 ***(XVI)***
DIMA, Dumitru 65; 280; 285 ***(XVI)***
*DÎMBEAN-CREȚA, Ovidiu 64; 216****(XVI)***
DOBRESCU, Emilian M. 64; 66; 181; 384 ***(XVI)***
DUMITRESCU, Georgeta 64; 211 ***(XVI)***
DUMITRESCU, Mihail 66; 337 ***(XVI)***
ENĂCHESCU, Dan 64; 168 ***(XVI)***
GHEORGHE, Camelia 65; 66; 275; 363 ***(XVI)***
GHEORGHE, Viorel 64; 223 ***(XVI)***
GHEȚĂU, Vasile 63; 129 ***(XVI)***
GHINDĂ, Iuliana 65; 247 ***(XVI)***
IATAN, Bogdan 63; 113 ***(XVI)***
IVANOF, Petru 64; 227 ***(XVI)***
LAZĂR, Traian 64; 237 ***(XVI)***
LAZEA, Valentin 66; 321 ***(XVI)***
LEFTER, Marius 64; 65; 191; 242 ***(XVI)***
MANEA, Livius 63; 140 ***(XVI)***
MARCU, Aurelia 64; 174 ***(XVI)***
MARCU, Mihai Gr. 64; 174 ***(XVI)***
MĂRGINEAN, Ioan 63; 144 ***(XVI)***
MIHALACHE, Adrian 63; 117 ***(XVI)***
MIHĂESCU, Constanța 65; 265 ***(XVI)***
MINCĂ, Dana 64; 168 ***(XVI)***
MITREA, Georgeta 63; 108 ***(XVI)***
MOLDOVAN, Minodora 64; 208 ***(XVI)***
MOROȘAN, Iosefina 63; 95 ***(XVI)***
NANEȘ, Ovidiu Ioan 66; 343 ***(XVI)***
NEDER, Maria 63; 102 ***(XVI)***
NICA, Narciza-Adela 64; 165 ***(XVI)***
NICOLAE, Victor 64; 199 ***(XVI)***
NOVAK, Andrei 65; 258 ***(XVI)***
PAMFILIE, Rodica 65; 280 ***(XVI)***
PAVELESCU, Florin 66; 351 ***(XVI)***
PÎRLOG, Mihai 63; 91 ***(XVI)***
POPESCU, Emilian 64; 65; 185; 294 ***(XVI)***
POTLOGEA, Liviu 66; 376 ***(XVI)***
PREDOȘANU, Gabriela 66; 369 ***(XVI)***
PUWAK, Hildegard 63; 68; 135 ***(XVI)***
RĂBOACĂ, Gheorghe 66; 332 ***(XVI)***
SEBE, Gabriel 65; 290 ***(XVI)***
SOCOL, Gheorghe 63; 80 ***(XVI)***
STANCIU, Mariana 65; 250; 303 ***(XVI)***
STĂNESCU, Dorina 65; 280 ***(XVI)***
STEGĂROIU, Dan C. 65; 253 ***(XVI)***
SUCIU, Marta-Christina 66; 340 ***(XVI)***
TODEROIU, Filon 64; 208 ***(XVI)***
TREBICI, Vladimir 63; 122 ***(XVI)***
URSE, Laureana 65; 307 ***(XVI)***
VAINER, Aurel 65; 261 ***(XVI)***
VASILIU, Florica 66; 313 ***(XVI)***
VOICULESCU, Mihaela 65; 271 ***(XVI)***
ZAHARIA, Elena 63; 86 ***(XVI)***
ZAMFIR, Cătălin 63; 74 ***(XVI)***